

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

ΠΜΣ Εφαρμοσμένης Οικονομικής με κατεύθυνση την Άμυνα

Μεταπτυχιακή Διατριβή με Θέμα

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΑΜΥΝΤΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

του

Βασίλειου Ζ. Καραμπατή-Γκουγκουλιά

Επιβλέπων: Καθηγητής Χρήστος Κόλλιας

Βόλος 2019

Υπεύθυνη Δήλωση

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στη διπλωματική εργασία. Επίσης έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η πτυχιακή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για τις απαιτήσεις του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών στην Εφαρμοσμένη Οικονομική του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Βασίλης Καραμπατής-Γκουγκουλιάς

Βόλος, Μάιος 2019

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ τους διδάσκοντες του Μεταπτυχιακού Προγράμματος για τις πέραν των προσδοκιών μου, σε ποσότητα και κυρίως ποιότητα, γνώσεις που μου πρόσφεραν. Ιδιαίτερα ευχαριστώ τον επιβλέποντα της παρούσας εργασίας, Καθηγητή Χρήστο Κόλλια, για την άψογη συνεργασία κατά τη διάρκεια της εκπόνησής της.

Αφιερώνεται
στον Ζήση, στον Δημήτρη...
και σε όλα τα παιδιά της Ευρώπης,
για την ασφάλεια των οποίων εργάζεται η Άμυνα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	7
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ	11
ΠΙΝΑΚΕΣ	13
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	15
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	19
ABSTRACT	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	23
Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ (ΑΝΤΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ)	23
1.1 Η Ευρωπαϊκή Ένωση Άμυνας και Ασφάλειας του 2025: 3 Σενάρια	25
1.1.1 Σενάριο 1: Συνεργασία στον Τομέα Άμυνας και Ασφάλειας	26
1.1.2 Σενάριο 2: Επιμερισμένη Άμυνα και Ασφάλεια	26
1.1.3 Σενάριο 3: Κοινή Άμυνα και Ασφάλεια	28
1.1.4 Τρία Διαφορετικά Σενάρια ή Βήματα Ενός Σεναρίου-Στόχου	30
1.2 Στόχος της Εργασίας	32
1.3 Μεθοδολογία.....	32
1.4 Δομή της Εργασίας.....	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	37
Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΜΥΝΤΙΚΗ ... ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ.....	37
ΑΠΟ ΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΣΤΗ ΛΙΣΑΒΟΝΑ (1948-2009)	37
2.1 Η Ευρωπαϊκή Ένωση σε Κρίση· Απειλή ή Ευκαιρία;.....	37
2.2 Εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Οικονομία ως Όχημα	39
2.3 Η «Περιπέτεια» της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας	41
2.4 Η Ευρωπαϊκή Άμυνα την Περίοδο του Ψυχρού Πολέμου	42
2.5 Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Άμυνας.....	43
2.5.1 Το Τέλος της Αμερικανικής Προστασίας	43

2.5.2	Από την Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας στην Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας	44
2.5.3	Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας και Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας	46
2.6	Ατλαντιστές και Ευρωπαϊστές	47
2.7	Η Αμυντική Βιομηχανία στην Εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Συνεργασίας	48
2.7.1	IEPG - Independent European Programme Group	50
2.7.2	EDIG - European Defence Industries Group	51
2.7.3	WEAG - WEAO	52
2.7.4	OCCAR - Organisation for Joint Armament Co-operation	53
2.7.5	Letter of Intent / Framework Agreement	55
2.7.6	Η «Φωνή» των Αμυντικών Βιομηχανιών	56
2.7.7	Δημιουργία του EDA	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3		61
ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΠΛΑΙΣΙΟ. ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ (ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟΝ ΡΟΛΟ ΤΗΣ ΑΜΥΝΤΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ)		61
3.1	European Defence Agency (EDA)	63
3.2	Capability Development Plan (CDP)	67
3.3	Defence Package	70
3.4	European External Action Service (EEAS)	73
3.5	European Union Global Strategy for Foreign and Security Policy (EUGS)	75
3.6	European Defence Action Plan (EDAP)	79
3.7	Coordinated Annual Review on Defence (CARD)	83
3.8	European Defence Fund (EDF).....	85
3.9	Permanent Structured Cooperation (PESCO).....	93
3.10	Σύνοψη.....	97
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4		103
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ.....		103
4.1	Τα Χαρακτηριστικά της Αμυντικής Αγοράς	103

4.1.1	Το Τρίπτυχο της Αμυντικής Αγοράς και ο Ρόλος του Κράτους	104
4.1.2	Κλιμακούμενα Κόστη Οπλικών Συστημάτων.....	105
4.1.3	Στρατιωτικές Δαπάνες	107
4.2	Η Ευρωπαϊκή Αμυντική Αγορά	113
4.2.1	Κανονιστικό Πλαίσιο (Κανόνες Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Αγοράς)	115
4.2.2	Το Κόστος της Μη Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Αγοράς.....	122
4.3	Ευρωπαϊκές Στρατιωτικές Δαπάνες	126
4.3.1	Μεθοδολογία Έρευνας.....	127
4.3.2	Παρούσα Κατάσταση.....	128
4.3.3	Διαχρονική Εξέλιξη και Τάσεις, 2005-2017	132
4.3.4	Αμυντικές Επενδύσεις.....	136
4.3.5	Το Μεριδίο της Ευρωπαϊκής Ζήτησης στην Παγκόσμια Αγορά	139
4.4	Έρευνα, Ανάπτυξη και Τεχνολογία (R&DT) στην Ευρωπαϊκή Άμυνα	141
4.5	EDEM, η Αμυντική Αγορά της EDU.....	147
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	153
	ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ.....	153
5.1	Κατανοώντας την Αμυντική Τεχνολογική και Βιομηχανική Βάση	153
5.2	Η Ευρωπαϊκή Αμυντική Τεχνολογική και Βιομηχανική Βάση (EDTIB)	156
5.3	Δομή της EDTIB.....	158
5.3.1	Εταιρική Δομή.....	158
5.3.2	Δομή με Βάση τον Τομέα Παραγωγής	160
5.3.3	Small and Medium Sized Enterprises - SME.....	163
5.4	Το Μέγεθος της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Βιομηχανίας.....	165
5.4.1	Μεθοδολογία Έρευνας.....	166
5.4.2	Παρούσα Κατάσταση.....	169
5.4.3	Διαχρονική Εξέλιξη και Τάσεις, 2002-2017	174
5.5	Εξαρτήσεις της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Βιομηχανίας.....	183

5.5.1	Αμυντική Εξάρτηση.....	184
5.5.2	Ιδιοκτησιακή Εξάρτηση.....	187
5.5.3	Βιομηχανική Εξάρτηση.....	192
5.5.4	Εξάρτηση στις Εξαγωγές.....	194
5.6	Μεταφορές Όπλων.....	199
5.6.1	Ευρωπαϊκές Εξαγωγές.....	202
5.6.2	Ευρωπαϊκές Εισαγωγές.....	208
5.6.3	Ευρωπαϊκό Ισοζύγιο Μεταφορών Όπλων.....	216
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6.....		221
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....		221
6.1	Συμπεράσματα της Εργασίας.....	221
6.2	Το Κύριο Ερώτημα της Εργασίας.....	226
6.3	Μελλοντική Έρευνα.....	228
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....		229

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Διάγραμμα 1.1	Διαχρονική Σύγκριση Στρατιωτικών Δαπανών των κυριότερων παγκόσμιων δρώντων	24
Διάγραμμα 1.2	Τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Άμυνας και Ασφάλειας στα 3 Σενάρια	30
Διάγραμμα 2.1	Πόλεμος και Ειρήνη στην ιστορία της Ευρώπης.....	38
Διάγραμμα 2.2	Δομή της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (European Defence Community).....	42
Διάγραμμα 2.3	Ευρωπαϊκές Συνεργατικές Αμυντικές Δραστηριότητες 1961-1995	49
Διάγραμμα 3.1	Δομή του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας (European Defence Agency)	64
Διάγραμμα 3.2	Η Λογική Παρέμβασης της Οδηγίας 2009/81/EC	71
Διάγραμμα 3.3	Η πρόταση του EDAP για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας.....	81
Διάγραμμα 3.4	Μεθοδολογία της δοκιμαστικής εκτέλεσης της CARD 2017.....	84
Διάγραμμα 3.5	Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (EDF) του 2017	87
Διάγραμμα 3.6	Εφαρμογή του “Financial Toolbox” του EDF.....	89
Διάγραμμα 3.7	Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (EDF) 2021-2027	91
Διάγραμμα 3.8	Αλληλοσυνδεόμενα Εργαλεία - Πρωτοβουλίες για την Ευρωπαϊκή Άμυνα	99
Διάγραμμα 3.9	Η λειτουργία του σύγχρονου ευρωπαϊκού αμυντικού πακέτου.....	100
Διάγραμμα 4.1	Παγκόσμιες Στρατιωτικές Δαπάνες 1949-2017 (δισεκατ. USD, σταθερές τιμές 2016)	110
Διάγραμμα 4.2	Παγκόσμιος Μέσος Όρος Στρατιωτικής Επιβάρυνσης 1949-2017 (ΣΔ % του ΑΕΠ)	111
Διάγραμμα 4.3	Αλληλεπικαλύψεις στις ευρωπαϊκές αμυντικές δαπάνες (στοιχεία 2016)	114
Διάγραμμα 4.4	Ετήσιο Δυνητικό Κόστος της «Μη-Ευρώπης» (δισεκατ. EUR).....	126
Διάγραμμα 4.5	Σύγκριση των ΣΔ των κ-μ το 2016	130
Διάγραμμα 4.6	Οι ΣΔ των Κ-Μ ως ποσοστό των συνολικών της ΕΕ28	131
Διάγραμμα 4.7	Οι ΣΔ των Κ-Μ ως ποσοστό των συνολικών της ΕΕ27	132
Διάγραμμα 4.8	Εξέλιξη των συνολικών ΣΔ των Κ-Μ της ΕΕ28 (2005-2017)	133
Διάγραμμα 4.9	Εξέλιξη ΣΔ σε Εθνικό Επίπεδο (10 κ-μ με τις μεγαλύτερες ΣΔ) (τρέχουσες τιμές)	134
Διάγραμμα 4.10	Κατανομή Στρατιωτικών Δαπανών της ΕΕ	136
Διάγραμμα 4.11	Κατανομή Αμυντικών Επενδύσεων	137
Διάγραμμα 4.12	Μερίδιο στις Παγκόσμιες Στρατιωτικές Δαπάνες 2002-2017	140
Διάγραμμα 4.13	Εξέλιξη των Συνολικών Ευρωπαϊκών Δαπανών R&D	142
Διάγραμμα 4.14	Εξέλιξη των Συνολικών Ευρωπαϊκών Δαπανών R&T.....	143
Διάγραμμα 4.15	Καταμερισμός των Ευρωπαϊκών Δαπανών Αμυντικής R&D.....	144

Διάγραμμα 4.16	Δαπάνες στην Αμυντική R&D ως Ποσοστό των Συνολικών Δαπανών R&D	146
Διάγραμμα 4.17	Απόκλιση της Στρατιωτικής Επιβάρυνσης των Κ-Μ την περίοδο 2005-2017	149
Διάγραμμα 4.18	Ευρωπαϊκές Αμυντικές Επενδύσεις και Συλλογικά Σημεία Αναφοράς 2005-2017e	151
Διάγραμμα 5.1	Γεωγραφική Διασπορά των 100 μεγαλύτερων εταιριών της αμυντικής βιομηχανίας	171
Διάγραμμα 5.2	Μερίδιο στις Συνολικές Πωλήσεις των Top 100 Αμυντικών Εταιριών για το 2017	172
Διάγραμμα 5.3	Συγκέντρωση Πωλήσεων στις εταιρίες που συγκαταλέγονται στις δέκα μεγαλύτερες του Top 100	173
Διάγραμμα 5.4	Εξέλιξη της Συγκέντρωσης Πωλήσεων των Μεγαλύτερων Εταιριών ανά περιοχή	176
Διάγραμμα 5.5	Αριθμός και Μερίδιο Πωλήσεων των Ευρωπαϊκών Εταιριών επί του συνόλου του Top 100	179
Διάγραμμα 5.6	Κύκλος Εργασιών Αμυντικών Βιομηχανιών του Top 100 (εκατ. USD, σταθερές τιμές 2017)	180
Διάγραμμα 5.7	Κύκλος Εργασιών Αμυντικών Βιομηχανιών ΕΕ, Ρωσίας, Ιαπωνίας (εκατ. USD, τιμές 2017)	181
Διάγραμμα 5.8	Τζίρος Ευρωπαϊκών Εταιριών του Top 100 σε εθνικό επίπεδο (εκατ. USD, σταθ. τιμές 2017)	183
Διάγραμμα 5.9	Αμυντική Εξάρτηση της EDTIB το 2017 (αμυντικές πωλήσεις % των συνολικών πωλήσεων)	185
Διάγραμμα 5.10	Εξέλιξη Αμυντικής Εξάρτησης (αμυντικές πωλήσεις % των συνολικών πωλήσεων)	186
Διάγραμμα 5.11	Βιομηχανική Εξάρτηση της EDTIB σε πρώτες ύλες και κύριες χώρες-προμηθευτές	193
Διάγραμμα 5.12	Εξέλιξη Παγκόσμιων Μεταφορών Μεγάλων Οπλικών Συστημάτων, 1979-2018 (SIPRI TIV)	201
Διάγραμμα 5.13	Μερίδιο επί του Συνολικού Όγκου Εξαγωγών Μεγάλων Όπλων της ΕΕ (TIV), 2014-2018	202
Διάγραμμα 5.14	Εισαγωγές Μεγάλων Όπλων των Κ-Μ (σε TIV) ως ποσοστό των συνολικών εισαγωγών της ΕΕ28, 2014-2018	209
Διάγραμμα 5.15	Προέλευση Συνολικών Εισαγωγών Μεγάλων Όπλων της ΕΕ, 2014-2018	214

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1.1	Τρία Σενάρια για την Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ασφάλεια το 2025.....	29
Πίνακας 3.1	Σύνοψη των CDP Strands	69
Πίνακας 3.2	Η Λογική Παρέμβασης της Οδηγίας 2009/43/EC.....	72
Πίνακας 4.1	Κλιμάκωση Κόστους Οπλικών Συστημάτων (πέραν του πληθωρισμού).....	106
Πίνακας 4.2	Οι 15 Χώρες με τις Μεγαλύτερες ΣΔ το 2017 (τρέχουσες τιμές)	109
Πίνακας 4.3	Αναθέσεις Συμβάσεων (Contract award notices) που συνάφθηκαν υπό την Οδηγία 2009/81/EC.....	118
Πίνακας 4.4	Γενικές Άδειες (GTL) και Πιστοποιημένες Αμυντικές Εταιρίες (CERTIDER) ανά κ-μ.....	120
Πίνακας 4.5	Το Κόστος της «μη-Ευρώπης» στην Ευρωπαϊκή Άμυνα	124
Πίνακας 4.6	Στρατιωτικές Δαπάνες των Κ-Μ (τρέχουσες τιμές) για το 2016	129
Πίνακας 4.7	Εξέλιξη της Στρατιωτικής Επιβάρυνσης (Military Burden) των κ-μ σε εθνικό επίπεδο (2005-2017).....	135
Πίνακας 4.8	Αμυντικές Επενδύσεις των κ-μ συνολικά την πενταετία 2013-2017	138
Πίνακας 5.1	Παράγοντες της DTIB	154
Πίνακας 5.2	Δομή της EDTIB με τη θέση των εταιριών στην αλυσίδα αξιών.....	159
Πίνακας 5.3	SWOT Ανάλυση για τις αμυντικές SMEs	164
Πίνακας 5.4	Οι Μεγαλύτερες Αμυντικές Βιομηχανίες της ΕΕ για το 2017, σε εκατ. USD (τιμές 2017).....	170
Πίνακας 5.5	Διασπορά των Top 100 εταιριών ανά κράτος και εθνικό μερίδιο αγοράς για το 2017	171
Πίνακας 5.6	Εταιρίες με βάση την ΕΕ που έχουν εμφανιστεί στο SIPRI Top 100 το διάστημα 2002-2017.....	175
Πίνακας 5.7	Μερίδια Ιδιοκτησίας Εταιριών EDTIB το 2018.....	189
Πίνακας 5.8	Διανομή Αμυντικών Πωλήσεων LoI-6 και Πολωνίας για το 2012 (δισεκατ. ευρώ).....	197
Πίνακας 5.9	Εξαγωγές ως Μερίδιο Συνολικού Τζίρου για Αμυντικά Εξαρτημένες Εταιρίες (πωλήσεις 2017)	198
Πίνακας 5.10	Παραδείγματα Αξίας Αμυντικών Συστημάτων σε SIPRI TIV	200
Πίνακας 5.11	Αμυντικές Εξαγωγές Κ-Μ σε SIPRI Trend Indicator Value (TIV) (εκατ. TIV)	203
Πίνακας 5.12	Γεωγραφική Κατανομή Εξαγωγών Κ-Μ την πενταετία 2014-2018	206

Πίνακας 5.13	Οι 25 Μεγαλύτεροι Εξαγωγείς Μεγάλων Αμυντικών Συστημάτων και οι Κυριότεροι Πελάτες τους	207
Πίνακας 5.14	Αμυντικές Εισαγωγές Κ-Μ σε SIPRI Trend Indicator Value (TIV) (εκατ. TIV)	210
Πίνακας 5.15	Προέλευση Εισαγωγών Μεγάλων Όπλων Κ-Μ σε TIV και ως ποσοστού των Συνολικών Εισαγωγών	213
Πίνακας 5.16	Οι 40 Μεγαλύτεροι Εισαγωγείς Μεγάλων Όπλων και οι Κυριότεροι Προμηθευτές τους	215
Πίνακας 5.17	Ισοζύγιο Μεταφορών Όπλων σε SIPRI TIV, 2004-2018 (εκατ. TIV)	217

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

AAR	Air-to-Air Refueling
AECMA	European Association of Aerospace Industries
AIFV	Armored Infantry Fighting Vehicle
ASD	Aerospace and Defence Industries Association of Europe
CARD	Coordinated Annual Review on Defence
CCDP	Code of Conduct for Defence Procurement
CDP	Capability Development Plan
CFSP	Common Foreign and Security Policy
CSDP	Common Security and Defence Policy
DTIB	Defence Technological and Industrial Base
EAA	European Armaments Agency
EC	European Commission
ECAP	European Capabilities Action Plan
EDA	European Defence Agency
EDAP	European Defence Action Plan
EDC	European Defence Community
EDEM	European Defence Equipment Market
EDF	European Defence Fund
EDIDP	European Defence Industrial Development Programme
EDIG	European Defence Industries Group
EDRP	European Defence Research Programme
EDSIS	European Defence Standardization Information System
EDSTAR	European Defence Standards Reference System
EDTIB	European Defence Technological and Industrial Base
EDU	European Defence Union

EEAS	European External Action Service
ENP	European Neighborhood Policy
EP	European Parliament
EPC	European Political Cooperation
ESDC	European Security and Defence College
ESDP	European Security and Defence Policy
ESS	European Security Strategy
EUBG	European Union Battlegroup
EUCO	European Council
EUFOR	European Union Force
EUGS	European Union Global Strategy for Foreign and Security Policy
EUMC	European Union Military Committee
EUMS	European Union Military Staff
FA	Framework Agreement
GDP	Gross Domestic Product
GTL	General Transfer License
HR/VP	High Representative / Vice President
IEPG	Independent European Programme Group
ISR	Intelligence, Surveillance and Reconnaissance
JIP	Joint Investment Programmes
KSA	Key Strategic Activities
LoI	Letter of Intent
LTV	Initial Long-Term Vision for European Defence Capability and Capacity Needs
MBT	Main Battle Tank
MPCC	Military Planning and Conduct Capability
MS	Member State

NAD	National Armaments Director
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NIP	National Implementation Plan
OCCAR	Organisation for Joint Armament Cooperation
OSCE	Organisation for Security and Cooperation in Europe
OSRA	Overarching Strategic Research Agendas
P&S	Pooling and Sharing
PADR	Preparatory Action on Defence Research
PESCO/PSCo	Permanent Structured Cooperation
PSC	Political and Security Committee
R&D	Research and Development
R&T	Research and Technology
RPAS	Remotely Piloted Aircraft System
SEA	Single European Act
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute
SME	Small and Medium-sized Enterprises
SoS	Security of Supply
TD	Transfer Directive
TEC	Treaty Establishing the European Community
TFEU	Treaty on the Functioning of the European Union
TIV	Trend-Indicator Value
UAV	Unmanned Air Vehicle
UCAV	Unmanned Combat Air Vehicle
WEAG	Western European Armaments Group
WEAO	Western European Armaments Organization
WEU	Western European Union

WU	Western Union
A/Φ	Αεροσκάφος
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΠΣ	Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία
ΕΥΕΔ	Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης
ΔΕΕ	Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση
ΕΑΚ	Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα
ΕΕΠ	Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη
ΕΚΑΧ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
ΕΠΑΑ	Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας
ΕΠΓ	Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας
ΗΒ	Ηνωμένο Βασίλειο
ΚΕΠΠΑ	Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας
κ-μ	κράτος/η μέλος/η
ΚΠΑΑ	Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας
ΟΑΣΕ	Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΣΔ	Στρατιωτικές Δαπάνες

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Ευρωπαϊκή Αμυντική Ένωση (EDU) αποτελεί επίσημο στόχο της ΕΕ. Η εργασία αναλύει τις σημαντικές πρωτοβουλίες των ευρωπαϊκών θεσμών, με πρωταγωνιστή τον ώριμο πλέον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Άμυνας (EDA), για τη συνεργασία στην Ευρωπαϊκή Άμυνα. Σε αυτές υιοθετούνται πάγιες απαιτήσεις του βιομηχανικού τομέα που συνοψίζονται στη δημιουργία μιας ενιαίας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Αγοράς (EDEM) και στη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Τεχνολογικής και Βιομηχανικής Βάσης (EDTIB). Το δοκιμασμένο «όχημα» της οικονομίας χρησιμοποιείται για την ενοποίηση του αμυντικού τομέα, σε αντίθεση με αποτυχημένες προσπάθειες του παρελθόντος. Η Ευρωπαϊκή Αμυντική Αγορά αποδεικνύεται μη αποδοτική, κατακερματισμένη σε εθνικό επίπεδο, χωρίς τυποποίηση και διαλειτουργικότητα, με περιορισμένη τεχνολογική έρευνα και αλληλεπικαλύψεις, χωρίς να επιτυγχάνονται οικονομίες κλίμακας σε αυτή. Οι αμυντικές βιομηχανίες των κ-μ αδυνατούν σε εθνικό επίπεδο να ανταπεξέλθουν στις οικονομικές και τεχνολογικές απαιτήσεις του διεθνούς ανταγωνισμού και κανένα κ-μ δεν μπορεί να διατηρήσει από μόνο του πλήρεις αμυντικές δυνατότητες. Μία εν δυνάμει ενιαία EDTIB αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη βάση παγκοσμίως, ακόμα και μετά την αποχώρηση του Ην. Βασιλείου, πιο αποτελεσματική, η οποία εξυπηρετεί τον ευρωπαϊκό στόχο για στρατηγική αυτονομία και αυξημένο παγκόσμιο ρόλο. Συνδυάζοντας θεωρητική και ποσοτική έρευνα, η εργασία καταλήγει ότι μια ενοποιημένη EDTIB είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία της EDU, έχοντας σημαντικό ρόλο σε όλες τις σχετικές πρωτοβουλίες, ενώ αντίστροφα κύριος στόχος της τελευταίας αποτελεί η δημιουργία μιας αποτελεσματικής EDTIB.

Λέξεις Κλειδιά: Ευρωπαϊκή Αμυντική Ένωση, Αμυντική Βιομηχανία, Ευρωπαϊκή Αμυντική Τεχνολογική και Βιομηχανική Βάση, Ευρωπαϊκή Αμυντική Αγορά, Ευρωπαϊκές Αμυντικές Πρωτοβουλίες

Κωδικοί JEL: H56, L22, L69, F52

ABSTRACT

The European Defence Union (EDU) is an official EU objective. This study analyses striking collaborative initiatives on European Defence, launched by the European institutions with the mature European Defence Agency (EDA) leading. These adopt old arms-industry requirements that are summarized in the creation of a single European Defence Market (EDEM) and the creation of a European Defence Technological and Industrial Base (EDTIB). Economy, a "vehicle" already tested in other sectors, is used to integrate the European defence sector, as opposed to failed previous attempts. The European Defence Market remains inefficient, fragmented at national level, with anemic technological research, with neither standardization nor interoperability, creating duplications, without achieving economies of scale. The member-states' defence industrial bases are unable at national level, to meet the economic and technological requirements of international competition and none of them can retain alone a full range of defence capabilities. A potential consolidation into a common EDTIB creates the world's second largest base, even after Brexit, making it effective and serving the European goals of strategic autonomy and an increased global role. Using mixed qualitative and quantitative research, this study concludes that a unified EDTIB is a necessity for the creation of the EDU, playing an active role in all relevant initiatives, while one of the forming EDU's primary tasks is to preserve an effective EDTIB.

Key Words: European Defence Union (EDU), Arms Industry, European Defence Technological and Industrial Base (EDTIB), European Defence Market (EDEM), European Defence Initiatives

JEL Codes: H56, L22, L69, F52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ (ΑΝΤΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ)

"It seems always impossible, until it is done"

Nelson Mandela

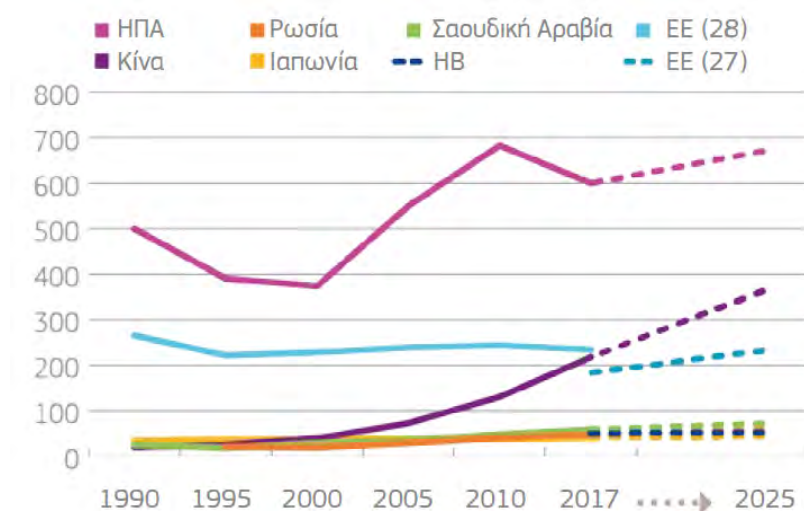
Την 7η Ιουνίου 2017 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε το Έγγραφο Προβληματισμού για το Μέλλον της Ευρωπαϊκής Άμυνας. Στο Έγγραφο αναφέρεται ότι βρισκόμαστε στη διαδικασία σταδιακής θεμελίωσης μιας ευρωπαϊκής ένωσης άμυνας και ασφάλειας. Προβλέπονται τρία πιθανά μελλοντικά σενάρια, για το πώς μπορεί να έχει διαμορφωθεί η ευρωπαϊκή άμυνα το 2025, ανάλογα με το βαθμό πολιτικής βούλησης και αποφασιστικότητας των κρατών-μελών (κ-μ), στα σχετικά με την άμυνα ζητήματα. Σκιαγραφεί τις πιθανές μελλοντικές πορείες που μπορεί να ακολουθηθούν στον τομέα της άμυνας, στον μονόδρομο της περαιτέρω ευρωπαϊκής αμυντικής συνεργασίας, προς το στόχο της προστασίας των ευρωπαίων πολιτών και της προάσπισης των ευρωπαϊκών συμφερόντων και αξιών, μέσω της συνέχισης της παρατεταμένης περιόδου ειρήνης που διανύει η Ευρώπη.

Προλογίζοντας το συγκεκριμένο έγγραφο, οι Mogherini και Katainen τονίζουν τις σημαντικές προκλήσεις ασφάλειας που η Ευρώπη έχει να αντιμετωπίσει, αναφερόμενοι στη σχετική ανησυχία των πολιτών. Το Έγγραφο προβληματισμού δεν παρουσιάζεται σε μια περίοδο απραγίας και στασιμότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) στα αμυντικά θέματα. Ο πρόεδρος Juncker από το 2014 καλεί για την αναγκαιότητα καταβολής προσπαθειών για τη δημιουργία μιας ισχυρότερης Ευρώπης σε θέματα ασφάλειας και άμυνας (Juncker, 2014), ενώ με τη διακήρυξη της Ρώμης το Μάρτιο του 2017, οι ευρωπαίοι ηγέτες δεσμεύονται αντίστοιχα, για τη δημιουργία μιας ασφαλούς και προστατευμένης Ευρώπης, στην οποία οι πολίτες θα αισθάνονται ασφαλείς και ελεύθεροι, μιας Ευρώπης ισχυρότερης στην παγκόσμια σκηνή (European Commission, 2017f). Από τις αρχές της παρούσας δεκαετίας, και εντονότερα από το τέλος του 2016, έχει ξεκινήσει μια περίοδος στην οποία πραγματοποιούνται φιλόδοξα βήματα συνεργασίας, προς μια ευρωπαϊκή ένωση ασφάλειας και άμυνας.

Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι στο σύγχρονο περιβάλλον υπάρχουν σημαντικές τάσεις και παράγοντες που διαμορφώνουν ώριμες συνθήκες για να υπάρξει μια πραγματική εξέλιξη στην ευρωπαϊκή άμυνα και ασφάλεια. Οι παράγοντες αυτοί έχουν χαρακτήρα στρατηγικό, πολιτικό, οικονομικό και τεχνολογικό. Σε στρατηγικό επίπεδο, μια νέα πραγματικότητα δημιουργείται

στην ευρωπαϊκή γειτονία, με περιφερειακές αναταράξεις να δημιουργούν εξωτερική αστάθεια, η οποία επηρεάζει και το εσωτερικό της Ευρώπης λόγω του πλήρως παγκοσμιοποιημένου περιβάλλοντος. Η διατλαντική σχέση αλλάζει με την ευθύνη για την περιφερειακή ασφάλεια να μετακυλά στα ευρωπαϊκά χέρια. Τα κ-μ φαίνεται να αντιδρούν με την ανάσχεση της πρωτικής πορείας των στρατιωτικών δαπανών, στοχεύοντας στην στρατηγική αυτονομία της Ευρώπης, υπολείπονται όμως από τους υπόλοιπους παγκόσμιους δρώντες (Διάγραμμα 1.1).

Διάγραμμα 1.1 Διαχρονική Σύγκριση Στρατιωτικών Δαπανών των κυριότερων παγκόσμιων δρώντων

Πηγή: European Commission (2017e)

Σε πολιτικό επίπεδο, οι ηγέτες της ΕΕ αναλαμβάνουν τις απαραίτητες δεσμεύσεις, έχοντας την απαραίτητη νομιμοποίηση από τη στήριξη των πολιτών, οι οποίοι καλούν για «περισσότερη Ευρώπη» στην ασφάλεια και την άμυνα, που δεν μπορεί να αποτελέσει εξαίρεση στην πορεία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Σε οικονομικό επίπεδο, ο μεγάλος κατακερματισμός της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς προκαλεί, μεταξύ άλλων, αλληλεπικαλύψεις και έλλειψη διαλειτουργικότητας με ετήσιο κόστος πάνω από 30 δισεκατ. ευρώ. Τα κ-μ, ακόμα και τα ισχυρότερα όπως η Γερμανία, η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο (ΗΒ), είναι απλά πολύ μικρά, για να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα αποτελέσματα στον τομέα της άμυνας, μόνο με τα δικά τους μέσα. Η στροφή στη συνεργασία, στον οικονομικό τομέα της άμυνας και τα θετικά αποτελέσματα που αυτή επιφέρει, καθίσταται μοναδική λύση. Η συγκέντρωση και ενσωμάτωση δυνατοτήτων, στον βιομηχανικό τομέα της άμυνας, είναι επίσης προϋπόθεση για να παραμείνει η Ευρώπη ανταγωνιστική σε παγκόσμιο επίπεδο. Σε τεχνολογικό επίπεδο, νέες επαναστατικές τεχνολογίες όπως big data, τεχνολογία cloud, μη επανδρωμένα συστήματα και τεχνητή νοημοσύνη, αλλάζουν την ίδια την έννοια της άμυνας και ασφάλειας δημιουργώντας νέες, μη συμβατικές και ασύμμετρες απειλές όπως οι υβριδικές απειλές και οι κυβερνοαπειλές.

Η αύξηση των επενδύσεων στην έρευνα σε τεχνολογία και ανάπτυξη, με συντονισμένο τρόπο, θα διασφαλίσει τις απαραίτητες, για τη στρατηγική αυτονομία της Ευρώπης, τεχνολογικές και βιομηχανικές ικανότητες αιχμής.

1.1 Η Ευρωπαϊκή Ένωση Άμυνας και Ασφάλειας του 2025: 3 Σενάρια

Στο πλαίσιο της παγκόσμιας στρατηγικής της ΕΕ για την άμυνα και ασφάλεια, σημαντικές πρωτοβουλίες βρίσκονται ήδη σε εξέλιξη, εστιασμένες στην προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των κ-μ σε όλους του τομείς της άμυνας, με εξωστρέφεια προς άλλους παγκόσμιους δρώντες, όπως το NATO και ο ΟΗΕ, που μοιράζονται ίδιες αξίες με την ΕΕ. Για την επίτευξη του στόχου της θωράκισης της ειρήνης και της ασφάλειας για τους ευρωπαίους πολίτες, το Έγγραφο Προβληματισμού θέτει σαν προϋπόθεση την πρόοδο σε πέντε τομείς: 1) Μεγαλύτερη αμυντική συνεργασία, προς τη σταδιακή ολοκλήρωση, διαφυλάσσοντας την εθνική κυριαρχία των κ-μ. 2) Κοινή αντίληψη και προσδιορισμός των απειλών που υπάρχουν, με ενιαία λήψη αποφάσεων και δράσεων, παράλληλα με την ενίσχυση της οικονομικής αλληλεγγύης. 3) Ανάλυση από τους ευρωπαίους μεγαλύτερου βαθμού ευθύνης, κυρίως για την δική τους ασφάλεια αλλά και για αυτή σε παγκόσμιο επίπεδο. 4) Ποσοτική και ποιοτική αύξηση των αμυντικών δαπανών, καλύτερα συλλογικά συντονισμένων, σε συνδυασμό με ένα ουσιαστικό ευρωπαϊκό ταμείο άμυνας. 5) Δημιουργία μιας πραγματικά ενιαίας αμυντικής αγοράς, που χαρακτηρίζεται από ανταγωνισμό, εξειδίκευση, οικονομίες κλίμακας και εφοδιαστική ασφάλεια, ανοιχτή σε όλες τις επιχειρήσεις και κυρίως τις μικρομεσαίες.

Τα τρία σενάρια του Εγγράφου Προβληματισμού για την Άμυνα και Ασφάλεια δεν αποτελούν διαφορετικές πορείες αλλά διαδοχικά βήματα προς την ίδια κατεύθυνση. Τα στοιχεία του κάθε σεναρίου δεν αλληλοαναιρούνται, αλλά αποτελούν το επόμενο επίπεδο του εκάστοτε προηγούμενου σεναρίου¹. Τα σενάρια απεικονίζουν την επίτευξη διαφορετικών επιπέδων φιλοδοξίας για την ένωση ασφάλειας και άμυνας, σε διάφορους τομείς, αξιολογώντας το βαθμό εκμετάλλευσης της προστιθέμενης αξίας που προσφέρει η ΕΕ στην άμυνα. Κύριος παράγοντας που θα καθορίσει ποιο σενάριο θα επαληθευτεί είναι η βούληση των κ-μ. Τονίζεται ότι τα τρία σενάρια είναι ενδεικτικά. Η επιθυμητή μορφή μιας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ένωσης δεν έχει αποτυπωθεί θεσμικά από τα ευρωπαϊκά όργανα, αποτελώντας μια δυναμική διαδικασία.

¹ Κάποια από τα στοιχεία που αναφέρονται στα σενάρια έχουν ήδη πραγματοποιηθεί ή βρίσκονται σε εξέλιξη.

1.1.1 Σενάριο 1: Συνεργασία στον Τομέα Άμυνας και Ασφάλειας

Σε αυτό το σενάριο τα κ-μ θα αυξήσουν τη συχνότητα με την οποία συνεργάζονται σε θέματα ασφάλειας και άμυνας. Η συνεργασία όμως αυτή θα εκτελείται, όπως και σήμερα, κατά περίπτωση (*ad hoc*). Η συμμετοχή των κ-μ θα έχει εθελοντικό χαρακτήρα, χωρίς αυτά να δεσμεύονται, πολιτικά ή νομικά, προς τη δημιουργία μιας κοινής άμυνας και ασφάλειας.

Στο επιχειρησιακό κομμάτι, η ΕΕ θα διατηρήσει τις σημερινές της περιορισμένες δυνατότητες. Σύνθετες επιχειρήσεις μεγάλης κλίμακας θα εκτελούνται από τα περισσότερο ικανά, σε στρατιωτικούς όρους κ-μ. Η σύμπλευση και συμφωνία μεταξύ των κ-μ θα αποφασίζεται και αυτή *ad hoc*. Η συνεργασία με το NATO θα γίνει ακόμα στενότερη. Σε κοινές επιχειρήσεις, η ΕΕ θα αξιοποιεί κυρίως την «ήπια» δύναμή της ενώ το NATO τις στρατιωτικές του ικανότητες. Οι νέες απειλές μη συμβατικού τύπου θα αντιμετωπίζονται σε εθνικό επίπεδο, με μεγαλύτερη όμως κοινοτική υποστήριξη. Οι εθνικές υπηρεσίες πληροφοριών θα συνεργάζονται περισσότερο σε τομείς όπως η Κυβερνοάμυνα και για απειλές στις πολιτικές δομές της ΕΕ όπως η ενέργεια και το διάστημα. Τα εξωτερικά σύνορα θα παρακολουθούνται και θα προστατεύονται από την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή.

Η αμυντική συνεργασία παραμένει πολιτικός στόχος και είναι εστιασμένη κυρίως στην τεχνολογική έρευνα (Research and Technology – R&T) και στην ανάπτυξη αμυντικών δυνατοτήτων. Κύρια έκφραση της συνεργασίας είναι η επένδυση από κοινού σε επιλεγμένες κρίσιμες τεχνολογίες. Η αυξημένη συνεργασία θα προκύψει επίσης από την αύξηση της διαφάνειας των εθνικών αμυντικών σχεδιασμών, από τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού αμυντικού ερευνητικού προγράμματος και από τη σύσταση ενός ευρωπαϊκού ταμείου άμυνας που θα χρηματοδοτεί τις κοινές αυτές δράσεις στην έρευνα και ανάπτυξη. Με τις πρωτοβουλίες αυτές θα προωθηθεί η στρατηγική αυτονομία της ΕΕ σε κρίσιμες τεχνολογίες και θα αυξηθεί η αποδοτικότητα των αμυντικών δαπανών. Παρά την αυξημένη συνεργασία, η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία θα παραμείνει κατακερματισμένη με τα πολύπλοκα κυρίως αμυντικά συστήματα να αναπτύσσονται και να προμηθεύονται σε εθνικό επίπεδο. Λίγα ως και κανένα κ-μ θα διαθέτουν ολοκληρωμένες ένοπλες δυνάμεις με πλήρεις δυνατότητες και η ικανότητα της ΕΕ να συμμετέχει σε απαιτητικές αποστολές μεγάλης κλίμακας θα είναι περιορισμένη.

1.1.2 Σενάριο 2: Επιμερισμένη Άμυνα και Ασφάλεια

Στο Σενάριο 2 τα κ-μ θα κατευθυνθούν προς την επιμερισμένη άμυνα και ασφάλεια. Σε σχέση με το προηγούμενο σενάριο, τα κ-μ δείχνουν πολύ μεγαλύτερη οικονομική και επιχειρησιακή

αλληλεγγύη, με σύγκλιση της στρατηγικής τους κουλτούρας, πέρα από την κοινή αντίληψη περί απειλών.

Σε επιχειρησιακό επίπεδο, η ΕΕ θα αυξήσει τις αμυντικές ικανότητες σε τομείς όπως η τρομοκρατία, οι υβριδικές απειλές, ο κυβερνοπόλεμος, ο έλεγχος των συνόρων και η ασφάλεια στη θάλασσα. Οι ικανότητες αυτές θα επεκτείνονται σε παγκόσμιο επίπεδο, αυξάνοντας την ισχύ της ΕΕ σαν εγγυητής της παγκόσμιας άμυνας και ασφάλειας, διατηρώντας τμήματα πολυεθνικής δύναμης επιφυλακής. Πρωτεργάτες θα είναι τα κ-μ που διαθέτουν τις ισχυρότερες ένοπλες δυνάμεις τα οποία θα δρουν στο όνομα της ΕΕ. Η συνεργασία με το ΝΑΤΟ θα αυξηθεί ακόμα περισσότερο, με ενίσχυση του συντονισμού των δράσεων τους. Η ΕΕ συμμετέχει περισσότερο ενεργά στην προστασία των πολιτών, επενδύοντας στην πρόληψη, αποτροπή και αντίδραση. Οι πληροφορίες ασφάλειας θα διαμοιράζονται σε τακτικό επίπεδο από τις αντίστοιχες υπηρεσίες. Η Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή θα αναπτυχθεί ακόμα περισσότερο και θα συνεργάζεται με τις ένοπλες δυνάμεις. Οι ικανότητες ασφάλειας θα αυξηθούν στους πολιτικούς τομείς της υγείας, της ενέργειας, των τελωνειακών κινδύνων, του διαστήματος και των επικοινωνιών. Η κοινή εκπαίδευση και η εκτέλεση ευρωπαϊκών ασκήσεων μεγάλης κλίμακας, θα δημιουργήσουν μια ευρωπαϊκή νοοτροπία στις ένοπλες δυνάμεις των κ-μ.

Στο οικονομικό επίπεδο της άμυνας και ασφάλειας, στην έρευνα, τεχνολογία και ανάπτυξη αμυντικών δυνατοτήτων, η συνεργασία μεταξύ των κ-μ θα γίνει ο κανόνας και όχι η εξαίρεση. Η προμήθεια και συντήρηση των αμυντικών συστημάτων θα εκτελείται συνεργατικά, μέσω της ευθυγράμμισης των σχεδιασμών εθνικής άμυνας των κ-μ. Αντίστοιχα, συνεργατικά θα εκτελείται και η ανάπτυξη των αμυντικών δυνατοτήτων. Η διαλειτουργικότητα θα αυξηθεί και οι αλληλεπικαλύψεις δυνατοτήτων και υπηρεσιών θα μειωθούν. Μέσω ευρωπαϊκών δομών και οργάνων θα καθορίζονται οι προτεραιότητες στην ανάπτυξη πολυεθνικών ικανοτήτων, οι οποίες θα υποστηρίζονται από ένα φιλόδοξο Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας. Κρίσιμες δυνατότητες τεχνολογίας αιχμής θα αναπτυχθούν μέσα από ευρωπαϊκά προγράμματα, σε πεδία όπως η τεχνητή νοημοσύνη, η βιοτεχνολογία και οι υπερυπολογιστές. Οι ευρωπαίοι θα γίνουν ισχυρότεροι μέσω διαλειτουργικών αμυντικών ικανοτήτων σε γη, αέρα, θάλασσα και διάστημα. Το Σενάριο 2 προβλέπει την εγκαθίδρυση μιας ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς, με καλές συνθήκες χρηματοδότησης, κυρίως για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, που θα χαρακτηρίζεται από οικονομίες κλίμακας, στοιχεία που θα οδηγήσουν σε περισσότερο ορθολογική και αποδοτική χρήση των πόρων για την άμυνα.

1.1.3 Σενάριο 3: Κοινή Άμυνα και Ασφάλεια

Σε αυτό το Σενάριο τα κ-μ θα ενισχύσουν ακόμα περισσότερο τη συνεργασία τους, έχοντας σαν στόχο την πολιτική και επιχειρησιακή ολοκλήρωση, προς την κοινή άμυνα και ασφάλεια. Σε μια τέτοια ένωση άμυνας και ασφάλειας, η αλληλεγγύη και η αλληλοβοήθεια είναι ο κανόνας με τον προσδιορισμό μιας κοινή αμυντικής πολιτικής.

Η ΕΕ θα έχει τη δυνατότητα εκτέλεσης σύνθετων επιχειρήσεων για την προστασία της Ευρώπης. Οι απειλές αναγνωρίζονται και αξιολογούνται από κοινού, με τις υπηρεσίες πληροφοριών να συνεργάζονται πλήρως. Οι εθνικές ένοπλες δυνάμεις είναι περισσότερο ευρωπαϊκά ολοκληρωμένες, με ύπαρξη κοινών τμημάτων μονίμου βάσεως για υψηλό βαθμό αντίδρασης. Υπάρχουν μόνιμες συμφωνίες μεταξύ των κ-μ για την ταχεία μετακίνηση στρατιωτικού υλικού μέσα στην Ευρώπη και για την προαγωγή της κοινής χρήσης των αμυντικών δυνατοτήτων. Δημιουργείται μια κοινή αμυντική νοοτροπία μέσω της τακτικής συνεργασίας και της κοινής ακαδημαϊκής και επιχειρησιακής εκπαίδευσης. Δημιουργούνται κοινά ευρωπαϊκά συμφέροντα άμυνας και ασφάλειας με όλα τα σχετικά θέματα να αντιμετωπίζονται από κοινού· με κοινά δόγματα, συστηματική ανταλλαγή πληροφοριών και τεχνολογική συνεργασία.

Οι εθνικοί αμυντικοί σχεδιασμοί των κ-μ θα είναι πλήρως εναρμονισμένοι, αποτελώντας ουσιαστικά κομμάτια ενός ευρωπαϊκού αμυντικού σχεδιασμού. Η ανάπτυξη αμυντικών δυνατοτήτων θα βασίζεται στις προτεραιότητες που τίθενται σε ευρωπαϊκό επίπεδο και θα πραγματοποιείται με στενή συνεργασία. Πολύπλοκες ικανότητες, οι οποίες θα στηρίζονται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας, θα παρέχονται από κοινού, ενώ θα αυξηθούν τα συνεργατικά ευρωπαϊκά προγράμματα ανάπτυξης και προμήθειας αντίστοιχων δυνατοτήτων. Το Σενάριο προβλέπει ότι η βάση της κοινής αυτής άμυνας είναι μια γνήσια ευρωπαϊκή αμυντική αγορά, με θεσμικούς ελεγκτικούς μηχανισμούς που θα την προστατεύουν από εχθρικές εξωτερικές επιχειρηματικές κινήσεις. Η δημιουργία ενός εξειδικευμένου Ευρωπαϊκού Οργανισμού Αμυντικής Έρευνας θα υποστηρίζει την καινοτομία, εξασφαλίζοντας τις απαραίτητες μελλοντικές αμυντικές ικανότητες. Στην ίδια κατεύθυνση θα στηρίζονται η έρευνα στην υψηλή τεχνολογία και οι *start-up* επιχειρήσεις, για την ανάπτυξη καινοτόμων τεχνολογιών-κλειδιών. Η μεγαλύτερη απόδοση των αμυντικών δαπανών, με καλύτερα αποτελέσματα αμυντικών δυνατοτήτων, θα επιτυγχάνονται με συνδυασμό ανταγωνισμού και ενοποίησης, εξειδίκευσης, οικονομιών κλίμακας, επιμερισμού-κοινής χρήσης (*pooling and sharing*) των ακριβών συστημάτων και τεχνολογικής καινοτομίας.

Πίνακας 1.1 Τρία Σενάρια για την Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ασφάλεια το 2025

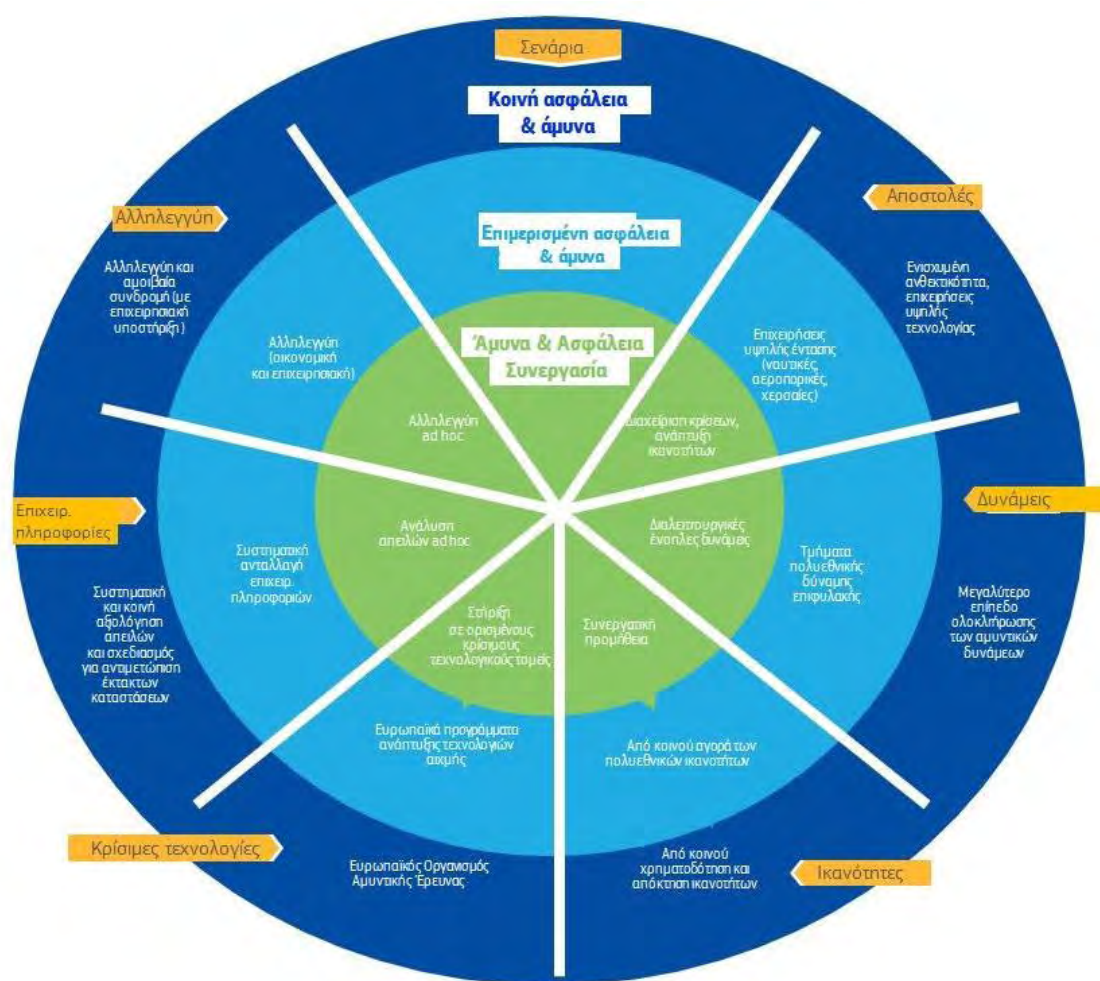
	Αρχές	Δράσεις	Ικανότητες	Αποδοτικότητα
Σενάριο 1 Συνεργασία στον τομέα της Ασφάλειας και Άμυνας	Η ΕΕ συμπληρώνει τις προσπάθειες των κρατών μελών, η αλληλεγγύη εξακολουθεί να εκφράζεται σε βάση <i>ad hoc</i> και να ερμηνεύεται μεμονωμένα από τα κράτη μέλη.	Αποστολές ανάπτυξης ικανοτήτων, μικρές επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων, μεγαλύτερη ανταλλαγή επιχειρησιακών πληροφοριών, στήριξη της ΕΕ προς τα κράτη μέλη για ανάπτυξη ανθεκτικότητας. Η συνεργασία ΕΕ – NATO συνεχίζεται ως έχει επί του παρόντος.	Ανάπτυξη επίλεκτων κρίσιμων τεχνολογιών σε επίπεδο ΕΕ, αλλά δυσκολίες όσον αφορά τη διατήρηση του πλήρους φάσματος ικανοτήτων· περιορισμένη χρήση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Άμυνας.	Αρχικές οικονομίες κλίμακας.
Σενάριο 2 Επιμερισμένη Ασφάλεια και Άμυνα	Η ΕΕ συμπληρώνει τις προσπάθειες των κρατών μελών, η επιχειρησιακή και οικονομική αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών γίνεται κανόνας.	Διαχείριση κρίσεων, οικοδόμηση ικανοτήτων και προστασία με σύνδεση εσωτερικών- εξωτερικών πτυχών. Τα κ-μ παρακολουθούν/ προσφέρουν αμοιβαία συνδρομή για απειλές στον κυβερνοχώρο και ανταλλάσσουν επιχειρησιακές πληροφορίες, η Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή προστατεύει τα εξωτερικά σύνορα. Συντονισμός ΕΕ – NATO σχετικά με το πλήρες φάσμα των τομέων ασφάλειας με ένοπλα/ήπια μέσα.	Συγχρηματοδότηση των βασικών ικανοτήτων και από κοινού αγορά πολυεθνικών ικανοτήτων με στήριξη του Ευρωπαϊκού Ταμείου Άμυνας· κοινός σχεδιασμός και ανάπτυξη των αλυσίδων αξίας.	Σημαντικές οικονομίες κλίμακας στην αγορά αμυντικού εξοπλισμού σε ευρωπαϊκή κλίμακα, ευνοϊκές συνθήκες χρηματοδότησης σε ολόκληρη την αλυσίδα εφοδιασμού του τομέα της άμυνας.
Σενάριο 3 Κοινή Άμυνα και Ασφάλεια	Αλληλεγγύη και αμοιβαία συνδρομή, κοινή άμυνα όπως προβλέπεται στη Συνθήκη.	Απαιτητικές εκτελεστικές επιχειρήσεις υπό την ηγεσία της ΕΕ· από κοινού παρακολούθηση/αξιολόγηση των απειλών και σχεδιασμός για αντιμετώπιση έκτακτων καταστάσεων. Ασφάλεια στον κυβερνοχώρο σε επίπεδο ΕΕ· η Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή βασίζεται στις μόνιμες ευρωπαϊκές θαλάσσιες δυνάμεις και στα ευρωπαϊκά μέσα συγκέντρωσης επιχειρησιακών πληροφοριών, όπως μη επανδρωμένα αεροσκάφη / δορυφόροι. Ευρωπαϊκή δύναμη πολιτικής προστασίας. Λειτουργώντας συμπληρωματικά προς το NATO, η κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας θα ενισχύσει την ανθεκτικότητα της Ευρώπης και θα προσφέρει προστασία από διάφορες μορφές επιθέσεων κατά της Ένωσης.	Από κοινού χρηματοδότηση και απόκτηση ικανοτήτων με στήριξη από τον προϋπολογισμό της ΕΕ. Τεχνολογική ανεξαρτησία	Αποδοτική χρήση των αμυντικών δαπανών μέσω αυξημένων οικονομικών κλίμακας, εξειδίκευσης, επιμερισμένης χρήσης πολυδάπανων στρατιωτικών μέσων και τεχνολογικής καινοτομίας με σκοπό, αφενός, τη μείωση των αμυντικών δαπανών και, αφετέρου, να είμαστε καλύτερα εξοπλισμένοι για να αντιμετωπίσουμε τον διεθνή ανταγωνισμό.

Πηγή: European Commission (2017e)

1.1.4 Τρία Διαφορετικά Σενάρια ή Βήματα Ενός Σεναρίου-Στόχου

Τα τρία Σενάρια αποτυπώνουν το διαφορετικό επίπεδο εξέλιξης στους υποτομείς της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης, των επιχειρησιακών αποστολών, των ενόπλων δυνάμεων, των πληροφοριών, της τεχνολογίας και της ανάπτυξης-προμήθειας αμυντικών ικανοτήτων, προς την κατεύθυνση της κοινής Άμυνας και Ασφάλειας, της δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης Άμυνας και Ασφάλειας. Δεν αποτελούν στόχο αλλά εκτιμήσεις των ευρωπαϊκών θεσμών για την τελική κατάσταση της ευρωπαϊκής άμυνας το 2025.

Διάγραμμα 1.2 Τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Άμυνας και Ασφάλειας στα 3 Σενάρια

Πηγή: European Commission (2017e)

Η εξέλιξη σε κάθε τομέα μπορεί να μην είναι παράλληλη, με τα στοιχεία του κάθε σεναρίου να συνδυάζονται. Η λογική πορεία είναι η επίτευξη του επιπέδου κάθε σεναρίου πριν την συνέχεια προς το επόμενο σενάριο, χωρίς να αποκλείεται η ανάληψη δραστικών πρωτοβουλιών που θα οδηγήσουν στην κατευθείαν επίτευξη του επιπέδου που περιγράφεται στα Σενάρια 2 και 3, ή και πέρα από αυτά με την επίτευξη περαιτέρω συνεργασίας. Το τελικό σενάριο που θα

επιτευχθεί, εξαρτάται εν πολλοίς από τα ίδια τα κ-μ και το επίπεδο φιλοδοξίας που αυτά θα θέσουν ως στόχο.

Η ενίσχυση της ευρωπαϊκής άμυνας και ασφάλειας θεωρείται απολύτως απαραίτητη, με τις πρωτοβουλίες που έχουν ήδη αναληφθεί να δείχνουν ότι όλα τα εμπλεκόμενα μέρη συμφωνούν ότι αυτή θα επιτευχθεί μέσω της συνεργασίας προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στον τομέα (European Commission, 2017e). Το ερώτημα που θέτει το Έγγραφο Προβληματισμού είναι το πόσο γρήγορα επιθυμούν τα κ-μ να δημιουργηθεί μια Ευρωπαϊκή Αμυντική Ένωση, σε ποιο βαθμό είναι διατεθειμένα να προβλέπουν αντί να αντιδρούν και κατά πόσο πιστεύουν ότι η ευρωπαϊκή άμυνα και ασφάλεια είναι κοινή ευθύνη.

Πέραν από το Έγγραφο Προβληματισμού για την Ευρωπαϊκή Άμυνα, το οποίο αποτέλεσε και την έμπνευση της συγκεκριμένης έρευνας, σε όλες τις προβλέψεις της ΕΕ για το μέλλον της Ένωσης γίνεται εκτενής αναφορά στη μεγάλη σημασία της περαιτέρω ενοποίησης στον τομέα της άμυνας και του σημαντικού ρόλου που η αμυντική βιομηχανία και το οικονομικό κομμάτι της άμυνας γενικότερα έχει σε αυτή. Από το 2014 ο Juncker, τόσο πριν όσο και μετά την εκλογή του, αναφέρει στις προτεραιότητές του την Ευρώπη της Άμυνας, με ιδιαίτερη μνεία στη συνεργασία στη βιομηχανία και τις προμήθειες (Juncker, 2014). Τις ίδιες θέσεις τις στηρίζει ακόμα εντονότερα κάθε χρόνο στην έκθεση για την Κατάσταση της Ένωσης (State of the Union) (Juncker, 2016; 2018). Στη *Global Strategy* της ΕΕ η συνεργασία στην Άμυνα αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να επιτύχει η Ένωση τον επιθυμητό παγκόσμιο ρόλο της με αναφορά στην ανάγκη για μια ενοποιημένη αμυντική βιομηχανία (European Union, 2016). Το ίδιο έτος το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (European Parliament – EP) καλεί σε ψήφισμά του για τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ένωσης (European Defence Union – EDU), κάνοντας πιο ξεκάθαρη την πρόβλεψη της Συνθήκης της Λισαβόνας για Κοινή Άμυνα (European Parliament, 2016). Από τα 46 χαρακτηριστικά-λειτουργίες της EDU στο παραπάνω ψήφισμα, τα 19 έχουν οικονομικό χαρακτήρα και εμπλέκουν την αμυντική βιομηχανία, γεγονός που ισχύει και για τις 8 από τις συνολικά 20 πρωτοβουλίες που το EP θεωρεί στο ίδιο κείμενο άμεσα αναγκαίες να ξεκινήσουν. Επίσης, στα σενάρια για την Ευρώπη του 2025, της Λευκής Βίβλου για το Μέλλον της Ευρώπης αναφέρεται κατά περίπτωση η δημιουργία της EDU, με έμφαση σε μια κοινή ερευνητική και βιομηχανική βάση και κοινούς εξοπλισμούς και προμήθειες (European Commission, 2017i). Τέλος, στη Διακήρυξη της Ρώμης το 2017, δύο από τις τέσσερις προτεραιότητες αναφέρονται στην ασφάλεια και την άμυνα, με την πρόβλεψη για τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας να βρίσκει χώρο

στην έκτασης μόλις δύο σελίδων δήλωση των ευρωπαϊών ηγετών (European Commission, 2017f).

1.2 Στόχος της Εργασίας

Ο στόχος της εργασίας είναι να καθοριστεί ο ρόλος που η αμυντική βιομηχανία διαδραματίζει στις σύγχρονες προσπάθειες για τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ένωσης. Η έρευνα θα είναι διττή, μελετώντας το αν, το γιατί, το πώς και σε τι βαθμό, τόσο η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία, σαν ενδιαφερόμενο μέρος (stakeholder) του αμυντικού τομέα, επηρεάζει και διαμορφώνει την πορεία προς την EDU αλλά και το τι θα σημαίνει και τι προβλέπει για την μελλοντική ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία η περαιτέρω ενοποίηση της ευρωπαϊκής Άμυνας και η δημιουργία της EDU.

Επιμέρους σκοποί και αποτελέσματα που προκύπτουν από το στόχο της εργασίας είναι: 1) η ανάλυση των σύγχρονων πρωτοβουλιών για την ευρωπαϊκή αμυντική ολοκλήρωση, εστιασμένη στο οικονομικό κομμάτι της άμυνας, την αμυντική αγορά και την αμυντική βιομηχανία, 2) η μελέτη της αμυντικής αγοράς των κ-μ και συνολικά της ΕΕ, των χαρακτηριστικών, του μεγέθους και του τρόπου λειτουργίας αυτής και 3) η κατάσταση της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας σε εταιρικό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Αναφορικά με τα κενά της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να συλλέξει και αναλύσει τα πλέον επίκαιρα οικονομικά δεδομένα για την ευρωπαϊκή αμυντική αγορά και βιομηχανία, με αντικειμενικό σκοπό την αναγνώριση των τρόπων που αυτές επηρεάζουν την ευρωπαϊκή αμυντική ενοποίηση και επηρεάζονται από αυτή. Επίσης, με δεδομένο τις συνεχείς αλλαγές και εξελίξεις στον τομέα της ευρωπαϊκής άμυνας, να αναλύσει με ακρίβεια τις σύγχρονες ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες, με έμφαση στην αμυντική βιομηχανία, κριτική υπό την οποία δεν έχουν μελετηθεί συνολικά. Τέλος, ενώ υπάρχουν μελέτες για την επίδραση της εξόδου του ΗΒ από την ΕΕ στο κομμάτι της άμυνας, δεν έχει μελετηθεί επαρκώς, ποσοτικά και ποιοτικά, οι διαφορές στην ενοποιημένη ευρωπαϊκή αμυντική αγορά και βιομηχανία της ΕΕ συμπεριλαμβανομένου του ΗΒ και χωρίς αυτό, κενό που η εργασία προσπαθεί να καλύψει.

1.3 Μεθοδολογία

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η εργασία παρακινήθηκε από την έντονη δραστηριότητα στον ευρωπαϊκό τομέα της άμυνας τα τελευταία χρόνια, η οποία συμπεριλαμβάνει σε όλες τις περιπτώσεις την οικονομία, μέσω της αμυντικής βιομηχανίας. Σύμφωνα με την επαγωγική

ερευνητική προσέγγιση (*inductive approach*) από την παραπάνω παρατήρηση η έρευνα θα ακολουθήσει μια διερευνητική (*explanatory*) μορφή, χωρίς να θέσει κάποια συγκεκριμένη υπόθεση προς έλεγχο και είναι ανοιχτή (*open-ended*) στα αποτελέσματα και θεωρίες στα οποία μπορεί να καταλήξει. Με τον τρόπο αυτό θα αποφευχθεί η επιρροή της εργασίας από οποιαδήποτε υποκειμενική, *a priori* γνώμη και σκέψη του συγγραφέα και της υπάρχουσας βιβλιογραφίας.

Σε συμφωνία με τις σύγχρονες απόψεις περί της ερευνητικής μεθοδολογίας, η εργασία θα είναι συνδυασμός (*mixed research*) ποιοτικής (*qualitative*) και ποσοτικής (*quantitative*) έρευνας, χρησιμοποιώντας αντίστοιχα εργαλεία. Στη μελέτη και ανάλυση των ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών για την άμυνα αλλά και για τη θεσμική διάσταση της EDU θα χρησιμοποιηθεί η μέθοδος *document analysis*. Τα έγγραφα που θα χρησιμοποιηθούν είναι διαφόρων μορφών όπως επίσημα έγγραφα, αναφορές, δηλώσεις και άρθρα δημοσιευμένα από την ΕΕ και αξιωματούχους της, αμυντικές βιομηχανίες, ερευνητές του πανεπιστημιακού χώρου και σχετικών με τον χώρο *think tank*. Σε κάθε περίπτωση γίνεται προσπάθεια εξασφάλισης της εγκυρότητάς τους με τη μέθοδο του τριγωνισμού (*triangulation*), διασταυρώνοντας τις πληροφορίες και τις εκτιμήσεις από δύο ή περισσότερες πηγές που κατά προτίμηση προέρχονται από διαφορετικούς χώρους (πχ. μια αναφορά της κοιμισίων και ένα ακαδημαϊκό άρθρο). Σε ότι αφορά το ποσοτικό κομμάτι της έρευνας αυτό θα αποτελέσει μια *secondary analysis* και θα βασιστεί αποκλειστικά σε δευτερογενή δεδομένα (*secondary data*). Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, η σε βάθος επεξεργασία τους και η πλήρης αναδόμησή τους προσδίδει στην ανάλυση και σε αυτή την περίπτωση χαρακτηριστικά ποιοτικής έρευνας.

Στην ιδιαιτερότητα του τομέα της Άμυνας, με την ασφάλεια των πληροφοριών να έχει μεγάλη σημασία, οφείλεται η δυσκολία συγκέντρωσης δεδομένων αλλά και οι σημαντικές ποσοτικές διαφορές όταν αυτά προέρχονται από διαφορετικές πηγές. Για το λόγο αυτό στην ποσοτική ανάλυση δεν θα εκτελεστεί τριγωνισμός και διασταύρωση. Αντίθετα σε κάθε εξεταζόμενο πεδίο, θα χρησιμοποιούνται δεδομένα από μόνο μια πηγή, ώστε να είναι συγκρίσιμα. Για την εξασφάλιση της εγκυρότητας των χρησιμοποιούμενων δεδομένων θα επιλεγθούν μόνο βάσεις δεδομένων έγκριτων οργανισμών μεταξύ των οποίων το Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) και ο European Defence Agency (EDA), με αναφορά στο ποια βάση χρησιμοποιείται σε κάθε περίπτωση.

Ερευνητικές επιλογές όπως το δείγμα αναφοράς που επιλέγεται, η χρονική περίοδος που εξετάζεται και υποθέσεις εργασίας του συγγραφέα αναφέρονται κατά περίπτωση στη

μεθοδολογία των αντίστοιχων κεφαλαίων, όταν περιορισμοί των διαθέσιμων δεδομένων ή η στόχευση της εργασίας το επιβάλουν.

1.4 Δομή της Εργασίας

Στο επόμενο κεφάλαιο, περιγράφεται επιφανειακά η παρούσα κατάσταση στην ΕΕ και η εξέλιξη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης με κύριο «όχημα» την οικονομία. Αναλύονται οι προσπάθειες και πρωτοβουλίες που έχουν ληφθεί με στόχο την ενοποίηση της ευρωπαϊκής άμυνας από την αποτυχημένη προσπάθεια της European Defence Community μέχρι τις προβλέψεις για την Άμυνα στη Συνθήκης της Λισαβόνας. Η έρευνα είναι εστιασμένη στον τρόπο που η αμυντική βιομηχανία επηρέασε τις προσπάθειες αυτές αλλά και πως αυτή επηρεάστηκε.

Στο Κεφάλαιο 3 αναλύονται οι ευρωπαϊκοί θεσμοί που παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην ευρωπαϊκή άμυνα μετά τη Λισαβόνα και οι πρωτοβουλίες που λαμβάνονται στο ιδιαίτερα δραστήριο διάστημα των τελευταίων ετών στον τομέα. Οι περισσότερες από αυτές ξεκίνησαν μετά το 2016 και προσαρμόζονται δυναμικά, με την εργασία να καλύπτει το κενό της υπάρχουσας βιβλιογραφίας στη συνολική ανάλυση όλων των πρωτοβουλιών. Και σε αυτήν την περίπτωση η έρευνα είναι επικεντρωμένη στο σύγχρονο ρόλο της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας.

Το Κεφάλαιο 4 αναφέρεται στην αμυντική αγορά της ΕΕ, αναλύοντας τα χαρακτηριστικά, το μέγεθος και τον τρόπο λειτουργίας της, τόσο στο σημερινό κατακερματισμένο επίπεδο των κ-μ, όσο και σαν μια εν δυνάμει ενιαία αμυντική αγορά. Σε ποσοτικό επίπεδο, μέσω της μελέτης μεγεθών όπως οι στρατιωτικές δαπάνες και οι αμυντικές επενδύσεις, επιχειρείται να προσδιοριστεί το μέγεθος και οι τάσεις του οικονομικού μέρους της ευρωπαϊκής αμυντικής ζήτησης. Επίσης, ερευνάται διεξοδικά το κρίσιμο για την αμυντική αγορά και βιομηχανία κομμάτι της αμυντικής έρευνας.

Στο Κεφάλαιο 5, έχοντας καταφανεί η σημασία της βιομηχανίας στην Άμυνα, αναλύεται η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία, η σημερινή της δομή και οι πρωταγωνιστές της σε εταιρικό και εθνικό επίπεδο. Με εργαλείο τα αποτελέσματα των μεγάλων εταιριών προσδιορίζεται το μέγεθός της και η θέση της, ποσοτικά και ποιοτικά, σε παγκόσμιο επίπεδο. Επίσης αναλύεται η εξάρτηση της αμυντικής βιομηχανίας σε εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες. Με εργαλείο τις μεταφορές όπλων σε εθνικό επίπεδο διερευνάται η σχέση της βιομηχανίας με τα κ-μ αλλά και την παγκόσμια αμυντική αγορά. Στόχος όλων αυτών είναι να καταφανούν οι δυνατότητες ανάπτυξης της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας, τα περιθώρια αύξησης των

συνεργασιών σε αυτή και η προστιθέμενη αξία που δίνουν στην EDU αλλά και λαμβάνουν από αυτή.

Στο τελευταίο κεφάλαιο, από τα αποτελέσματα όλης της έρευνας εξάγονται συμπεράσματα που φιλοδοξούν να ανταπεξέλθουν στον στόχο της εργασίας και πιθανώς επιπλέον αυτού. Επίσης προτείνονται πεδία για περαιτέρω έρευνα στον συγκεκριμένο τομέα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΜΥΝΤΙΚΗ ... ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ.

ΑΠΟ ΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΣΤΗ ΛΙΣΑΒΟΝΑ (1948-2009)

“Success is stumbling from failure to failure with no loss of enthusiasm.”

Winston Churchill

Η ιδέα για αμυντική συνεργασία στην Ευρώπη έχει βαθιές ρίζες, όμοια με αυτή του ευρωπαϊκού συνολικά εγχειρήματος (Howorth 1997). Ο Charles De Gaulle το 1934², υποστηρίζει μια ενοποιημένη δομή Ευρωπαϊκής Άμυνας. Αλλά και μετά το Β' ΠΠ, η προσπάθεια για ευρωπαϊκή συνεργασία στον αμυντικό τομέα, προηγείται ακόμα και της δημιουργίας της πρώτης ευρωπαϊκής κοινότητας. Το 1948 στις Βρυξέλλες, Βέλγιο, Γαλλία, ΗΒ, Λουξεμβούργο και Ολλανδία υπογράφουν τη Συνθήκη των Βρυξελλών της Οικονομικής, Κοινωνικής, Πολιτιστικής Συνεργασίας και Συλλογικής Αυτοάμυνας (The Brussels Treaty of Economic, Social, Cultural Collaboration and Collective Self-Defence), δημιουργώντας τη Δυτική Ένωση - ΔΕ (Western Union - WU). Άμεσα, η αμυντική ευθύνη της Συμφωνίας επισκιάστηκε και εν πολλοίς καλύφθηκε από τη Βορειοατλαντική Συμμαχία (NATO) που ιδρύθηκε το επόμενο έτος. Στο κεφάλαιο αυτό, αφού γίνει μια συνοπτική περιγραφή της σημερινής κατάστασης στην ΕΕ και σταχυολογηθεί η εξελικτική της πορεία, με την οικονομία σαν κύριο όχημα, θα αναλυθούν οι προσπάθειες που έχουν γίνει για την ευρωπαϊκή ενοποίηση στον τομέα της Άμυνας και Ασφάλειας καθώς και ο ρόλος που η Αμυντική Βιομηχανία έχει διατελέσει στις προσπάθειες αυτές.

2.1 Η Ευρωπαϊκή Ένωση σε Κρίση· Απειλή ή Ευκαιρία;

Δέκα χρόνια μετά το ξέσπασμα της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη, εν μέσω της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής - προσφυγικής κρίσης και ενώ 65 τρομοκρατικές επιθέσεις εκδηλώθηκαν στα κ-μ της ΕΕ μέσα σε μόλις 4 χρόνια (2014-2017)³, η Ένωση φαίνεται να διανύει μία παρατεταμένη περίοδος μεγάλων προκλήσεων. Οι προκλήσεις αυτές, έχουν οδηγήσει την τελευταία δεκαετία, στην αμφισβήτηση του ίδιου του ευρωπαϊκού εγχειρήματος, που εκφράζεται μέσω της αύξησης του Ευρωσκεπτικισμού⁴ (Taggart and Szczerbiak, 2018). Κυριότερη έκφραση του φαινομένου, είναι η απόφαση του βρετανικού λαού, τον Ιούνιο του

² Στο έργο του *Vers l'Armée de Métier*.

³ Στοιχεία EUROPOL (2018).

⁴ Ευρωπαϊκό πολιτικό ρεύμα που υποστηρίζει την απεμπλοκή από την ΕΕ (Encyclopedia Britannica).

2016, να αποχωρήσει από την ΕΕ, δημιουργώντας το χωρίς προηγούμενο ιστορικό ορόσημο, της συρρίκνωσης της Ένωσης, μετά από 60 χρόνια συνεχούς διεύρυνσης. Το ΗΒ όμως δεν είναι η εξαίρεση. Σε σχεδόν όλα τα κ-μ υπάρχουν ευρωσκεπτικιστικά κόμματα που εκφράζουν σημαντικό ποσοστό των αντίστοιχων λαών και αποτελούν το ένα τέταρτο των εδρών του ευρωκοινοβουλίου (Brack, 2015).

Η ΕΕ βρίσκεται σε κρίση (inter alia Ross, 2011; Habermas, 2012). Η ανάκαμψη της οικονομίας δεν είναι ακόμα ομοίμορφα εμφανής. Το μερίδιο της Ευρώπης στον παγκόσμιο πληθυσμό αλλά και στο παγκόσμιο ΑΕΠ συρρικνώνεται⁵. Στα εξωτερικά σύνορα της Ένωσης και στην ευρύτερη περιοχή υπάρχει αστάθεια και αυξημένη στρατιωτική παρουσία⁶. Η ανεργία είναι πάνω από το 8%⁷. Οι μεταναστευτικές / προσφυγικές ροές παραμένουν σημαντικές⁸, χωρίς να υπάρχει κοινή αντίληψη και πολιτική αντιμετώπισης του προβλήματος μεταξύ των κ-μ. Η υπογεννητικότητα και η γήρανση του πληθυσμού κλιμακώνεται⁹. Η πολυδιάστατη αυτή κρίση, έχει αναβιώσει μια αμφισβήτηση για το ίδιο το *raison d'être* της ΕΕ (Brack, 2015).

Διάγραμμα 2.1 Πόλεμος και Ειρήνη στην ιστορία της Ευρώπης

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Σε αυτή την πρόκληση οι θεσμικοί υπέρμαχοι της Ένωσης, απαντούν παραθέτοντας την ίδια την ιστορία της ενοποίησης της Ευρώπης και τα επιτεύγματα της πορείας αυτής. Σημαία αυτής της δήλωσης είναι η αδιαμφισβήτητη επίτευξη του κύριου σκοπού δημιουργίας της Ένωσης, της ειρήνης στην ήπειρο. Η τρέχουσα περίοδος ειρήνης, που μετρά ήδη περισσότερα από 70 χρόνια, είναι η μεγαλύτερη που έχει γνωρίσει ποτέ η ήπειρος (Διάγραμμα 2.1) Επίσης, η ελεύθερη αγορά, ο περιορισμός ή κατάργηση των συνόρων και το κοινό νόμισμα έχουν

⁵ Στοιχεία Eurostat (EE28/EE27) και τμήματος Στατιστικής των Ηνωμένων Εθνών (HE).

⁶ Αναφορά σε Συρία, Λιβύη, Ιράκ, ISIS.

⁷ Στοιχεία Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2017.

⁸ 500.000 χορηγήσεις ασύλου από την ΕΕ το 2017 (Eurostat).

⁹ Ο δείκτης “crude birth rate” (ετήσιες γεννήσεις ανά 1000 άτομα πληθυσμού) έπεσε για πρώτη φορά κάτω από το 10 (9,9) το 2017 στην ΕΕ28. Στοιχεία Eurostat.

βοηθήσει στην αύξηση της ευημερίας των πολιτών της. Η ΕΕ θεωρείται ένας τόπος όπου η αξιοπρέπεια, η ελευθερία, η δημοκρατία και η ισότητα είναι αξίες αδιαπραγμάτευτες.

Στη Λευκή Βίβλο για το Μέλλον της Ευρώπης (European Commission, 2017i) αναφέρεται ότι η Ευρώπη συχνά αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε, επιτυγχάνοντας σημαντικά βήματα εν μέσω κρίσεων. Ενδεικτικά αναφέρονται η πρόωμη αποτυχία της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας πριν το 1950, οι συναλλαγματικές και ενεργειακές κρίσεις τη δεκαετία του 1970, ο πόλεμος στη πρώην Γιουγκοσλαβία τη δεκαετία του 1990, τα απορριπτικά δημοψηφίσματα στα κ-μ και οι συνθήκες και μεταρρυθμίσεις, που ακολούθησαν αυτά τα γεγονότα. Σε αυτό το πλαίσιο, στις 25 Μαρτίου 2017 στη Ρώμη, στην επέτειο των 60 χρόνων από την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης του 1957, οι ηγέτες των 27 κ-μ της ΕΕ27, του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής συνυπέγραψαν τη Διακήρυξη της Ρώμης. Σε αυτή επιβεβαίωσαν ότι «...η Ευρώπη είναι το κοινό μας μέλλον», θέτοντας σαν στόχο της επόμενης δεκαετίας μια ΕΕ ασφαλή, ευημερούσα, ανταγωνιστική, βιώσιμη και κοινωνικά υπεύθυνη.

2.2 Εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Οικονομία ως Όχημα

Η ομοσπονδιακή μορφή της Ιερής Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, αναφέρεται σαν η πρώτη, και μάλιστα επιτυχημένη προσπάθεια «ευρωπαϊκής ενοποίησης» (Kikuchi, 2003). Η ιδέα έχει αποτελέσει όνειρο φιλοσόφων και οραματιστών, που μιλάνε από τον 18^ο αιώνα για «Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης» (inter alia Hugo, Garibaldi, Mill). Στα χρόνια του μεσοπολέμου, πέρα από την προφητική καταγγελία της Συνθήκης των Βερσαλλιών από τον Keynes το 1920¹⁰, πολλοί πολιτικοί και διανοούμενοι εντοπίζουν στην ευρωπαϊκή ενοποίηση τη λύση για την αποφυγή νέων πολέμων. Το 1923, στο βιβλίο του *Pan-Europa*, ο Richard von Coudenhove-Kalergi περιγράφει μια ομοσπονδιακή χριστιανική ένωση στην Ευρώπη ενώ την ίδια περίοδο, πολιτικοί σε όλη την ήπειρο¹¹ χρησιμοποιούν τον κλισέ όρο των «Ηνωμένων Πολιτειών» προτείνοντας την ιδέα της ομόσπονδης ενοποίησης και ενός κοινού νομίσματος στην Ευρώπη. Πριν η Μεγάλη Ύφεση και η άνοδος του φασισμού αποτρέψουν την οποιαδήποτε περαιτέρω ανάπτυξη των ιδεών ενοποίησης, η αμοιβαία καχυποψία, κυρίως μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας φαίνεται να είναι το κυριότερο τροχοπέδη στην προσπάθεια ένωσης της Ευρώπης (Dinan, 2004; 2014).

¹⁰ Στο έργο “The Economic Consequences of the Peace”.

¹¹ Inter alia Herriot, Briand, Stresemann, Trotsky, Keynes, Pilsudski, Βενιζέλος.

Κατά τη διάρκεια του Β' ΠΠ, η ιδέα της ενωμένης Ευρώπης έγινε η αντίδραση των δημοκρατικών λαών στην επέλαση των ναζί, εκφρασμένη μέσω βιβλίων και φυλλαδίων¹². Μια ομοσπονδοποιημένη Ευρώπη ήταν η κάλλιστη λύση για πολλούς πολιτικούς. Πηγή έμπνευσης γίνεται ο Altiero Spinelli που μαζί με τον Ernesto Rossi, πολιτικοί κρατούμενοι και οι δύο, στο Μανιφέστο του Βεντοτένε «Για μια Ελεύθερη και Ενωμένη Ευρώπη» το 1941, διακηρύττουν για μια ενωμένη μεταπολεμική ομοσπονδία, με τη συμμετοχή της Γερμανίας, που θα αποτελεί την εγγύηση της ειρήνης στην Ευρώπη.

Με το τέλος του πολέμου, το κίνημα για την ευρωπαϊκή ενοποίηση είναι εντονότερο από ποτέ, εκφρασμένο από οραματιστές ηγέτες, πολιτικούς και όχι μόνο, που σήμερα θεωρούνται οι ιδρυτικοί «πατέρες» της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μεταξύ τους οι Robert Schuman, Konrad Adenauer, Jean Monnet, Alcide De Gasperi και Winston Churchill, πολλοί από τους οποίους συμμετείχαν στο Συνέδριο της Ευρώπης¹³ το 1948, το απόγειο αυτού του κινήματος. Παρά το αμυντικής συνεργασίας περιεχόμενο των Συνθηκών της Δουνκέρκης (1947) και των Βρυξελλών (1948), που οδήγησαν στην Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση - ΔΕΕ (Western European Union - WEU) το 1954, η οικονομία χρησιμοποιείται σαν όχημα για την ενοποίηση, σε σύμπλευση με το παγκόσμιο περιβάλλον και τη λογική των, αναδυόμενων από τη Διάσκεψη του Bretton Woods, Παγκόσμιων Οργανισμών¹⁴. Έτσι, μετά τη Διακήρυξη Σουμάν (1950) ιδρύεται το 1951 η πρώτη ευρωπαϊκή κοινότητα, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), μία στην ουσία τελωνειακή ένωση. Θα ακολουθήσουν και άλλες κοινότητες και πρωτοβουλίες για την περαιτέρω οικονομική ένωση με παράλληλη φυσική διεύρυνση της Ένωσης. Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση γίνεται στόχος, ο οποίος επιτυγχάνεται στον ευρύτερο τομέα που ονομάζεται Ενιαία Αγορά, και καθιστά έγκαιρα την ενωμένη Ευρώπη μία «ήπια» υπερδύναμη (*hyper soft-power*) (Deschaux-Dutard and Nivet, 2014). Τα κοινά οικονομικά συμφέροντα της ενιαίας αγοράς, είναι το πεδίο που η κοινότητα αναζήτησε λύσεις σε περιόδους κρίσεων, οικονομικών ή πολιτικών. Αυτά φαίνεται επίσης να είναι που κατέστησαν την εκάστοτε ευρωπαϊκή Ένωση μια όαση για πολλά ευρωπαϊκά κράτη, ακόμη και αν αυτό σήμαινε μερική απώλεια της εθνικής κυριαρχίας, στον ήπιας ισχύος τομέα της οικονομίας.

Στο εγχείρημα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, η οικονομία ήταν το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για την επίλυση ενός κατεξοχόν πολιτικού προβλήματος. Ο στόχος της

¹² Η οικονομική ενοποίηση υπήρξε στόχος ακόμα και της Ναζιστικής Γερμανίας (Ribbentrop, Speer).

¹³ aka Συνέδριο της Χάγης.

¹⁴ Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ/IMF), Διεθνής Οργανισμός Εμπορίου (ΙΤΟ), Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (GATT).

ενιαίας αγοράς και τα αντικειμενικά οικονομικά οφέλη που αυτή αποφέρει, ήταν αρκετά για την παραχώρηση μέρους της εθνικής κυριαρχίας, στους τομείς της «χαμηλής» πολιτικής (low politics), όπως η οικονομία και τα κοινωνικά θέματα. Αντίθετα, στο πλαίσιο της ευρύτερης ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, απαιτείται εμβάθυνση σε τομείς «υψηλής» πολιτικής (high politics), όπως η εθνική άμυνα και ασφάλεια. Η παραχώρηση μέρους της εθνικής κυριαρχίας σε αυτούς τους τομείς, παρουσιάζει σαφώς μεγαλύτερες αντιστάσεις και αποτελεί μια πρόκληση προς επίλυση για τους πρεσβευτές του ευρωπαϊκού οράματος.

2.3 Η «Περιπέτεια» της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας

Αμέσως μετά την ίδρυση της ΕΚΑΧ, σε μια περίοδο που το ευρωπαϊκό ιδεώδες άκμαζε και οι πρωτοβουλίες προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ήταν στο απόγειό τους, έλαβε χώρα η τετραετής, αποτυχημένη τελικά, προσπάθεια, για τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας - ΕΑΚ (European Defence Community – EDC). Εμπνευσμένη από το «Σχέδιο Πλέβεν»¹⁵ (Pleven Plan) του 1950, η Συνθήκη της ΕΑΚ υπογράφεται το 1952 από τα έξι ιδρυτικά μέλη της ΕΚΑΧ. Προέβλεπε τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης άμυνας, ενός υπερεθνικού οργανισμού, ενός αληθινού ευρωστρατού. Στα άρθρα της γίνεται αναφορά για κοινούς θεσμούς, κοινές ένοπλες δυνάμεις, κοινό προϋπολογισμό και αποκλειστική ευθύνη για την αμοιβαία άμυνα. Ο Ευρωστρατός της ΕΑΚ θα διέθετε 40 μεραρχίες με συνολικά 520.000 στρατιώτες (Deschaux-Dutard, 2017). Η συνθήκη θα επικυρωθεί από τα 5 κοινοβούλια την περίοδο 1952-1953 αλλά θα απορριφθεί από το γαλλικό κοινοβούλιο, το 1954, με μικρή μειοψηφία¹⁶, οδηγώντας έτσι όλο το εγχείρημα στην αποτυχία.

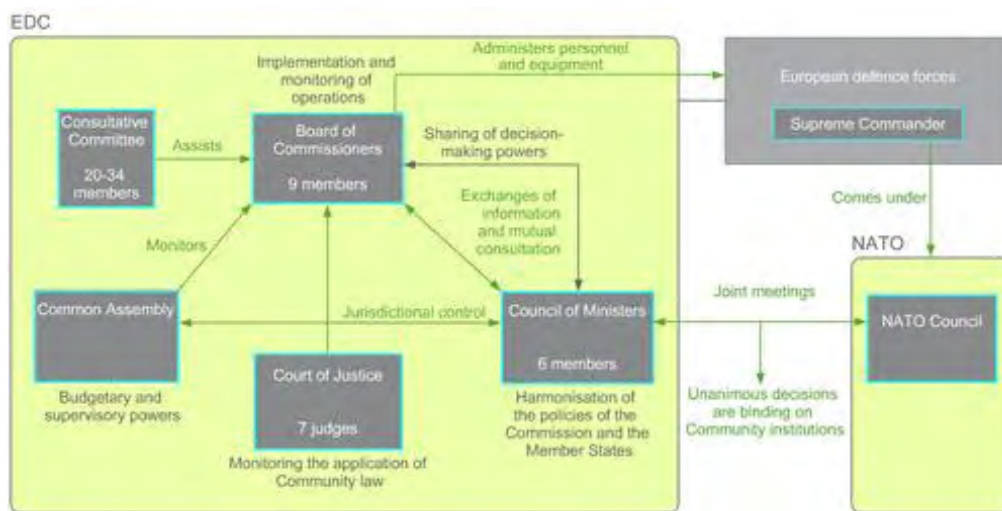
Συνέπεια της αποτυχίας της ΕΑΚ ήταν η δημιουργία της ΔΕΕ (WEU), με τη συμμετοχή σε αυτή της Γερμανίας και της Ιταλίας, ενός ευρωπαϊκού οργανισμού ασφαλείας, ο οποίος δεν είχε σημαντική λειτουργία στην ψυχροπολεμική εποχή, επισκιασμένος από το ΝΑΤΟ. Ωστόσο, θα έχει σημαντικό ρόλο στην προώθηση της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτική Ασφάλειας – ΚΕΠΠΑ (Common Foreign and Security Policy – CFSP), μέχρι να καταργηθεί το 2011 όταν και οι αρμοδιότητές της απορροφήθηκαν από την ΕΕ. Επίσης, ο στόχος των ΗΠΑ, του ΗΒ και της Δυτ. Γερμανίας για επανεξοπλισμό της τελευταίας, με σκοπό την αντιμετώπιση της σοβιετικής απειλής, ένας από τους σκοπούς της ΕΑΚ, επιτεύχθηκε, έστω και έμμεσα, με την είσοδό της Δυτ. Γερμανίας στο ΝΑΤΟ. Τέλος, η ΕΑΚ πυροδότησε την μέχρι σήμερα ενεργή Γαλλο-Γερμανική αμυντική συνεργασία και την αποδοχή ενός κοινού αμυντικού

¹⁵ Πήρε το όνομά του από το Γάλλο πρωθυπουργό (1950-1952) René Pleven, αν και σχεδιάστηκε κυρίως από τον Jean Monnet.

¹⁶ 264 ψήφοι υπέρ της ΕΑΚ και 319 κατά.

πεπρωμένου, παρά τις διαφορές και τις εσωτερικές αναταραχές που δημιούργησε στις δύο χώρες.

Διάγραμμα 2.2 Δομή της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (European Defence Community)

Πηγή: Veterans For Britain (<http://veteransforbritain.uk/churchillwarning/>)

Η μελέτη και ανάλυση της εμπειρίας της ΕΑΚ, την καθιστά ένα από τα σημαντικότερα επεισόδια στην ιστορία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Είναι γεμάτη από καχυποψία, αντικρουόμενα αλλά και κοινά συμφέροντα, διπλωματικές σκοπιμότητες, εξωτερικές επιρροές και θεωρίες συνωμοσίας (Fursdon, 1980). Αποτέλεσε σημείο αναφοράς σε όλες τις μελλοντικές προσπάθειες για θεματική διεύρυνση της Ένωσης. Αν και απέτυχε, οδήγησε στην πραγματοποίηση αυτού που πραγματικά ήταν ο αντικειμενικός της σκοπός. Το παράδοξο αυτό, είναι το κυριότερο μάθημα που προσέφερε, ότι δηλαδή η επιμονή στην προσπάθεια και τη συζήτηση είναι επικερδής ακόμα και αν οδηγήσει σε φαινομενικές αποτυχίες.

2.4 Η Ευρωπαϊκή Άμυνα την Περίοδο του Ψυχρού Πολέμου

Η ιδέα του De Gaulle για την «Ευρώπη των Κρατών» στις αρχές της δεκαετίας του '60, μετουσιώνεται στα προοδευτικά σχέδια Fouchet (Plan I 1961, Plan II 1962) για την εμβάθυνση της πολιτικής ένωσης. Μεταξύ άλλων τα σχέδια προέβλεπαν κοινοτική συνεργασία στον τομέα εξωτερικής πολιτικής και άμυνας. Οι διαπραγματεύσεις των κ-μ δεν οδήγησαν σε συμφωνία, με το Γάλλο πρόεδρο να κατηγορεί μεταξύ άλλων ΗΠΑ και ΗΒ, με αποτέλεσμα μια επταετή πολιτική ευρωπαϊκή κρίση αλλά και μια γαλλο-γερμανική σύγκλιση. Το 1970, στη διάσκεψη κορυφής του Λουξεμβούργου, υποβάλλεται η πιο συντηρητική, σε σχέση με τα σχέδια Fouchet, έκθεση Davignon¹⁷, που αποτέλεσε τη βάση για την Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία – ΕΠΣ

¹⁷ aka Έκθεση Λουξεμβούργου.

(European Political Cooperation – EPC). Σε αυτήν προβλέπεται η διενέργεια διαβουλεύσεων μεταξύ των κ-μ σε θέματα εξωτερικής πολιτικής αλλά όχι σε θέματα εξωτερικής ασφάλειας και άμυνας. Η ΕΠΣ οδήγησε στην έκθεση Tindemans (1974), η οποία πρότεινε μια ενιαία αμυντική πολιτική και συνεργασία στον τομέα της παραγωγής αμυντικού υλικού. Η τελευταία γίνεται αποδεκτή από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (European Council – EUCO), το οποίο στη Χάγη το 1976 αναγνωρίζει την ανάγκη χάραξης μιας Ενιαίας Εξωτερικής Πολιτικής. Επίσης η ΕΠΣ εφαρμόζεται στην πράξη στο μανιφέστο των κ-μ για την παύση πυρών στη Μέση Ανατολή (1973), στο Κυπριακό (1974), στον Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη – ΟΑΣΕ (Organisation for Security and Co-operation in Europe - OSCE) (1975), και στην ομόφωνη καταδίκη του απαρχαίντ, πριν η Συνεργασία αποκτήσει νομική βάση το 1987, με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη – ΕΕΠ.

Με την ΕΕΠ γίνεται η πρώτη ουσιαστική προσπάθεια ενεργοποίησης της ΔΕΕ. Την ίδια περίοδο η ΔΕΕ παρέχει μια «γέφυρα» μεταξύ της αναπτυσσόμενης ΕΕ και του ΝΑΤΟ (Markowski & Wylie, 2007). Η δεκαετία του '80 χαρακτηρίζεται από έντονες μεταβολές στο διεθνές σύστημα με γεγονότα όπως ο πόλεμος Ιράν – Ιράκ, το τέλος του Ψυχρού Πολέμου με την κατάρρευση του διπολικού συστήματος και την κρίση στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Η ανεπάρκεια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας αλλά και των ευρωπαϊκών κρατών στη διαχείριση αυτών των γεγονότων¹⁸ αναδεικνύει την ανάγκη για ανάπτυξη στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής.

2.5 Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Άμυνας

2.5.1 Το Τέλος της Αμερικανικής Προστασίας

Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ¹⁹ η ΚΕΠΠΑ γίνεται ο δεύτερος από τους τρεις πυλώνες της ΕΕ. Όπως αναφέρει ο Ιταλός ΥΠΕΞ Beniamino Andreatta το 1993, «...το τέλος του Ψυχρού Πολέμου σημαίνει το τέλος των αμερικανικών ενοικίων και του τζάμπα». Η ΕΕ ζητάει από την ΔΕΕ να μελετά και να εφαρμόζει τις σχετικές με την άμυνα δράσεις. Με τη διακήρυξη του Petersberg, το 1992, αναλύεται ο επιχειρησιακός ρόλος της ΔΕΕ και περιγράφονται οι πιθανές αποστολές που μπορούν να αναληφθούν (αποστολές Petersberg²⁰). Για την επιχειρησιακή ενίσχυση της ΔΕΕ για την εκτέλεση αυτών των αποστολών, διατίθενται σε αυτήν από την ΕΕ, μη μόνιμες στρατιωτικές δυνάμεις (Forces Answerable to WEU – FAWEU) όπως οι Eurocorps,

¹⁸ Εξαίρεση αποτελεί η ενοποίηση της Γερμανίας.

¹⁹ Επίσημα γνωστή σαν Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

²⁰ Περιλαμβάνουν αποστολές ανθρωπιστικές, ειρηνευτικές, διαχείρισης κρίσεων, επιβολής και διατήρησης της ειρήνης, αφοπλισμού, σταθεροποίησης και στρατιωτικής συμβουλευτικής.

Eurofor, Euromarfor κα. Η στροφή αυτή στην εξωτερική πολιτική συμβαίνει με παράλληλη σύσφιξη των ευρω-ατλαντικών σχέσεων. Στη σύνοδο κορυφής του NATO στις Βρυξέλλες το 1994, αποφασίζεται η διάθεση μέσων του NATO στη ΔΕΕ για εκτέλεση επιχειρήσεων στα πλαίσια της ΚΕΠΠΑ όταν η συμμαχία δεν επιθυμεί να συμμετέχει στις συγκεκριμένες αποστολές.

Με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ (υπογραφή 1997, ισχύς 1999), αναθεωρήθηκε η ΚΕΠΠΑ, με την πρώτη προσπάθεια, αν και αποτυχημένη, για προσάρτηση της ΔΕΕ στην ΕΕ και εκτέλεση των ενεργειών της ΔΕΕ στα πλαίσια της ΚΕΠΠΑ. Αν και τα προβλεπόμενα στην συνθήκη που αφορούν το «δεύτερο πυλώνα» δεν παρουσιάζουν τις καινοτομίες των πρωτοβουλιών για τον πρώτο πυλώνα, μεταξύ άλλων δημιουργείται η θέση του Υπατου Εκπρόσωπου για την ΚΕΠΠΑ, τίθεται σαν στόχος η προστασία των εξωτερικών συνόρων της Ένωσης και δημιουργείται Μονάδα Σχεδιασμού Πολιτικής και Έγκαιρης Προειδοποίησης.

2.5.2 Από την Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας στην Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας

Μετά την ευρωπαϊκή πανωλεθρία του πολέμου του Κοσόβου (Markowski and Wylie, 2007) και την αδυναμία της Ένωσης να αναλάβει αποτελεσματικά στρατιωτική δράση, Γαλλία και ΗΒ υπογράφουν τη δήλωση του Saint-Malo (St-Malo Declaration) το 1998. Τα κ-μ καλούνται να συνδράμουν στρατιωτικές δυνάμεις, με τις οποίες η ΕΕ θα είναι σε θέση να αναλάβει αυτόνομα δράσεις για την αντιμετώπιση διεθνών κρίσεων. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας – ΕΠΑΑ (European Security and Defence Policy – ESDP) δημιουργείται σαν μέρος της ΚΕΠΠΑ (Missiroli, 2002), για πρώτη φορά σαν ευθύνη της ΕΕ. Η πρωτοβουλία υποστηρίζεται από τον πρώτο Υπατο Εκπρόσωπο της ΚΕΠΠΑ Javier Solana στη Σύνοδο της Κολωνίας του 1999, στην οποία αποφασίζεται: 1) η διάθεση στην ΕΕ του απαραίτητου δυναμικού για την ανάληψη της ευθύνης μιας κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, 2) η μεταφορά των αρμοδιοτήτων της ΔΕΕ στην ΕΕ και 3) η ανάγκη για προσπάθεια ενίσχυσης της βιομηχανικής και τεχνολογικής αμυντικής βάσης. Την ίδια χρονιά στη Σύνοδο Κορυφής του Ελσίνκι, συμφωνείται ο φιλόδοξος *Βασικός Στόχος 2003* της ΕΠΑΑ (*ESDP Headline Goal 2003*)²¹ που περιλαμβάνει τη δυνατότητα ανάπτυξης δυνάμεων ταχείας αντίδρασης²² για την εκτέλεση αποστολών τύπου Petersberg. Επίσης δημιουργούνται τρία μόνιμα πολιτικά και στρατιωτικά όργανα για τη διαχείριση της ΕΠΑΑ, η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας –

²¹ Το 2004 θα επεκταθεί μέχρι το 2010 (Headline Goal 2010).

²² Γνωστό και σαν *Helsinki Headline Goal*. Προβλέπει ανάπτυξη 50.000-60.000 στρατιωτών εντός 60 ημερών σε απόσταση 4.000χμ με αυτονομία ενός έτους.

ΕΠΑ (Political and Security Committee - PSC), η Στρατιωτική Επιτροπή της ΕΕ (European Union Military Committee - EUMC) και το Στρατιωτικό Επιτελείο της ΕΕ (European Union Military Staff - EUMS).

Με την υπογραφή της Συνθήκη της Νίκαιας το 2001 (ισχύς από το 2003), στο πλαίσιο της ενισχυμένης συνεργασίας και της κατάργησης του δικαιώματος αρνησικυρίας, σταματά, έστω και εν μέρει²³, να ισχύει η ομοφωνία στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με τις δράσεις της ΚΕΠΠΑ. Επίσης στη Σύνοδο του Laeken το 2001, εγκρίνεται το σχέδιο European Capabilities Action Plan – ECAP που προβλέπει τη δημιουργία ομάδων ειδικών (panels/ project groups) για την εξεύρεση πιθανών λύσεων σε προβλήματα σχετικά με την έλλειψη στρατιωτικών δυνατοτήτων μεταξύ των κ-μ. Το 2003 η ΕΠΠΑ γίνεται και ουσιαστικά επιχειρησιακή με την εκτέλεση των πρώτων αποστολών. Μέχρι σήμερα έχουν εκτελεστεί περισσότερες από 35 αποστολές στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ (ή ΚΠΑΑ), με σχεδόν τις μισές να έχουν και στρατιωτικό σκέλος.

Η Συνθήκη της Λισαβόνας ή Μεταρρυθμιστική Συνθήκη (υπογραφή 2007, ισχύς 2009), όπως προέκυψε μετά την αποτυχημένη εμπειρία του Ευρωσυντάγματος είναι η τελευταία Συνθήκη της ΕΕ. Στον τομέα της ΚΕΠΠΑ δεν υπήρξε καμία υποχώρηση από τα περιγραφόμενα στη Συνταγματική Συνθήκη, ένδειξη της κοινής απαίτησης για περισσότερη κοινή άμυνα και ασφάλεια (Angelet and Vrailas, 2008). Οι αλλαγές που αφορούν την ΚΕΠΠΑ είναι περισσότερο θεσμικές παρά αφορούν τη λήψη αποφάσεων. Το σύστημα των τριών πυλώνων καταργείται, με στόχο την ευρύτερη και χωρίς όρια συνεργασία και ενοποίηση. Δημιουργείται ο θεσμός του Υπατου Εκπροσώπου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας που ταυτόχρονα είναι αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (High Representative / Vice President - HR/VP). Μαζί με την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης – ΕΥΕΔ (European External Action Service – EEAS) ασκεί την ΚΕΠΠΑ. Η ΕΠΑΑ συμβολικά μετονομάζεται σε Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας – ΚΠΑΑ (Common Security and Defence Policy – CSDP) που προβλέπεται να οδηγήσει στην Κοινή Άμυνα, όταν η τελευταία αποτελέσει ομόφωνη απόφαση των κ-μ. Προβλέπονται αποστολές που μπορεί να αναληφθούν από την ΕΕ πέρα από αυτές τύπου Petersberg, με ιδιαίτερη μνεία στη μάχη κατά της τρομοκρατίας. Τα κ-μ υποχρεώνονται να παρέχουν βοήθεια με όλα τα εθνικά μέσα που διαθέτουν, συμπεριλαμβανομένων των στρατιωτικών, σε ένα άλλο κ-μ που δέχεται επίθεση. Οι ρήτρες αμοιβαίας συνδρομής και αλληλεγγύης (mutual assistance and

²³ Εξαιρούνται θέματα που έχουν στρατιωτικές συνέπειες ή συνέπειες στον τομέα της άμυνας (“emergency break”).

solidarity clauses), κατέστησαν και στην πράξη μη αναγκαία την ύπαρξη της ΔΕΕ (Χρυσομάλλης, 2016), η οποία το 2011 διαλύθηκε επίσημα. Τέλος, στη Συνθήκη προβλέπεται η ίδρυση μιας Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας (Permanent Structured Cooperation - PSCo), μέλη της οποίας θα γίνουν όσα κράτη επιθυμούν μια στενότερη αμυντική συνεργασία, με εθελοντική συμμετοχή, εφόσον πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια ενώ προβλέπει και τη δημιουργία της EEAS.

2.5.3 Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας και Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας

Το 2003, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας – ΕΣΑ (European Security Strategy – ESS), την οποία επικαιροποίησε το 2008. Στόχος του κειμένου είναι η ύπαρξη μιας κοινής εξωτερικής στρατηγικής και η αποφυγή ύπαρξης αποκλίσεων σε θέματα διεθνούς πολιτικής μεταξύ των κ-μ. Βασική της ιδέα είναι μια Ευρώπη που «μοιράζεται την ευθύνη για παγκόσμια ασφάλεια και έναν καλύτερο κόσμο» (Council of the EU, 2009)²⁴. Κύριοι τομείς της Στρατηγικής αυτής είναι η ύπαρξη μιας πρώτης γραμμής άμυνας στο εξωτερικό σε ότι αφορά την τρομοκρατία, το οργανωμένο έγκλημα και τα όπλα μαζικής καταστροφής, η οικονομική σταθεροποίηση στον ευρωπαϊκό χώρο και η δράση για την τήρηση του Διεθνούς Δικαίου και του χάρτη του ΟΗΕ²⁵.

Σημαντική πρωτοβουλία στον τομέα της ΚΕΠΠΑ στην πορεία προς τη Λισαβόνα, ήταν η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας - ΕΟΑ (European Defence Agency – EDA) το 2004. Βασισμένος στην πρόταση του ευρωβουλευτή Egon Klepsch το 1978 και αντίστοιχης αναφοράς στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, ο EDA δημιουργήθηκε για να παρέχει καλύτερο συντονισμό και εναρμόνιση της αμυντικής συνεργασίας μεταξύ των κ-μ. Αν και μέρος του καταψηφισμένου ευρωσυντάγματος, ο Οργανισμός προωθήθηκε και επικυρώθηκε και τυπικά με το κείμενο της Συνθήκης, λόγω της πολιτικής στήριξης της πλειοψηφίας των κ-μ στη γαλλογερμανική πρόταση για την ανάγκη ύπαρξης του αλλά και τη δημιουργία ενός βιομηχανικού λόμπι των μεγάλων ευρωπαϊκών εταιριών προς αυτή την κατεύθυνση. Αποστολή του EDA είναι²⁶: 1) ο καθορισμός των στόχων ως προς τις στρατιωτικές δυνατότητες των κ-μ, 2) η προώθηση και εναρμόνιση των επιχειρησιακών αναγκών και η καθιέρωση αποτελεσματικών και συμβατών μεθόδων προμηθειών, 3) η υποβολή προτάσεων για πολυμερή σχέδια προς εκπλήρωση των στόχων από άποψη στρατιωτικών δυνατοτήτων και να

²⁴ “Europe should be ready to share in the responsibility for global security and in building a better world.”

²⁵ The Council of the European Union (2003) *A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy*, Brussels, pp. 1 and 11

²⁶ Άρθρο 45 της TEU (European Union, 2012).

εξασφαλίζει τον συντονισμό των προγραμμάτων που εκτελούν τα κ-μ, 4) η στήριξη της έρευνας στον τομέα της αμυντικής τεχνολογίας και 5) η ενίσχυση της βιομηχανικής και τεχνολογικής βάσης του αμυντικού τομέα και η βελτίωση της αποτελεσματικότητας των στρατιωτικών δαπανών. Επικεφαλής του Οργανισμού είναι ο HR/VP ενώ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι μέρος του συμβουλίου του. Στα μέλη του προσφέρεται η δυνατότητα κατάρτισης *ad hoc* σχεδίων, που αφορούν συγκεκριμένο θέμα που ενδιαφέρει ορισμένα μόνο μέλη.

2.6 Ατλαντιστές και Ευρωπαϊστές

Σε όλη τη διάρκεια της εξελικτικής πορείας της ευρωπαϊκής κοινότητας, κάθε πρωτοβουλία και προσπάθεια συνεργασίας και ενοποίησης στον τομέα της άμυνας ήταν συνδεδεμένη με το NATO. Οι ΗΠΑ και το ΗΒ συμμετείχαν στις διαβουλεύσεις για την ΕΑΚ ενώ το NATO αποτέλεσε την έμμεση λύση, όταν το εγχείρημα απέτυχε (Fursdon, 1980). Στα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου, η άμυνα της ΕΕ αποτέθηκε στο NATO και οργανώθηκε στα πλαίσια αυτού. Αυτός ήταν και ο κυριότερος λόγος που στο διάστημα αυτό δεν παρατηρήθηκε σημαντική εξέλιξη στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής άμυνας.

Με το τέλος της ψυχροπολεμικής περιόδου, στόχος έγινε η ενίσχυση του «ευρωπαϊκού πυλώνα» του NATO (Markowski and Wylie, 2007). Αυτό επιδιώχθηκε με τη δραστηριοποίηση της ΔΕΕ και τη γενικότερη στροφή της ΕΕ στα θέματα ασφάλειας και άμυνας. Σε όποια κίνηση έγινε προς μια αμυντική ενοποίηση τονίζεται ότι αυτό δε σημαίνει την απομάκρυνση από το NATO ή την απεμπλοκή των κ-μ από τις υποχρεώσεις που προκύπτουν από τη συμμετοχή τους στη Συμμαχία. Αποκορύφωμα της συνεργατικής αυτής λογικής ήταν η πρόβλεψη της Συνθήκης της Νίκαιας ακόμα και για χρήση νατοϊκών στρατιωτικών μέσων από την ΕΕ για την ανάληψη μιας επιχείρησης. Περαιτέρω ώθηση στη συνεργασία των δύο οργανισμών έδωσαν τα τρομοκρατικά χτυπήματα του 2001 στις ΗΠΑ. Με τις συμφωνίες *Berlin Plus* το 2002 ενισχύθηκε η ιδέα για στρατηγική συνεργασία των δύο οργανισμών για την αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων, όπως αυτής της τρομοκρατίας, με βάση τις κοινές αξίες και το αδιαίρετο της ασφάλειας. Στη διαδικασία αυτή συνεργασίας, παρουσιάζονται δύο ρεύματα στον ευρωπαϊκό χώρο, αυτά των Ατλαντιστών και των Ευρωπαϊστών. Οι τελευταίοι υποστηρίζουν μια αυτόνομη ευρωπαϊκή άμυνα που δεν συνδυάζεται με την πολιτική του NATO και των ΗΠΑ αλλά υπηρετεί τις αρχές και αξίες της ΕΕ. Από την άλλη, οι Ατλαντιστές υποστηρίζουν ότι οποιαδήποτε συνεργασία και εξέλιξη στην ευρωπαϊκή άμυνα πρέπει να είναι δομημένη με τρόπο που να αναβαθμίζει ταυτόχρονα τις ευρωπαϊκές αλλά και τις βορειοατλαντικές δυνατότητες άμυνας και ασφάλειας (Dyson and Konstadinides, 2013).

2.7 Η Αμυντική Βιομηχανία στην Εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Συνεργασίας

Η εμπλοκή των ευρωπαϊκών θεσμών στην αμυντική βιομηχανία θεωρούνταν διαχρονικά περιορισμένη, χωρίς να λαμβάνει τη μορφή μίας ενιαίας πολιτικής (Guay, 1998; Barrinha, 2010). Ωστόσο, κάποιες ευρωπαϊκές πολιτικές επηρέασαν την ευρωπαϊκή βιομηχανία είτε άμεσα είτε έμμεσα, σαν κομμάτι του ευρύτερου βιομηχανικού τομέα. Εμπόδιο στη φιλελευθεροποίηση του τομέα της αμυντικής βιομηχανίας και σε κάθε προσπάθεια ή πρωτοβουλία για συνεργασία σε αυτόν, αποτελούσε από την ίδρυση της ΕΟΚ, το άρθρο 223 της Συνθήκης της Ρώμης²⁷. Η δυνατότητα ενός κ-μ να μην ακολουθεί τους κανόνες της κοινής αγοράς σε θέματα αμυντικών εξοπλισμών, υπονόμευσε συχνά αμυντικές συνεργασίες, διατήρησε την καχυποψία μεταξύ κρατών και βιομηχανιών αλλά κυρίως εγκαθίδρυσε μια νοοτροπία *juste retour* (fair return) σε όλες τις αμυντικές συνεργασίες. Η λογική αυτή δεν έχει εξαλειφθεί πλήρως, ακόμα και μετά την τροποποίηση του παραπάνω άρθρου με τα προβλεπόμενα της Συνθήκης της Λισαβόνας.

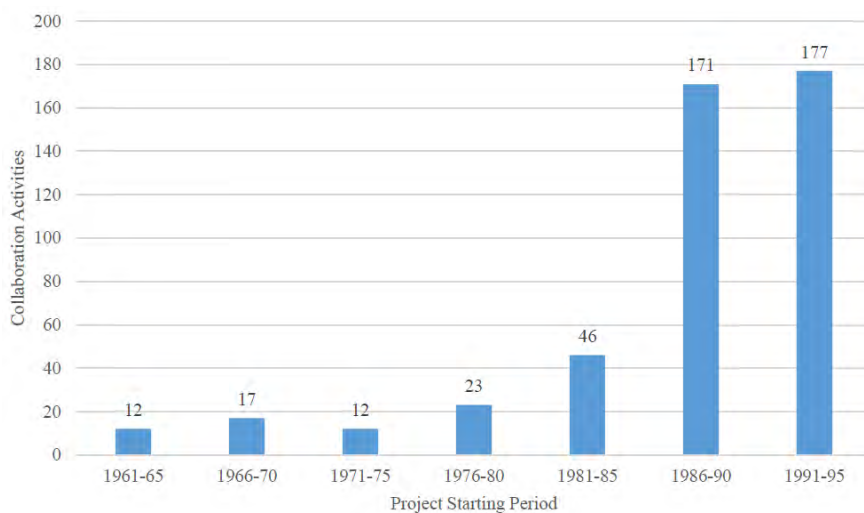
Το 1978, το ΕΡ ενέκρινε την αναφορά Klepsch που καλούσε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να εργαστεί για τη δημιουργία μιας κοινής, δομημένης κοινοτικής αγοράς αμυντικού υλικού και ενός αμυντικού οργανισμού αμυντικών προμηθειών. Η Επιτροπή κατέληξε στο ότι αν και περαιτέρω συνεργασία στον εξοπλιστικό τομέα ήταν επιθυμητή, δεν υπήρχε βούληση μεταξύ των κ-μ για παραχώρηση αρμοδιοτήτων στον αμυντικό βιομηχανικό τους τομέα. Αντίστοιχη τύχη είχε και η αναφορά Fergusson του 1983 η οποία καλούσε για θέσπιση κοινών κριτηρίων σε προγράμματα αμυντικών προμηθειών αλλά και εξαγωγών. Πιο αποτελεσματικές ήταν οι προβλέψεις της SEA το 1985, στο άρθρο 30 της οποίας παρέχεται η νομική βάση για τη συμμετοχή της ΕΕ σε θέματα της αμυντικής βιομηχανίας (Guay, 1998). Σε αυτό αναφέρεται ότι μία κοινή πολιτική αμυντικής βιομηχανίας είναι ένας τρόπος με τον οποίο τα κ-μ μπορούν να διατηρήσουν «τις απαραίτητες για την ασφάλειά τους τεχνολογικές και βιομηχανικές συνθήκες».

Τα κ-μ έχουν μακράιωνη ιστορία και στη συνεργασία σε εξοπλιστικά προγράμματα. Με τον όρο αυτό αναφέρονται προγράμματα στα οποία δύο ή περισσότερα κράτη συμφωνούν να προμηθευτούν και να χρηματοδοτήσουν από κοινού, την παραγωγή (συμπαράγωγη) και/ή την

²⁷ Άρθρο 223(1β) της Συνθήκης της Ρώμης (αργότερα Άρθρο 296[1β] της Συνθήκης της Νίκαιας): «κάθε κράτος μέλος δύναται να λαμβάνει τα μέτρα που θεωρεί αναγκαία για την προστασία ουσιαστών συμφερόντων της ασφαλείας του, που αφορούν την παραγωγή ή εμπορία όπλων, πυρομαχικών και πολεμικού υλικού· τα μέτρα αυτά δεν πρέπει να αλλοιώνουν τους όρους του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς σχετικά με τα προϊόντα που δεν προορίζονται για στρατιωτικούς ειδικά σκοπούς».

ανάπτυξη (ανάπτυξη από κοινού) ενός οπλικού συστήματος (Vlachos-Dengler, 2015). Οι συνεργασίες αυτές έχουν εκτελεστεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους, σε διμερές ή πολυμερές επίπεδο, σε διαφορετικό συνεργατικό βαθμό και με διάφορα επίπεδα επιτυχίας. Στο δεύτερο μισό του προηγούμενου αιώνα εκτελέστηκαν 59 τέτοια συνεργατικά προγράμματα στην Ευρώπη. Από αυτά, 24 αφορούσαν αεροσκάφη/ελικόπτερα, 16 αφορούσαν βλήματα, 3 ναυτικά προγράμματα και 14 επίγεια συστήματα (Andersson, 2001). Στο τέλος της προηγούμενης δεκαετίας περίπου 40 ήταν σε εξέλιξη (Heuninckx, 2008). Ανάμεσα σε αυτά, ξεχωρίζουν το μεταφορικό αεροσκάφος C-160, τα μαχητικά Tornado και Eurofighter, τα ελικόπτερα Tiger και NH-90, τα πυραυλικά συστήματα Milan, Roland και Hot και τα βλήματα αέρος-αέρος IRIS-T και METEOR. Ωστόσο οι συνεργασίες αυτές δεν έγιναν πάνω σε μόνιμες δομές και βάσεις και τις περισσότερες φορές εξυπηρέτησαν *ad hoc* απαιτήσεις αλλά και πολιτικές σκοπιμότητες. Γενικά, βάση των αποτελεσμάτων τους, χαρακτηρίζονται μερικώς επιτυχημένα, λόγω καθυστερήσεων, υπέρβασης των προϋπολογισμών ανάπτυξης, ανεπαρκούς διαχείρισης και δυσκίνητων διαδικασιών (Schmitt, 2005). Στο *Διάγραμμα 2.3* φαίνεται η εξέλιξη των ευρωπαϊκών συνεργατικών αμυντικών δραστηριοτήτων, σύμφωνα με τους Weiss and Biermann (2018).

Διάγραμμα 2.3 Ευρωπαϊκές Συνεργατικές Αμυντικές Δραστηριότητες 1961-1995²⁸

Πηγή: Weiss and Biermann (2018)

Την ίδια στιγμή δεν υπήρχε καμία εναρμόνιση ή τυποποίηση στους αμυντικούς εξοπλισμούς και προμήθειες. Αυτό οδήγησε σε ένα σταθερό κατακερματισμό της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς με ύπαρξη διαφορετικών συστημάτων που εξυπηρετούν τον ίδιο σκοπό (duplication).

²⁸ Σαν συνεργατική δραστηριότητα οι συγγραφείς υπολογίζουν κοινή ανάπτυξη, συμπαραγωγή, συγχώνευση/εξαγορά εταιριών, εμπορικές συμμαχίες και μεταφορά τεχνολογίας στην οποία συμμετείχαν τουλάχιστον δύο κράτη, από τα οποία τουλάχιστον το ένα ευρωπαϊκό.

Εναρμόνιση δεν υπήρχε ούτε στα σχέδια εθνικής ασφάλειας, στα αμυντικά δόγματα και στην αμυντική βιομηχανική πολιτική, με αποτέλεσμα τη δημιουργία διαφορετικών απαιτήσεων σε αμυντικές ικανότητες, οι οποίες δεν μπορούσαν να ικανοποιηθούν από συνεργατικά προγράμματα (Vlachos-Dengler, 2015). Με στόχο την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών, τα κ-μ είχαν τα απαιτούμενα κίνητρα για να προχωρήσουν σε μια πιο αποτελεσματική συνεργασία στους εξοπλισμούς και στις αμυντικές προμήθειες. Οι προσπάθειές τους όμως ήταν αντίστοιχα κατακερματισμένες και έγιναν στο πλαίσιο ή με τη συμμετοχή πληθώρας θεσμών και με την υιοθέτηση διαφορετικών διαδικασιών και προσεγγίσεων.

2.7.1 IEPG - Independent European Programme Group

Σημαντικές προσπάθειες για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας, ξεκίνησαν πριν από τέσσερις δεκαετίες, εκτός του πλαισίου της ΕΕ. Το 1976, τα 13 ευρωπαϊκά κράτη μέλη του NATO εκτός της Ισλανδίας και συμπεριλαμβανομένης της Γαλλίας²⁹, ίδρυσαν την Ομάδα του Ανεξάρτητου Ευρωπαϊκού Προγράμματος (Independent European Programme Group – IEPG). Η IEPG αποτέλεσε ένα φόρουμ για συζητήσεις πάνω στους αμυντικούς εξοπλισμούς που θα έθετε σκοπούς και στόχους για την αποδοτικότερη χρήση των αμυντικών πόρων (Covington et al., 1987). Μέσω της συνεργασίας στα αντίστοιχα θέματα, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής κοινότητας, η Ομάδα στόχευε: 1) στην ενίσχυση της ευρωπαϊκής συνεισφοράς στην κοινή άμυνα της συμμαχίας, 2) στη βελτίωση της ευρωπαϊκής τεχνολογικής βάσης στον αμυντικό τομέα και 3) στην αμυντική εμπορική ισορροπία μεταξύ ΗΠΑ και Ευρώπης. Για να το επιτύχει αυτό η Ομάδα προσπάθησε να αναγνωρίσει έγκαιρα αναγκαία έργα (projects), κατάλληλα για συνεργασία, στα στάδια της σύλληψης ή της αρχικής ανάπτυξης, στα οποία μπορεί να επιτευχθεί: 1) η μέγιστη δυνατή αποδοχή από τους συμμετέχοντες και 2) συμφωνία πάνω στις προδιαγραφές τους.

Η IEPG ήταν δομημένη σε τρία πάνελ (panels): το Panel I για την ανάδειξη των απαιτούμενων προγραμμάτων και των επιχειρησιακών απαιτήσεων, το Panel II για τη συνεργασία στον τομέα της Έρευνας και Τεχνολογίας (R&T) και το Panel III υπεύθυνο για τα οικονομικά θέματα (Union of International Associations, 1992). Το 1984 η ομάδα έκανε τα πρώτα βήματα για την ενοποίηση της αμυντικής έρευνας και το 1985 με την έκθεση Vredeling πρότεινε: 1) το «άνοιγμα» στον ανταγωνισμό των εθνικών αμυντικών αγορών με στόχο τη δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς, 2) την έναρξη ενός ερευνητικού προγράμματος για την

²⁹ Τα μέλη του IEPG ήταν Βέλγιο, Γαλλία, Δανία, Δυτ. Γερμανία, Ελλάδα, ΗΒ, Ισπανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Νορβηγία, Ολλανδία, Πορτογαλία και Τουρκία.

ενίσχυση της αμυντικής βιομηχανικής βάσης, 3) την απεμπλοκή από τη φιλοσοφία *juste retour* 4) την ενίσχυση της τεχνολογικής διάχυσης μεταξύ των μελών της Ομάδας, 5) τη στήριξη των κ-μ με αναπτυσσόμενη αμυντική βιομηχανία (Ελλάδα, Πορτογαλία, Τουρκία) και 6) τη δημιουργία μιας υπηρεσίας για την πραγματοποίηση αυτών των σχεδίων (Brzoska and Lock, 1992).

Το εγχείρημα της IEPG στέφθηκε με μικρή επιτυχία (Howorth, 1997; Barrinha, 2010), αποτυγχάνοντας κυρίως στις προσπάθειες για δημιουργία μιας πιο «ανοιχτής» αγοράς και την επίτευξη ικανοποιητικού επιπέδου ανταγωνισμού. Μέσω της IEPG αναγνωρίστηκε ότι μέσω συνεργασιών επιτυγχάνεται καλύτερο *value for money* στα εξοπλιστικά προγράμματα, είτε η συνεργασία αναφέρεται σε ανάπτυξη από κοινού, σε συμπαραγωγή ή σε παραχωρημένη παραγωγή (licensed production). Παρόλα αυτά, η πλειοψηφία των κυβερνήσεων έμεινε δεσμευμένη στην αρχή *juste retour* και στον περιορισμό της ανταγωνιστικότητας προς όφελος συγκεκριμένων εθνικών αμυντικών βιομηχανιών.

2.7.2 EDIG - European Defence Industries Group

Το 1984, η IEPG αναγνώρισε την Ομάδα Ευρωπαϊκών Αμυντικών Βιομηχανιών (European Defence Industries Group – EDIG), που δημιουργήθηκε από το 1976 με σκοπό να αποτελέσει τον επίσημο συμβουλευτικό φορέα της IEPG. Σε συμφωνία με την τελευταία, κύριοι στόχοι της EDIG τη δεκαετία του '80 ήταν: 1) η εναρμόνιση των πρακτικών εκτέλεσης εξοπλιστικών προγραμμάτων, 2) η έγκαιρη συμμετοχή της αμυντικής βιομηχανίας στο σχεδιασμό επιχειρησιακών απαιτήσεων, 3) η επίτευξη οικονομιών κλίμακας, 4) η ενίσχυση της βιομηχανικής βάσης της IEPG και 4) ο ορισμός κανόνων αγοράς (market rules) εντός της IEPG (Matthews, 1992). Η λειτουργία της EDIG είναι δομημένη σε τρία panel αντίστοιχα με αυτά της IEPG, για να λειτουργεί σε αρμονία με αυτή. Το 1990, η EDIG έγινε ανεξάρτητη διεθνής ένωση, διατηρώντας το σκοπό της. Σε αυτήν αντιπροσωπεύονταν όλες οι εθνικές ενώσεις αμυντικών βιομηχανιών των κρατών της ΔΕΕ. Παρέμεινε ο κύριος φορέας εκπροσώπησης των αμυντικών βιομηχανιών όλων των κρατών, ακόμα και μετά την απορρόφηση της IEPG από τη ΔΕΕ.

Ο Guay (1998) αναφέρει ότι η EDIG έθετε πολλά αιτήματα στις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις. Αυτά αφορούσαν τη θέσπιση μακροπρόθεσμου προγραμματισμού σε αμυντικά προγράμματα και κρίσιμες τεχνολογίες, το συνεχή υπολογισμό των αμυντικών απαιτήσεων για τον προσδιορισμό της ευρωπαϊκής ζήτησης, την τυποποίηση των χαρακτηριστικών των ευρωπαϊκών οπλικών συστημάτων και το άνοιγμα της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς. Οι

δράσεις αυτές θα εξυπηρετούσαν τις οικονομικές προτεραιότητες του βιομηχανικού τομέα αλλά παράλληλα θα αναβάθμιζαν τις επιχειρησιακές δυνατότητες, αυξάνοντας τη διαλειτουργικότητα (interoperability) των ευρωπαϊκών συστημάτων. Μόνιμη απαίτηση των ευρωπαϊκών αμυντικών βιομηχανιών, μέσω της EDIG, ήταν η δημιουργία ενός οργανισμού για τις ευρωπαϊκές αμυντικές προμήθειες, με την πεποίθηση ότι ένας τέτοιος οργανισμός θα έδινε λύση σε όλα τα παραπάνω προβλήματα και η κατάργηση ή περιορισμός του Άρθρου 223 της Συνθήκης της Ρώμης για να καταστεί, ο ευρωπαϊκός αμυντικός τομέας πιο ανταγωνιστικός.

2.7.3 WEAG - WEAO

Στα πλαίσια της αναβάθμισης της αμυντικής πολιτικής που επιτεύχθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992, οι 13 Υπουργοί Εξωτερικών της IEPG αποφάσισαν τη μεταφορά των λειτουργιών της ομάδας στη ΔΕΕ. Έτσι, το 1993 δημιουργείται η Δυτικοευρωπαϊκή Ομάδα Εξοπλισμών (Western European Armaments Group – WEAG) με συμφωνημένες αρχές: 1) την πλήρη και ομότιμη συμμετοχή των 13 κρατών σε οποιοδήποτε φόρουμ αμυντικής συνεργασίας, 2) τη δημιουργία ενός μοναδικού φόρουμ αμυντικής συνεργασίας στην Ευρώπη, 3) τη διαχείριση της συνεργασίας από τους 13 εθνικούς διευθυντές εξοπλισμών (National Armaments Directors – NADs), υπόλογους στους αντίστοιχους Υπουργούς Άμυνας και 4) τη διατήρηση των σχέσεων με το NATO και την EDIG. Το 2000 εντάχθηκαν σαν πλήρη μέλη άλλα 6 κράτη³⁰ και έτσι η WEAG απαριθμούσε 19 πλήρη μέλη. Η WEAG διατήρησε τη δομή και τους στόχους της IEPG, υπερθεματίζοντας την ανάγκη για «άνοιγμα» των εθνικών αμυντικών αγορών στον διακρατικό ανταγωνισμό και την ενίσχυση της ευρωπαϊκής αμυντικής τεχνολογικής και βιομηχανικής βάσης. Στο πλαίσιο της WEAG τονίστηκε για άλλη μια φορά η ανάγκη για τη δημιουργία ενός εξειδικευμένου Ευρωπαϊκού Οργανισμού Εξοπλισμών. Τη χρονιά ίδρυσης δημιουργήθηκε μια *ad hoc* ομάδα ερευνών με στόχο την εξέταση πιθανής δημιουργίας μιας Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξοπλισμών (European Armaments Agency – EAA), ακόμα και με περιορισμένο χαρτοφυλάκιο, λόγω της αντικειμενικής ανωριμότητας των συνθηκών για ανάληψη διευρυσμένων πρωτοβουλιών (WEU, 2005).

Αποτέλεσμα της *ad hoc* αυτής ομάδας είναι η δημιουργία το 1996, του Δυτικοευρωπαϊκού Οργανισμού Εξοπλισμών (Western European Armaments Organization – WEAO) σαν παράρτημα της WEU, υιοθετώντας τη νομική υπόσταση της τελευταίας, για την ικανότητα διαχείρισης θεμάτων συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών. Στη WEAO συμμετείχαν όλα τα μέλη της WEAG εκτός της Αυστρίας. Η δομή του αποτελούνταν από το διοικητικό

³⁰ Τα νέα μέλη που εντάσσονται είναι η Αυστρία, Ουγγαρία, Πολωνία, Σουηδία, Τσεχία και Φινλανδία.

συμβούλιο και ένα εκτελεστικό όργανο. Στο καταστατικό της WEAO ως στόχος αναφερόταν η προώθηση και αναβάθμιση της ευρωπαϊκής συνεργασίας στους εξοπλισμούς, η ενίσχυση της ευρωπαϊκής αμυντικής τεχνολογικής βάσης και η δημιουργία μιας ευρωπαϊκής αγοράς αμυντικού εξοπλισμού, σύμφωνα με την πολιτική της WEAG. Επίσης προβλέπει ένα ευρύ πεδίο λειτουργιών για την επίτευξη του παραπάνω στόχου με την προϋπόθεση της ομοφωνίας στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Schmitt, 2003). Παρόλα αυτά ο Οργανισμός περιορίστηκε στη διαχείριση των προγραμμάτων Έρευνας, Τεχνολογίας και Ανάπτυξης (R&DT projects) παρέχοντας συμβουλευτική και γραφειοκρατική υποστήριξη, επιτυγχάνοντας τη συνεργασία εκπροσώπων των κυβερνήσεων και των αμυντικών βιομηχανιών. Διαχειρίστηκε σημαντικά προγράμματα όπως τα EUCLID, THALES, CEPA και EUROPA.

Οι WEAG και WEAO συνέχισαν να εργάζονται για τη θέσπιση ενός πραγματικού οργανισμού αμυντικής συνεργασίας (πχ. Σύνοδος Erfurt 1997). Ωστόσο σε καμία περίπτωση δεν υπήρξε αληθινή υποστήριξη από την πλευρά των κυβερνήσεων. Η απροθυμία αυτή και η μειωμένη ευελιξία λόγω της ανάγκης ομόφωνης λήψης αποφάσεων οδήγησαν στο να μη θεωρούνται οι WEAG και WEAO ιδιαίτερα επιτυχημένες προσπάθειες στη διαδικασία εξέλιξης της ευρωπαϊκής αμυντικής συνεργασίας. Περισσότερο αποτέλεσαν φόρουμ συζήτησης και θεσμούς για τον έλεγχο των συνεργατικών διαδικασιών.

2.7.4 OCCAR - Organisation for Joint Armament Co-operation

Παράλληλα με τις διαδικασίες στη ΔΕΕ, το 1996, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία και ΗΒ σχηματίζουν τον Κοινό Οργανισμό Συνεργασίας στον τομέα των Εξοπλισμών (Organisation for Joint Armament Co-operation - OCCAR³¹), βασισμένο στις αρχές της γαλλο-γερμανικής συμφωνίας του Baden-Baden του 1995. Οι αρχές αυτές αναφέρονται: 1) σε οικονομικά αποδοτικά (cost effective) εξοπλιστικά προγράμματα, 2) στην τυποποίηση της ανταγωνιστικής διαδικασίας, 3) σε αναθεώρηση των συμφωνιών καταμερισμού των έργων (work sharing), 4) στην εξωτερικότητα των αρχών και τη δυνατότητα υιοθέτησής τους από άλλους ενδιαφερόμενους και 5) στον μακροπρόθεσμο προγραμματισμό (OCCAR, 2018). Το 1998 τα τέσσερα κράτη υπέγραψαν τη Σύμβαση OCCAR η οποία επικυρώθηκε το 2001, οπότε και ο οργανισμός απέκτησε νομική υπόσταση. Το Βέλγιο και η Ισπανία εντάχθηκαν στον οργανισμό το 2003 και 2005 αντίστοιχα. Άλλα κράτη μπορούν να συμμετέχουν σε συγκεκριμένα προγράμματα του OCCAR χωρίς να είναι μέλη του³². Στόχος του οργανισμού, όχι μακριά από

³¹ Συντομογραφία του γαλλικού όρου Organisation Conjointe de Coopération en matière d'Armement.

³² Κράτη μη-μέλη του OCCAR που έχουν συμμετάσχει σε προγράμματά του είναι οι Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πολωνία, Σουηδία, Τουρκία και Φινλανδία.

αυτόν της WEAG που όμως παράκαμψε, ήταν η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Τεχνολογικής και Βιομηχανικής Βάσης (European Defence Technological and Industrial Base – EDTIB) με παράλληλη υποστήριξη των εθνικών ενόπλων δυνάμεων σε όλες τις συνθήκες.

Οι λειτουργίες που αναλαμβάνει προς επίτευξη αυτού του σκοπού είναι: 1) η διαχείριση συνεργατικών εξοπλιστικών προγραμμάτων που περιλαμβάνει όλα τα στάδια του κύκλου ζωής τους καθώς και την έρευνα, 2) η διαχείριση εθνικών προγραμμάτων που της ανατίθενται, 3) η προετοιμασία κοινών τεχνικών προδιαγραφών για την ανάπτυξη και προμήθεια των κοινών αμυντικών συστημάτων, 4) ο συντονισμός και ο σχεδιασμός κοινών ερευνητικών δραστηριοτήτων και μελετών, σε συνεργασία με τις στρατιωτικές αρχές, για τον προσδιορισμό των μελλοντικών επιχειρησιακών απαιτήσεων, 5) ο συντονισμός των εθνικών αποφάσεων που αφορούν την ενιαία βιομηχανική βάση και τις κοινές τεχνολογίες και 6) ο συντονισμός των επενδύσεων και της χρήσης των διαθέσιμων εγκαταστάσεων.

Για την επίτευξη του στόχου του ο OCCAR προωθεί μια ριζοσπαστική προσέγγιση σε σχέση με τον καταμερισμό εργασιών (work sharing). Αντίθετα με την αρχή *juste retour*, με την οποία ο καταμερισμός κόστους και έργων πραγματοποιείται κατά περίπτωση (case-by-case) και μπορεί να αυξήσει το συνολικό κόστος ενός προγράμματος κατά 33-100% (Heuninckx, 2008), ο OCCAR προωθεί την αρχή *global balance* (Kurc and Oktay, 2018). Σύμφωνα με αυτή την αρχή ο καταμερισμός έργου γίνεται σε συνάρτηση με τον καταμερισμό κόστους σε όλα τα προγράμματα που ο οργανισμός διευθύνει, συνολικά, και όχι κατά περίπτωση. Επίσης, επιδιώκει τη διαφάνεια μέσω ετήσιων αναφορών προόδου των έργων. Σε ότι αφορά τη λήψη αποφάσεων ο OCCAR λειτουργεί με την αρχή της ενισχυμένης ειδικής πλειοψηφίας (*reinforced qualified majority*), με την οποία τα ιδρυτικά μέλη, και μόνο αυτά, διατηρούν το δικαίωμα *veto*.

Παρόμοια με το WEAO, η ανατιθέμενη αποστολή, η δομή και οι λειτουργίες που περιγράφονται στη Σύμβαση του OCCAR, τον καθιστούσαν έναν οργανισμό που δυνητικά θα μπορούσε να γίνει μια αληθινή ΕΑΑ στο μέλλον. Για λόγους όμως αντίστοιχους με αυτούς που περιγράφηκαν στην περίπτωση του WEAO, η προοπτική αυτή δεν επιβεβαιώθηκε και ο OCCAR παρέμεινε μια πολυεθνική υπηρεσία διαχείρισης έργων και προγραμμάτων. Ωστόσο θεωρείται πιο επιτυχημένη πρωτοβουλία (Barrinha 2010), έχοντας αναλάβει μέχρι σήμερα τη διαχείριση 13 σημαντικών εξοπλιστικών προγραμμάτων³³. Ο ρόλος του στην εξέλιξη της

³³ Τα προγράμματα αυτά είναι: A400M (tactical and strategical airlift), BOXER (multi-role armored vehicle), COBRA (radar), ESSOR (secure radio), FREMM (multi-mission frigate), FR-UK/MMCM (mine counter), FSAF-

ευρωπαϊκής αμυντικής συνεργασίας θεωρείται κεντρικός, συμπληρώνοντας κάποια από τα κενά της ΕΕ (Dyson and Konstadinides, 2013). Ωστόσο συνεχίζει να έχει μόλις 6 μέλη και το νέο “*global balance*” ήθος που εισήγαγε δεν έχει διαδοθεί στην υπόλοιπη Ευρώπη. Επίσης παρά την επιτυχία του στην ανάληψη πολυεθνικών έργων παραγωγής, η προμήθεια αμυντικού υλικού παραμένει αυστηρά εθνική υπόθεση.

2.7.5 Letter of Intent / Framework Agreement

Παράλληλα με τις παραπάνω πρωτοβουλίες, ομοίως εκτός του πλαισίου της ΕΕ (Britz and Eriksson, 2005), το 1998, Γαλλία, Γερμανία, ΗΒ, Ισπανία, Ιταλία και Σουηδία, οι έξι μεγαλύτεροι παραγωγοί αμυντικών συστημάτων στην Ευρώπη, υπέγραψαν μια Συμφωνία Πρόθεσης (Letter of Intent – LoI). Σκοπός της LoI ήταν να διευκολύνει την αναδόμηση της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας, υποδεικνύοντας τους τομείς στους οποίους τα συμβαλλόμενα μέλη προτίθενται να βρουν κοινές λύσεις στα προβλήματα που παρουσιάζονται. Για τη δημιουργία ενός εναρμονισμένου πλαισίου, δημιουργήθηκαν έξι ομάδες εργασίας για να εντοπίσουν τα αναγκαία μέτρα που πρέπει να ληφθούν στους τομείς:

- Ασφάλεια Εφοδιασμού (Security of Supply)
- Έλεγχος Εξαγωγών
- Ασφάλεια Πληροφοριών
- Έρευνα και Τεχνολογία
- Επεξεργασία Τεχνικών Πληροφοριών
- Εναρμόνιση των Στρατιωτικών Απαιτήσεων

Προϊόν της εργασίας των παραπάνω ομάδων ήταν η Συμφωνία Πλαίσιο (Framework Agreement – FA), που υπογράφηκε από τους Υπουργούς Άμυνας των 6 το 2000 (επικυρώθηκε το 2003) και έδωσε νομική υπόσταση στην ομάδα των έξι (LoI-6). Η FA περιέγραφε τις απαραίτητες προσαρμογές που έπρεπε να γίνουν στις εθνικές πολιτικές προμηθειών και στα αντίστοιχα εθνικά λειτουργικά πλαίσια, σε ένα βιομηχανικό περιβάλλον που εκείνη την εποχή γινόταν ολοένα και περισσότερο υπερεθνικό. Ευρύτερος αντικειμενικός σκοπός της FA ήταν να αποτελέσει τη βάση για τη δημιουργία ενός ομογενοποιημένου αμυντικού οικονομικού «χώρου» (Schmitt, 2003). Στο ίδιο το κείμενο αναφέρεται η επιθυμία των συμμετεχόντων για

PAAMS (surface-to-air anti-missile system), LSS (support ship), MALE-RPAS (UAV), MMF (tanker transport), MUSIS (space imaging), PPA (patrol ship), TIGER (helicopter).

την προαγωγή μιας πιο ανταγωνιστικής και εύρωστης EDTIB στη παγκόσμια αμυντική αγορά, καθώς και να συμβάλλουν στη δημιουργία μιας ενιαίας ESDP.

Παρόλο που και στη LoI, όπως και στον OCCAR, συμμετέχει ένας μικρός αριθμός κ-μ της ΕΕ³⁴, και μάλιστα εκτός του πλαισίου αυτής, της αναγνωρίζεται μια πιο μακροπρόθεσμη και βιώσιμη ταυτότητα σε σχέση με άλλες πρωτοβουλίες (Karampekios and Οικονομου, 2015). Σε αυτό συντελεί η προσαρμοστικότητα των μελών της και του ίδιου του κειμένου της FA μέχρι σήμερα, με συνεχείς τροποποιήσεις για προσαρμογή στο εκάστοτε ισχύων περιβάλλον. Η ομάδα παραμένει ένα κλειστό γκρουπ ισχυρών κρατών, μάλλον εκούσια, επιδιώκοντας την εμβάθυνση παρά τη διεύρυνση (Schmitt, 2000).

2.7.6 Η «Φωνή» των Αμυντικών Βιομηχανιών

Στα πρώτα χρόνια του τρέχοντος αιώνα η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία εντείνει την υποστήριξη της στην ανάγκη αύξησης της συνεργασίας στην ευρωπαϊκή άμυνα και ασφάλεια. Η υποστήριξη αυτή εκφράστηκε έντονα με προτάσεις για τη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής υπηρεσίας εξοπλισμών. Με το στόχο αυτό δημιουργήθηκαν ομάδες, φόρουμ και πάνελ στα οποία συμμετείχε το σύνολο της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας αλλά και εκπρόσωποι των ευρωπαϊκών θεσμών για την προώθηση των απόψεων αυτών. Παραδείγματα είναι το πάνελ *European Advisory Group on Aerospace* που το 2002 εξέδωσε την αναφορά *Strategic Aerospace Review 21 (STAR 21)* και η ομάδα *High-level Advisory Group* (ναυπηγική βιομηχανία) που το 2003 κατέληξε στην αναφορά *LeaderSHIP 2015*. Στις αναφορές αυτές, εκτός από τη δημιουργία της υπηρεσίας εξοπλισμών, αναφέρεται και η ανάγκη: 1) για δημιουργία μιας ευρωπαϊκής αγοράς αμυντικού υλικού, 2) για κοινή Έρευνα και Ανάπτυξη (R&D), 3) για κοινές προμήθειες και 4) για αύξηση των συνολικών ευρωπαϊκών στρατιωτικών δαπανών (Οικονομου, 2015).

Την ίδια περίοδο και οι μεγάλες ευρωπαϊκές αμυντικές βιομηχανίες, ανεξάρτητα, έκαναν εμφανή την δική τους υποστήριξη στην αμυντική συνεργασία και τη δημιουργία μιας αμυντικής υπηρεσίας. Οι προσπάθειές τους κορυφώθηκαν το 2003, με μια ανοιχτή ανακοίνωση που δημοσιεύεται ταυτόχρονα σε Γαλλία, Γερμανία, ΗΒ και Ισπανία (Calcara, 2017). Το δημοσίευμα με τίτλο *“Joint Declaration of BAE Systems, EADS and Thales: Time to Act!”* συνυπογράφονταν από τις τρεις μεγάλες εταιρίες, οι οποίες καλούσαν τους φορείς χάραξης πολιτικής να εντείνουν τις προσπάθειές τους, για τη δημιουργία μιας υπηρεσίας εξοπλισμών με έμφαση στην έρευνα, την εξωστρέφεια και την αποτελεσματικότητα των εξοπλιστικών

³⁴ Τα κράτη της LoI αντιπροσωπεύουν διαχρονικά περίπου το 80% της EDTIB (Chagnaud et al., 2015).

προγραμμάτων και προμηθειών (BAE et al., 2003). Ταυτόχρονα, δηκτικά αναφέρουν ότι οι θεσμικές πρωτοβουλίες των ευρωπαϊκών κρατών για συνεργασία, υπολείπονται των αντίστοιχων του βιομηχανικού τομέα λόγω έλλειψης ειλικρινούς πολιτικής βούλησης.

Η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία υποστήριζε τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης ευρωπαϊκής υπηρεσίας άμυνας και όχι απλά μιας υπηρεσίας εξοπλισμών. Το 2003 εκδόθηκε έγγραφο από τους European Association of Aerospace Industries (AECMA), EDIG και Association of European Space Industry (EUROSPACE), με θέμα την αποστολή, τον προγραμματισμό και τη δομή που πρέπει να έχει η υπηρεσία αυτή. Στην περιγραφόμενη αποστολή, στο έγγραφο, συνοψίζονταν όλες οι αρχές και ιδέες που αναφέρθηκαν παραπάνω. Πέραν αυτών, υποστηρίζεται ότι της υπηρεσίας πρέπει να ηγείται μια εξέχουσα προσωπικότητα που θα διασφάλιζε τη γρήγορη εδραίωση της υπηρεσίας (AECMA et al., 2003). Οι παραπάνω τρεις οργανισμοί, AECMA, EDIG, και EUROSPACE, το 2004 συγχωνεύθηκαν, για να δημιουργήσουν την Ένωση Αεροδιαστημικών και Αμυντικών Βιομηχανιών (Aerospace and Defence Industries Association of Europe – ASD)³⁵.

2.7.7 Δημιουργία του EDA

Σε ένα περιβάλλον που όλοι οι ενδιαφερόμενοι δρώντες: κ-μ, αμυντική βιομηχανία και ευρωπαϊκοί θεσμοί, παρουσίαζαν τη διάθεση για λήψη πρωτοβουλιών σε θέματα ασφάλειας και άμυνας, συμφωνώντας για τη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής υπηρεσίας εξοπλισμών, στο ευρύτερο πλαίσιο της ΕΠΑΑ, ιδρύθηκε το 2004 ο EDA. Σκοπός του ήταν να υποστηρίξει τα κ-μ, στις προσπάθειές τους να βελτιώσουν τις αμυντικές τους δυνατότητες στο πεδίο της διαχείρισης κρίσεων και στη διατήρηση αλλά και μελλοντικά περαιτέρω ανάπτυξη από αυτά, της ΕΠΑΑ (Council of the EU, 2004). Ο νέος Οργανισμός έθετε ένα στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή άμυνα βασισμένο σε τέσσερις πυλώνες: 1) την R&D, 2) τη συνεργασία στους εξοπλισμούς, 3) την EDTIB και 4) τη δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς αμυντικού υλικού (European Defence Equipment Market – EDEM). Μέλη γίνονται όλα τα κ-μ της ΕΕ, εκτός της Δανίας³⁶.

Η διαφορά του EDA από προηγούμενες προσπάθειες και προτάσεις ήταν ότι δεν ήταν όμοιος με μια εθνική υπηρεσία εξοπλισμών, που ασχολείται μόνο με την προμήθεια αμυντικού εξοπλισμού. Ο νέος Οργανισμός είναι περισσότερο μια «υπηρεσία δυνατοτήτων» (“capabilities

³⁵ Η ASD αποτελεί μέχρι σήμερα το βήμα έκφρασης και εκπροσώπησης των ευρωπαϊκών βιομηχανιών έχοντας σαν μέλη 16 μεγάλες βιομηχανίες και 24 εθνικές ενώσεις, από 18 κράτη.

³⁶ Τη χρονιά δημιουργίας τα μέλη ήταν 24 στην ΕΕ25 ενώ σήμερα ο EDA απαριθμεί 27 μέλη στην ΕΕ28 (υπολογίζοντας και το ΗΒ που παραμένει μέλος της).

agency”), συνδυάζοντας τους τομείς της R&D και των προμηθειών, αλλά έχοντας ταυτόχρονα και πολιτικό ρόλο, ελέγχοντας την πρόοδο των κ-μ στις δεσμεύσεις που ο ίδιος ο Οργανισμός τους έχει προτείνει. Το 2005 αποφασίστηκε η ανάληψη από τον EDA των δραστηριοτήτων των WEAG και WEAO (Britz and Eriksson, 2005), οι οποίες καταργήθηκαν το 2005 και 2006 αντίστοιχα.

Αν και επιχειρησιακός από την ίδρυσή του, ο EDA απέκτησε νομική προσωπικότητα με τη Συνθήκη της Λισαβόνας (Άρθρα 42, 45) στην οποία και περιγράφονται τα έργα και οι υποχρεώσεις του. Σε ότι αφορά τη λήψη αποφάσεων ισχύει η αρχή της πλειοψηφίας αλλά με εθελοντική συμμετοχή. Κάθε μέλος μπορεί να μην υιοθετήσει και να απέχει από όποια πρωτοβουλία επιθυμεί.

Οι σημαντικότερες δράσεις από την ίδρυση του και μέχρι τη Λισαβόνα ήταν η καθιέρωση στρατηγικής εξοπλισμών, στρατηγικής R&D και βιομηχανικής στρατηγικής. Το 2005, τα κ-μ συμφώνησαν σε έναν εθελοντικό και μη δεσμευτικό Κώδικα Δεοντολογίας για τις Αμυντικές Προμήθειες (Code of Conduct for Defence Procurement - CCDP), σαν ένα μέσο για τη δημιουργία μιας ανταγωνιστικής EDEM και για την ενίσχυση της EDTIB. Ο CCDP είναι βασισμένος στις αρχές της διαφάνειας, της λογοδοσίας, της αμοιβαίας υποστήριξης και του κοινού οφέλους (Chappell and Petrov, 2012). Το 2016 ο κώδικας συνυπογράφηκε και από την ASD, δεσμεύοντας τα μέλη της στις ίδιες αρχές. Το ίδιο έτος, το 2005, ο EDA εξέδωσε την αναφορά “An Initial Long-Term Vision for European Defence Capability and Capacity Needs” – LTV. Η μελέτη παρείχε μια επισκόπηση των παγκόσμιων τάσεων, υπογραμμίζοντας τις προκλήσεις για την άμυνα και τις δραστηριότητες της ΕΠΑΑ, για τα επόμενα 20 έτη. Στην LTV τονίζεται ότι οι μελλοντικές ευρωπαϊκές δυνάμεις και αμυντικές δυνατότητες πρέπει να διακρίνονται από τέσσερα χαρακτηριστικά: τη συνέργεια, την ευελιξία, την εκλεκτικότητα και τη βιωσιμότητα (European Defence Agency, 2006). Πάνω στην LTV βασίστηκε το Σχέδιο Ανάπτυξης Δυνατοτήτων (Capability Development Plan – CDP), που εγκρίθηκε για πρώτη φορά το 2008 από τα μέλη του EDA. Το CDP αποτελεί το στρατηγικό εργαλείο του EDA και διαμορφώνει όλα τα έργα που εκτελούνται σε αυτόν. Όντας δυναμικό, παρέχει την τρέχουσα εικόνα των ευρωπαϊκών στρατιωτικών δυνατοτήτων, προβλέπει τάσεις που επηρεάζουν την ευρωπαϊκή άμυνα, καθορίζει τις μελλοντικές ανάγκες, αναγνωρίζει προτεραιότητες και ευκαιρίες για συνεργασία.

Τον Μάιο του 2007, ο EDA εξέδωσε τη Στρατηγική για την Ευρωπαϊκή Αμυντική Τεχνολογική και Βιομηχανική Βάση (A Strategy for the European Defence Technological and Industrial Base). Σε αυτήν αναγνωρίστηκε η διατήρηση μιας ισχυρής EDTIB σαν θεμέλιο της ESDP αλλά

και η οικονομική της αξία σαν πηγή θέσεων εργασίας, εξαγωγών και τεχνολογικής υπεροχής. Η Στρατηγική αναγνωρίζει ότι η EDTIB πρέπει: 1) να ακολουθεί τις πραγματικές ανάγκες σε αμυντικές δυνατότητες (capability-driven), 2) να είναι επαρκής, κυρίως τεχνολογικά και 3) να είναι ανταγωνιστική, εντός και εκτός Ευρώπης. Η EDTIB πρέπει να είναι πιο ολοκληρωμένη, λιγότερο επικαλυπτόμενη και περισσότερο αλληλεξαρτώμενη, με αυξημένη εξειδίκευση σε όλα τα επίπεδα. Όπως κάθε βιομηχανικός τομέας, μία ισχυρή αμυντική βιομηχανία χρειάζεται ανταγωνισμό και επενδύσεις (European Defence Agency, 2007). Απαιτούμενες δράσεις-κλειδιά των εθνικών κυβερνήσεων, που αναφέρονται στη Στρατηγική, είναι η αποσαφήνιση των προτεραιοτήτων σε αμυντικές ικανότητες, τεχνολογίες και βιομηχανικές δυνατότητες, η ενοποίηση και ενίσχυση της ζήτησης, η αύξηση των επενδύσεων, η διασφάλιση της εφοδιαστικής αλυσίδας και η αύξηση της συνεργασίας και της ανταγωνιστικότητας. Οι κοινοί στόχοι και βασικές αρχές της Στρατηγικής για την EDTIB του 2007, παραμένουν σε μεγάλο βαθμό επίκαιρες μέχρι σήμερα (Briani et al., 2013).

Το Νοέμβριο του 2007, το Υπουργικό Συμβούλιο του EDA ενέκρινε τέσσερα συλλογικά σημεία αναφοράς (benchmarks) που αφορούν τις επενδύσεις στην άμυνα: 1) το 20% των συνολικών στρατιωτικών δαπανών (ΣΔ) να αφορούν την προμήθεια νέου αμυντικού εξοπλισμού (συμπεριλαμβανομένου των R&D και R&T), 2) από τις παραπάνω δαπάνες για προμήθεια εξοπλισμού, το 35% να αφορά ευρωπαϊκά συνεργατικά εξοπλιστικά προγράμματα, 3) το 2% των συνολικών ΣΔ να διατίθενται για R&T και 4) το 20% των δαπανών αυτών σε R&T να αφορά την ευρωπαϊκή συνεργατική αμυντική έρευνα. Τα σημεία αναφοράς αυτά είναι συλλογικά και αναφέρονται στις συνολικές δαπάνες όλων των μελών του EDA. Είναι εθελοντικά και η μετατροπή τους σε εθνικούς στόχους ήταν και παραμένει προαιρετική, χωρίς να υπάρχουν χρονοδιαγράμματα για την πραγματοποίησή τους. Τα τέσσερα σημεία αναφοράς του 2007 παραμένουν σε ισχύ μέχρι σήμερα και χρησιμοποιούνται για να αξιολογηθεί το επίπεδο συνεργασίας στην ευρωπαϊκή άμυνα.

Μέχρι το 2009 και τη Λισαβόνα, ο EDA είχε ήδη γίνει απαραίτητο σημείο αναφοράς για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα των αμυντικών δυνατοτήτων, των εξοπλισμών, της τεχνολογίας και της αμυντικής βιομηχανίας και αγοράς (Batora, 2009). Είχε καταστεί το κύριο φόρουμ περί της ανάπτυξης των αμυντικών δυνατοτήτων στην Ευρώπη υπογραμμίζοντας τις μελλοντικές ανάγκες της ΚΠΑΑ μέσω των LTV και CDP.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΠΛΑΙΣΙΟ. ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ (ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟΝ ΡΟΛΟ ΤΗΣ ΑΜΥΝΤΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ)

“What we have built is even more ambitious than a European army. We want a European defence based on a European industrial system, on European technologies, on a European defense market. We want our member states to invest together, decide together and act together. And now we finally have the tools to build it together.”

Federica Mogherini

Η Συνθήκη της Λισαβόνας θεωρήθηκε ορόσημο στη διαδικασία εξέλιξης της ευρωπαϊκής άμυνας. Μετονομάζοντας σημειολογικά την ΕΠΑΑ σε ΚΠΑΑ, περιλαμβάνει τις ρήτρες αμοιβαίας υποστήριξης και αλληλεγγύης, προβλέπει τη δημιουργία της EEAS υπό τον HR/PV και μιας PSCo, ενώ διευρύνει τις αποστολές τύπου Petersberg που μπορούν να αναληφθούν από την Ένωση. Σε θεσμικό πλαίσιο πάλι, η επιθυμία για δράση εκφράζεται με την απορρόφηση από την ΕΕ όλου του χαρτοφυλακίου της WEU και την κατάργηση της τελευταίας. Η Συνθήκη ζητά από τα κ-μ να συνεισφέρουν στην αμυντική ενοποίηση και καλεί μάλιστα τον EDA να αξιολογεί τακτικά τις επιδόσεις των κ-μ στον τομέα αυτό.

Τα πρώτα χρόνια μετά την έναρξη ισχύος της Συνθήκης, η ΚΠΑΑ δεν άλλαξε σημαντικά, με όποιες δράσεις να είναι περισσότερο θεωρητικές (Legrand, 2018). Σε ένα περιβάλλον κρίσης που η ΕΕ εστίασε περισσότερο σε κοινωνικο-οικονομικές προτεραιότητες, η συνεργασία στον τομέα της άμυνας και ασφάλειας έμεινε στάσιμη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι υπήρξε οπισθοδρόμηση. Όποια εξελικτική δράση παρέμεινε σε θεωρητικό επίπεδο, διαμορφώνοντας περισσότερο το θεσμικό περιβάλλον παρά περιλάμβανε καινοτομίες και πραγματικά βήματα προς μια βαθύτερη συνεργασία στην ευρωπαϊκή άμυνα. Ωστόσο τα τελευταία τρία χρόνια συνομολογείται ότι η ΕΕ και οι θεσμοί της φαίνονται πιο αποφασισμένοι να αναλάβουν ουσιαστικές δράσεις για την ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Άμυνας και Ασφάλειας.

Ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission – EC) Juncker, τον Ιούλιο του 2014 εξέφρασε την πεποίθηση ότι «... χρειάζεται να εργαστούμε για μια ισχυρότερη Ευρώπη σε θέματα άμυνας και ασφάλειας», τονίζοντας ότι ακόμα και οι πιο ισχυρές «ήπιες δυνάμεις», δεν μπορούν να τα καταφέρουν μακροπρόθεσμα, χωρίς να διαθέτουν κάποιες ενοποιημένες/ολοκληρωμένες (integrated) αμυντικές ικανότητες. Στις ίδιες κατευθυντήριες οδηγίες για την κομισιόν, ιδιαίτερη αναφορά έκανε στις αμυντικές προμήθειες καλώντας τα κ-

μ για περισσότερες συνέργειες. Σε καιρούς περιορισμένων πόρων, αναφέρει, το 80% των επενδύσεων σε αμυντικούς εξοπλισμούς γίνεται σε εθνικό επίπεδο δημιουργώντας αλληλεπικαλύψεις (duplications), θέτοντας σαν πρόκληση περισσότερη συνεργασία στον τομέα, για οικονομικούς και όχι μόνο λόγους.

Από τον Ιούνιο 2016 που η HR/VP Mogherini παρουσίασε την Παγκόσμια Στρατηγική Εξωτερικών και Ασφάλειας της ΕΕ (A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy – EUGS), η ευρωπαϊκή συνεργασία στην άμυνα και ασφάλεια εξελίσσεται με γρήγορους ρυθμούς. Η ίδια η Mogherini αναφέρει ότι επιτεύχθηκαν περισσότερα μέσα στο 2017, σχετικά με την ασφάλεια και την άμυνα στην ΕΕ, από ότι μέσα σε δεκαετίες³⁷ (European Union External Action, 2017).

Από το 2016, όλοι οι ευρωπαϊκοί θεσμοί αλλά και ανεξάρτητα τα μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη, όπως η Γερμανία και η Γαλλία, προέβησαν σε δηλώσεις σθεναρής υποστήριξης της ευρωπαϊκής αμυντικής ενοποίησης, προχωρώντας σε προτάσεις για την εξέλιξή της (Koenig and Walter-Franke, 2017; Howorth, 2018). Οι όροι “Europe of Defence” και “European Security and Defence Union” χρησιμοποιούνται όλο και πιο συχνά (Tocci, 2018), είτε ως ανάγκη είτε ως στόχος, ενώ το EP εγκρίνει το 2016 το «Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 22ας Νοεμβρίου 2016 σχετικά με την Ευρωπαϊκή Αμυντική Ένωση» (European Parliament, 2016).

Στη διακήρυξη της Ρώμης του 2017, οι ηγέτες της ΕΕ27, της κομισιόν και του Ευρωκοινοβουλίου δεσμεύονται να προσπαθήσουν για την υλοποίηση μιας ισχυρότερης Ευρώπης στην παγκόσμια σκηνή. Επιθυμία τους είναι στα επόμενα χρόνια η Ένωση, με διευρυμένες εταιρικές σχέσεις, να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην υφήλιο, διαμορφώνοντας την παγκοσμιοποίηση. Σκοπός είναι: 1) η προαγωγή της σταθερότητας και της ευημερίας στη γειτονία της αλλά και παγκοσμίως, 2) η δημιουργία μιας περισσότερο ανταγωνιστικής και ολοκληρωμένης ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας και 3) η ενίσχυση της κοινής ασφάλειας και άμυνας της Ευρώπης (European Commission, 2017f).

Οι πρωτοβουλίες και δράσεις που αναπτύσσονται μετά το 2016 φάνταζαν μη ρεαλιστικές μόλις λίγα χρόνια πριν (European External Action Service, 2017). Όπως παραστατικά ο Selmayr (2017) αναφέρει «η ευρωπαϊκή άμυνα και ασφάλεια, η «ωραία κοιμωμένη» της ΕΕ έχει ξυπνήσει».

³⁷ Σε άλλη ομιλία μία μέρα πριν (*Timeline: European cooperation in the area of security and defence*) παραφράζει, δηλώνοντας ότι «έχουμε προχωρήσει περισσότερο τους τελευταίους δώδεκα μήνες από ότι τα τελευταία δέκα χρόνια», μιλώντας για ιστορική στιγμή στην ευρωπαϊκή άμυνα.

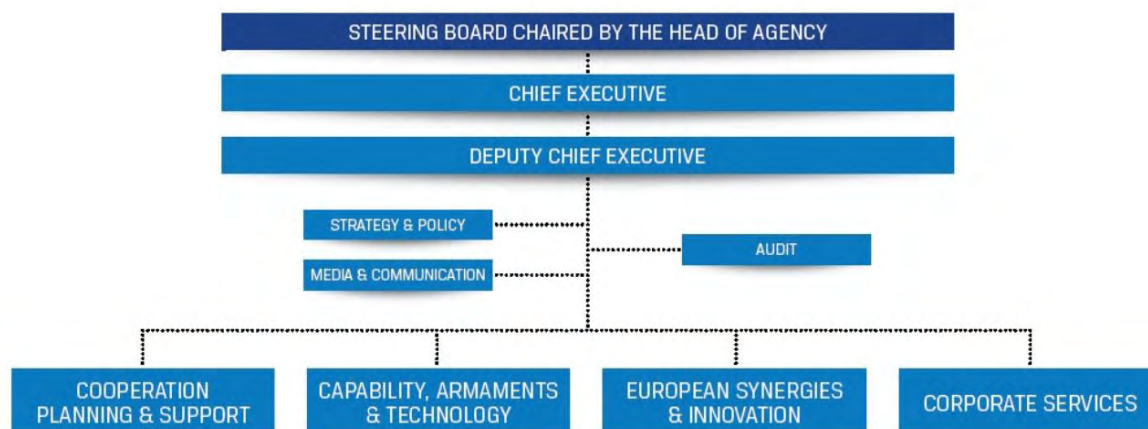
3.1 *European Defence Agency (EDA)*

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφέρθηκε το ιστορικό της δημιουργίας του EDA και το έργο του μέχρι τη Λισαβόνα. Στον Οργανισμό σήμερα συμμετέχουν 27 κράτη, όλα τα κ-μ της ΕΕ28 εκτός της Δανίας. Επικεφαλής του EDA είναι ο HR/VP και το διοικητικό του συμβούλιο συνέρχεται σε υπουργικό επίπεδο δύο φορές κάθε χρόνο. Ο Οργανισμός αναφέρει στο Συμβούλιο της Ευρώπης από το οποίο δέχεται οδηγίες.

Το προσωπικό του EDA ανέρχεται σήμερα στα 145 άτομα³⁸. Στο οργανόγραμμα του έχει τρεις επιχειρησιακές διευθύνσεις (*Διάγραμμα 3.1*). Η διεύθυνση *Σχεδιασμού και Υποστήριξης Συνεργασίας* δραστηριοποιείται συμβάλλοντας σε κάθε βήμα της αμυντικής συνεργασίας, εστιάζοντας στον έγκαιρο καθορισμό των αμυντικών απαιτήσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Επίσης εξελίσσει όλες τις πτυχές του κύκλου ζωής των αμυντικών δυνατοτήτων, περιλαμβάνοντας την εναρμόνιση των προτύπων και των πιστοποιήσεων, τις κοινές προμήθειες και την κοινή εκπαίδευση. Η διεύθυνση *Δυνατοτήτων, Εξοπλισμών και Τεχνολογίας* προετοιμάζει τα μελλοντικά προγράμματα, μεγιστοποιώντας τις συνεργασίες μεταξύ των αντίστοιχων τομέων δυνατοτήτων, εξοπλισμών και έρευνας και τεχνολογίας, εξασφαλίζοντας μια ολιστική προσέγγιση του κάθε παραπάνω τομέα ξεχωριστά. Ιδιαίτερη προσοχή δίνει στον προσδιορισμό των μελλοντικών κρίσιμων αμυντικών τεχνολογιών. Η διεύθυνση *Ευρωπαϊκών Συνεργειών και Καινοτομίας* έχει το ρόλο του μεσάζοντα μεταξύ των υπουργείων Άμυνας και των υπόλοιπων ευρωπαϊκών θεσμών και πολιτικών που επηρεάζουν την άμυνα. Προωθεί και υποστηρίζει την καινοτομία στην έρευνα, χρηματοδοτώντας αντίστοιχα ερευνητικά προγράμματα, αναζητώντας ευκαιρίες για συνεργασία, διαλειτουργικότητα και αποτελεσματικότητα στις δαπάνες R&T, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (Small and Medium-sized Enterprises – SME). Ασχολείται με τη διαμόρφωση της εμπορικής και βιομηχανικής πολιτικής, εξετάζοντας τους παράγοντες της εσωτερικής αλλά και παγκόσμιας αμυντικής αγοράς.

³⁸ Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του EDA στις 28 Οκτ 18.

Διάγραμμα 3.1 Δομή του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας (European Defence Agency)

Πηγή: European Defence Agency

Ο EDA ήταν το πλαίσιο που επιλέχθηκε για την ανάπτυξη του ευρωπαϊκής επιπόνησης οράματος “*Pooling and Sharing – P&S*”, όπως προέκυψε από το 2010 με την πρωτοβουλία “*Ghent Initiative*”. Η νέα αυτή λογική βασίζεται σε μια σημαντική αλλαγή νοοτροπίας: την αποδοχή ότι η έννοια της κυριαρχίας δεν βασίζεται πια στην αυτονομία στις αποφάσεις αλλά στην αυτονομία στην ικανότητα για δράση. Αποτελεί μια μέση, πιο ρεαλιστική προσέγγιση, μεταξύ του «ήσυχου θανάτου» της ευρωπαϊκής άμυνας από την εθνικοποίησή της στο μοντέλο του 19^{ου} αιώνα και της λύσης του Ευρωστρατού (Mölling, 2015). Η λογική P&S, η κοινή χρήση δυνατοτήτων, με την ελάττωση του κόστους και την αποφυγή αλληλεπικαλύψεων, έγινε η επίσημη προσέγγιση της ΕΕ στην αμυντική συνεργασία. Στον EDA ανατέθηκε και η αναζήτηση του τρόπου με τον οποίο το όραμα θα γινόταν επιτυχημένο, έτσι ώστε να διατηρηθούν και να αναβαθμιστούν οι εθνικές δυνατότητες, με παράλληλη αύξηση της διαλειτουργικότητας, της αποτελεσματικότητας, της βιωσιμότητας και της μείωσης του κόστους.

Ο EDA εκτελεί μεγάλο αριθμό προγραμμάτων που επιλέγονται από τις ανάγκες των κ-μ, από το CDP ή λόγω πολιτικών προτεραιοτήτων. Από τις 300 προτάσεις που προέκυψαν από την *Ghent Initiative* μόνο 19 έγιναν P&S προγράμματα το 2013, ενώ σήμερα ο Οργανισμός υποστηρίζει συνολικά 67 προγράμματα³⁹. Από αυτά, ιδιαίτερη σημασία δίνεται σε τέσσερα προγράμματα «κλειδιά» (Key Capability Programmes), που ορίστηκαν από το Συμβούλιο Αρχηγών το 2013: 1) ο Εναέριος Ανεφοδιασμός (Air-to-Air Refueling – AAR), 2) το Μη Επανδρωμένο Αεροσκάφος (Remotely Piloted Aircraft System – RPAS), 3) οι Κυβερνητικές

³⁹ Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του EDA στις 28 Οκτ 18.

Δορυφορικές Επικοινωνίες (Governmental Satellite Communications – GovSatCom) και 4) η Κυβερνοάμυνα (Cyber Defence). Ο EDA φαίνεται να υποστηρίζει κυρίως προγράμματα R&DT και εξοπλισμών, που ταυτόχρονα αποτελούν αντικείμενο της αμυντικής αγοράς και της EDTIB. Για την υλοποίηση των προγραμμάτων R&T χρησιμοποιεί δύο κύρια όργανα, τα Capability Technology Groups - CapTechs και τα Joint Investment Programmes - JIP. Τα CapTechs είναι δίκτυα ειδικών που προέρχονται από τις κυβερνήσεις, τη βιομηχανία, τις SMEs και τον ακαδημαϊκό χώρο, οι οποίοι μοιράζονται την τεχνική τους εξειδίκευση. Στα προγράμματα JIP δεν ισχύει η αρχή *juste retour* και επιλέγονται με βάση την ποιότητα της έρευνας (Dahlmann et al., 2015).

Ο EDA είναι επίσης ο κύριος φορέας τυποποίησης στον τομέα των αμυντικών εξοπλισμών. Με τα συστήματα τυποποίησης European Defence Standardization Information System – EDSIS και European Defence Standards Reference System – EDSTAR που εισήγαγε το 2009 και 2011 αντίστοιχα, προσπαθεί να θέσει κοινά στάνταρ σε χαρακτηριστικά και διαδικασίες. Με τη συνεργασία των κυβερνητικών υπηρεσιών και των βιομηχανιών, διαμορφώνονται τυποποιημένα χαρακτηριστικά, που ικανοποιούν τις επιχειρησιακές αλλά και τις βιομηχανικές ανάγκες, με σκοπό να αυξήσουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό στην ευρωπαϊκή αγορά αλλά και να καταστήσουν την ευρωπαϊκή βιομηχανία περισσότερο ανταγωνιστική εκτός της Ευρώπης.

Ο Οργανισμός διατηρεί εκτενείς επαφές και συνεργάζεται με φορείς της EDTIB όπως οι OCCAR, ESA, ESD αλλά και τους εθνικούς αντιπροσώπους των αμυντικών βιομηχανιών. Εξάλλου, όπως αναλύθηκε, η ίδια η δημιουργία του ήταν απαίτηση του ίδιου του αμυντικού βιομηχανικού τομέα. Το ίδιο το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2003), καλεί τον EDA για προγράμματα R&T, για τη δημιουργία βιομηχανικών αμυντικών προτύπων, για την εδραίωση ενός καθεστώτος ασφάλειας εφοδιασμού και για την ισχυρή στήριξη των SMEs με την πρόσβαση των τελευταίων στην αμυντική αγορά (Molling, 2015). Αντίστοιχα, στον αναθεωρημένο ρόλο του EDA, περιγράφεται η δημιουργία ενός δομημένου διαλόγου και μιας περαιτέρω δέσμευσης με την ευρωπαϊκή βιομηχανία, για την υποστήριξη πρωτοβουλιών P&S, για τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη αμυντικών δυνατοτήτων και σχετικών καινοτομιών, συνεισφέροντας στις αποφάσεις των κ-μ (European Defence Agency, 2017d).

Η αλληλεπίδραση του EDA με την αμυντική βιομηχανία πρέπει να είναι απαλλαγμένη από την προκατάληψη ότι τα κ-μ αποτελούν τον απόλυτο φορέα λήψης των αποφάσεων, τόσο στον τομέα των δυνατοτήτων όσο και στον τομέα R&T. Η συνεργασία EDA και βιομηχανιών είναι βασισμένη στην ίση μεταχείριση όλων των βιομηχανικών παραγόντων, διασφαλίζοντας τον «καθαρό» ανταγωνισμό σε όλα τα επίπεδα και σε όλη τη διάρκεια της ανάπτυξης δυνατοτήτων

και της διαδικασίας R&T (European Defence Agency, 2017c,d). Η συνεργασία χαρακτηρίζεται από τις εξής βασικές αρχές: 1) διαφάνεια, 2) περιεκτικότητα, 3) συνεκτικότητα και συνέπεια, μέσω συντονισμένης χρήσης των φόρουμ και των εργαλείων του EDA και 4) παραγωγικότητα και αποτελεσματικότητα, με έμφαση στις προτεραιότητες (European Defence Agency, 2017c).

Από το 2013 τα κ-μ, βασισμένα στα συμπεράσματα του Συμβουλίου, απέδωσαν στον EDA τον κρίσιμο ρόλο του εκτελεστικού οργανισμού, εμπλέκοντάς τον στο σύνολο των σχετικών με τις αμυντικές ικανότητες πρωτοβουλιών και προγραμμάτων. Αυτό ενέχει τον κίνδυνο της υπερφόρτωσης του οργανισμού και του μη εφικτού προγραμματισμού, δεδομένου ότι σε αυτόν εργάζονται σταθερά λιγότερα από 150 άτομα και διαχειρίζεται περισσότερα από 60 πολυεθνικά προγράμματα με περιορισμένο προϋπολογισμό. Τα περισσότερα από τα προγράμματα αυτά, εκτός εξαιρέσεων, χαρακτηρίζονται «μικρά», αφού τα κ-μ διατηρούν τα μεγάλα εξοπλιστικά προγράμματα σε εθνικό επίπεδο. Πέρα από αυτά, ο EDA αντιμετωπίζει σήμερα την πρόκληση να διαχειριστεί το πλήθος των σημαντικών πρωτοβουλιών που προέκυψαν μετά το 2016. Για το λόγο αυτό οι Υπουργοί Άμυνας, το 2017, ενέκριναν τη μακροπρόθεσμη αναθεώρηση του EDA (*Long Term Review – LTR*), η οποία θέτει τρεις αποστολές-ρόλους στον Οργανισμό: 1) του κύριου διακυβερνητικού οργάνου ιεράρχησης προτεραιοτήτων, για την υποστήριξη της ανάπτυξης αμυντικών δυνατοτήτων, 2) του προτιμητέου φόρουμ συνεργασίας και διαχειριστικής-υποστηρικτικής δομής, για την εμπλοκή των κ-μ στις δραστηριότητες ανάπτυξης αμυντικών προγραμμάτων και στις διαδικασίες R&T, 3) του κεντρικού διαχειριστή των αμυντικών δραστηριοτήτων που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ, που επικουρεί η EC και τα άλλα θεσμικά όργανα της Ένωσης, για τη διασύνδεση των απαιτήσεων των κ-μ, για την εκμετάλλευση ευρύτερων ευρωπαϊκών πολιτικών προς όφελος της Άμυνας (European Defence Agency, 2017c).

Παρά τις πολλές προκλήσεις που αντιμετωπίζει και τον διακυβερνητικό της χαρακτήρα, ο EDA έχει ήδη παίξει σημαντικό ρόλο στον περιορισμό του κατακερματισμού της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς. Συμβάλει σε μια πιο ορθολογική προσέγγιση των κ-μ για την κάλυψη των κενών στις αμυντικές τους δυνατότητες (Vlachos-Dengler, 2015). Στο θεσμικό πλαίσιο της ΕΕ, ο EDA αποτελεί το βασικό εργαλείο για τη μετατροπή της συνολικής φιλοδοξίας σε από προϊόν, σε ότι αφορά την ανάπτυξη των ευρωπαϊκών αμυντικών δυνατοτήτων. Η ενεργοποίηση της αμυντικής συνεργασίας είναι το *raison d'être* του EDA (European Defence Agency, 2017c) ή όπως το έθεσε ο Javier Solana το 2007 να οδηγήσει την Ευρώπη “to spend more, spend better, spend together” (Luehmann, 2011). Η πλήρης χρήση των προοπτικών του αποτελεί βασική προϋπόθεση στις προσπάθειες για μια ευρωπαϊκή Ασφάλεια και Άμυνα. Τη μεγάλη του

σημασία τονίζει παραστατικά σε λόγο της η HR/VP Mogherini το 2017, μιλώντας για τους ρόλους που έχει ο HR/VP. Συνήθως αναφέρεται ότι ο HR/VP φέρει δύο «καπέλα», αυτό του Υπατου Εκπροσώπου και αυτό του Αντιπροέδρου της EC. Στην πραγματικότητα όμως, τονίζει η Mogherini, φέρει και ένα τρίτο, αυτό του επικεφαλής του EDA, δηλώνοντας ότι ο Οργανισμός είναι στοιχείο «κλειδί», στην προσπάθεια για την ευρωπαϊκή άμυνα (EEAS, 2017). Αυτό που κάνει τον EDA να διαφέρει από τους άλλους θεσμούς που δραστηριοποιούνται στην ευρωπαϊκή άμυνα, αλλά και από το χαρακτήρα που είχε ο Οργανισμός την προηγούμενη δεκαετία, είναι ότι δεν μένει μόνο στη θεωρία αλλά περνά σε πράξεις. Παρέχει συγκεκριμένα προϊόντα στους μετόχους του όπως αμυντικό υλικό, λογισμικά, ασκήσεις, εκπαίδευση και δεν μένει στην ανάθεση μελετών και στην κατάρτιση εκθέσεων, δίνοντας έτσι μια πιο σαφή εικόνα στα κ-μ, των ωφελειών που λαμβάνουν από τον EDA και τη συνεργασία στην άμυνα (Vlachos-Dengler, 2015).

3.2 *Capability Development Plan (CDP)*

Το πρώτο CDP εκδόθηκε από τον EDA το 2008 με σκοπό: 1) να καταστήσει τον LTV οδηγό δυνατοτήτων πιο συγκεκριμένο, 2) να θέσει προτεραιότητες στην ανάπτυξη δυνατοτήτων και 3) να αναδείξει ευκαιρίες για συνεργασία και κοινή χρήση πόρων (Heuninckx, 2009). Από τότε αναθεωρείται σε στενή συνεργασία με τα κ-μ και τις ευρωπαϊκές αμυντικές υπηρεσίες. Σκοπός της περιοδικής αναθεώρησης είναι η παροχή μιας πλήρους εικόνας των ευρωπαϊκών αμυντικών δυνατοτήτων, για την υποστήριξη της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, που αφορά την ανάπτυξη αμυντικών δυνατοτήτων. Απώτερος στόχος του CDP είναι να αυξήσει τη συνοχή στον αμυντικό σχεδιασμό των κ-μ και να ενθαρρύνει την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα. Αυτό επιτυγχάνεται με την από κοινού αναγνώριση των μελλοντικών επιχειρησιακών αναγκών και τον ενιαίο καθορισμό των προτεραιοτήτων της ΕΕ για την ανάπτυξη αμυντικών δυνατοτήτων.

Συνεχίζοντας να εξελίσσεται με βάση τις γεωπολιτικές, κοινωνικές και τεχνολογικές εξελίξεις, το CDP (Kepe et al., 2018):

- Υποστηρίζει την γενικότερη ανάπτυξη.
- Υποστηρίζει την ενσωμάτωση νέων και αναδυόμενων τεχνολογιών στις στρατιωτικές δυνατότητες.
- Υποστηρίζει την ανάπτυξη κατάλληλων στρατηγικών για τη μετατροπή των θεωρητικών σχεδίων σε στρατιωτικά αποτελέσματα.

- Λειτουργεί ως το πλαίσιο για την αξιολόγηση των θεμελιωδών χαρακτηριστικών των τρεχουσών και μελλοντικών επιχειρήσεων.
- Ενημερώνει τα εθνικά αμυντικά σχέδια και προγράμματα.
- Αποτελεί εργαλείο για την εκμείευση ευκαιριών για συνεργασία μεταξύ των ευρωπαϊκών ένοπλων δυνάμεων.
- Παρέχει μία, βασισμένη στις δυνατότητες, προσέγγιση, για το σχεδιασμό των δυνατοτήτων και των δυνάμεων.

Η τελευταία έκδοση του CDP εγκρίθηκε από το διοικητικό συμβούλιο του EDA το 2018⁴⁰. Το CDP αποτελεί ταυτόχρονα και έγγραφο και διαδικασία, που αποσαφηνίζει τις υπάρχουσες ελλείψεις σε δυνατότητες, ερευνά για τις μελλοντικές τεχνολογικές τάσεις, αναζητεί πεδία για ευρωπαϊκή συνεργασία και αναλύει τα διδάγματα που προκύπτουν από τις στρατιωτικές αποστολές και τις επιχειρήσεις της ΕΕ (Fiott, 2018). Ο καθορισμός των προτεραιοτήτων δεν αποτελεί μια λίστα επιθυμιών αλλά βασίζεται σε συγκεκριμένη μεθοδολογία.

Η μεθοδολογία εκπόνησης του CDP βασίζεται σε τέσσερα σκέλη (“strands”) εργασίας. Το πρώτο σκέλος (“Strand A”) αναγνωρίζει τις τρέχουσες ελλείψεις δυνατοτήτων, συγκρίνοντας τις αμυντικές απαιτήσεις στα πλαίσια της CSDP με τις υπάρχουσες δυνατότητες των κ-μ. Το δεύτερο σκέλος (“Strand B”) επικεντρώνεται στις τάσεις μέχρι το 2035, αξιολογώντας τις προοπτικές για συνεργασία και αναλύοντας δραστηριότητες που τα κ-μ προτίθενται να εμπλακούν στην περίοδο 2018-2035. Το τρίτο σκέλος (“Strand C”) αναλύει τις τάσεις με ορίζοντα πέρα από το 2035 και τις δυνητικές απαιτήσεις που θα δημιουργήσουν οι αντίστοιχες δυνατότητες, καταλήγοντας σε μακροχρόνιες απαιτήσεις και αντίστοιχες τεχνολογικές έρευνες (R&T). Το τέταρτο σκέλος (“Strand D”) αξιολογεί από την οπτική των δυνατοτήτων, τα διδάγματα από τις αποστολές και τις επιχειρήσεις της CSDP, για να επωφεληθεί από τις πρόσφατες στρατιωτικές εμπειρίες. Τα Strand A και Strand D αποτελούν τη βραχυπρόθεσμη, το Strand B τη μεσοπρόθεσμη και το Strand C τη μακροπρόθεσμη προοπτική του σχεδίου.

Από αυτή την τετρασκελή διαδικασία, το CDP 2018 κατέληξε σε έντεκα τομείς δυνατοτήτων⁴¹, η ανάπτυξη των οποίων τέθηκε σε πρώτη προτεραιότητα, με σκοπό τα κ-μ να έχουν κοινή αντίληψη: 1) των βραχυπρόθεσμων απαιτήσεων σε αμυντικές δυνατότητες, 2) των

⁴⁰ Προηγούμενες αναθεωρήσεις έγιναν το 2011 και το 2014.

⁴¹ Οι 11 προτεραιότητες ανάπτυξης δυνατοτήτων (Capability Development Priorities) της ΕΕ σύμφωνα με το CDP 2018 είναι: 1) Επιχειρήσεις Κυβερνοπολέμου, 2) Διαστημικές Υπηρεσίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών, 3) Πληροφοριακή Υπεροχή, 4) Δυνατότητες Επίγειας Μάχης, 5) Εφοδιαστική και Υγειονομική Υποστήριξη, 6) Ναυτική Ευελιξία, 7) Υποβρύχιος και Θαλάσσιος Έλεγχος, 8) Αεροπορική Υπεροχή, 9) Αερομεταφορές, 10) Ενσωμάτωση Πολεμικής Αεροπορίας στο μεταβαλλόμενο κλάδο των Αερομεταφορών και 11) Επίτευξη επιθυμητού επιπέδου φιλοδοξίας της ΕΕ (European Defence Agency, 2018a,b).

μεσοπρόθεσμων οδών για ενίσχυση της ευρωπαϊκής αμυντικής συνεργασίας και 3) του προγραμματισμού των μακροπρόθεσμων αμυντικών αναγκών.

Πίνακας 3.1 Σύνοψη των CDP Strands

SHORT-TERM STRANDS		MEDIUM-TERM STRAND	LONG-TERM STRAND
General shortfalls and risks identified to achieve military objectives and requirements established in the EU Level of Ambition.	Lessons learned from operations, making the process coherent with concrete needs emerging from in-theatre experience.	Identification of existing and planned capability development activities. Identification of collaborative opportunities.	Assessment of future capability requirements. Assessment of future technology trends R&T and industry and market assessments provide an overview of research activities and current state of the EDTIB.

Πηγή: Kepe et al. (2018)

Η σχετική με την ανάπτυξη δυνατοτήτων πτυχή της βιομηχανίας και η διάσταση της R&T συμπεριλαμβάνονται στο CDP. Το σχέδιο, αποτιμώντας τις ελλείψεις σε αμυντικές δυνατότητες, αναγνωρίζει ευκαιρίες για σχετική έρευνα ενώ παράλληλα περιγράφει την παρούσα κατάσταση της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας σε σχέση με κάθε δυνατότητα (European Defence Agency, 2018a,b). Το CDP δεν πρέπει να θεωρείται μόνο εργαλείο για την προτεραιοποίηση των προς ανάπτυξη δυνατοτήτων. Χρησιμοποιείται επίσης, κυρίως με τα Strands B και C, για την ανεύρεση μελλοντικών, νέων δυνατοτήτων, με άμεσο ενδιαφερόμενο τον βιομηχανικό τομέα σε όρους τεχνολογικούς αλλά και οικονομικούς (πχ. αυξανόμενα κόστη οπλικών συστημάτων). Τα αναγνωρισμένα από το CDP σχέδια ανάπτυξης δυνατοτήτων θα αυξήσουν τη στρατηγική αυτονομία της Ευρώπης και θα ενισχύσουν την EDTIB (Council of the EU, 2017a).

Σύμφωνα με αυτή την άποψη, το CDP χρησιμοποιείται για τη χαρτογράφηση τεχνολογικών περιοχών που εκτός από την αύξηση της αποτελεσματικότητας της ΚΠΑΑ, υποστηρίζει την EDTIB αναγνωρίζοντας κρίσιμα τεχνολογικά πεδία. Με στόχο την ενίσχυση αυτή της EDTIB, το CDP 2018 υποστηρίζεται από δύο πρωτοβουλίες, την Overarching Strategic Research

Agendas (OSRA) και τα Key Strategic Activities (KSA). Οι OSRAs υποστηρίζουν τις αμυντικές ερευνητικές δραστηριότητες της ΕΕ, αναγνωρίζοντας μέσο-μακροπρόθεσμες περιοχές-κλειδιά για R&D μέχρι το 2025, 2035 και 2045. Οι KSAs βοηθούν τα κ-μ να επενδύουν σε συγκεκριμένες βιομηχανικές και τεχνολογικές περιοχές, με απώτερο σκοπό να διατηρήσει η ΕΕ την ανεξαρτησία της σε κρίσιμους τομείς της αμυντικής βιομηχανίας.

Το γεγονός ότι το CDP έχει σαν παράλληλους στόχους την κάλυψη επιχειρησιακών αναγκών και ελλείψεων, καθώς και τη στήριξη της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας, εγείρει το ερώτημα αν υπάρχει συμβατότητα μεταξύ των δύο στόχων ή αν αυτοί διχοτομούν το ρόλο και τη λειτουργία του (Fiott, 2018). Στην πραγματικότητα το CDP πρέπει να είναι μια διαδικασία που ισορροπεί μεταξύ των δύο στόχων. Η κάλυψη στρατιωτικών απαιτήσεων, θεωρητικά συντελεί στην αποφυγή επιπόλαιων επενδύσεων που ικανοποιεί μόνο τα βιομηχανικά συμφέροντα, χωρίς να αυξάνει την επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα. Από την άλλη, μία μονομερής κάλυψη των ελλείψεων στις στρατιωτικές δυνατότητες, θα υπόθαλπε την ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας, είτε καλύπτοντας τις ανάγκες αυτές με αγορές «από το ράφι», είτε λόγω έλλειψη καινοτομίας και τεχνολογικής προόδου. Σύμφωνα με τους Kere et al. (2018), σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από αυξανόμενη καινοτομία στον πολιτικό τομέα, είναι ανάγκη η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία να διατηρήσει την ικανότητα και τη χωρητικότητα να παρέχει λύσεις στις επιχειρησιακές απαιτήσεις. Μία υγιής EDTIB και εκτεταμένη R&D στον τομέα, θα επηρεάσει θετικά τη μελλοντική ανάπτυξη των μακροπρόθεσμων απαιτήσεων σε στρατιωτικές δυνατότητες και το CDP εξυπηρετεί αυτόν το σκοπό.

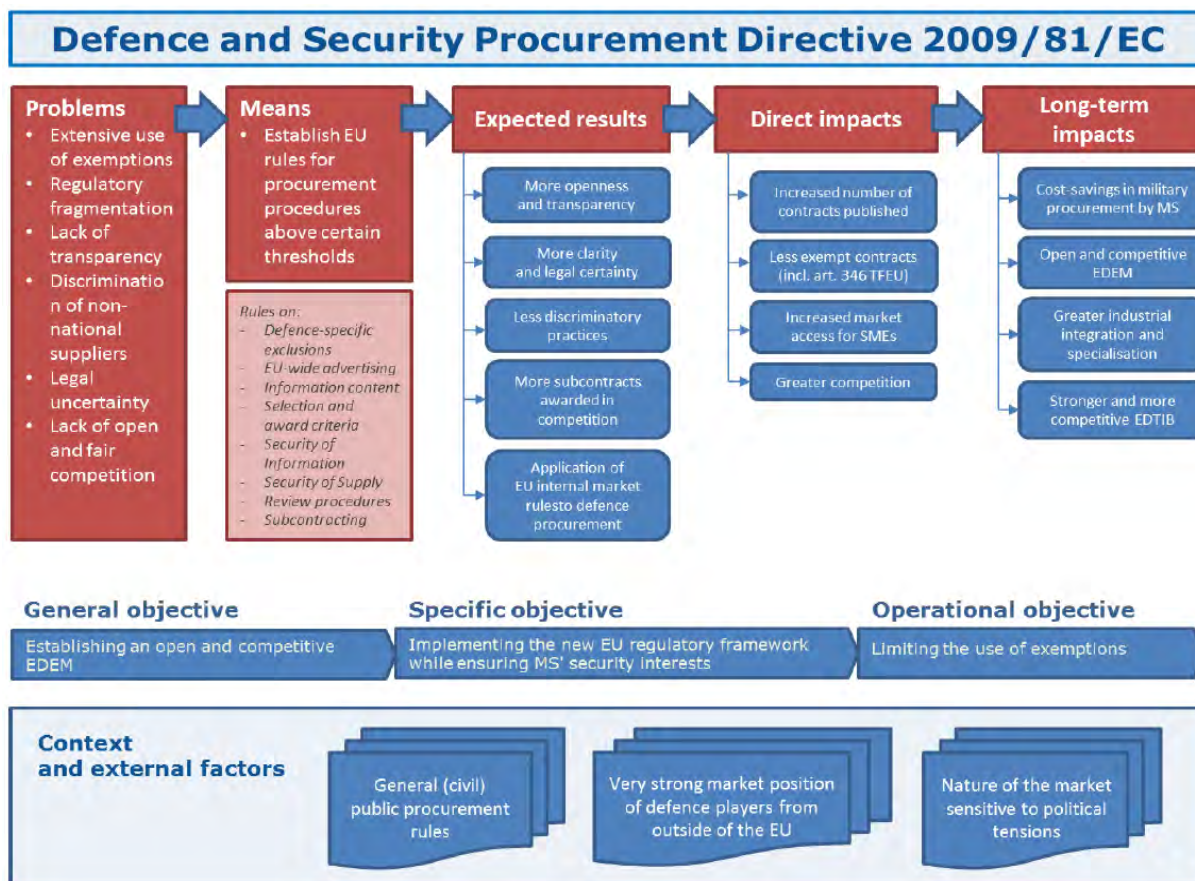
3.3 *Defence Package*

Το 2009, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρώπης υιοθέτησαν δύο οδηγίες που αφορούν την αγορά αμυντικού υλικού και τις αμυντικές προμήθειες στην ΕΕ. Οι οδηγίες (directives) 2009/81/EC και 2009/43/EC, το «πακέτο άμυνας» (“Defence Package”) όπως ονομάστηκαν, υλοποιούν μια μακροχρόνια απαίτηση της αμυντικής βιομηχανίας για άνοιγμα της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς και των εθνικών διαδικασιών προμήθειας εξοπλισμών, καθώς και για απλοποίηση των μεταφορών όπλων εντός της ΕΕ (Luehmann, 2011).

Η οδηγία 2009/81/EC στοχεύει στην «ευρωπαϊκοποίηση» των αμυντικών προμηθειών των κ-μ, παρέχοντας κανόνες προμηθειών ειδικά σχεδιασμένους για την ασφάλεια και την άμυνα. Στοχεύει σε αύξηση της διαφάνειας και της ανταγωνιστικότητας, περιορίζοντας τη χρήση της ρήτρας εξαιρέσεως του Άρθρου 346 της TFEU. Αυξημένη εφαρμογή της οδηγίας αναμένεται να

οδηγήσει σε άνοιγμα της αγοράς, της διαύγειας και της νομιμότητας. Θα προσφέρει οικονομικά οφέλη στους κρατικούς προϋπολογισμούς και θα οδηγήσει σε μια περισσότερο αποδοτική ευρωπαϊκή αμυντική αγορά ενώ μπορεί να είναι παράγοντας που θα συμβάλει στη δημιουργία μιας ανταγωνιστικής EDTIB (European Commission, 2016a,e). Η μηχανική με την οποία αυτοί οι στόχοι της οδηγίας θα επιτευχθούν φαίνεται στο Διάγραμμα 3.2.

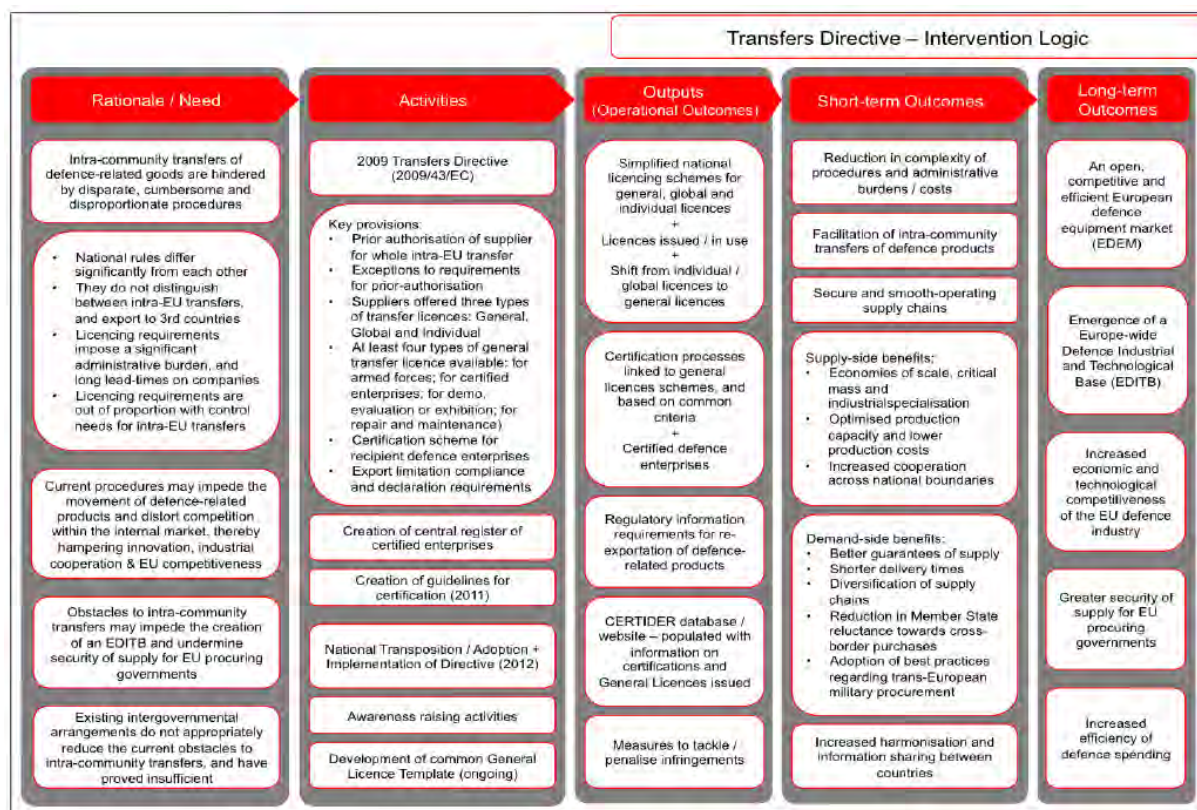
Διάγραμμα 3.2 Η Λογική Παρέμβασης της Οδηγίας 2009/81/EC

Πηγή: European Commission (2016e)

Η οδηγία 2009/43/EC είναι σχεδιασμένη για τη φιλελευθεροποίηση της αγοράς αμυντικού υλικού στην Ευρώπη, απλοποιώντας τις μεταφορές των σχετικών με την άμυνα αγαθών εντός της κοινότητας, προβλέποντας εργαλεία για τις μεταφορές αμυντικών προμηθειών μεταξύ των κ-μ. Η εναρμόνιση των διαδικασιών και η ελάττωση της γραφειοκρατίας στην αμυντική αγορά στοχεύουν στη διαμόρφωση ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ευρωπαϊκή αμυντική επιχειρηματικότητα, ενισχύοντας τη συνεργασία των αμυντικών βιομηχανιών σε ευρωπαϊκό επίπεδο και την ανταγωνιστικότητά τους σε διεθνές επίπεδο. Η λογική παρέμβασης της Οδηγίας, με την οποία οι στόχοι της θα επιτευχθούν απεικονίζονται στον Πίνακα 3.2.

Πίνακας 3.2 Η Λογική Παρέμβασης της Οδηγίας 2009/43/ΕΚ

Πηγή: European Commission (2016d)

Το «πακέτο» επηρεάζει και τις εξαγωγές όπλων, επιδιώκοντας να χαλαρώσει τους αυστηρούς περιοριστικούς κανόνες που ισχύουν σε κάποια κ-μ. Το αμυντικό πακέτο αποτελεί συνέχεια πρωτοβουλιών της προηγούμενης περιόδου⁴², κυρίως από τον EDA, για τη δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς (EDEM) (Bekkers et al., 2009).

Ενοποιώντας την ευρωπαϊκή αμυντική αγορά ενισχύεται ο ανταγωνισμός μεταξύ των ευρωπαϊκών αμυντικών βιομηχανιών, με τις μικρότερες εταιρίες να μη μπορούν να ανταγωνιστούν κολοσσούς όπως η Airbus και η BAE. Πιθανή εξέλιξη αυτής της κατάστασης είναι ο έλεγχος της συγκεκριμένης αγοράς από ένα μικρό αριθμό πολύ ισχυρών βιομηχανικών σχημάτων. Σε αυτό συνηγορεί το γεγονός ότι στη διαμόρφωση του “Defence Package”, ενεργό ρόλο έπαιξαν εταιρίες όπως οι EADS (σήμερα Airbus), Thales, BAE Systems, Finmeccanica (σήμερα Leonardo), Saab, MBDA αλλά και η ASD (Luehmann, 2011).

Το «πακέτο» δεν έχει μέχρι σήμερα μεγάλη επίδραση στην αμυντική αγορά και στην EDITB. Οι Masson et al. (2015) αναφέρουν ότι την περίοδο 2012-2015, στο 84% των αμυντικών συμβολαίων, για τα οποία υπάρχουν δημοσιευμένα στοιχεία, είχε επιλεγεί προμηθευτής

⁴² Οι κυριότερες από αυτές είναι το CCDP (2005) και η “Στρατηγική για την EDITB” (2007)

εγχωρίων συμφερόντων, με το ποσοστό να γίνεται πάνω από 90% στην περίπτωση των πιο ισχυρών βιομηχανικά κρατών⁴³. Ωστόσο δεν είναι δόκιμο να θεωρηθεί ότι το «πακέτο άμυνας» απέτυχε, δεδομένου ότι αντίστοιχες οδηγίες στις πιο ώριμες αγορές του πολιτικού τομέα, απαιτούν περίπου μια δεκαετία για να αφομοιωθούν αποτελεσματικά. Το «πακέτο» αποτελεί ένα σημαντικό βήμα εξέλιξης, σε έναν τομέα σαν αυτό της Άμυνας, που χαρακτηρίζεται από έντονη αδιαφάνεια στις πρακτικές εκτέλεσης των εξοπλιστικών προγραμμάτων.

3.4 *European External Action Service (EEAS)*

Η EEAS ιδρύθηκε το 2011 και είναι ο νεότερος θεσμικός φορέας της ΕΕ, μετά από αντίστοιχη απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου το 2010, με στόχο τη συγχώνευση των υπηρεσιών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Συμβουλίου της ΕΕ στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Αποτελεί πρόβλεψη της Συνθήκης της Λισαβόνας και όραμα που πρωτοεμφανίστηκε στο απορριφθέν Ευρωσύνταγμα.

Η EEAS είναι το διπλωματικό σώμα της ΕΕ και ρόλος της είναι να εξασφαλίζει ότι η «φωνή» της ΕΕ και των πολιτών της εκφράζεται σε όλο τον κόσμο. Επικουρεί τον HR/VP ο οποίος είναι και ο επικεφαλής της υπηρεσίας: 1) στην εκτέλεση της ΚΕΠΠΑ, συμπεριλαμβανομένης της ΚΠΑΑ, 2) υπό την ιδιότητά του ως προέδρου του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων και 3) στο ρόλο του σαν αντιπρόεδρος της EC, υπεύθυνο για τα θέματα εξωτερικής δράσης της ΕΕ. Επίσης, η EEAS υποστηρίζει τους προέδρους της EC και του EUCO σε θέματα εξωτερικής πολιτικής (EEAS, 2018a).

Η Υπηρεσία διαχειρίζεται τις διπλωματικές σχέσεις της ΕΕ με τις χώρες που δεν είναι μέλη αυτής. Σκοπός της είναι να καταστήσει την εξωτερική πολιτική της ΕΕ πιο συνεπή, ενοποιημένη και αποτελεσματική, αυξάνοντας έτσι την επιρροή της Ένωσης παγκοσμίως. Η ανάγκη αυτή δημιουργήθηκε από την έκφραση διαφορετικών απόψεων και την άσκηση ανόμοιων πολιτικών από κ-μ σε διεθνή θέματα. Η πολυφωνία αυτή είχε σαν αποτέλεσμα, την πολλές φορές διχοτομημένη και συνεπώς συγκεχυμένη διπλωματική «φωνή» της κοινότητας, αμφισβητώντας την αξιοπιστία της ΕΕ στην παγκόσμια σκηνή (Angelet and Vrailas, 2008). Για να πετύχει η EEAS την απαραίτητη εναρμόνιση και συνοχή των εφαρμοζόμενων πολιτικών συνεργάζεται στενά με τα υπουργεία Εξωτερικών και Άμυνας των 28 κ-μ και τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα. Επίσης, αναπτύσσει εταιρικές σχέσεις στρατηγικού χαρακτήρα με

⁴³ Γαλλία 97%, Γερμανία 98%, ΗΒ 92%, Ιταλία 96%, Πολωνία 96%.

όλους τους σημαντικούς παγκόσμιους δρώντες, όπως διεθνείς οργανισμούς (πχ. ΟΗΕ), κράτη (πχ. ΗΠΑ, Κίνα) και την κοινωνία των πολιτών.

Χωρίς να είναι παράρτημα κάποιου ευρωπαϊκού οργάνου, η EEAS είναι μια *sui generis* υπηρεσία, με το 33% του προσωπικού της να είναι διπλωμάτες των κ-μ. Διαθέτει 140 αντιπροσωπείες, που προωθούν τις αξίες και τα συμφέροντα της ΕΕ στις περισσότερες χώρες του κόσμου, δημιουργώντας ένα δίκτυο με ρόλο αντίστοιχο με αυτόν των εθνικών πρεσβειών. Είναι δομημένη σε τρεις γενικές γραμματείες, μία εκ των οποίων για την άσκηση της ΚΠΑΑ και τη διαχείριση κρίσεων ενώ σε αυτήν υπόκεινται και οι στρατιωτικές υπηρεσίες της ΕΕ, EUMC και EUMS.

Η EEAS έχει έναν ιδιαίτερο ρόλο στην προσπάθεια για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Απώτερος στόχος της είναι η δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής διπλωματίας και μιας κοινής κουλτούρας σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, που προφανώς περιλαμβάνει και τα θέματα άμυνας. Δραστηριοποιείται σε έναν χώρο «υψηλής» πολιτικής (high politics), στον οποίο απαιτείται συνεργασία, επίπεδο στο οποίο ιστορικά υπάρχει αντίδραση στις προσπάθειες ευρωπαϊκής σύγκλισης, δεδομένου ότι αγγίζει ευαίσθητα σημεία της εθνικής κυριαρχίας. Παράδειγμα που καταδεικνύει τη στοχοθεσία της EEAS αποτελεί το Ευρωπαϊκό Κολλέγιο Ασφάλειας και Άμυνας της Υπηρεσίας (European Security and Defence College – ESDC), αποστολή του οποίου είναι η ανάπτυξη μιας ευρωπαϊκής κουλτούρας άμυνας και ασφάλειας.

Σε ότι αφορά την αμυντική βιομηχανία, τα εθνικά διπλωματικά σώματα και κυρίως οι πρεσβείες, αποτελούν έμμεσους αντιπροσώπους των εθνικών αμυντικών βιομηχανιών και των συμφερόντων τους στο εξωτερικό. Αντίστοιχα, η EEAS θα μπορούσε να προωθεί τα συμφέροντα των ευρωπαϊκών αμυντικών βιομηχανιών. Μία περισσότερο ενοποιημένη EDTIB, με κοινούς κανόνες, με συνεργατικά βιομηχανικά σχήματα, χωρίς αλληλεπικαλύψεις συστημάτων και χωρίς περιορισμούς εξαγωγών, θα μπορούσε να συνδράμει στη λειτουργία αυτή της EEAS. Έμμεσα έτσι θα επικουρούσε στην ενιαία ευρωπαϊκή διπλωματία. Προϋπόθεση για να συμβεί αυτό, όπως σημειώνει ο Fiott (2013), είναι η EEAS να επενδύσει περισσότερο στην εσωτερική δράση, τη συνεργασία δηλαδή των κ-μ, των αμυντικών βιομηχανιών και των άλλων ενδιαφερόμενων μερών (stakeholders) του τομέα, σε οικονομικούς, διπλωματικούς και στρατιωτικούς όρους. Έτσι θα αποφευχθούν οι *ad hoc* συνέργειες μεμονωμένων κ-μ με διεθνείς δρώντες και αντί αυτού θα επιτευχθούν στρατηγικές συνεργασίες σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Πρόσφατο παράδειγμα της κινητικότητας της EEAS στον τομέα των εξοπλισμών είναι η διοργάνωση του φόρουμ “Global Tech Panel”, στο οποίο συμμετέχουν ηγέτες από τους χώρους της βιομηχανίας υψηλής τεχνολογίας, της διπλωματίας

και των επενδύσεων (EEAS, 2018b). Σκοπός των συζητήσεων είναι η ανάπτυξη συνεργειών στους παραπάνω χώρους, για την εύρεση και ανάπτυξη καινοτόμων λύσεων, μεταξύ άλλων στον τομέα των νέων οπλικών συστημάτων, εστιάζοντας στους δεσμούς τεχνολογίας και ΚΕΠΠΑ.

3.5 *European Union Global Strategy for Foreign and Security Policy (EUGS)*

Το 2014 το EUCO ζήτησε από την HR/VP Federica Mogherini να εργαστεί στα εξής ερωτήματα. Ποιος πρέπει να είναι ο ρόλος της ΕΕ στη διεθνή πολιτική; Με ποιο τρόπο πρέπει η ΕΕ να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις που τίθενται από την αστάθεια, την τρομοκρατία, τη ριζοσπαστικοποίηση και τις πολεμικές συγκρούσεις που συμβαίνουν στην ευρύτερη περιοχή; Μπορεί να υποστηριχθεί η δέσμευση της ΕΕ για δημοκρατία, ανθρώπινα δικαιώματα και τήρηση του διεθνούς δικαίου ή απαιτείται επανεξέταση και αναπροσανατολισμός; (Tocci, 2017). Τον Ιούνιο του 2016, μετά από εντατικές εργασίες 2 ετών⁴⁴ και λίγες μέρες μετά τα αποτελέσματα του βρετανικού δημοψηφίσματος, η HR/VP παρουσίασε την Παγκόσμια Στρατηγική της ΕΕ για την Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφάλειας (EUGS) με τον τίτλο “Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe”.

Προλογίζοντας το κείμενο, η Mogherini αναφέρει ότι η Ένωση χρειάζεται μια στρατηγική, ένα κοινό όραμα και την ανάληψη κοινών δράσεων (European Union, 2016). Η ύπατη αρμοστής αναφέρει ότι η EUGS ενισχύει τη φιλοδοξία μιας στρατηγικά αυτόνομης ΕΕ. Από τον πρόλογο της Στρατηγικής τονίζεται ότι πέρα από την τήρηση των ευρωπαϊκών αρχών και αξιών, αναγκαιότητα αποτελεί και η προώθηση των κοινών συμφερόντων των πολιτών. Με τον τρόπο αυτό προϋδεάζεται η εισαγωγή του ρεαλισμού στη φιλελεύθερη Ευρώπη. Σε ένα περιβάλλον διεθνών πιέσεων και δυναμικό σε τοπικό επίπεδο, στο οποίο δρουν περισσότερες από μία υπερδυνάμεις αλλά και νέες ιδεολογίες και ταυτότητες, οποιεσδήποτε προτεραιότητες και συμφέροντα εξυπηρετούνται καλύτερα με συνέργειες και όχι μεμονωμένα, με συνεργασίες τόσο στο εσωτερικό επίπεδο της Ένωσης όσο και με εξωτερικούς δρώντες. Η HR/VP δηλώνει ότι οι στόχοι της EUGS μπορούν να επιτευχθούν μόνο με μια πραγματικά ενωμένη Ευρώπη, σε συνεργασία με άλλους δρώντες, τονίζοντας ότι η διεθνής πολιτική δεν είναι ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος και πρέπει να επιδιώκονται λογικές και λύσεις *win-win*.

Το κείμενο της EUGS ξεκινά με τη θέση «Χρειαζόμαστε μια πιο ισχυρή Ευρώπη. Αυτό αξίζουν οι πολίτες μας, αυτό περιμένει ο υπόλοιπος κόσμος. Ζούμε σε περίοδο υπαρξιακής κρίσης,

⁴⁴ Για τη σύνταξη της στρατηγικής εργάστηκαν περισσότεροι από 50 ειδικοί και διοργανώθηκαν περισσότερα από 50 events σε όλη την Ευρώπη (Tocci, 2017).

εντός και εκτός της ΕΕ». Η EUGS καθορίζει τα κοινά ευρωπαϊκά συμφέροντα και τις κοινές αρχές, δεδομένα πάνω στα οποία θα στηρίζεται η ευρωπαϊκή δράση στα θέματα ασφάλειας και εξωτερικής πολιτικής. Σαν ζωτικά κοινά συμφέροντα που θα ορίσουν την εξωτερική αυτή δράση αναφέρονται: 1) η ειρήνη και ασφάλεια, 2) η ευημερία, 3) η δημοκρατία και 4) μια βασισμένη σε κανόνες παγκόσμια τάξη. Τα συμφέροντα αυτά πρέπει να συμβαδίζουν με ξεκάθαρες αρχές που θα οδηγούν τις ευρωπαϊκές πράξεις. Η EUGS ορίζει την αρχή του Κανονιστικού Πραγματισμού (*Principled Pragmatism*) στην οποία θα βασίζεται η μελλοντική εξωτερική δράση της ΕΕ, αναζητώντας την ορθή οδό μεταξύ της «Σκύλλας» του απομονωτισμού και της «Χάρυβδης» του ριψοκίνδυνου παρεμβατισμού. Τα κοινά συμφέροντα μπορούν να επιτευχθούν μόνο με ενότητα σε θεσμικό και πρακτικό επίπεδο, χωρίς να υπάρχει καμία σύγκρουση μεταξύ εθνικών και ευρωπαϊκών συμφερόντων. Επίσης, οι στόχοι της ΕΕ δεν μπορούν να επιτευχθούν χωρίς τη συνεργασία με παγκόσμιους δρώντες που έχουν παρόμοιους με την Ένωση στόχους. Οδηγούμενη από αίσθημα ευθύνης, η ΕΕ πρέπει να ηγηθεί δια του παραδείγματος (*lead by example*), μένοντας σταθερή σε αρχές, αξίες και στόχους (European Union, 2016).

Για την προώθηση των κοινών συμφερόντων, τηρώντας τις παραπάνω σαφείς αρχές, η EUGS περιγράφει την επιδίωξη από την ΕΕ πέντε προτεραιοτήτων: 1) Ασφάλεια της Ένωσης. Ξεκινά από την εσωτερική ασφάλεια της Ένωσης αναγνωρίζοντας την ανάγκη για στρατηγική αυτονομία της ΕΕ, με ίδιες ικανότητες για τη διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας μέσα και γύρω από τα σύνορά της, αλλά και σε συνεργασία με τους εταίρους της. 2) Κρατική και Κοινωνική Ανθεκτικότητα σε Ανατολή και Νότο. Επένδυση στην ανθεκτικότητα των αντίστοιχων κρατών, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας – ΕΠΓ (European Neighborhood Policy – ENP). 3) Ολοκληρωμένη / Ενοποιημένη Προσέγγιση των Συγκρούσεων. Η ΕΕ θα εμπλέκεται με μια ολιστική προσέγγιση σε όλες τις φάσεις του κύκλου της σύγκρουσης, δρώντας άμεσα, αποφασιστικά σε διαφορετικά επίπεδα διακυβέρνησης. 4) Συνεργατικά Σχέδια σε Περιφερειακό Επίπεδο. Κατά περίπτωση δράση της ΕΕ σε κάθε παγκόσμια περιφέρεια, προσαρμοζόμενη στις τοπικές δυναμικές⁴⁵. 5) Παγκόσμια Διακυβέρνηση για τον 21^ο Αιώνα. Η δέσμευση της ΕΕ για παγκόσμια τάξη βασισμένη στο Διεθνές Δίκαιο, μεταφράζεται σε μετασχηματισμό και όχι απλά σε διατήρηση του παγκόσμιου συστήματος.

⁴⁵ Οι περιφερειακοί οργανισμοί και ο «περιφερισμός» (*regionalism*) κατέχει σημαντική θέση στην EUGS (Tocci, 2017).

Κύρια πρόνοια της EUGS είναι να μη παραμείνει ένα όραμα, μία ιδέα, αλλά να μετουσιωθεί σε πράξεις, κινητοποιώντας όλες τις δυνατότητες της Ένωσης, επενδύοντας σε μια αξιόπιστη, ενεργή και ενωμένη Ευρώπη. Σε ότι αφορά την αξιοπιστία της ΕΕ, η EUGS προϋποθέτει δυνατότητες που καλύπτουν όλο το αμυντικό φάσμα με αντίστοιχες επενδύσεις στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων αυτών. Για την απόκτηση των δυνατοτήτων αυτών στο σύγχρονο περιβάλλον, ακόμα και αν τα κ-μ διατηρούν την κυριαρχία τους στις αμυντικές αποφάσεις, απαιτείται η αμυντική συνεργασία να γίνει η νόρμα. Η EUGS αναγνωρίζει στην αμυντική βιομηχανία έναν κρίσιμο ρόλο για την αποτελεσματική εκτέλεση της εξωτερικής πολιτικής. Η ΕΕ θα ενθαρρύνει συστηματικά την αμυντική συνεργασία και θέτει ως στόχο τη δημιουργία μια συμπαγούς ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας, πράγμα κρίσιμο για την αυτονομία της Ευρώπης σε επίπεδο αποφάσεων και δράσεων (European Union, 2016). Μια συμπαγής EDTIB απαιτεί μια δίκαιη, λειτουργική και διαφανή εσωτερική αμυντική αγορά καθώς και δομημένη επικοινωνία με το βιομηχανικό κλάδο. Απαραίτητη θεωρεί η EUGS και τη συμμετοχή των SME στη βάση αυτή, οι οποίες μπορούν να βελτιώσουν το επίπεδο καινοτομίας και την ανάπτυξη των μελλοντικών αμυντικών τεχνολογιών.

Η Στρατηγική αναφέρει την ανάγκη που έχουν τα κ-μ σε τεχνολογικά και βιομηχανικά μέσα, για να διαθέτουν τις απαιτούμενες δυνατότητες για να δρουν αυτόνομα. Με τους σημερινούς όμως οικονομικούς περιορισμούς, κανένα κ-μ δεν μπορεί να ανταπεξέλθει μόνο του στις ανάγκες αυτές. Μιλάει έτσι για συντονισμένες και συνεργατικές προσπάθειες, διαλειτουργικότητα, εμπιστοσύνη, αποδοτικότητα των ΣΔ, κοινές πρακτικές, εταιρική χρηματοδότηση της R&DT. Είναι προσαρμοσμένη στις σύγχρονες απαιτήσεις του τομέα της Άμυνας και Ασφάλειας, κάνοντας ιδιαίτερη μνεία σε παράγοντες όπως ο κυβερνοπόλεμος, οι στρατηγικές-δορυφορικές επικοινωνίες, το διάστημα, τα συστήματα ISR (Intelligence, Surveillance and Reconnaissance), η τεχνητή νοημοσύνη, η ρομποτική, οι δικτυοκεντρικές δομές και τα μη επανδρωμένα συστήματα. Τονίζει επανειλημμένα την ανάγκη κάλυψης όλου του αμυντικού φάσματος σε ξηρά, θάλασσα, αέρα και διάστημα, συμπεριλαμβανομένων στρατηγικών δυνατοτήτων. Οι ικανότητες αυτές μπορούν να επιτευχθούν μόνο με συνεργασία. Η εθελοντική προσέγγιση των ευρωπαϊκών προβλέψεων⁴⁶ πρέπει να μεταφραστεί σε πραγματικές δεσμεύσεις. Παράλληλα πρέπει να αυξηθεί ποσοτικά η επένδυση στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων, με διάθεση αντίστοιχων πόρων αλλά και ποιοτικά, στην επένδυση σε εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό.

⁴⁶ Παράδειγμα η πρόβλεψη για διάθεση του 35% των ΣΔ σε συνεργατικές προμήθειες.

Ο Biscop (2016) εύστοχα σημειώνει ότι αν και κάποιος μπορεί να εντοπίζουν ελαττώματα στη EUGS, το ερώτημα δεν είναι τι μπορεί να είχε προβλεφθεί καλύτερα. Η EUGS είναι η παρούσα στρατηγική. Σε σχέση με την προκάτοχό της, την ESS του 2003, η EUGS είναι λιγότερο υπεραισιόδοξη και πιο μετριοπαθής σχετικά με τα όρια που επιβάλλονται από τις ευρωπαϊκές δυνατότητες αλλά και την αδιαλλαξία των άλλων, καθοδηγούμενη από την αρχή του *principled pragmatism*. Η EUGS κάνει μια στροφή στη *Realpolitik*, μακριά από τη μακιαβελική εκδοχή, σε μια κατά τον Bew (2016) *Realpolitik* με ευρωπαϊκά χαρακτηριστικά. Είναι η πρώτη φορά που ένα ευρωπαϊκό κείμενο καταγράφει ζωτικά συμφέροντα, χαρακτηριστικό μιας ρεαλιστικής πολιτικής. Στο ίδιο πλαίσιο αποδοχής της πραγματικότητας, στη Στρατηγική υπάρχει λιγότερη έμφαση στη δημοκρατία και σε διαδικασίες εκδημοκρατισμού (Biscop, 2016). Η στροφή προς το ρεαλισμό είναι εμφανής και σε άλλα σημεία της EUGS όπως οι γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί με περιφερειακή διπλωματική προσέγγιση, οι αναφορές σε “hand-in-hand soft and hard power” και η έκκληση για στρατηγική αυτονομία. Αυτό όμως συμβαίνει αναγνωρίζοντας τα ρίσκα του δέλεαρ του απομονωτισμού και του κυνικού ρεαλισμού (Tocci, 2017).

Το Νοέμβριο του 2016, η HR/VP καταθέτει ένα Σχέδιο Εφαρμογής (Implementation Plan) για το πώς θα εφαρμοστεί η EUGS, για τον τρόπο δηλαδή που το πολιτικό όραμα θα μετουσιωθεί σε πράξεις. Θέτοντας ένα νέο επίπεδο φιλοδοξίας (*Level of Ambition*) περιγράφει απτές και μετρήσιμες δράσεις για επίτευξη των προτεραιοτήτων της EUGS. Συγκεκριμένα προτείνει και αναλύει 13 δράσεις σε όλα τα επίπεδα της εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας (Council of the EU, 2016a,b). Ο ρόλος της EDTIB, της R&DT και της οικονομικής πτυχής είναι έντονα παρόν. Με τις δράσεις επιδιώκεται η εμβάθυνση της αμυντικής συνεργασίας, τονίζοντας τον κρίσιμο ρόλο του EDA με τις πρωτοβουλίες CDP και CARD αλλά και την πλήρη εκμετάλλευση των θεσμικών δυνατοτήτων με τη δημιουργία της PESCO. Περιγράφονται ο τρόπος ανάπτυξης δυνατοτήτων με γνώμονα τα προϊόντα, στρατηγικές δραστηριότητες-κλειδιά, την εναρμόνιση των προσπαθειών σε R&T, τη δημιουργία συγκεκριμένων μοντέλων ευρωπαϊκής συνεργασίας, τη δημιουργία προτύπων τυποποίησης, πιστοποίησης, ελέγχου και εκπαίδευσης και τη βελτιωμένη ασφάλεια των προμηθειών (security of supply). Το σχέδιο εφαρμογής προβλέπει τη δημοσίευση ετήσιας αναφοράς προόδου, σχετικά με το επίπεδο εφαρμογής της EUGS, που θα επιβεβαιώνει ότι λαμβάνονται οι απαραίτητες πρωτοβουλίες. Το Σχέδιο Εφαρμογής για την Ασφάλεια και την Άμυνα αναθεωρήθηκε το Μάρτιο του 2018, αναφέροντας σαν πρώτο θέμα την εμβάθυνση της αμυντικής συνεργασίας με τα αποτελέσματα των CDP και CARD (EEAS, 2018c,d).

Η EUGS αποτελεί τη στρατηγική της ΕΕ. Από αυτή θα πηγάζουν όλες οι πολιτικές και κυρίως οι δράσεις της πολιτικής εξωτερικών, ασφάλειας και άμυνας της ΕΕ. Αναλύοντας τη σημερινή πραγματικότητα, απομακρύνεται από τη λογική της ESS ότι η Ευρώπη είναι ένα ειρηνικό «νησί» που θα μεταφέρει τις αξίες της, σε ένα μονοπολικό κόσμο και ξεκινά από το γεγονός ότι η ίδια η Ευρώπη αντιμετωπίζει απειλές σε ένα κόσμο που αλλάζει (Tocci, 2017). Ο διττός τίτλος της EUGS “Shared Vision, Common Action” καταδεικνύει ότι δεν αποτελεί μόνο ένα όραμα αλλά και πράξη, ασχολείται με το «τι» αλλά επικεντρώνεται στο «πώς». Από τη EUGS θα προκύψουν όλες οι πρωτοβουλίες και πρακτικές που θα ακολουθήσουν και σε αυτή οφείλεται η έντονη κινητικότητα των δύο τελευταίων χρόνων στον τομέα της άμυνας. Προϋπόθεση της EUGS είναι η εμβάθυνση της συνεργασίας και η περαιτέρω ολοκλήρωση της ΕΕ. Οι αμυντικές δυνατότητες, η τεχνολογία, η έρευνα, ο αμυντικός βιομηχανικός τομέας και οι στρατιωτικές δαπάνες έχουν κυρίαρχο ρόλο στη Στρατηγική και περιλαμβάνονται στις περισσότερες πράξεις που προβλέπονται. Στην πραγματικότητα η EUGS θέτει το πεδίο για τη δημιουργία μιας νέας ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας (Besch, 2016), βασισμένη στη συνεργασία και την ενοποίηση.

3.6 *European Defence Action Plan (EDAP)*

Το Νοέμβριο του 2016, η EC διατυπώνει το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης στον τομέα της Άμυνας (European Defence Action Plan – EDAP). Το Σχέδιο περιέχει νέα οικονομικά εργαλεία, για την ανάπτυξη αμυντικών δυνατοτήτων και για την ανάπτυξη της αμυντικής συνεργασίας, προς υποστήριξη της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας και της τεχνολογικής καινοτομίας στο χώρο της άμυνας.

Σε μια κατακερματισμένη ευρωπαϊκή αμυντική αγορά, με ανεπαρκή βιομηχανική συνεργασία, απαιτείται αποτελεσματικότερη χρήση του δημόσιου χρήματος. Χρειάζεται μια περισσότερο ενιαία αμυντική αγορά, η οποία θα συντελέσει στη μείωση των αλληλεπικαλύψεων (duplications) και στην ενίσχυση της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας, αυξάνοντας την ανταγωνιστικότητά της. Το Σχέδιο θέτει σαν στόχο την ανάγκη για περισσότερη αμυντική συνεργασία που θα μεγιστοποιήσει την αποδοτικότητα των ΣΔ. Αυτό πρέπει να συνοδεύεται από μια ανταγωνιστική και καινοτόμο EDTIB, προς όφελος της ευρύτερης ευρωπαϊκής οικονομίας⁴⁷. Περιγράφοντας το σημερινό περιβάλλον, αναφέρεται στους περιορισμένους αμυντικούς προϋπολογισμούς που σε συνδυασμό με την αναποτελεσματική αξιοποίηση τους,

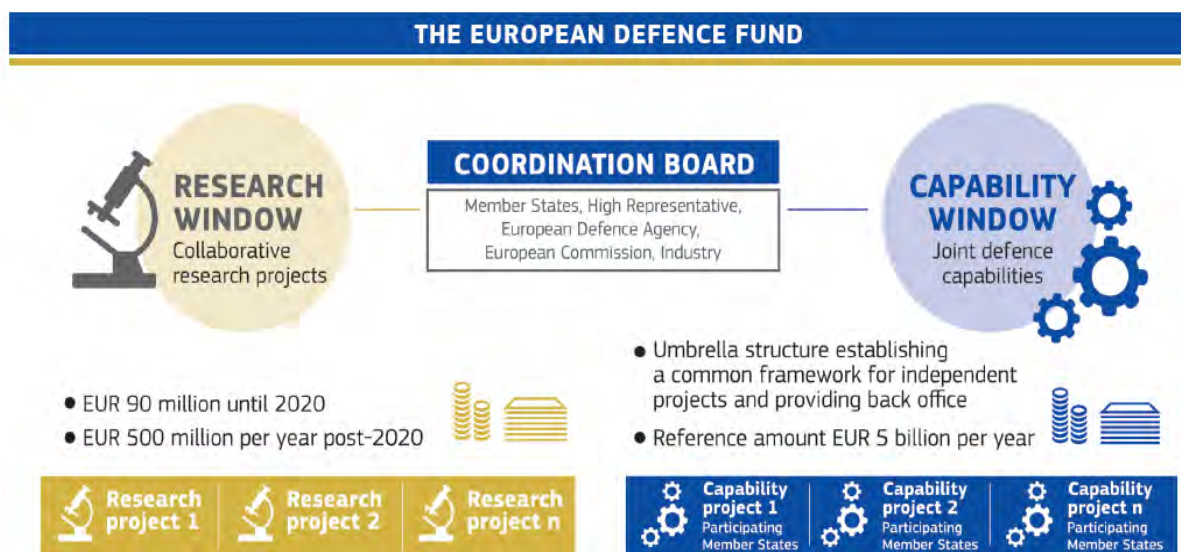
⁴⁷ Το EDAP αναφέρεται στον υψηλό οικονομικό πολλαπλασιαστή των αμυντικών επενδύσεων (1,6), στην τεχνολογική διάχυση και στην άμεση και έμμεση δημιουργία θέσεων εργασίας.

έχουν οδηγήσει σε σημαντικά προβλήματα στην αμυντική βιομηχανία, τομέα με στρατηγική σημασία τόσο για την ευρωπαϊκή ασφάλεια όσο και για την ευρωπαϊκή οικονομία. Οι ευρωπαϊκές πολιτικές και δράσεις μπορούν να αποτελέσουν προστιθέμενη αξία, με δράσεις για την ενίσχυση της ασφάλειας και της ευρωπαϊκής αμυντικής συνεργασίας.

Είναι η πρώτη φορά που κατατίθεται ένα αντίστοιχο σχέδιο από την Κομισιόν, το οποίο εστιάζει στις ανάγκες σε αμυντικές δυνατότητες αλλά κυρίως στην υποστήριξη της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας. Το Σχέδιο αποτελείται από τρεις κύριους πυλώνες: 1) τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Ταμείου Άμυνας, 2) την ενίσχυση των επενδύσεων στην αμυντική βιομηχανία και 3) την ενίσχυση της ενιαίας αγοράς για την άμυνα. Εκτός από τους πυλώνες αυτούς, το Σχέδιο προωθεί συνέργειες μεταξύ του αμυντικού και του πολιτικού τομέα όπου απαιτείται (European Commission, 2016b).

Στον πρώτο πυλώνα, το EDAP προτείνει τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Ταμείου Άμυνας που θα αποτελείται από δύο αλληλοσυμπληρούμενες, αλλά από διαφορετικές πηγές χρηματοδοτούμενες δομές («παράθυρα»), το «ερευνητικό παράθυρο» (“research window”) και το «παράθυρο ικανοτήτων» (“capability window”). Το «ερευνητικό παράθυρο» θα χρηματοδοτεί τη συλλογική ευρωπαϊκή έρευνα σε τεχνολογίες, προϊόντα και υπηρεσίες, που χαρακτηρίζονται καινοτόμες. Η επένδυση στην καινοτόμο έρευνα απαιτείται για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής επιστημονικής και τεχνολογικής βάσης και αποτελεί κλειδί για τη μακροπρόθεσμη ανταγωνιστικότητα του αμυντικού τομέα και γενικότερα για την ευρωπαϊκή στρατηγική αυτονομία (European Commission, 2016b,c). Η ποσοτική διάσταση του “research window” ξεκίνησε με 25 εκατ. EUR το 2017, συνεχίζει με 90 εκατ. EUR για τα έτη 2017-2020 και 500 εκατ. EUR για κάθε χρόνο μετά το 2020, με τη συμμετοχή ερευνητικών κέντρων και εταιριών, με έμφαση στις SMEs και στις καινοτομίες διπλής χρήσης. Το «παράθυρο ικανοτήτων» θα χρηματοδοτεί την από κοινού ανάπτυξη αμυντικών δυνατοτήτων από τα κ-μ, μετά το στάδιο της R&T, καθώς και τις από κοινού προμήθειες αμυντικού εξοπλισμού. Στόχος, η αύξηση της αποδοτικότητας των ΣΔ, η αποφυγή αχρείαστων αλληλεπικαλύψεων, η τυποποίηση της αναπτυξιακής διαδικασίας και η αντιμετώπιση του αυξανόμενου κόστους των αμυντικών εξοπλισμών. Οι προτεραιότητες του “capability window” θα συμφωνούνται από τα κ-μ, με τη συνεργασία του EDA. Θα είναι δομημένο σε δύο επίπεδα, ένα με τη συμμετοχή όλων των κ-μ και ένα δεύτερο με εθελοντική, κατά περίπτωση, συμμετοχή. Το παράθυρο αυτό θα μπορεί να κινητοποιεί περίπου 5 δισεκατ. EUR το χρόνο.

Διάγραμμα 3.3 Η πρόταση του EDAP για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας

Πηγή: European Commission (2016c)

Στο δεύτερο πυλώνα, το EDAP περιγράφει δράσεις, πέρα του ταμείου άμυνας, για την ενίσχυση των επενδύσεων στην αμυντική βιομηχανία, με στόχο να επιτραπεί στην EDTIB να παραμείνει καινοτόμος, ανταγωνιστική και ικανή να ανταπεξέλθει στις ευρωπαϊκές ανάγκες αμυντικών ικανοτήτων. Οι δράσεις που το Σχέδιο περιγράφει σε αυτόν τον πυλώνα είναι: 1) Η πρόσβαση των SMEs στη χρηματοδότηση και οι επενδύσεις στον αμυντικό τομέα. Στις SMEs, που αποτελούν τη ραχοκοκαλιά του αμυντικού τομέα πολλών κ-μ, και σε εταιρίες *start-up* συντελούνται τα περισσότερα τεχνολογικά άλματα. Για την αύξηση των επενδύσεων στον αμυντικό τομέα, το EDAP εμπλέκει διάφορα ευρωπαϊκά εργαλεία-όργανα όπως η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (European Investment Bank – EIB), το Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων (European Fund for Strategic Investment – EFSI) και το Πρόγραμμα για την Ανταγωνιστικότητα των Επιχειρήσεων (Programme for the Competitiveness of Enterprises and Small and Medium-sized Enterprises – COSME). 2) Η περαιτέρω υποστήριξη των επενδύσεων στην άμυνα από τα κοινοτικά ταμεία, με τη χρήση των European Structural and Investment Funds – ESIF. 3) Η ενθάρρυνση της ανάπτυξης περιφερειακών συμπλεγμάτων αριστείας (“clusters of excellence”), που θα επιτρέπουν την περιφερειακή συνεργασία εταιριών και ερευνητικών κέντρων, σε συγκεκριμένους τομείς τεχνολογίας αιχμής. 4) Η υποστήριξη δεξιοτήτων στην άμυνα. Η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία πρέπει να διατηρήσει και να αναπτύξει δεξιότητες-κλειδιά, για να είναι σε θέση να παράγει προϊόντα και υπηρεσίες υψηλής τεχνολογίας. Το Σχέδιο, βασισμένο στην πρωτοβουλία “*Blueprint for Sectoral Co-operation on Skills*”, υποστηρίζει την στρατηγική συνεργασία μεταξύ των βασικών ενδιαφερομένων στον αμυντικό τομέα.

Στον τρίτο πυλώνα, το EDAP στοχεύει στη δημιουργία μιας πραγματικά ενιαίας αμυντικής αγοράς η οποία ενισχύει την καινοτομία. Αποτέλεσμα αυτής θα είναι το «άνοιγμα» της αγοράς, η αύξηση του ανταγωνισμού, η ελάττωση του μοναδιαίου κόστους, κάνοντας τα ευρωπαϊκά προϊόντα πιο ανταγωνιστικά στην παγκόσμια αγορά. Το Σχέδιο επικεντρώνεται στην αποτελεσματικότερη εφαρμογή των οδηγιών 2009/81/EC και 2009/43/EC, μεταξύ άλλων μέσω της επιβολής (European Commission, 2016b). Συγκεκριμενοποιεί και περιορίζει τις εξαιρέσεις από αυτές, ενθαρρύνοντας τα κ-μ να εκμεταλλευτούν την ευελιξία των οδηγιών για συνεργατικά προγράμματα. Επίσης, το EDAP υιοθετεί δράσεις για την ενίσχυση της εφοδιαστικής ασφάλειας (security of supply), για την καλύτερη πρόσβαση των SMEs στις διακρατικές αγορές και για την ανάπτυξη της, απαραίτητης για περαιτέρω συνεργασία, τυποποίησης και πιστοποίησης.

Το EDAP είναι στενά συνδεδεμένο με το Σχέδιο Εφαρμογής της EUGS και το αντίστοιχο σχέδιο και τις προτάσεις για τη συνεργασία EE – NATO. Οι τρεις αυτές πρωτοβουλίες αποτελούν ένα νέο “Defence Package”, το οποίο εγκρίνεται και υποστηρίζεται από το EUCO το Δεκέμβριο του 2016. Οι δράσεις που προτείνονται στο Σχέδιο αλλά και συλλογικά στα τρία σχέδια, θα οδηγήσουν σε μια ισχυρότερη αμυντικά EE που ταυτόχρονα σημαίνει ένα ισχυρότερο NATO. Το EDAP, αν συνοδευτεί από ισχυρή και ενιαία δέσμευση μεταξύ των κ-μ, μπορεί να αλλάξει τα δεδομένα (αποτελώντας *game changer*) για περισσότερη ευρωπαϊκή αμυντική συνεργασία και αλληλεγγύη μεταξύ των κ-μ (European Commission, 2016b).

Το EDAP είναι ένα σχέδιο επικεντρωμένο στην ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία. Αναγνωρίζει σαν απαραίτητη προϋπόθεση για την αποτελεσματική ευρωπαϊκή άμυνα και ασφάλεια του μέλλοντος, τη διατήρηση μιας αποδοτικής, ανταγωνιστικής και καινοτόμου EDTIB που χαρακτηρίζεται από τη συνεργασία, τη διαύγεια και την τεχνολογική έρευνα. Αυτός είναι και ο στόχος των δράσεων του Σχεδίου. Αξίζει να σημειωθεί ότι με τις δράσεις αυτές συμφωνεί και ο βιομηχανικός τομέας (ASD, 2016; EDTA, 2017a). Συγκεκριμένα, τον Ιούλιο του 2016, μήνες πριν την έκδοση του EDAP, η ASD εκδίδει μια έκθεση σχετικά με τις σκέψεις της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας για το EDAP της EC. Στην έκθεση τονίζεται ότι το Σχέδιο Δράσης για την Άμυνα, μπορεί να αποτελέσει σημαντική συνεισφορά στην ανάπτυξη της μελλοντικής ευρωπαϊκής αμυντικής συνεργασίας και να θεμελιώσει την μελλοντική άμυνα και ασφάλεια της Ευρώπης (ASD, 2016). Οι δράσεις και η λογική που θα έπρεπε να έχει το σχέδιο, σύμφωνα με την ASD, συμπίπτει σχεδόν απόλυτα με το τελικό περιεχόμενο του EDAP. Η συμφωνία αυτή μπορεί να υποδηλώνει τη συνεργασία των ευρωπαϊκών θεσμών με το βιομηχανικό τομέα για την κατάρτιση του Σχεδίου, την ύπαρξη κοινού οράματος και κοινών

συμφερόντων, την ειλικρινή πρόθεση της EC για στήριξη της EDTIB ή συνδυασμό των παραπάνω. Σε κάθε περίπτωση καταδεικνύει την ύπαρξη όλων των προϋποθέσεων για την αποτελεσματική εκτέλεση του σχεδίου, αφού με τη στήριξή του και από τα κ-μ, υποστηρίζεται από όλα τα ενδιαφερόμενα μέλη (stakeholders).

3.7 *Coordinated Annual Review on Defence (CARD)*

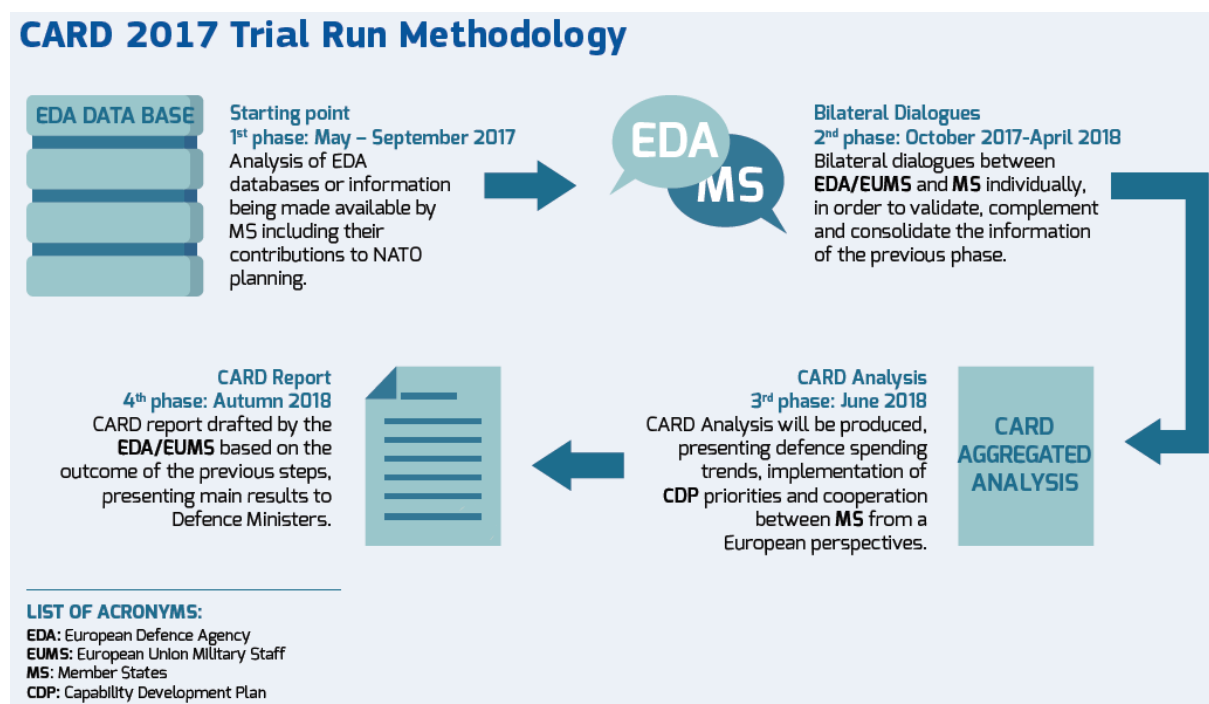
Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η EUGS καλεί για το «σταδιακό συγχρονισμό και την αμοιβαία προσαρμογή των εθνικών διαδικασιών αμυντικού σχεδιασμού και των πρακτικών ανάπτυξης αμυντικών δυνατοτήτων». Για την κάλυψη της απαίτησης αυτής καθιερώθηκε η Συντονισμένη Ετήσια Επισκόπηση στον τομέα της Άμυνας (Coordinated Annual Review on Defence – CARD), η οποία θα προωθήσει την ανάπτυξη των αμυντικών δυνατοτήτων, αντιμετωπίζοντας ελλείψεις, εμβαθύνοντας την αμυντική συνεργασία και διασφαλίζοντας την καλύτερη συνεργατική χρήση των προγραμμάτων στρατιωτικών δαπανών (EEAS, 2017). Ο EDA σε συνεργασία με την EEAS προχώρησαν στη λεπτομερή περιγραφή των στοιχείων της CARD, βάση του οποίου το Συμβούλιο της Ευρώπης την καθιέρωσε το Μάιο του 2017, ξεκινώντας με μια δοκιμαστική έκδοση, με τη συμμετοχή όλων των κ-μ του EDA, που ξεκίνησε τον Οκτώβριο του ίδιου έτους. Η CARD παρέχει μια συνολική επισκόπηση: 1) των συγκεντρωτικών αμυντικών σχεδιασμών των κ-μ, συμπεριλαμβανομένων των ΣΔ, 2) της εφαρμογής των προτεραιοτήτων της ΕΕ σχετικά με την ανάπτυξη δυνατοτήτων και την R&T, όπως αυτές προκύπτουν από το CDP και 3) της ανάπτυξης της ευρωπαϊκής συνεργασίας με σκοπό τον προσδιορισμό της δυναμικής για περαιτέρω ανάπτυξη δυνατοτήτων.

Η Επισκόπηση είναι μια διακυβερνητική προσπάθεια, με εθελοντική συμμετοχή και ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των κ-μ. Για να παρέχει η CARD πραγματική προστιθέμενη αξία, μεγάλης σημασίας είναι η συλλογή έγκυρων και λεπτομερών πληροφοριών από τα κ-μ, σχετικά με τον αμυντικό προγραμματισμό, συμπεριλαμβανομένων των ΣΔ, καθώς και για την εφαρμογή των προτεραιοτήτων του CDP. Τον κρίσιμο ρόλο της συλλογής των στοιχείων παίζει ο EDA που αποτελεί τον «γραμματέα» της CARD. Η μεγαλύτερη πρόκληση της CARD είναι η πρόθεση των κ-μ να μοιραστούν τις ευαίσθητες αυτές εθνικές πληροφορίες, προάγοντας τη συνεργασία σε σχέση με παλαιότερες πρωτοβουλίες, σε εθελοντική πάντα βάση (Fiott, 2017b). Στην προσπάθεια αυτή, ο EDA μπορεί να εκμεταλλευτεί τα συμπεράσματα από το αντίστοιχο νατοϊκό πρόγραμμα NATO Defence Planning Process – NDPP.

Με σκοπό την επιτυχία της δοκιμαστικής εκτέλεσης (trial run) της CARD, ο EDA ανέπτυξε μια μεθοδολογία βασισμένη σε τέσσερα στάδια: 1) τη συλλογή δεδομένων και την αρχική

ανάλυση, 2) το διμερή διάλογο μεταξύ EDA και κάθε κ-μ 3) την παρουσίαση συνολικών δεδομένων για τις ΣΔ, την υλοποίηση των προτεραιοτήτων και τις ευκαιρίες για συνεργασία και 4) την τελική αναφορά με τα κύρια αποτελέσματα και συμπεράσματα. Η CARD 2017 βασίζεται στο CDP του 2014. Στα αποτελέσματα της CARD 2017 επιβεβαιώνεται η θετική τάση στις συνολικές ΣΔ των 27 κ-μ του EDA για την περίοδο 2015-2019, αν και παραμένουν χαμηλότερα από το επίπεδο του 2005. Το σημείο αναφοράς (benchmark) για 20% των συλλογικών ΣΔ σε αμυντικές επενδύσεις επιτεύχθηκε το 2016, με 12 όμως κ-μ να αντιπροσωπεύουν το 81% αυτών των δαπανών. Σε ότι αφορά την R&T, 8 κ-μ δαπανούν το 95% των συνολικών ερευνητικών δαπανών, με το στόχο του 2% των ΣΔ για R&T να παραμένει ανέφικτος, δεδομένα που εγείρουν προβληματισμούς για τη μακροπρόθεσμη ικανότητα της Ευρώπης για τεχνολογική καινοτομία. Επίσης, στην CARD 2017 αποτιμάται ότι η ΕΕ δεν διαθέτει τις απαραίτητες για την εκτέλεση της ΚΠΑΑ αμυντικές δυνατότητες. Αναφορικά με τη διάθεση ΣΔ σε συνεργατικά ευρωπαϊκά προγράμματα, τόσο για προμήθειες όσο και για έρευνα, παρατηρείται σταθερότητα, χωρίς να επιτυγχάνονται τα σημεία αναφοράς του EDA.

Διάγραμμα 3.4 Μεθοδολογία της δοκιμαστικής εκτέλεσης της CARD 2017

Πηγή: European Defence Agency (2018c)

Η δοκιμαστική CARD 2017 τονίζει το γεγονός ότι τα κ-μ εξακολουθούν να εκτελούν τον αμυντικό τους σχεδιασμό με μια κυρίως εθνική προοπτική, προτείνοντας μεγαλύτερο βαθμό συνεργασίας και τη θέσπιση στόχων για την αύξηση των ΣΔ και την εστίαση σε επενδύσεις σε προμήθειες και συνεργατικά προγράμματα. Ο πρώτος πλήρης κύκλος CARD, ο οποίος θα έχει

και ευρύτερη θεματολογία, θα βασίζεται στο αναθεωρημένο CDP του 2018 και θα εκτελεστεί το 2019.

Σύμφωνα με τη Himmrich (2017), η CARD μπορεί να αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο οι ευρωπαίοι σκέφτονται σχετικά με τις αμυντικές δυνατότητες, αρκεί τα κ-μ να δεσμευτούν στη διαδικασία και ο EDA να θέσει τις σωστές προτεραιότητες. Αυτό θα επιτευχθεί σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές θεσμικές πρωτοβουλίες (PESCO, EDF, EDAP), εφόσον υπάρχει η απαραίτητη διαλειτουργικότητα μεταξύ τους. Η CARD μπορεί να παρέχει πολύτιμη *ex-ante* και *ex-post* αξιολόγηση των εθνικών αμυντικών σχεδιασμών αξιοποιώντας τις δυνατότητες συνεργασίας που μπορεί να προκύψουν από τη συλλογική αξιολόγηση των σχεδίων αυτών (Fiott, 2017b). Με μεγαλύτερη διαφάνεια είναι δυνατός ο ενιαίος προσδιορισμός προτεραιοτήτων ανάπτυξης δυνατοτήτων και έρευνας, με μία ανατροφοδότηση μεταξύ CARD και CDP. Η κάθε δύο χρόνια εκτελεσμένη CARD, θα αποτελεί το μηχανισμό για την επικαιροποίηση του CDP, αλλά και για μια περισσότερο βραχυπρόθεσμη αποτίμηση του βαθμού υλοποίησης του κατά περίπτωση ισχύοντος CDP. Η CARD προσφέρει στα κ-μ ένα εργαλείο για να αυξήσουν τη συνεκτικότητα των εθνικών αμυντικών σχεδιασμών τους, από μία ευρωπαϊκή προοπτική, και για την εμπλοκή τους σε μια ευρύτερη συνεργασία.

Η CARD δεν εμπλέκει άμεσα την EDTIB στην όλη διαδικασία. Ωστόσο, οι πληροφορίες που διαχειρίζεται αποτελούν την πραγματικότητα της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς, κυρίως στον τομέα της ζήτησης. Επιδιώκει την μεγαλύτερη εξωστρέφεια των θεσμικών ενδιαφερομένων του αμυντικού τομέα, σε ευρωπαϊκό τουλάχιστον επίπεδο, που θα έχει σαν αποτέλεσμα το «άνοιγμα» των εθνικών αγορών και άμεσα την αύξηση του βιομηχανικού ανταγωνισμού. Με την εθελοντική ανταλλαγή πληροφοριών εθνικού ενδιαφέροντος, καλλιεργείται ειλικρινής εμπιστοσύνη μεταξύ των κ-μ και προάγεται η συνεργασία, σε όλο το φάσμα του αμυντικού τομέα, συμπεριλαμβανομένου της αμυντικής βιομηχανίας. Η CARD, όχι σε αντίθεση αλλά συμπληρώνοντας τις υπόλοιπες σύγχρονες πρωτοβουλίες της ΕΕ για συνεργασία για την ασφάλεια και την άμυνα, είναι το εργαλείο που θα αξιολογεί τακτικά την αποδοτικότητα και τα αποτελέσματα των προσπαθειών αυτών, προκειμένου να επιβεβαιώσει την αξία τους ή να τις αναμορφώνει όταν απαιτείται.

3.8 *European Defence Fund (EDF)*

Όταν ο πρόεδρος Juncker ανέφερε για πρώτη φορά τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Ταμείου Άμυνας, το Σεπτέμβριο του 2016, εξέπληξε όλους τους ενδιαφερόμενους, ακόμα και τους άμεσους συνεργάτες του (ASD, 2017d). Η πρωτοβουλία του ήταν συνέχεια της θέσπισης από

τον ίδιο το 2014 ως προτεραιότητα, της ενίσχυσης της ασφάλειας των ευρωπαϊών πολιτών, στις πολιτικές του κατευθύνσεις (Juncker, 2014). Αργότερα το 2016, το EDAP πρότεινε την ίδρυση του ταμείου, ώστε η συνεργασία μεταξύ των κ-μ να καταστεί η νόρμα, στην προσπάθειά τους για απόκτηση των απαραίτητων αμυντικών δυνατοτήτων. Τον Ιούνιο του 2017 η EC εγκαινίασε το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (European Defence Fund – EDF⁴⁸). Το EDF ιδρύθηκε με τη φιλοδοξία να αποτελέσει ένα βασικό παράγοντα για το μέλλον της ευρωπαϊκής άμυνας, που θα στηρίξει τους στόχους της Ένωσης για μια Ευρωπαϊκή Ένωση Άμυνας και Ασφάλειας (European Defence and Security Union).

Παρά τις πρωτοβουλίες των προηγούμενων δεκαετιών, η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία χαρακτηρίζεται από ανεπαρκείς και μη αποδοτικές επενδύσεις στην έρευνα, ανάπτυξη και προμήθεια μελλοντικών αμυντικών δυνατοτήτων. Η συνεργασία παραμένει σε μικρό επίπεδο, με το 80% των προμηθειών και το 90% της R&T να εκτελείται σε εθνικό επίπεδο. Ο μεγάλος κατακερματισμός σε οπικά συστήματα⁴⁹ και η έλλειψη συντονισμού στον αμυντικό σχεδιασμό, έχουν σαν αποτέλεσμα την μικρή απόδοση των ΣΔ, αχρείαστες αλληλεπικαλύψεις και έλλειψη ικανότητας ανάπτυξης των στρατιωτικών δυνάμεων. Η άμβλυνση των ποσοτικών διαφορών στις ΣΔ των κ-μ, η αλληλεγγύη και η εμπλοκή του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη κοινών αμυντικών ικανοτήτων.

Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών, το EDF στοχεύει στην παροχή κατάλληλων πρωτοβουλιών σε όλα τα στάδια του βιομηχανικού κύκλου. Η αποτελεσματικότητά του θα κριθεί από την αύξηση του μεριδίου των συνεργατικών αμυντικών σχεδίων στις συνολικές ΣΔ. Σκοπός των δράσεων του Ταμείου είναι η ανάπτυξη τεχνολογικών ικανοτήτων καθώς και η δημιουργία μιας ενοποιημένης και ανταγωνιστικής, χωρίς σύνορα, εφοδιαστικής αλυσίδας. Φιλοδοξία του Ταμείου είναι η διαλειτουργικότητα της αμυντικής βιομηχανίας με τους αντίστοιχους πολιτικούς τομείς, σε όλα τα στάδια, για την αμοιβαία ενίσχυση και των δύο τομέων και την μέγιστη απόδοση των ευρωπαϊκών επενδύσεων σε έρευνα και ανάπτυξη.

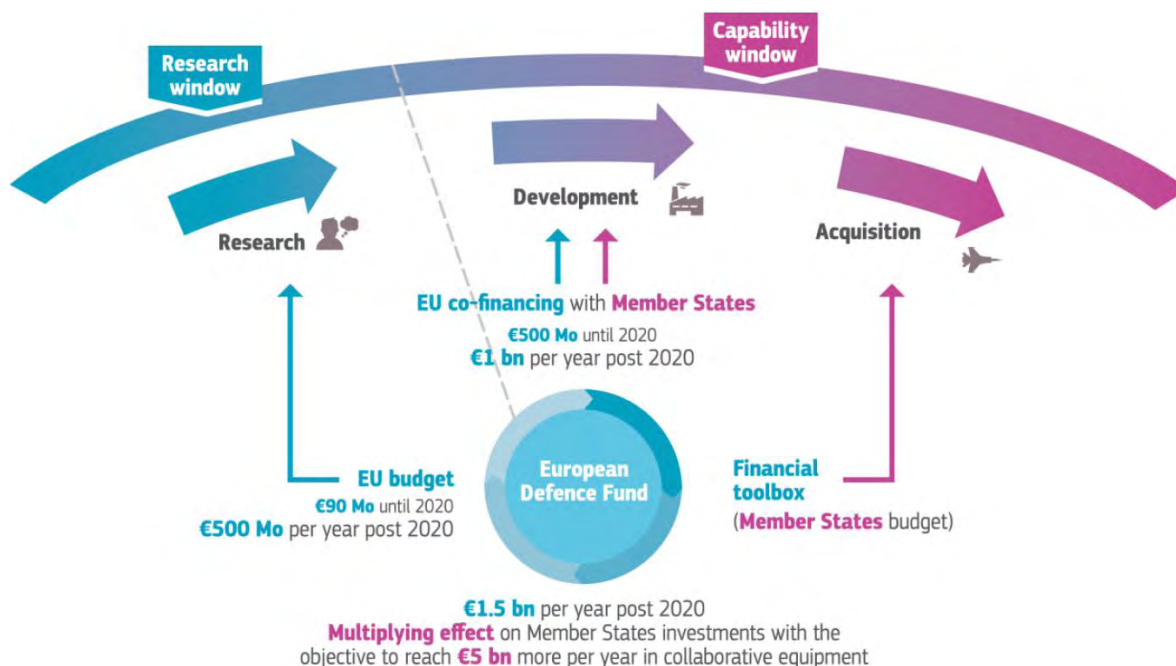
Το EDF στην αρχική του μορφή περιλάμβανε δύο δομές-«παράθυρα», μία για την έρευνα και μια για την ανάπτυξη δυνατοτήτων, όπως ακριβώς είχε προτείνει το EDAP. Η διαχείρισή του εκτελείται από ένα Συντονιστικό Συμβούλιο, στο οποίο συμμετέχουν η EC, η HR/VP, τα κ-μ, ο EDA αλλά και ο βιομηχανικός τομέας. Το Ταμείο είναι ανοιχτό σε όλα τα κ-μ, οι δικαιούχοι των οποίων έχουν πρόσβαση στους πόρους και τα εργαλεία του. Βασική αρχή για τη λειτουργία

⁴⁸ Να μη συγχέεται με το προγενέστερο European Development Fund (Fiott, 2017).

⁴⁹ Η ΕΕ συνολικά διαθέτει 178 διαφορετικά μεγάλα οπικά συστήματα σε σύγκριση με τα 30 που υπάρχουν στις ΗΠΑ (European Commission, 2017e).

του EDF είναι όλες οι εταιρίες, ανεξάρτητα από το μέγεθός τους και τη χώρα προέλευσης, να μπορούν να επωφεληθούν από τα διαθέσιμα εργαλεία του.

Διάγραμμα 3.5 Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (EDF) του 2017

Πηγή: European Commission (2017c)

Το «ερευνητικό παράθυρο» ήδη χρηματοδοτεί την ευρωπαϊκή άμυνα, μέσω των προγραμμάτων Pilot Project και Preparatory Action on Defence Research - PADR. Μέσω του Pilot Project, διατέθηκαν 1,5 εκατ. EUR στην αμυντική έρευνα τα έτη 2015-2016 (Gahler, 2016), χρηματοδοτώντας τρία από τα 21 σχέδια-προτάσεις. Η PADR αποφασίστηκε από την EC με έναν κύριο σκοπό, να επιδείξει την προστιθέμενη αξία της κοινοτικά χρηματοδοτούμενης έρευνας στον αμυντικό τομέα. Αποτελεί το «ερευνητικό παράθυρο» του EDF για τα έτη 2017-2019 με συνολικά 90 εκατ. EUR και για τα τρία έτη. Χρηματοδοτεί ερευνητικά πεδία που χαρακτηρίζονται από καινοτομία και είναι κρίσιμα για την περαιτέρω ανάπτυξη οπλικών συστημάτων-κλειδιά. Η χρηματοδότηση μπορεί να φτάσει μέχρι το 100% των ερευνών, χωρίς τη διατήρηση εμπορικών δικαιωμάτων από την ΕΕ. Στόχος της Δράσης να ενισχύσει τη συνεργασία μεταξύ των κ-μ και μεταξύ των αμυντικών βιομηχανιών, και παράλληλα να αποτελέσει τη βάση για τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου προγράμματος επένδυσης στην έρευνα στον τομέα της άμυνας, μετά το 2021 (Vandeweert, 2018). Το μελλοντικό Ευρωπαϊκό Αμυντικό Ερευνητικό Πρόγραμμα (European Defence Research Programme – EDRP) θα εστιάζει σε στοχευμένες συνεργατικές ερευνητικές δραστηριότητες πάνω στην ανάπτυξη σχετικών με την άμυνα προϊόντων και καινοτόμων τεχνολογιών. Πρέπει να είναι βασισμένο στις μελλοντικές αμυντικές δυνατότητες με στόχο να καταστήσει την

ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία τεχνολογικό ηγέτη σε παγκόσμιο επίπεδο. Το EDAP προέβλεπε 500 εκατ. ευρώ⁵⁰ το χρόνο για το EDRP μετά το 2020, καθιστώντας την ΕΕ έναν από τους μεγαλύτερους επενδυτές στην αμυντική R&T. Στην προετοιμασία του προγράμματος συμμετέχουν όλοι οι ενδιαφερόμενοι, τα κ-μ, το Ευρωκοινοβούλιο, το Συμβούλιο, ο EDA και κυρίως η βιομηχανία και οι ερευνητικοί οργανισμοί.

Αναφορικά με το «παράθυρο δυνατοτήτων», τον Ιούλιο του 2018 εγκρίθηκε το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Βιομηχανικής Ανάπτυξης στον τομέα της Άμυνας (European Defence Industrial Development Programme – EDIDP), σύμφωνα με, την ταυτόχρονη με την ίδρυση του EDF, πρόταση της EC τον Ιούνιο του 2017. Στόχοι του EDIDP είναι: 1) η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, της αποδοτικότητας και της ικανότητας για καινοτομία της αμυντικής βιομηχανίας στην ΕΕ, που θα συμβάλλει στη στρατηγική της αυτονομία, 2) η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των κ-μ και μεταξύ των αμυντικών βιομηχανιών, ανεξαρτήτου κεφαλαιοποίησης, στην ανάπτυξη αμυντικών προϊόντων και τεχνολογιών και 3) η καλύτερη εκμετάλλευση των αποτελεσμάτων της αμυντικής έρευνας στη φάση της ανάπτυξης δυνατοτήτων, υποστηρίζοντας την ανταγωνιστικότητα της EDTIB στην ευρωπαϊκή και διεθνή αγορά. Το Πρόγραμμα αναφέρεται στα έτη 2019-2020 και στο πλαίσιο του θα διατεθούν συνολικά 500 εκατ. ευρώ⁵¹. Όπως και το PADR, αποτελεί πρόγραμμα-πilotο, στο οποίο θα βασιστεί το ενισχυμένο «παράθυρο δυνατοτήτων» του EDF μετά το 2021, που προβλέπεται να διαθέτει 1 δισεκατ. EUR ανά έτος, για την περίοδο 2021-2027⁵². Το EDIDP καλύπτει το, αναφερόμενο στη βιβλιογραφία σαν «κοιλιάδα του θανάτου» κενό, μεταξύ έρευνας και ανάπτυξης, εξασφαλίζοντας τη μετουσίωση των αποτελεσμάτων της έρευνας σε απαιτούμενες δυνατότητες (Fiott, 2017a). Το Πρόγραμμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία νέων ή την αναβάθμιση υπαρχόντων αμυντικών προϊόντων ή τεχνολογιών. Καλύπτει τη μετά την έρευνα φάση του βιομηχανικού κύκλου και συγκεκριμένα τις μελέτες σκοπιμότητας, το σχεδιασμό, τη δημιουργία πρωτοτύπου, τον έλεγχο, την πιστοποίηση και την ανάπτυξη τεχνολογιών αύξησης αποδοτικότητας, προϊόντων και τεχνολογιών. Στα προγράμματα πρέπει να συμμετέχουν τουλάχιστον τρεις εταιρίες ή οργανισμοί από τουλάχιστον τρία διαφορετικά κ-μ. Τουλάχιστον δύο κ-μ πρέπει να ενδιαφέρονται για την απόκτηση ή συγχρηματοδότηση του τελικού προϊόντος. Δικαιούχοι των παροχών του προγράμματος είναι δημόσιες ή ιδιωτικές εταιρίες που βρίσκονται στην επικράτεια της ΕΕ και δεν ελέγχονται από τρίτες χώρες. Οι

⁵⁰ Οι πόροι του προγράμματος είναι ανεξάρτητοι και δεν επηρεάζουν αντίστοιχα πολιτικά ευρωπαϊκά προγράμματα επενδύσεων στην έρευνα.

⁵¹ 245 εκατ. EUR για το 2019 και 255 εκατ. EUR για το 2020 (European Commission, 2017b,c).

⁵² Το ποσό αυτό προβλεπόταν κατά την ίδρυση του EDF (European Commission, 2017c).

χρηματοδοτούμενες δράσεις επιλέγονται βάσει της συνεισφοράς τους στην αριστεία, στην καινοτομία, στην ανταγωνιστικότητα της EDTIB, στην βιομηχανική αυτονομία της Ένωσης, στην υποστήριξη των SMEs και στην περαιτέρω ενοποίηση της ευρωπαϊκής βιομηχανίας με την κοινή ανάπτυξη και χρήση των τελικών προϊόντων. Η χρηματοδότηση του EDIDP μπορεί να φτάσει μέχρι το 20% του συνολικού κόστους, οδηγώντας έτσι στη μόχλευση συνολικά 2,5 δισεκατ. EUR τα έτη 2019-2020. Ειδικά για τα σχέδια PESCO, η χρηματοδότηση μπορεί να είναι μέχρι 30%. Η διασυνοριακή συμμετοχή SMEs και εταιριών mid-cap επιδοτείται περαιτέρω από το Πρόγραμμα, με τουλάχιστον το 10% των συνολικών του πόρων να διατίθενται σε SMEs. Το EDIDP προβλέπει ενέργειες για την υποστήριξη της διάχυσης νέων τεχνολογιών από τον πολιτικό στον αμυντικό τομέα.

Διάγραμμα 3.6 Εφαρμογή του “Financial Toolbox” του EDF

Πηγή: European Commission (2017c)

Τα «παράθυρα» του EDF συνολικά, όπως και τα αντίστοιχα δοκιμαστικά προγράμματα PADR και EDIDP, καλύπτουν όλες τις φάσεις έρευνας και ανάπτυξης των συνεργατικών σχεδίων, όχι όμως τη φάση της προμήθειας, η οποία παραμένει στα «χέρια» των κ-μ. Ωστόσο, όταν τα κ-μ αποφασίσουν για την από κοινού απόκτηση μιας αμυντικής δυνατότητας, το Ταμείο μπορεί να προσφέρει πρακτική υποστήριξη, στην προσπάθειά του να δώσει κίνητρα για κοινά προγράμματα προμηθειών. Αυτό το επιτυγχάνει με τη δημιουργία μιας χρηματοοικονομικής εργαλειοθήκης (*financial toolbox*). Η εργαλειοθήκη αυτή θα περιλαμβάνει τυποποιημένες και *ad hoc* διαδικασίες που αφορούν τη συμβουλευτική, τη διαχείριση, αποταμιευτικά ταμεία, χρηματοδοτικά εργαλεία, τη διάχυση του ρίσκου, δικαιώματα και συμφωνίες-πλαίσια. Στόχος

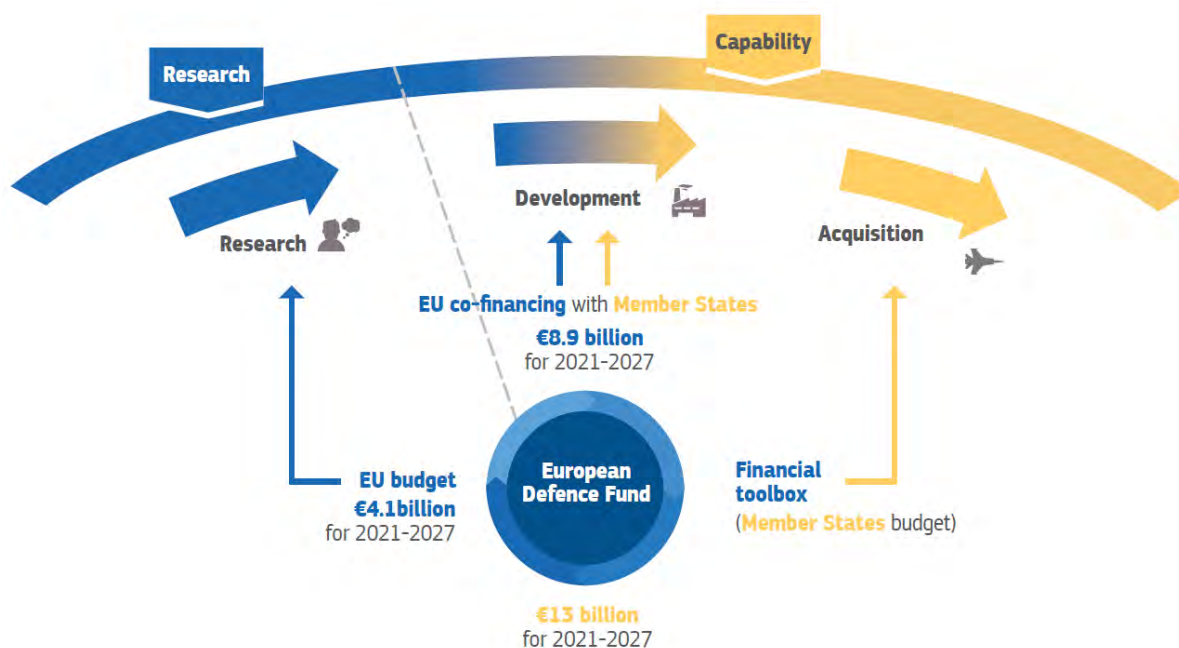
της είναι η αντιμετώπιση των προκλήσεων που παρουσιάζουν τα κοινά προγράμματα προμηθειών και η ανάδειξη των πλεονεκτημάτων της (Διάγραμμα 3.6). Η καταφυγή στο “Financial Toolbox” του EDF είναι εθελοντική για τα κ-μ που συμμετέχουν στην ανάπτυξη και προμήθεια προϊόντων και τεχνολογιών που χρηματοδοτούνται από αυτό.

Τον Ιούνιο του 2018, η EC κατέθεσε την πρότασή της για την επανίδρυση του EDF για την περίοδο 2021-2027, ικανοποιώντας τη δέσμευση της ίδρυσης του 2017, για δημιουργία ενός περισσότερο ενισχυμένου επενδυτικού Ταμείου, στο πλαίσιο του μακροπρόθεσμου προϋπολογισμού της ΕΕ (MFF) (Διάγραμμα 3.7). Της επανίδρυσης προηγήθηκε ανοιχτή δημόσια διαβούλευση, στην οποία συμμετείχαν όλα τα άμεσα ενδιαφερόμενα μέρη, συμπεριλαμβανομένων της βιομηχανικής και ερευνητικής κοινότητας. Η Κομισιόν προτείνει έναν προϋπολογισμό 13 δισεκατ. EUR για το νέο EDF. Από το ποσό αυτό, 4,1 δισεκατ. EUR θα διατεθούν για την άμεση χρηματοδότηση ανταγωνιστικών και συνεργατικών ερευνητικών προγραμμάτων, κατατάσσοντάς το EDF μέσα στους τέσσερις κορυφαίους επενδυτές της Ευρώπης, στην έρευνα στον τομέα της άμυνας. Τα υπόλοιπα 8,9 δισεκατ. EUR θα χρησιμοποιηθούν για να συμπληρώσουν τις επενδύσεις των κ-μ, στη συγχρηματοδότηση ανάπτυξης δυνατοτήτων και τεχνολογιών. Στο νέο Ταμείο καταργούνται οι δύο ξεχωριστές δομές των «παραθύρων» και υιοθετείται μια ενιαία προσέγγιση, με σκοπό τη μεγαλύτερη ευελιξία, για αποφυγή αλληλεπικαλύψεων και πιο αποτελεσματική κάλυψη του κενού μεταξύ έρευνας και ανάπτυξης. Παρόλα αυτά διατηρούνται οι αρχές λειτουργίας και οι παράμετροι συμμετοχής που ίσχυαν στο Ταμείο του 2017, στην PADR και στο EDIDP, με την περιγραφή πιο λεπτομερών κανόνων και στόχων. Νέα στοιχεία αποτελούν: 1) η πρόβλεψη για διάθεση του 5% του συνολικού προϋπολογισμού σε επενδύσεις υψηλού ρίσκου, για την ανάπτυξη ανατρεπτικής τεχνολογίας και καινοτόμου εξοπλισμού, 2) η αύξηση της μέγιστης χρηματοδότησης στο 80% για τις φάσεις της ανάπτυξης μετά της δημιουργίας πρωτοτύπου και 3) η αφαίρεση της πρόβλεψης για τη διάθεση του 10% των πόρων στις SMEs, αν και η συμμετοχή των SMEs και mid-cap εταιριών προωθείται και επιδοτείται το ίδιο σθεναρά.

Τα 13 δισεκατ. EUR του νέου EDF θα παρέχουν την οικονομική δύναμη για επενδύσεις στη συνεργατική ανάπτυξη πλήρως διαλειτουργικών τεχνολογιών και εξοπλισμών αιχμής. Το EDF θα αλληλοσυμπληρώνεται με άλλα επενδυτικά ευρωπαϊκά προγράμματα, όπως είναι το ύψους 6,5 δισεκατ. EUR “Connecting Europe Facility” για υποδομές στρατηγικών μεταφορών, το νέο πρόγραμμα για την έρευνα και καινοτομία “Horizon Europe” με προϋπολογισμό 100 δισεκατ. EUR και το εκτός MFF “European Peace Facility” ύψους 10,5 δισεκατ. ευρώ. Με την κοινή χρήση των ΣΔ που επιτυγχάνεται με το EDF, τα κ-μ επιτυγχάνουν καλύτερο *value-for-money*

στις επενδύσεις τους, αναπτύσσοντας δυνατότητες και τεχνολογίες που δεν θα κατείχαν εργαζόμενοι μόνοι τους.

Διάγραμμα 3.7 Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (EDF) 2021-2027

Πηγή: European Commission (2018c)

Η αμυντική βιομηχανία είναι παρούσα στη διαδικασία εξέλιξης του EDF, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη ευρωπαϊκή πρωτοβουλία. Συμμετέχει σε όλες τις διαβουλεύσεις για τη διαμόρφωση των δομών του Ταμείου. Για την αμυντική βιομηχανία, το EDF είναι η σημαντικότερη ευρωπαϊκή πρωτοβουλία στον τομέα της άμυνας, καταπολεμώντας τον κατακερματισμό της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς και τις μειωμένες δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη. Για πρώτη φορά, η ΕΕ ενσωματώνει τη βιομηχανία στις προσπάθειές της να διαμορφώσει την ευρωπαϊκή άμυνα (De France et al., 2017). Το Ταμείο θα δώσει απτό κίνητρο στους Ευρωπαίους να συνεργαστούν μεταξύ τους. Το EDF μεταξύ όλων των άλλων ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών είναι ο πραγματικός *game changer* για την αμυντική βιομηχανία (Maulny, 2018).

Το σύνολο της βιομηχανίας καλωσορίζει όλες τις δράσεις του EDF, καταθέτοντας τις παρατηρήσεις και προτάσεις του. Ο EDTA⁵³ καλωσορίζει τη δημιουργία του EDF, τονίζοντας τη σημασία της EDTIB για την ευρύτερη ευρωπαϊκή οικονομία και την ανάγκη για εκμετάλλευση της αμφίδρομης διάχυσης τεχνολογιών με τον πολιτικό τομέα (EDTA, 2017b; Wind, 2017). Οι εθνικές ενώσεις αμυντικής βιομηχανίας της Δανίας, της Εσθονίας, της

⁵³ Federation of European Defence Technology Associations.

Σουηδίας και της Φινλανδίας, σε κοινή τους θέση για το Ταμείο, αναφέρουν ότι το EDF θα συμβάλει σημαντικά στην τεχνολογική ανάπτυξη και στην ανταγωνιστικότητα της EDTIB, τονίζοντας τη σημασία των SMEs στην EDTIB και την ανάγκη χρηματοδοτικής στήριξης των εταιριών αυτών (FAD et al., 2017). Η ASD καλωσορίζει τόσο το EDIDP, σαν απαραίτητη συμβολή στην ενίσχυση της EDTIB (ASD, 2017b), όσο και το EDRP, επισημαίνοντας την ανάγκη και αυτό να είναι επικεντρωμένο και να κατευθύνεται από τις ζητούμενες προς ανάπτυξη δυνατότητες (ASD, 2017a). Τονίζει την ανάγκη για αύξηση των διαθέσιμων πόρων στα μελλοντικά EDF, για απλότητα στους κανόνες λειτουργίας, για τόνωση των SMEs και επένδυση του ευρωπαϊκού χρήματος στην ευρωπαϊκή επικράτεια με αποκλεισμό ξένων επιρροών, ζητώντας την ενιαία δομή του Ταμείου και την ολιστική προσέγγιση των προγραμμάτων, σε όλες τις φάσεις του βιομηχανικού κύκλου. Η Airbus, στην επίσημη ιστοσελίδα της, αναγνωρίζει στο EDF έναν καταλύτη για την καινοτομία στο δρόμο προς μια ισχυρότερη Ευρώπη (Airbus, 2018b). Αναφερόμενη στον προϋπολογισμό του Ταμείου, συνδέει το EDF με το πρόγραμμα Europe's Future Combat Air System – FCAS⁵⁴, το κατά την εταιρία σημαντικότερο και πιο φιλόδοξο ευρωπαϊκό αμυντικό πρόγραμμα για τις επόμενες δεκαετίες.

Μέχρι πρότινος, τα περιορισμένα κεφάλαια των κοινών ευρωπαϊκών επενδύσεων στον αμυντικό τομέα άφηναν σχετικά αδιάφορες τις μεγάλες ειδικά αμυντικές βιομηχανίες, που δεν ήταν διατεθειμένες να αναθεωρήσουν τις μη αποδοτικές πρακτικές τους. Αφιερώνουν τις προσπάθειές τους στην επίτευξη διμερών συμφωνιών με μεμονωμένα κ-μ, ενώ την ίδια στιγμή οι μικρότερες επιχειρήσεις δεν έχουν πρόσβαση σε χρηματοδότηση για έρευνα και παραμένουν δέσμιες στην εκτέλεση υπό-συμβολαίων. Το ύψος του EDF για τα έτη 2021-2027, σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα κοινοτικά επενδυτικά προγράμματα, αποτελούν σημαντικό ποσοστό των συνολικών επενδύσεων στην άμυνα και ασφάλεια στην ΕΕ. Η ποσοτική διατήρηση και ενίσχυσή τους θα οδηγήσει στην *de facto* στροφή των ευρωπαϊκών αμυντικών βιομηχανιών στην ανάπτυξη των μελλοντικών προγραμμάτων με την υποστήριξη του EDF και άρα στο πλαίσιο του συνόλου των ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών. Το EDF αποτελεί καταλυτικό κίνητρο για την αλλαγή της βιομηχανικής στρατηγικής στην ευρωπαϊκή άμυνα. Στο πλαίσιο αυτό, τα ενδιαφερόμενα μέλη στο σύνολό τους, συμπεριλαμβανομένης της ίδιας της βιομηχανίας, αναγνωρίζουν τη σημασία των SMEs και mid-cap εταιριών στη διατήρηση της EDTIB ως τεχνολογικού ηγέτη. Στο EDF λαμβάνονται όλα τα απαραίτητα μέτρα που θα

⁵⁴ Το πρόγραμμα FCAS αφορά τη συνεργασία των Airbus και Dassault που θα αποτελέσει το νέο μαχητικό αεροσκάφος την περίοδο 2035-2040 ενώ συμπεριλαμβάνει και μη-επανδρωμένα συστήματα (MALE UAV, Drones).

εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητά των εταιριών αυτών, εξασφαλίζοντας την αναγκαία χρηματοδότηση αλλά και το απαραίτητο ευνοϊκό θεσμικό περιβάλλον για τις δράσεις τους, παρέχοντας προστασία από τον αθέμιτο ανταγωνισμό από τις μεγαλύτερες εταιρίες και από ξένα συμφέροντα.

3.9 *Permanent Structured Cooperation (PESCO)*

Το Νοέμβριο του 2017, τα κ-μ της ΕΕ εκτός από τις Δανία, ΗΒ, Ιρλανδία, Μάλτα και Πορτογαλία, συνολικά 23 χώρες, γνωστοποιούν στο Συμβούλιο της Ευρώπης και την HR/VP, την πρόθεσή τους να συμμετέχουν σε μια Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία για την ασφάλεια και την άμυνα (Permanent Structured Cooperation – PESCO), ζητώντας από το Συμβούλιο την ίδρυση της Συνεργασίας (PESCO Participating Members, 2017). Η Mogherini δηλώνει: «Σίγουρα στρέφουμε σε μια ιστορική στιγμή στην ευρωπαϊκή άμυνα». Λίγο αργότερα, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία δηλώνουν την επιθυμία τους για συμμετοχή, και το Δεκέμβριο, το Συμβούλιο της ΕΕ ιδρύει την PESCO με συνολικά 25 συμμετέχοντα κ-μ, βασισμένη στην κοινή γνωστοποίηση.

Η πρώτη αναφορά στη δημιουργία της PESCO γίνεται στη συνταγματική συνθήκη. Παρά την αποτυχία του Ευρωσυντάγματος, η πρόβλεψη για την PESCO μετατίθεται σχεδόν αυτούσια στη Συνθήκη της Λισαβόνας⁵⁵. Στα χρόνια που ακολούθησαν τόσο τα κ-μ όσο και οι ευρωπαϊκοί θεσμοί δεν έδειξαν ειλικρινή πρόθεση για την δημιουργία της Συνεργασίας. Σαν λόγοι αναφέρονται η οικονομική κρίση, η προσήλωση στην προώθηση της EEAS και η απροθυμία κάποιου κ-μ να πάρει την πρωτοβουλία (Fiott et al., 2017). Αποκορύφωμα της απροθυμίας, η ειδική για την άμυνα Σύνοδος του EUCO το 2013, στην οποία δεν υπάρχει καμία αναφορά στην PESCO. Για το λόγο αυτό οι Fiott et al. αλλά και ο πρόεδρος Juncker, προσδίδουν στην PESCO το προσωνύμιο «η ωραία κοιμωμένη» της Συνθήκης της Λισαβόνας (Peternelj et al., 2018; Novaky, 2018). Ωστόσο η PESCO θεωρούνταν σπάνια ευκαιρία, ακόμα και στην άγουρη αυτή περίοδο (Chappell & Petron, 2012). Η Συνεργασία ήρθε στο προσκήνιο το 2016, όταν τα *White Papers* Γερμανίας και Γαλλίας, συμπεράσματα πολλαπλών συναντήσεων ευρωπαίων υπουργών εξωτερικών και άλλα *non-papers*, αναγνωρίζουν στην PESCO το όχημα για την επίτευξη των προσδοκιών της EUGS, στο πλαίσιο των ευρύτερων πρωτοβουλιών για την ευρωπαϊκή άμυνα.

⁵⁵ Συγκεκριμένα η PESCO προβλέπεται και περιγράφεται στα άρθρα 42, 46 και στο Πρωτόκολλο Νο.10 της Συνθήκης της Λισαβόνας.

Στην κοινή γνωστοποίηση των συμμετεχόντων κρατών αναφέρονται οι αρχές της Συνεργασίας. Ανάμεσά τους αναφέρεται ο στόχος της, που σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λισαβόνας είναι να ενώσει στον τομέα της Άμυνας, όλα τα πρόθυμα κ-μ, των οποίων οι στρατιωτικές δυνατότητες καλύπτουν υψηλά κριτήρια και συμφωνούν σε πιο δεσμευτικές υποχρεώσεις, εν όψει των πιο απαιτητικών αποστολών και επιχειρήσεων. Η PESCO είναι ένα φιλόδοξο, δεσμευτικό και αποκλειστικό ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο για επενδύσεις στην ασφάλεια και άμυνα της ΕΕ. Παρέχει το κρίσιμο πλαίσιο, για τη βελτίωση των αμυντικών δυνατοτήτων όλων των κ-μ, μέσω συντονισμένων πρωτοβουλιών και στέρεων προγραμμάτων, βασισμένων σε ένα πιο δεσμευτικό πλαίσιο. Αποτελεί ένα σημαντικό βήμα για την ενίσχυση της κοινής αμυντικής πολιτικής. Τα συμμετέχοντα κράτη θεωρούν την PESCO το σημαντικότερο όργανο στην προσπάθεια για κοινή άμυνα. Η διαφορά της PESCO με άλλες σχετικές πρωτοβουλίες είναι ο δεσμευτικός της χαρακτήρας. Η δεσμευτική της φύση σχετικά με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτή, θα εξασφαλίζεται από μια ετήσια τακτική αξιολόγηση, που θα πραγματοποιείται από την HR/VP, τον EDA και την EEAS. Η συμμετοχή στην PESCO είναι εθελοντική και διατηρεί ανέπαφη την εθνική κυριαρχία. Σαν αρχή της PESCO αναγνωρίζεται επίσης ο προσανατολισμός στην αποδοτικότητα, με αύξηση των δαπανών για επενδύσεις σε αμυντικό εξοπλισμό και συνεργατικούς στόχους ανάπτυξης δυνατοτήτων (Council of the EU, 2017b).

Με την ιδρυτική απόφαση της PESCO, τα συμμετέχοντα κράτη δηλώνουν την τήρηση 20 φιλόδοξων και δεσμευτικών κοινών υποχρεώσεων, στις πέντε θεματικές περιοχές που περιγράφονται στο Πρωτόκολλο 10 της Συνθήκης της Λισαβόνας. Συνοπτικά: 1) Για το επίπεδο αμυντικών επενδύσεων, δεσμεύονται για την αύξηση των ΣΔ με στόχο την επίτευξη των συμφωνημένων στόχων, συμπεριλαμβανομένων των συλλογικών σημείων αναφοράς (benchmarks) του EDA, αναφέροντας τακτικά το επίπεδο συμμόρφωσης στις δεσμεύσεις αυτές. 2) Για την εναρμόνιση αμυντικών αναγκών, διαδικασιών και κοινή χρήση εξοπλισμών, δεσμεύονται για τη στήριξη των CARD και EDF, την καθιέρωση κοινών προτύπων και την κοινή χρήση μέσων και πληροφοριών. 3) Αναλαμβάνουν δεσμεύσεις για τη διαθεσιμότητα, τη διαλειτουργικότητα, την ευελιξία και την ικανότητα ανάπτυξης των δυνάμεών τους (EUBG, EUFOR κ). 4) Δεσμεύονται για την αύξηση της στρατηγικής αυτονομίας της ΕΕ, ενισχύοντας την EDTIB, συμμετέχοντας τουλάχιστον σε ένα σχέδιο PESCO και καταφεύγοντας σε εθνικές προσεγγίσεις μόνο εφόσον πρώτα εξεταστούν όλες οι επιλογές μιας ευρωπαϊκής προσέγγισης. 5) Για τη συμμετοχή στην ανάπτυξη των μεγάλων κοινών ευρωπαϊκών προγραμμάτων εξοπλισμών, δεσμεύονται στη χρήση των EDA και OCCAR για τη διαχείριση των

προγραμμάτων αυτών, στην πρόβλεψη για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας, από όλα τα σχετικά με εξοπλισμούς προγράμματα, και στη διασφάλιση ότι όλα τα συνεργατικά προγράμματα ανάπτυξης και προμήθειας εξοπλισμών έχουν θετικό αντίκτυπο στην EDTIB.

Η PESCO είναι διοικητικά δομημένη σε δύο επίπεδα, το επίπεδο του Συμβουλίου (Council Level) και το επίπεδο των Έργων (Projects Level). Το επίπεδο Συμβουλίου είναι υπεύθυνο για τη συνολική πολιτική και τη λήψη αποφάσεων. Μόνο τα συμμετέχοντα μέλη έχουν δικαίωμα ψήφου με τις αποφάσεις να λαμβάνονται ομόφωνα, με εξαίρεση τις αποφάσεις για την αποπομπή ενός μέλους ή την είσοδο ενός νέου μέλους. Σε επίπεδο Έργων, κάθε έργο της PESCO διευθύνεται από τα κράτη που συμμετέχουν σε αυτό, βάση κοινών κανόνων που έχουν συμφωνηθεί. Ο EDA και η EEAS, υπό την ευθύνη της HR/VP, από κοινού παρέχουν γραμματειακή υποστήριξη σε όλα τα θέματα της PESCO. Μεταξύ άλλων έχουν οργανώσει ένα διαδικτυακό εργαλείο, το *PESCO Common Workspace*, για την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των κ-μ πάνω στα προγράμματα και τα αποτελέσματα των προσπαθειών κάθε κ-μ.

Η επιτυχία της PESCO εξαρτάται κυρίως από την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα της συμμετοχής του κάθε κ-μ. Όπως αναφέρθηκε, το ισχυρό σημείο της πρωτοβουλίας είναι ο δεσμευτικός της χαρακτήρας. Για τον έλεγχο της τήρησης των πιο δεσμευτικών υποχρεώσεων, κάθε κ-μ υποχρεώνεται να επικοινωνεί κάθε χρόνο τις ενέργειες που έχει κάνει προκειμένου να ανταπεξέλθει στις κοινές δεσμεύσεις, με την έκδοση ενός Εθνικού Σχεδίου Εφαρμογής (National Implementation Plan – NIP). Τα NIPs αποτελούν τα εργαλεία για την αξιολόγηση της Συνεργασίας. Με τη συνδρομή του EDA και της EEAS, η HR/VP αξιολογεί τα εθνικά σχέδια και αναφέρει ανάλογα στο Συμβούλιο. Με βάση τις αξιολογήσεις αυτές, το Συμβούλιο αποφαινεται για το κατά πόσο τα κ-μ συνεχίζουν να πληρούν τις δεσμεύσεις τους (EEAS, 2018e). Σε περίπτωση που αυτό δεν ισχύει για κάποιο μέλος, του δίνεται ένα χρονοδιάγραμμα απαραίτητων μέτρων προς την αντίθετη κατεύθυνση και στην περίπτωση που αυτό δεν τηρηθεί, κινείται η διαδικασία εξόδου του κράτους από την PESCO. Η PESCO έχει την προοπτική να αποτελέσει *game changer* στην προσπάθεια για συνεργασία στην άμυνα και στρατηγική αυτονομία με προϋπόθεση: 1) τα κ-μ να κάνουν περισσότερα από τα ελάχιστα απαιτούμενα, 2) οι προσπάθειες να παρακολουθούνται-αξιολογούνται και 3) να υπάρχουν συνέπειες για όσους αθετούν τις κοινές δεσμεύσεις (Novaky, 2018). Στη Συνεργασία μπορεί να υπάρχει αυτό το «μαστίγιο» του ελέγχου και των δεσμευτικών υποχρεώσεων, αλλά για πρώτη φορά υπάρχει και «καρότο». Στα προγράμματα της PESCO θα υπάρχει ένα μόνους 10% από το “development window” του EDF (Biscop, 2018).

Μέρος της λειτουργίας της PESCO αποτελούν τα συνεργατικά σχέδια/προγράμματα (projects) που εκτελούνται στο πλαίσιο της. Τα σχέδια PESCO επιλέγονται από τα ενδιαφερόμενα μέλη και πρέπει να έχουν ξεκάθαρη ευρωπαϊκή προστιθέμενη αξία στην κάλυψη των εξοπλιστικών και επιχειρησιακών αναγκών της Ένωσης, σύμφωνα με τα CDP και CARD (EEAS, 2018e). Με τη συμμετοχή σε αυτά, τα κ-μ εκπληρώνουν τις πιο δεσμευτικές υποχρεώσεις τους. Σε κάθε PESCO project συμμετέχουν τουλάχιστον δύο κ-μ. Το Δεκέμβριο του 2017, τα κ-μ και ο EDA, κατέληξαν σε μια λίστα-πρόταση με 17 σχέδια, μέσα από περισσότερες από 50 προτάσεις, για ανάπτυξη στο πλαίσιο της PESCO (Novaky, 2018). Το Μάρτιο του 2018, το Συμβούλιο της ΕΕ επικύρωσε αυτή την αρχική λίστα με τα αντίστοιχα κ-μ που συμμετέχουν σε κάθε πρόγραμμα (Council of the EU, 2018a). Μία δεύτερη δέσμη 17 επιπλέον σχεδίων υιοθετήθηκε το Νοέμβριο του 2018. Κάθε σχέδιο συντονίζεται από ένα ή περισσότερα συμμετέχοντα κ-μ. Τα 34 συνολικά σχέδια που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της PESCO αφορούν την ανάπτυξη δυνατοτήτων και την επιχειρησιακή διάσταση, καλύπτοντας «περιοχές» όπως η εκπαίδευση, οι χερσαίες, ναυτικές και αεροπορικές επιχειρήσεις, η υποστήριξη, η κυβερνοάμυνα, η διοίκηση-έλεγχος και το διάστημα (PESCO, 2018). Το Συμβούλιο έχει θέσει κανόνες για τη διαχείριση των έργων αυτών συμπεριλαμβανομένης της παρακολούθησης της εξέλιξής τους.

Η PESCO είναι τόσο ένα μόνιμο πλαίσιο για περισσότερη αμυντική συνεργασία όσο και μια διαρθρωμένη διαδικασία για την εμβάθυνση της συνεργασίας αυτής. Ξεφεύγει από την εθελοντική προσέγγιση, κανόνα για τη σημερινή ΚΠΑΑ, με τακτική αξιολόγηση του επιπέδου συμμόρφωσης των κ-μ. Είναι σχεδιασμένη για να καταστήσει την ευρωπαϊκή άμυνα περισσότερο αποδοτική. Θα ενισχύσει τη στρατηγική αυτονομία της ΕΕ χωρίς να παραβιάσει την εθνική κυριαρχία. Ο Errera δηλώνει ότι «η PESCO δεν είναι ένα νησί που στέκεται μόνο του» (European Defence Agency, 2018e). Η Συνεργασία είναι στενά συνδεδεμένη με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες στον τομέα της άμυνας: το CDP, την CARD και το EDF.

Αν υπήρχε διαγωνισμός για το «Ακρωνύμιο της Χρονιάς στην ΕΕ», η PESCO σίγουρα θα κέρδιζε το βραβείο (European Defence Agency, 2018e). Αυτό που μέχρι το 2015 αποτελούσε μία ουτοπική και παραγκωνισμένη ιδέα, έχει γίνει πραγματικότητα και θεωρείται το κυριότερο εργαλείο προς την αμυντική ολοκλήρωση. Η συλλογική ανάπτυξη δυνατοτήτων έχει και σε αυτήν την πρωτοβουλία κυρίαρχο ρόλο. Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην ανάπτυξη της EDTIB. Όλα τα PESCO projects πρέπει να βοηθούν στο να γίνει η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία περισσότερο ανταγωνιστική, αποφεύγοντας αχρείαστες αλληλεπικαλύψεις και υποστηρίζοντας την EDTIB (Biscop, 2018). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι οι 10 από τις 20 δεσμευτικές υποχρεώσεις αναφέρονται στην ανάπτυξη των επενδύσεων στην άμυνα, με τις τέσσερις να

περιγράφουν συγκεκριμένους τρόπους για την προστασία και την περαιτέρω ανάπτυξη της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας, μέσα από τις δράσεις της PESCO. Μάλιστα, σε έγγραφό της το Συμβούλιο της ΕΕ, τον Οκτώβριο του 2018, για τη θέσπιση ακριβέστερων στόχων της PESCO, απαιτεί από τα συμμετέχοντα κ-μ, στις δράσεις που έχουν τεχνολογική ή βιομηχανική διάσταση, να καταδεικνύουν ποιον ακριβώς κλάδο της EDTIB σκοπεύουν να ενισχύσουν. Επίσης, μέχρι το 2020, τα NIPs πρέπει να παρέχουν ενδείξεις για το ποια είναι η επίδραση των εθνικών αμυντικών σχεδιασμών στην EDTIB.

Ο βιομηχανικός τομέας καλωσορίζει την PESCO και δραστηριοποιείται στην εξέλιξή της. Ενδεικτικά αναφέρεται ο ισχυρισμός της ASD ότι πέρα από τα πολύ σημαντικά EDF, CDP και CARD, η επιτυχία των προσπαθειών για κοινή ευρωπαϊκή άμυνα και των ευρωπαϊκών συνεργατικών αμυντικών προγραμμάτων βασίζεται και στις πολιτικές και οικονομικές δεσμεύσεις που προβλέπει η PESCO (ASD, 2017c). Η Ισπανίδα γ.γ. Αμυντικής Πολιτικής δήλωσε ότι η συνεργατική προσέγγιση στην οποία θα οδηγήσει η PESCO είναι ανάγκη να πάει «χέρι-χέρι» με την τόνωση της EDTIB και θα συντελέσει σε μια βελτιωμένη αρχιτεκτονική στην ευρύτερη ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανική πολιτική (European Defence Agency, 2018e). Η επίδραση της PESCO στην ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία εξαρτάται από τον χαρακτήρα των σχεδίων της. Για να αλλάξει η παρούσα δομή, στην οποία κράτη και βιομηχανίες προτιμούν την ανάπτυξη δυνατοτήτων σε εθνικό, διμερές ή ολιγομερές επίπεδο, τα επόμενα μεγάλα σχέδια ανάπτυξης δυνατοτήτων πρέπει να είναι ευρωπαϊκά σχέδια, πρέπει να είναι σχέδια PESCO (De France et al., 2017). Η Συνεργασία μπορεί να δημιουργήσει οικονομικά κίνητρα για τις βιομηχανίες, κυρίως λόγω της επίτευξης οικονομικών κλίμακας. Σε περίπτωση που τα ισχυρά βιομηχανικά κράτη (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία) εναρμονίσουν τις ανάγκες τους και οι αμυντικές τους βιομηχανίες ενοποιήσουν την ανάπτυξη των αμυντικών δυνατοτήτων, στο πλαίσιο της PESCO, τότε θα συμπαρασύρουν στην περισσότερη συνεργασία και τις βιομηχανίες των υπόλοιπων χωρών που αποτελούνται κυρίως από SMEs, αφού εκτός των σχεδίων της δεν θα μπορούν να επιβιώσουν.

3.10 Σύνοψη

Η αυξημένη κινητικότητα στον τομέα της ευρωπαϊκής άμυνας, ιδιαίτερα τα τρία τελευταία χρόνια, είναι πέραν αμφισβήτησης. Αυτό εκφράζεται στις συχνές και θετικές δηλώσεις όλων των ενδιαφερόμενων μερών (ευρωπαίοι αξιωματούχοι, βιομηχανία, ερευνητικός τομέας, ακαδημαϊκή κοινότητα), στην αντίστοιχη αρθρογραφία, στις θεσμικές πρωτοβουλίες, στα σχετικά συνέδρια και στις επιχειρηματικές δράσεις. Η περίοδος αυτή ακολουθεί μια δεκαετία

(2007-2016), που παρά τις προβλέψεις της Λισαβόνας, οι όποιες πρωτοβουλίες παρέμειναν σε θεωρητικό επίπεδο, με εξαίρεση την ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου για την ευρωπαϊκή άμυνα. Σαν αιτίες της στροφής αυτής αναφέρονται: 1) η πρόβλεψη για διαμόρφωση ενός πολυπολικού παγκόσμιου συστήματος στο άμεσο μέλλον, σε συνδυασμό με την επιθετική στάση της Ρωσίας, στο οποίο η ισχύς της ΕΕ τίθεται υπό αμφισβήτηση, 2) η οικονομική κρίση, 3) η προεδρία Trump, με παράλληλη επικέντρωση του NATO στη συλλογική άμυνα, 4) η αδυναμία όλων των κ-μ να ανταπεξέλθουν μεμονωμένα στις απαιτήσεις άμυνας και ασφάλειας, 5) οι αυξημένες, ασύμμετρες ή όχι, απειλές για την ευρωπαϊκή ασφάλεια, τόσο στο εσωτερικό της ΕΕ όσο και στην ευρύτερη γειτονική περιοχή, 6) η σμίκρυνση για πρώτη φορά της Ένωσης μετά το Brexit, 7) η στροφή από τη γεωγραφική μεγέθυνση της ΕΕ στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και 8) η επιρροή της παγκοσμιοποίησης στην παγκόσμια αμυντική βιομηχανία (Marrone et al., 2016; Koenig and Walter-Franke, 2017; Calcara, 2018). Η ανάλυση των αναφερόμενων αυτών αιτιών δε θα αποτελέσει πεδίο έρευνας της εργασίας.

Στο επίκεντρο των εξελίξεων στην ευρωπαϊκή άμυνα βρίσκεται η προώθηση της συνεργασίας σε όλους τους τομείς. Στόχος έχει τεθεί η δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ένωσης, χωρίς ωστόσο να έχει γίνει ακόμα ξεκάθαρη η μορφή που αυτή θα έχει. Την προηγούμενη δεκαετία, οι όποιες προσπάθειες για συνεργασία είχαν σαν επίκεντρο τον επιχειρησιακό τομέα, και για το λόγο αυτό η έννοια που κυριαρχούσε ήταν η δημιουργία ενός Ευρωστρατού. Θεσμοί όπως τα Battlegroups χαρακτηρίστηκαν περιορισμένης επιτυχίας. Περιορισμένος αριθμός κ-μ επιχειρούσαν παράλληλα, χωρίς καμία συνοχή στην ευρύτερη αμυντική πολιτική τους, η οποία παρέμενε αυστηρά εθνική υπόθεση. Αντίθετα, στις σύγχρονες πρωτοβουλίες, δίνεται έμφαση στη δημιουργία ενός ενοποιημένου αμυντικού οικοδομήματος, βασισμένου στην απόκτηση των απαραίτητων αμυντικών δυνατοτήτων, που θα προέρχονται από την εγχώρια βιομηχανία στο πλαίσιο μιας ενιαίας ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς. Σε αυτό θα καθορίζονται από κοινού οι στόχοι, οι ανάγκες σε δυνατότητες, οι δομές, οι απαραίτητοι και διαθέσιμοι πόροι, η σχέση με το εξωτερικό της Ένωσης περιβάλλον, με βάση τη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων μερών. Η κοινή αυτή δράση στοχεύει στο να καταστήσει τις ευρωπαϊκές προσπάθειες περισσότερο αποδοτικές.

Η ΕΕ, όπως έκανε και σε άλλους τομείς, χρησιμοποιεί οικονομικά εργαλεία για να επιτύχει την ενοποίηση στον τομέα της άμυνας. Η λογική που φαίνεται να επικρατεί είναι ότι αν τα κ-μ σχεδιάσουν από κοινού τα εξοπλιστικά τους προγράμματα, αποκτήσουν κοινά συστήματα που θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν από κοινού, μοιραστούν κόστη και αποτελέσματα, στηρίζουν την εγχώρια ευρωπαϊκή βιομηχανία, πιο εύκολα στη συνέχεια θα επιχειρήσουν από κοινού.

Πρέπει στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι υπάρχουν και πρωτοβουλίες με επιχειρησιακό προσανατολισμό, όπως η MPCC⁵⁶, που λόγω της φύσης της εργασίας δεν αναλύθηκαν και σίγουρα δεν παρουσιάζουν την ένταση των με οικονομικό-βιομηχανικό προσανατολισμό πρωτοβουλιών. Εκφραστής και άμεσος ενδιαφερόμενος στο οικονομικό κομμάτι της άμυνας είναι η ευρωπαϊκή βιομηχανία. Η EDTIB γίνεται κύριος δρών στην ευρωπαϊκή αμυντική προσπάθεια. Μόνιμες απαιτήσεις της, όπως η δημιουργία μιας υπηρεσίας εξοπλισμών ικανοποιούνται, ενώ συμμετέχει στην ανάπτυξη κάθε πρωτοβουλίας με τις θέσεις της να γίνονται τις περισσότερες φορές κομμάτι των τελικών εργαλείων, πλαισίων και θεσμών. Η προστασία και περαιτέρω ανάπτυξη της EDTIB αποτελεί σημαία και κοινό, κύριο αντικειμενικό σκοπό όλων των πρωτοβουλιών.

Διάγραμμα 3.8 Αλληλοσυνδεόμενα Εργαλεία - Πρωτοβουλίες για την Ευρωπαϊκή Άμυνα

Πηγή: Drent and Zandee (2017)

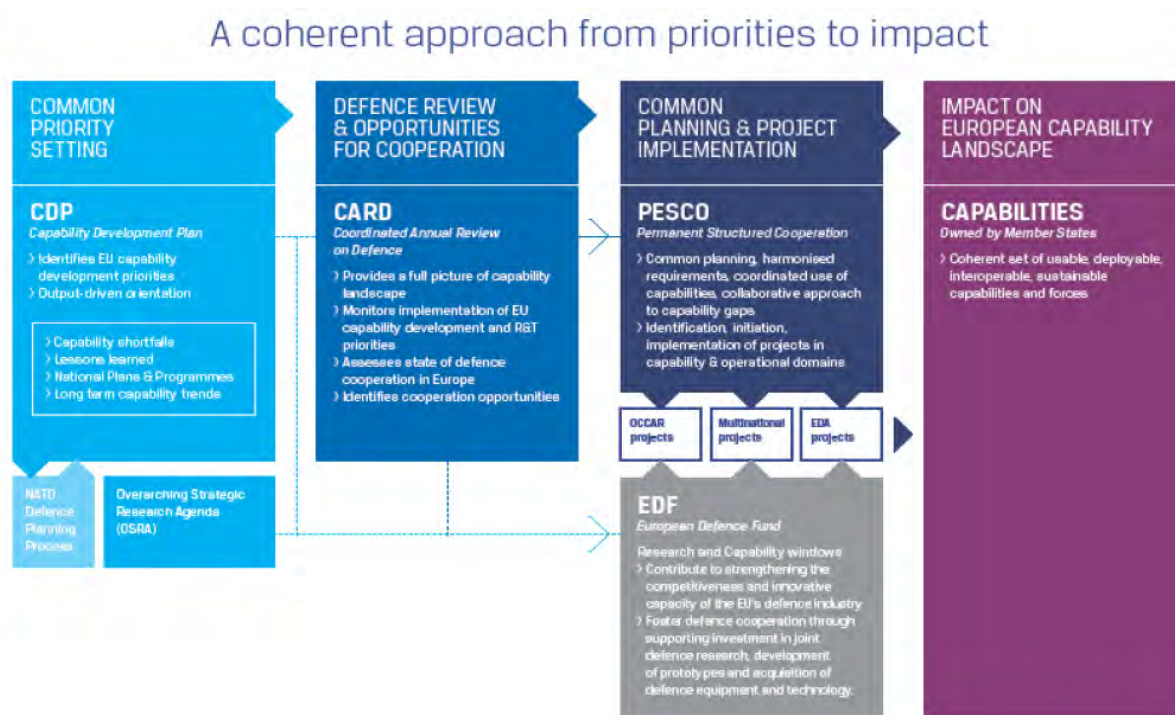
Οι πρωτοβουλίες που αναλύθηκαν στο παρόν κεφάλαιο αποτελούν ένα ολοκληρωμένο αμυντικό πακέτο για την εξέλιξη της ευρωπαϊκής άμυνας. Οδηγός των προσπαθειών είναι η EUGS, που όντας μια στρατηγική, σκιαγραφεί το ευρύτερο όραμα του εγχειρήματος, θέτοντας το επίπεδο φιλοδοξίας. Το CDP αποτελεί το εργαλείο για τον από κοινού καθορισμό και ιεράρχηση των αναγκών προς ανάπτυξη δυνατοτήτων με την PESCO να διασφαλίζει τη συνεργασία και να εισάγει στοιχεία αμυντικής και επιχειρηματικής πολιτικής. Με την CARD η Ένωση διασφαλίζει την αξιολόγηση των προσπαθειών κάθε κ-μ αλλά και συνολικά, με την θεωρητική έστω ύπαρξη επιπτώσεων για τα κ-μ που υστερούν. Για τη ρεαλιστική συμμετοχή όμως στις προσπάθειες απαιτούνται πρακτικά κίνητρα. Οι προβλέψεις του EDF παίζουν αυτό το ρόλο, αποτελώντας το ισχυρότερο κίνητρο, αυτό των άμεσων οικονομικών συμφερόντων.

Όλα τα εργαλεία αυτά λειτουργούν ταυτόχρονα, συμπληρωματικά μεταξύ τους, αποτελώντας κομμάτια του ίδιου συστήματος, ενισχύοντας το ένα το άλλο, οδηγώντας σε αυξημένες ευρωπαϊκές αμυντικές δυνατότητες, υποστηριζόμενα από μια καινοτόμο και ανταγωνιστική EDTIB (Drent and Zandee, 2017) . Με έναν απλοϊκό τρόπο, η EUGS καθορίζει το όραμα

⁵⁶ Η Στρατιωτική Δυνατότητα Σχεδίασης και Διεξαγωγής Επιχειρήσεων (The Military Planning and Conduct Capability – MPCC) ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 2017, με σκοπό να μπορεί η ΕΕ να αντιδρά με έναν πιο άμεσο, αποδοτικό και αποτελεσματικό τρόπο, σαν εγγυητής της ασφάλειας εκτός των συνόρων της .

απαντώντας στο *γιατί* πρέπει να υπάρχει συνεργασία στην άμυνα, το CDP λέει που πρέπει να επικεντρωθούν οι προσπάθειες απαντώντας στο *τί* πρέπει να εκτελεστεί συνεργατικά, η CARD αξιολογεί την κατάσταση και το αποτέλεσμα των προσπαθειών απαντώντας στο *αν* οι προσπάθειες εκτελούνται και αποδίδουν, το EDAP και τα εργαλεία της PESCO απαντάνε στο *πώς* θα εκτελεστούν τα συνεργατικά προγράμματα, το EDF παρέχει την απαραίτητη χρηματοδότηση στα κοινά αμυντικά προγράμματα απαντώντας στο *με τι* και η PESCO δηλώνει τη δέσμευση των κ-μ στην προώθηση της συνεργασίας συμβολίζοντας το *ναι* των κ-μ στην ευρωπαϊκή αμυντική ενοποίηση. Στο συνεργατικό αυτό πλαίσιο το Defence Package του 2009 αποτελεί το εμπορικό κανονιστικό πλαίσιο της συνεργασίας, που σκοπό έχει τη δημιουργία μιας αποτελεσματικής και σύγχρονης ενιαίας αμυντικής αγοράς.

Διάγραμμα 3.9 Η λειτουργία του σύγχρονου ευρωπαϊκού αμυντικού πακέτου

Πηγή: European Defence Agency

Η επιτυχία των παραπάνω πρωτοβουλιών και της ευρύτερης προσπάθειας για την ενοποιημένη ευρωπαϊκή άμυνα και ασφάλεια, προϋποθέτουν την ύπαρξη κατάλληλων θεσμικών οργάνων για τη διαμόρφωση, διαχείριση και έλεγχο τους. Το ρόλο αυτό έχει στο σύγχρονο πλαίσιο η EEAS και ο EDA, υπό του HR/VP. Ειδικά ο EDA, που αποτελεί πλέον έναν ώριμο οργανισμό, αλλά και η EEAS, χαίρουν της εμπιστοσύνης και στήριξης όλων των ενδιαφερόμενων μερών. Αποτελούν ισχυρά σημεία της ευρύτερης προσπάθειας. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι σε όλες τις προτάσεις-εκθέσεις της βιομηχανικής κοινότητας, η συμμετοχή του EDA σε όλες τις πρωτοβουλίες θεωρείται προϋπόθεση για την επιτυχή εξέλιξή τους.

Παρά την έκδηλη αισιοδοξία και ενθουσιασμό των ευρωπαϊκών θεσμών για τις προσπάθειες προς την EDU, και την υποστήριξη της αμυντικής βιομηχανίας στις πρόσφατες πρωτοβουλίες, οποιαδήποτε προσπάθεια για αποτίμησή τους θα ήταν πολύ πρόωμη. Οι προοπτικές που προσφέρουν είναι σίγουρα πολλές και μπορεί να οδηγήσουν σε πραγματική αλλαγή του σκηνικού στην ευρωπαϊκή άμυνα. Πέρα από την απαραίτητη πολιτική βούληση, σίγουρα απαιτείται η προώθηση της συνεργασίας σε όλους τους τομείς και από όλους τα εμπλεκόμενα μέρη, πράγμα που απαιτεί τη δημιουργία κοινών συμφερόντων, σε οικονομικούς μεταξύ άλλων όρων. Παραδείγματα όπως η επιλογή του αμερικανικού F-35, τον Οκτώβριο του 2018, για την αντικατάσταση των βελγικών μαχητικών A/Φ F-16, αντί του Eurofighter, που θα συμπαρέσερνε τη συμμετοχή του Βελγίου στο γαλλογερμανικό πρόγραμμα FCAS, με την Airbus καυστικά να μιλάει για μια «χαμένη ευκαιρία για την ευρωπαϊκή άμυνα» (Airbus, 2018a) και τον Giuliani⁵⁷ να δηλώνει «Δεν είναι μια ευρωπαϊκή επιλογή. Είναι χειρότερο από χαστούκι, είναι φοβερό για την Ευρωπαϊκή Άμυνα» (Briganti, 2018), καταδεικνύει ότι τα κ-μ απέχουν από μια ευρωπαϊκή κουλτούρα και συμπεριφορά.

⁵⁷ Ο Jean-Dominique Giuliani είναι επικεφαλής του ευρωπαϊκού think tank “Robert Schuman Foundation”.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

“Synergy: The combined effect of individuals in collaboration that exceeds the sum of their individual effects”

Stephen Covey

4.1 Τα Χαρακτηριστικά της Αμυντικής Αγοράς

Αν και η αμυντική αγορά θεωρείται κομμάτι του τομέα της μεταποίησης, αποτελεί ιδιαίτερο κομμάτι της παγκόσμιας αγοράς, η οποία δεν λειτουργεί όπως μια τυπική αγορά προϊόντων ή υπηρεσιών. Για την αμυντική αγορά δεν ισχύουν, σε απόλυτο τουλάχιστον βαθμό, οι κανόνες της ελεύθερης αγοράς. Αυτή δεν είναι καινούρια αντίληψη αλλά εκφράζεται από τους κλασικούς ακόμα της οικονομικής θεωρίας. Ο Adam Smith (1776) υποστηρίζει ότι η αμυντική αγορά, και συγκεκριμένα η στήριξη και προστασία της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας, είναι η μόνη αποδεκτή εξαίρεση στην αρχή του ελεύθερου ανταγωνισμού και του μη κρατικού παρεμβατισμού (Κόλλιας, 2017). Στο σύνολο της εξεταζόμενης στην παρούσα έρευνα βιβλιογραφίας, υποστηρίζεται καθολικά η άποψη ότι η αμυντική αγορά είναι ιδιαίτερη και διαφορετική από τα υπόλοιπα οικονομικά και βιομηχανικά πεδία. Οι ιδιαιτερότητες της αμυντικής αγοράς εν πολλοίς προκύπτουν από τη φύση του παραγόμενου προϊόντος. Μέσω των εξοπλισμών και υπηρεσιών άμυνας, το τελικό προϊόν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι ή ίδια η άμυνα και ασφάλεια, που αποτελεί το χαρακτηριστικότερο αμιγές δημόσιο αγαθό, με όλα τα χαρακτηριστικά της κατηγορίας των αγαθών αυτών.

Η αμυντική αγορά αποτελεί, ολοένα και περισσότερο, ένα πεδίο στο οποίο δραστηριοποιείται ένα συνονθύλευμα από πολλούς και διαφορετικούς ενδιαφερόμενους συντελεστές. Είναι μια διατομεακή αγορά στην οποία αναπτύσσεται η εφοδιαστική αλυσίδα για την άμυνα (Briani et al., 2013). Σε αυτήν περιλαμβάνονται όλοι οι βιομηχανικοί τομείς και τεχνολογίες που παράγουν αμυντικά προϊόντα και υπηρεσίες. Σε αυτά συγκαταλέγονται τα προϊόντα και υπηρεσίες διπλής χρήσης, που αποτελούν σημαντικό χαρακτηριστικό της αγοράς, δεδομένου ότι δημιουργούν αλληλεπιδράσεις με παραγωγικούς τομείς της πολιτικής βιομηχανίας.

Τα γενικά χαρακτηριστικά της αμυντικής αγοράς είναι: 1) η έμφαση στην απόδοση όπλων υψηλής τεχνολογίας παρά στο κόστος παραγωγής, 2) η ανάληψη κινδύνων και μέρους του ρίσκου από τις κυβερνήσεις μέσω των κρατικών επενδύσεων σε R&D, 3) η έλλειψη ανταγωνιστικότητας, με αποτέλεσμα την επιβολή κανόνων και κανονισμών στις εμπορικές

συμβάσεις, 4) στενές σχέσεις μεταξύ των εργοληπτών, των εργοδοτών και των στρατιωτικών υπηρεσιών και 5) κομμάτια της αγοράς αποτελούν μονοπώλιο – μονοψώνιο ή κοντά σε αυτά. Τα χαρακτηριστικά αυτά οδηγούν στην τάση εταιρίες «εθνικοί πρωταθλητές» να έχουν πλεονέκτημα στη λήψη συμβολαίων, υποστηριζόμενες από το κράτος. Επίσης δημιουργούνται φραγμοί σε βιομηχανίες για την είσοδό τους στην αμυντική αγορά αλλά και για την έξοδό τους από αυτή. Τέλος, η έμφαση στην αποδοτικότητα και την καινοτομία καθιστά την αμυντική αγορά εντάσεως R&D.

4.1.1 Το Τρίπτυχο της Αμυντικής Αγοράς και ο Ρόλος του Κράτους

Ο αριθμός των προμηθευτών αμυντικού υλικού είναι σχετικά περιορισμένος, γεγονός που γίνεται εντονότερο αναφορικά με τις εταιρίες που παράγουν ή συναρμολογούν ολοκληρωμένα, σύνθετα οπικά συστήματα. Επίσης, παρά τον μεγάλο ονομαστικό αριθμό εταιριών που δραστηριοποιούνται στον αμυντικό τομέα, για κάθε διακριτό υλικό ή υπηρεσία οι προμηθευτές είναι εξαιρετικά περιορισμένοι, σε σύγκριση με τις αγορές του πολιτικού τομέα. Η αμυντική αγορά είναι ένα oligopώλιο. Αντίστοιχα, εξίσου περιορισμένοι είναι οι αγοραστές της αμυντικής παραγωγής. Αυτοί, εφόσον αναφερόμαστε στο νόμιμο εμπόριο, περιορίζονται στις εθνικές κυβερνήσεις και κατά επέκταση στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις και δυνάμεις ασφαλείας. Η αμυντική αγορά είναι ένα oligopώνιο⁵⁸. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, όταν γίνεται αναφορά σε συγκεκριμένο προϊόν ή υπηρεσία, σε περιορισμένη χρονική περίοδο, σε ξεχωριστή εθνική ή περιφερειακή αγορά, ή συνδυασμό των παραπάνω, που η αμυντική αγορά μετατρέπεται σε μονοπώλιο ή μονοψώνιο ή και τα δύο ταυτόχρονα. Σε αυτό, μεταξύ άλλων, μπορεί να οδηγούν: 1) η αποκλειστική κατοχή μιας τεχνολογίας, συνήθως σε καινοτόμα συστήματα *state-of-the-art*, 2) πολιτικοί περιορισμοί στην εξωτερική προμήθεια αμυντικού υλικού (εμπάργκο), 3) ρυθμιστικοί κανόνες που ισχύουν σε συγκεκριμένη αγορά σχετικά με το εμπόριο όπλων (πχ. η μη δυνατότητα εξαγωγών αμυντικού υλικού για τις αμυντικές βιομηχανίες της Ιαπωνίας), 4) στρατηγικές πολιτικές επιλογές για τη στήριξη της εγχώριας βιομηχανίας (πχ. η πολιτική *buy American* των ΗΠΑ).

Το κυριότερο χαρακτηριστικό της αμυντικής αγοράς που της προσδίδει τη διαφορετικότητά της είναι ο ρόλος του κράτους σε αυτή. Το τρίπτυχο προσφορά – ζήτηση – ρυθμιστικό πλαίσιο ή αλλιώς προμηθευτής – πελάτης – κανόνες αγοράς καθορίζει κάθε αγορά. Στην περίπτωση της αμυντικής αγοράς, το κράτος έχει πάντα έμμεσο και πολλές φορές άμεσο ρόλο και στις τρεις πτυχές της αγοράς, σε αντίθεση με ότι συμβαίνει στους υπόλοιπους παραγωγικούς τομείς

⁵⁸ Εξάιρεση αποτελούν τα μικρά όπλα, κυρίως ο φορητός ατομικός οπλισμός.

(Heidenkamp et al., 2013). Συγκεκριμένα, σε κάθε περίπτωση το κράτος αποτελεί τον πελάτη των αμυντικών βιομηχανιών, τον αγοραστή στη συγκεκριμένη οικονομική περιοχή, μέσω των ενόπλων δυνάμεών του (Barrinha, 2010). Στο κομμάτι του προμηθευτή το κράτος είτε αποτελεί τον ίδιο τον πωλητή, στην περίπτωση των κρατικών αμυντικών εταιριών, είτε επηρεάζει αυτό το κομμάτι έμμεσα, μέσω της κρατικής χρηματοδότησης αμυντικών προγραμμάτων και της R&D. Τέλος, το ρυθμιστικό πλαίσιο στο οποίο λειτουργεί η αμυντική αγορά διαμορφώνεται από τις κυβερνήσεις, σε εθνικό επίπεδο. Αυτό συμβαίνει με τον καθορισμό εμπορικών κανόνων (εισαγωγών – εξαγωγών) αλλά και με περιορισμούς στις δραστηριότητες των αμυντικών βιομηχανιών που δραστηριοποιούνται στο εκάστοτε κράτος (Calgara, 2017). Σε διεθνές επίπεδο, υπάρχουν περιπτώσεις που οι κανόνες διαμορφώνονται από παγκόσμιους δρώντες, κατά περίπτωση. Αυτοί μπορεί να είναι αμυντικοί οργανισμοί (πχ. NATO), διεθνείς οργανισμοί (πχ. ΟΗΕ), διακρατικές συμφωνίες ενώ και η κοινωνία των πολιτών παίζει, έστω έμμεσα και περιορισμένα, το ρόλο της.

Η στενή σχέση μεταξύ κράτους και αμυντικής βιομηχανίας, σε ένα στρατηγικό τομέα όπως η άμυνα, δεν έχει πάντα σαν αποτέλεσμα μια αγορά που χαρακτηρίζεται από σύμπτωση μεταξύ των δύο αυτών ενδιαφερόμενων μερών. Οι δύο παράγοντες έχουν στρατηγικούς στόχους που εκφράζονται σε πολιτικές και οικονομικές ατζέντες, οι οποίες μπορεί να διαφέρουν ριζικά μεταξύ τους (Calgara, 2017), ειδικά στην περίπτωση της μη κρατικής βιομηχανίας. Οι εταιρίες του κλάδου ενδιαφέρονται αποκλειστικά για τη μεγιστοποίηση των οικονομικών και τεχνολογικών κερδών, προτιμώντας πολιτικές που στηρίζουν την εγχώρια παραγωγή και ταυτόχρονα προωθούν τις εξαγωγές. Αντίθετα, οι κυβερνήσεις πρέπει να διαχειριστούν τις προτεραιότητες άμυνας και ασφάλειας παράλληλα με βιομηχανικούς και οικονομικούς προβληματισμούς. Η μεγιστοποίηση των αμυντικών δυνατοτήτων υπόκειται σε οικονομικούς περιορισμούς και επηρεάζεται από την ανάγκη στήριξης της εγχώριας βιομηχανίας.

4.1.2 Κλιμακούμενα Κόστη Οπλικών Συστημάτων

Η αγορά αμυντικών εξοπλισμών χαρακτηρίζεται από τη σημαντική κλιμάκωση του συνολικού κόστους κτήσης ενός οπλικού συστήματος⁵⁹. Διαχρονικά το κόστος των αμυντικών προϊόντων αυξάνεται σημαντικά εντονότερα σε σύγκριση με τους κύριους οικονομικούς και δημοσιονομικούς δείκτες, με τη δραματικότητα της κλιμάκωσης αυτής να οδηγεί τον Augustine (1983) στον 16^ο νόμο του ότι «Το έτος 2054, ολόκληρος ο αμυντικός

⁵⁹ Το συνολικό κόστος κτήσης περιλαμβάνει όλα τα άμεσα και έμμεσα κόστη του κύκλου ζωής ενός οπλικού συστήματος (Hove and Lillekvelland, 2016).

προϋπολογισμός των ΗΠΑ θα επαρκεί για την αγορά ενός μόνο μαχητικού αεροσκάφους. Αυτό το αεροσκάφος θα το μοιράζονται από 3,5 μέρες την εβδομάδα η Αεροπορία και το Ναυτικό εκτός από τα δέκα έτη στα οποία το σώμα των Πεζοναυτών θα το έχει την επιπλέον ημέρα», σε περίπτωση που διατηρηθεί ο υπάρχων ρυθμός κλιμάκωσης.

Η κλιμάκωση του κόστους διακρίνεται σε δύο κατηγορίες: σε αυτή που συμβαίνει κατά τη διάρκεια της ίδιας γενιάς (intragenerational) και σε αυτή που συμβαίνει από γενιά σε γενιά (intergenerational). Στην πρώτη περίπτωση γίνεται λόγος για την περίοδο χρήσης του ίδιου του συστήματος κατά την οποία το κόστος ανεβαίνει λόγω αλλαγών στο σύστημα, αναβαθμίσεων, επιβαρυσμένης συντήρησης και άλλων παραγόντων που επηρεάζουν το κόστος του. Στη δεύτερη κατηγορία το αυξημένο κόστος που έχει ένα καινούριο σύστημα αναφέρεται σε σχέση με το κόστος που είχε ο προκάτοχός του όταν παραλήφθηκε (Hove and Lillekvelland, 2016). Για παράδειγμα, ο Deitchman (1983) υπολογίζει “intergenerational” αύξηση 17% πέρα του πληθωρισμού και “intragenerational” 7% για Α/Φ και βαλλιστικούς πυραύλους. Τα αποτελέσματα διάφορων ερευνών επί του θέματος έχουν αρκετές διακυμάνσεις αλλά καταλήγουν πάντα σε θετικούς ρυθμούς κλιμάκωσης. Στον Πίνακα 4.1 συνοψίζονται διαφορετικά αποτελέσματα διάφορων ερευνών, με τους Hartley and Sandler (2003) να αναφέρουν τυπικό ετήσιο ρυθμό πραγματικής αύξησης 10% και τους Arena et al. (2006, 2008) να υπολογίζουν παρόμοιους με τον Πίνακα 4.1 ρυθμούς.

Πίνακας 4.1 Κλιμάκωση Κόστους Οπλικών Συστημάτων (πέραν του πληθωρισμού)

	K1983 (%)	P1986 (%)	P1993 (%)	K2008 (%)	N2011 (%)	D2011 (%)	H2014 (%)	H2014 (%)
Transport aircraft				8			7	3
Fighter aircraft	8	10	11	7	7	6	7	4
IFV				6	8		5	2
Artillery vehicles					5		4	
Submarines		9	9	6	4	3	4	2
FAC				8	7		4	1
Helicopter		8	10	5	5		3	1
Frigates				4		4	2	1
MBT	11			2	1	6	2	1
Small arms				1	3		1	

Notes: K1983, Kirkpatrick and Pugh (1983); P1986, Pugh (1986); P1993, Pugh (1993); K2008, Kvalvik and Johansen (2008); N2011, Nordlund et al. (2011); D2011, Davies et al. (2011); H2014, This study; H2014, This study. Adjusted for characteristics and production quantity using principal component regression.

Πηγή: Hove & Lillekvelland (2016)

Οι παράγοντες στους οποίους οφείλεται η κλιμάκωση του κόστους απόκτησης οπλικών συστημάτων κατηγοριοποιούνται σε αυτούς που έχουν σχέση με την παγκόσμια οικονομία (economy-driven), με τους κατασκευαστές όπλων (contractor-driven) και με τους αγοραστές (customer-driven). Το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης για τη απόκλιση του ρυθμού αύξησης του κόστους αποδίδεται στους παράγοντες “customer-driven”. Με απλά λόγια, οι απαιτήσεις των αγοραστών γίνονται συνεχώς μεγαλύτερες σε τεχνολογικό και επιχειρησιακό επίπεδο, γεγονός που πιέζει τις τιμές σε πραγματικούς όρους. Η μελέτη της εκτενούς επί του θέματος βιβλιογραφίας (inter alia: Deitchman, 1983; Pugh, 1986; Kirkpatrick, 1995, 2004; Arena et al., 2008; Keatling et Arena, 2016; Spinney, 1980) οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα αίτια των μεγάλων ρυθμών αύξησης του κόστους των προϊόντων της αμυντικής αγοράς είναι: 1) ο φαύλος κύκλος των εξοπλιστικών ανταγωνισμών, 2) η επίδραση της σχετικής αποτελεσματικότητας των αμυντικών εξοπλισμών, σε σχέση με αυτήν του αντιπάλου, 3) η έμφαση στην προμήθεια συστημάτων – τελευταία λέξη της τεχνολογίας (*state-of-the-art*) και 4) οι ατέλειες της αμυντικής αγοράς και οι ανεπαρκείς εθνικοί μηχανισμοί ανάπτυξης και προμήθειας αμυντικών εξοπλισμών.

Τα κόστη των αμυντικών εξοπλισμών είναι σημαντικά κλιμακούμενα, με ρυθμό που δεν είναι μακριά το χρονικό σημείο που η προμήθειά τους θα είναι οικονομικά ανέφικτη για το σύνολο των χωρών, γεγονός που ισχύει ήδη για μεγάλο αριθμό αυτών. Σαν τρόπους με τους οποίους μια αμυντική αγορά μπορεί να αναχαιτίσει την τάση αυτή, ο Kirkpatrick (1995) αναφέρει 1) την αύξηση των εξαγωγών, 2) βελτιώσεις στην τεχνολογία της παραγωγής και την οργάνωση αυτής, 3) αναμόρφωση των κυβερνητικών μηχανισμών προμηθειών και 4) διμερείς ή πολυμερείς συνεργασίες στην ανάπτυξη και παραγωγή αμυντικού εξοπλισμού. Επίσης προς την αναστροφή της τάσης θα μπορούσε να συντελέσει μια θεμελιώδης αλλαγή στην ίδια τη φύση της ασφάλειας, όχι απαραίτητα εκούσια, του τρόπου παραγωγής άμυνας και ασφάλειας και της επικράτησης διαφορετικών μέσων από αυτά που κυριαρχούν σήμερα. Τέτοιες μορφές που θα μπορούσαν να υποπολλαπλασιάσουν το κόστος των αμυντικών συστημάτων είναι η στρόφη σε μη επανδρωμένα οπικά συστήματα, ο κυβερνοπόλεμος και τα όπλα μαζικής καταστροφής.

4.1.3 Στρατιωτικές Δαπάνες

Οι Στρατιωτικές Δαπάνες – ΣΔ (military expenditures – Milex) αποτελούν το κόστος παραγωγής της άμυνας και ασφάλειας. Αποτελούν τις εισροές κεφαλαίου στον παραγωγικό μηχανισμό της άμυνας (Κόλλιας, 2017). Ο ορισμός και ο υπολογισμός των ΣΔ αποτελεί πρόκληση και υπόκειται σε πολλούς περιοριστικούς παράγοντες που ο Smith (2017)

κατηγοριοποιεί σε προβληματισμούς εγκυρότητας, αξιοπιστίας και συγκρισιμότητας. Στις ΣΔ, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του EDA, περιλαμβάνονται οι δαπάνες 1) για το στρατιωτικό προσωπικό (μισθοί, συντάξεις, εκπαίδευση, ασφάλεια κα.) που σε περίοδο ειρήνης αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος αυτών, 2) για έργα υποδομών και κατασκευών προς όφελος των ΕΔ (δρόμοι, εργοστάσια, αεροδρόμια κα.), 3) για τη συντήρηση - αναβάθμιση μέσω και υποδομών και τα λειτουργικά έξοδα, 4) για εκτέλεση στρατιωτικών επιχειρήσεων, 5) για παροχή υπηρεσιών από εξωτερική ανάθεση και 6) για αμυντικές επενδύσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν την προμήθεια αμυντικού υλικού και την R&D, μέρος της οποίας είναι η R&T.

Με βάση τις στρατιωτικές δαπάνες προκύπτουν δείκτες για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικών με την άμυνα (Κόλλιας, 2017; Smith, 2017). Εκφρασμένες σε απόλυτα νομισματικά μεγέθη οι ΣΔ χρησιμοποιούνται, υπό επισφαλείς υποθέσεις, για την αποτύπωση και σύγκριση της στρατιωτικής ισχύος των κρατών. Τονίζεται ότι οι ΣΔ δεν απεικονίζουν απαραίτητα την παραγόμενη αμυντική εκροή, η οποία επηρεάζεται από παράγοντες όπως η αποτελεσματικότητα αξιοποίησης τους, η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού, η εκπαίδευση, η οργανωσιακή δομή, η διαφθορά, οι τεχνολογίες αιχμής και οι συμμαχίες (inter alia SIPRI, 2013; Sandler and George, 2016; Κόλλιας, 2017). Οι ΣΔ εκφρασμένες σαν ποσοστό επί του ΑΕΠ (GDP), χρησιμοποιούνται για την καταγραφή της επιβάρυνσης που υφίσταται μια οικονομία για να παράγει την συγκεκριμένη ποσότητα άμυνας και ο δείκτης αναφέρεται σαν στρατιωτική επιβάρυνση (*military burden*). Αντίστοιχα, σαν ποσοστό των συνολικών δημοσίων δαπανών εκφράζουν την επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού και την προτεραιότητα που έχει για μια κυβέρνηση ο τομέας της άμυνας. Η χρήση των δύο ποσοστιαίων δεικτών δεν έχουν διαχρονικούς περιορισμούς (Smith, 2017).

Μέρος των ΣΔ αποτελούν το κομμάτι της ζήτησης της αμυντικής αγοράς. Οι αμυντικές επενδύσεις, δηλαδή οι δαπάνες για την προμήθεια αμυντικού εξοπλισμού και για την έρευνα, ανάπτυξη και τεχνολογία (R&DT) στον αμυντικό τομέα αποτελούν την άμεση ζήτηση σε μια αμυντική αγορά. Ωστόσο και άλλες κατηγορίες των ΣΔ δημιουργούν αγοραστική ζήτηση, όπως είναι η αναβάθμιση και η συντήρηση των οπλικών συστημάτων, έργα υποδομής και κατασκευών και η εξωτερική ανάθεση για μέσα ή υπηρεσίες. Το μέρος των ΣΔ που δεν δημιουργεί ζήτηση, στον κύκλο της αμυντικής αγοράς, είναι οι δαπάνες προσωπικού και κυρίως οι μισθοί και συντάξεις. Ωστόσο, η αύξηση της ιδιωτικής παροχής στρατιωτικών υπηρεσιών (*outsourced services*) εισάγει στην αμυντική αγορά επιπλέον μέρος των ΣΔ. Ως παράδειγμα αναφέρονται οι τομείς της εκπαίδευσης προσωπικού (πχ. οι канаδικές CAE και Discovery Air, η BAE Systems και οι αμερικανικές ATAC, Draken και TacAir, προσφέρουν

ευρεία γκάμα αεροπορικής εκπαίδευσης) και των επιχειρησιακών υπηρεσιών ασφάλειας και άμυνας (πχ. η βρετανική Aegis και η αμερικανική DynCorp). Έχοντας υπόψιν τα δεδομένα αυτά, τα πραγματικά διαθέσιμα κεφάλαια είναι αδύνατο να υπολογιστούν με ακρίβεια. Οι ΣΔ μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη μελέτη της υπάρχουσας ζήτησης στην αμυντική αγορά, κάνοντας την υπόθεση εργασίας ότι το ποσοστό αυτών που διατίθεται στην αγορά είναι συγκρίσιμο μεταξύ των κρατών.

Σύμφωνα με το SIPRI, οι συνολικές παγκόσμιες ΣΔ για το έτος 2017 εκτιμώνται στα 1739 δισεκατ. USD⁶⁰, ποσό που αποτελεί το μεγαλύτερο επίπεδο από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Αποτελούν το 2,2% του παγκόσμιου GDP και ο μέσος όρος της εθνικής στρατιωτικής επιβάρυνσης είναι 1,9% του GDP. Σε σχέση με το 2016 οι παγκόσμιες ΣΔ είναι αυξημένες κατά 1,1%, παρουσιάζοντας οριακή αύξηση για τρίτη συνεχόμενη χρονιά, μετά από τρεις διαδοχικές οριακές μειώσεις την τριετία 2011-2014. Ωστόσο η περίοδος 2009-2014 χαρακτηρίζεται από αξιοσημείωτη σταθερότητα στις συνολικές παγκόσμιες ΣΔ. Η συνολική αύξηση την τελευταία δεκαετία 2008-2017, σε πραγματικούς όρους υπολογίζεται σε 9,8%.

Πίνακας 4.2 Οι 15 Χώρες με τις Μεγαλύτερες ΣΔ το 2017 (τρέχουσες τιμές)

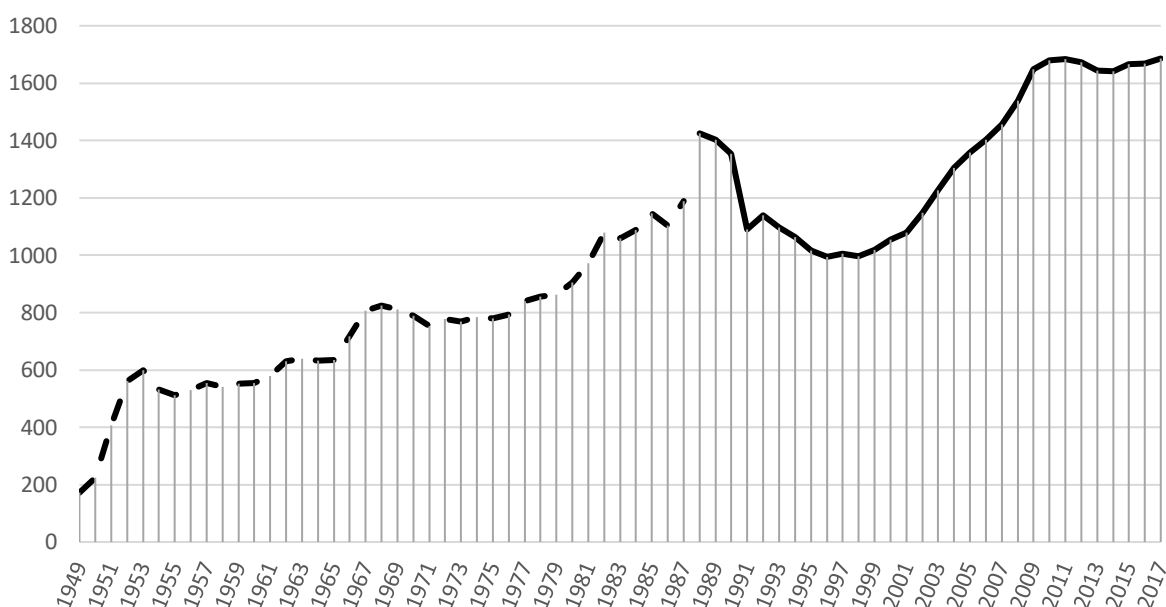
Θέση	Χώρα	ΣΔ (δισεκατ. \$)	Παγκόσμιο Μερίδιο (%)	ΣΔ % ΑΕΠ
1	ΗΠΑ	609.8	35.1	3.1
2	Κίνα	228.2	13.1	1.9
3	Σ. Αραβία	69.4	4.0	10
4	Ρωσία	66.3	3.8	4.3
5	Ινδία	63.9	3.7	2.5
6	Γαλλία	57.8	3.3	2.3
7	ΗΒ	47.2	2.7	1.8
8	Ιαπωνία	45.4	2.6	0.9
9	Γερμανία	44.3	2.5	1.2
10	Ν. Κορέα	39.2	2.3	2.6
11	Βραζιλία	29.3	1.7	1.4
12	Ιταλία	29.2	1.7	1.5
13	Αυστραλία	27.5	1.6	2
14	Καναδάς	20.6	1.2	1.3
15	Τουρκία	18.2	1.0	2.2
	Top 15	1396	80.3	
	Κόσμος	1739	100.0	2.2

Πηγή: SIPRI

⁶⁰ Σε τιμές 2016, για τη σύγκριση σε πραγματικούς όρους, υπολογίζονται σε 1693 δισεκατ. USD.

Οι παγκόσμιες ΣΔ δεν είναι ομοιόμορφα κατανομημένες, παρουσιάζοντας έντονη γεωγραφική συγκέντρωση. Οι 15 χώρες με τις μεγαλύτερες ΣΔ είχαν συνολικές δαπάνες το 2017 ίσες με 1396 δισεκατ. USD, αντιπροσωπεύοντας το 80% των συνολικών (Πίνακας 4.2). Με τις υποθέσεις που προαναφέρθηκαν, προκύπτει το συμπέρασμα ότι μόλις 15 κρατικοί προϋπολογισμοί χρηματοδοτούν την παγκόσμια αμυντική αγορά σε ποσοστό 80%. Μόνο οι ΣΔ των ΗΠΑ υπερβαίνουν το ένα τρίτο των παγκόσμιων, ενώ αν σε αυτές προστεθούν οι αντίστοιχες της Κίνας, φτάνουν περίπου το σύνολο του υπόλοιπου κόσμου. Η υψηλή συγκέντρωση της αμυντικής ζήτησης σε λίγες χώρες έχει σαν αποτέλεσμα τη δυνατότητα αυτές να επηρεάζουν την αμυντική αγορά στο σύνολό της.

Διάγραμμα 4.1 Παγκόσμιες Στρατιωτικές Δαπάνες 1949-2017 (δισεκατ. USD, σταθερές τιμές 2016)^{61 62}

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, υπολογισμοί του συγγραφέα

Στο Διάγραμμα 4.1 απεικονίζονται οι συνολικές παγκόσμιες ΣΔ για την περίοδο 1949-2017. Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου μέχρι το 1990 υπάρχει μια συνεχής αύξηση των ΣΔ, με μέγιστο τα 1181⁶³ δισεκατ. USD τα έτη 1988-1989. Αν υπήρχαν στοιχεία για τις ΣΔ της ΕΣΣΔ στο συγκεκριμένο διάστημα η ανοδική αυτή τάση θα ήταν ακόμα πιο έντονη (Sandler and George, 2016; Κόλλιας, 2017). Ακολουθεί μια δεκαετία πτώσης των ΣΔ μέχρι το 1998, το

⁶¹ Τα κράτη για τα οποία υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία δεν είναι τα ίδια για όλο το εξεταζόμενο διάστημα. Το SIPRI με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, εκδίδει τιμές για συνολικές παγκόσμιες ΣΔ μόνο μετά το 1988.

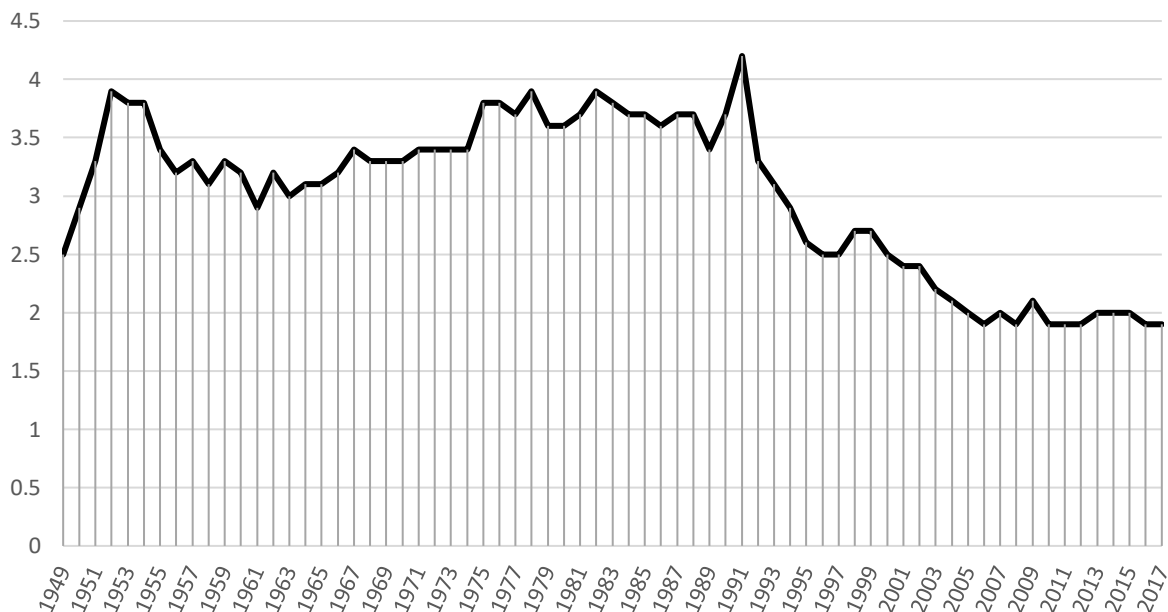
⁶² Διαθέσιμα στοιχεία για τη Σοβιετική Ένωση υπάρχουν μόνο για τα έτη 1988-1990 και σε αυτό οφείλεται η πλασματική αύξηση για τα έτη αυτά. Από το 1992 συμπεριλαμβάνεται η Ρωσία. Στοιχεία για την Κίνα υπάρχουν από το 1989.

⁶³ Στο ποσό δεν υπολογίζονται οι ΣΔ της ΕΣΣΔ. Αν προστεθούν και αυτές οι ΣΔ για τα δύο έτη διαμορφώνονται σε 1424 και 1404 δισεκατ. USD, όπως απεικονίζεται στο Διάγραμμα 4.1.

λεγόμενο «μέρισμα της ειρήνης» (*peace dividend*) που ακολούθησε το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

Στο Διάγραμμα 4.2 απεικονίζεται ο μέσος όρος του ποσοστού του GDP που τα κράτη, σε παγκόσμιο επίπεδο, αφιερώνουν στις ΣΔ. Παρά τη μεγάλη αύξηση των ΣΔ μετά το 2000, στη ψυχροπολεμική περίοδο το ποσοστό αυτό μειώνεται σημαντικά στο επίπεδο του 2% μετά το 2005, ενώ πριν την κατάρρευση της ΕΣΣΔ κυμαινόταν μεταξύ 3% και 4%. Συμπεραίνεται ότι παρότι η ζήτηση στην αμυντική αγορά αυξάνεται μετά το 2000, η αύξηση αυτή δεν ακολουθεί τους ίδιους ρυθμούς με τη οικονομική ανάπτυξη, με τα κράτη, κατά μέσο όρο, να διοχετεύουν μικρότερο μέρος του εθνικού εισοδήματος τους στην άμυνα, απελευθερώνοντας περισσότερα κεφάλαια στην αγορά πολιτικών αγαθών και υπηρεσιών.

Διάγραμμα 4.2 Παγκόσμιος Μέσος Όρος Στρατιωτικής Επιβάρυνσης 1949-2017 (ΣΔ % του ΑΕΠ)

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, υπολογισμοί του συγγραφέα

Η σχέση ΣΔ και οικονομικής μεγέθυνσης έχει αποτελέσει διαχρονικά ευρύ πεδίο έρευνας, με αρχή αυτή της Benoit (1973, 1978). Τα συμπεράσματα δεν συμπίπτουν μεταξύ των ερευνητών (inter alia Drèze, 2006; Kollias et al., 2007; Dunne and Tian, 2013; Heo and Ye, 2016; d'Agostino et al., 2017). Τρεις διαφορετικές θεωρητικές προοπτικές έχουν αναπτυχθεί για τη συγκεκριμένη σχέση. Η μία υποστηρίζει ότι οι ΣΔ προκαλούν οικονομική ανάπτυξη, βασισμένη στην κενυσιανής λογικής αύξηση της συνολικής ζήτησης αλλά και μέσω της προσφοράς, των τεχνολογικών διαχύσεων και της αύξησης της απασχόλησης. Η δεύτερη υποστηρίζει ότι οι ΣΔ ασκούν αρνητική επιρροή στην οικονομική ανάπτυξη, εκτοπίζοντας άλλες μορφές επενδύσεων που σε συνδυασμό με τη μη παραγωγική φύση τους δημιουργούν

σημαντικό κόστος ευκαιρίας. Τέλος, άλλοι μελετητές υποστηρίζουν ότι υπάρχει ουδέτερη αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο οικονομικών μεγεθών. Η λογική αυτής της προοπτικής είναι ότι οι ΣΔ δημιουργούν τόσο θετικές όσο και αρνητικές επιδράσεις που αλληλοαναιρούνται μεταξύ του (Heo and Ye, 2016). Τα όποια θεωρητικά αποτελέσματα μπορούν σχετικά εύκολα να εξαχθούν μόνο όταν η επίδραση εξετάζεται με προϋποθέσεις *ceteris paribus*. Η ταυτόχρονη επίδραση σε πολλά οικονομικά μεγέθη όπως η κατανάλωση, η απασχόληση, οι επενδύσεις, το εμπορικό ισοζύγιο, η παραγωγικότητα, το αίσθημα ασφάλειας, οι υποδομές, η φορολογία και το δημοσιονομικό έλλειμμα, καθιστούν δύσκολο τον υπολογισμό της συνισταμένης επίδρασης. Διαφορετικά είναι επίσης τα αποτελέσματα ανάλογα με το περιβάλλον αναφοράς. Οι ΣΔ έχουν διαφορετική επίδραση ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης μιας οικονομίας, τη φάση του οικονομικού κύκλου (ύφεση / ανάπτυξη), την πηγή χρηματοδότησής τους, το επίπεδο κατανάλωσης, την ανεργία και την ύπαρξη ή όχι αμυντικής βιομηχανίας.

Εμπειρικές μελέτες, αν και επίσης έχουν διαφορούμενα αποτελέσματα, φαίνεται να τείνουν ότι οι ΣΔ έχουν μάλλον αρνητική επίδραση στην οικονομία, ειδικά στις ανεπτυγμένες χώρες (d'Agostino et al., 2017). Οι Dunne et al. (2013) αναλύουν τα αποτελέσματα 168 ερευνών στο διάστημα 1973-2013, το 38,1% των οποίων καταλήγουν σε αρνητική επίδραση των ΣΔ στην οικονομική ανάπτυξη, το 39,8% σε μη ξεκάθαρα αποτελέσματα και μόλις το 23% σε θετική συσχέτιση. Ακόμα όμως και η αρνητική επίδραση, όπου υπάρχει, δεν θεωρείται να είναι σημαντικής έντασης και αμφισβητείται ότι η μείωση των ΣΔ έχει, βραχυπρόθεσμα τουλάχιστον, αποτελέσματα (Drèze, 2006). Επίσης οι Kollias et al. (2007) τονίζουν ότι προβληματικός είναι και ο καθορισμός της κατεύθυνσης της αιτιότητας στις περιπτώσεις που υπάρχει εξάρτηση μεταξύ ΣΔ και οικονομικής ανάπτυξης.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι δεν είναι δικαιολογημένη η χάραξη αμυντικής οικονομικής πολιτικής και η λήψη αποφάσεων σχετικών με την αμυντική αγορά, με βάση τα πιθανά αποτελέσματα που αυτές θα έχουν στην συνολική οικονομία. Κύρια παράμετρος πρέπει να είναι η εξασφάλιση της απαραίτητης ποσότητας άμυνας και ασφάλειας. Σε αυτό το πλαίσιο συμπεριλαμβάνονται και θετικά, σε οικονομικούς μεταξύ άλλων όρους, αποτελέσματα που μπορούν να προκύπτουν συγκεκριμένα για την αμυντική αγορά, καθιστώντας αυτήν λειτουργική και αποδοτική. Οι ΣΔ, και συγκεκριμένα το μέρος αυτών που αποτελεί το κομμάτι της ζήτησης της αμυντικής αγοράς, είναι ουσιαστικά η χρηματοδότηση, το απαραίτητο κεφάλαιο, χωρίς το οποίο δεν μπορεί η αμυντική αγορά να είναι μια λειτουργική αγορά.

4.2 Η Ευρωπαϊκή Αμυντική Αγορά

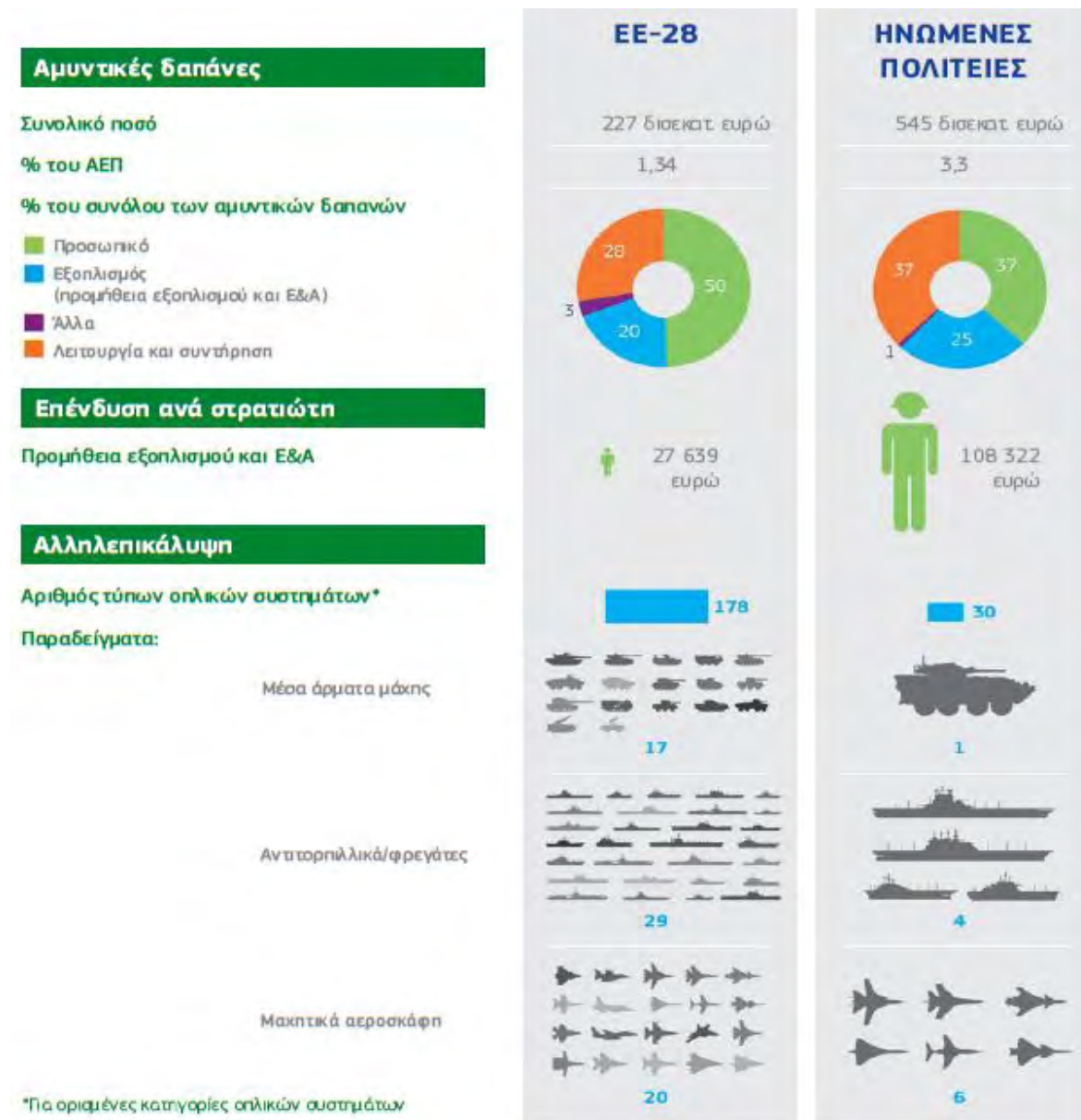
Η αμυντική αγορά της ΕΕ δεν είναι μια ενιαία αγορά. Η ευρωπαϊκή αμυντική αγορά είναι εξαιρετικά κατακερματισμένη και αποτελείται ουσιαστικά από 28 διαφορετικές εθνικές αγορές. Αυτές ξεχωρίζουν στο κομμάτι της ζήτησης, χωρίς ιδιαίτερη συνοχή στην προμήθεια μέσων και υπηρεσιών, στο κομμάτι της προσφοράς, με την περιορισμένη συνεργασία στην αμυντική βιομηχανία αλλά και στο λειτουργικό-κανονιστικό πλαίσιο, με την ύπαρξη αυτόνομων εμπορικών πολιτικών στον τομέα της άμυνας. Όποιες ομοιότητες παρουσιάζονται είναι περισσότερο σε περιφερειακό επίπεδο και οφείλονται κυρίως στην παγκοσμιοποίηση της αγοράς και σε βιομηχανικές πολιτικές. Ο κατακερματισμός αυτός αποτελεί παράδοξο στο περιβάλλον της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς, η οποία θεωρείται από τα αποτελεσματικότερα επιτεύγματα της ΕΕ, στην οποία αποδίδεται σε μεγάλο μέρος η μεγάλη ευρωπαϊκή οικονομική ανάπτυξη αλλά και στην οποία βασίζεται η πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Μέχρι τώρα, ούτε τα μακροχρόνια δημοσιονομικά ελλείματα αλλά ούτε τα αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης ήταν αρκετά να στρέψουν τα κ-μ από μια προσέγγιση εγχώριας στήριξης σε μια *value for money* προσέγγιση (Briani et al., 2013). Σαν κύριος λόγος της διαφοροποίησης αυτής της αμυντικής αγοράς θεωρείται η διαφύλαξη της εθνικής κυριαρχίας στον ευαίσθητο τομέα της άμυνας, σε συνδυασμό με την έλλειψη βούλησης και εμπιστοσύνης μεταξύ των κυβερνήσεων των κ-μ.

Από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα, σε οποιαδήποτε πρωτοβουλία για συνεργασία και ενοποίηση στην ευρωπαϊκή άμυνα, γίνεται λόγος για τη δημιουργία μιας περισσότερο ομοιογενούς ή ακόμα και μιας ενιαίας ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς (European Defence Market – EDEM)⁶⁴. Μεταξύ άλλων, η δημιουργία μιας ενιαίας και φιλελευθεροποιημένης EDEM είναι από τους κύριους λόγους δημιουργίας του ίδιου του EDA. Με αυτόν τον τρόπο θα διευρυνόταν στον αμυντικό τομέα η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά πολιτικών αγαθών και υπηρεσιών, μεταφέροντας στην αμυντική αγορά τα σχετικά οφέλη (Hartley, 2003). Η έλλειψη μιας ενιαίας EDEM καθιστά την ευρωπαϊκή αμυντική αγορά μη αποδοτική (Hartley, 2008), περιορίζοντας την ανταγωνιστικότητα και τη διαλειτουργικότητα, δημιουργώντας αλληλεπικαλύψεις και αποτρέποντας την ύπαρξη οικονομιών κλίμακας. Διαχρονικά τα κ-μ διατηρούν την αμυντική αγορά εκτός της σφαίρας της ΕΕ, κυρίως μέσω του, κατά όνομα μόνο διαφοροποιημένου, άρθρου 223 της Συνθήκης της Ρώμης, άρθρου 296 της Συνθήκης του Άμστερνταμ, σήμερα σε ισχύ άρθρου 346 της Συνθήκης της Λισαβόνας (Masson et al., 2015).

⁶⁴ Αλλά και νωρίτερα, όπως για παράδειγμα στην έκθεση Tindemans του 1974.

Η ίδια η κομισιόν τονίζει τη μη αποδοτικότητα της EDEM λόγω του κατακερματισμού της. Στο Διάγραμμα 4.3 φαίνεται ποσοτικά το μέγεθος των αλληλεπικαλύψεων που αυτός δημιουργεί, συγκρινόμενος με την αμυντική αγορά των ΗΠΑ (European Commission, 2017e).

Διάγραμμα 4.3 Αλληλεπικαλύψεις στις ευρωπαϊκές αμυντικές δαπάνες (στοιχεία 2016)

Πηγή: European Commission (2017e)

Μια πραγματική ενιαία αμυντική αγορά είναι αναγκαία για την αμυντική ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Αυτή συμπεριλαμβάνει το συντονισμό της ζήτησης, την ενθάρρυνση του ανταγωνισμού, το συντονισμό των επενδύσεων, τη διασυνοριακή πρόσβαση των αμυντικών εταιριών και την ύπαρξη οικονομιών κλίμακας. Η ενιαία EDEM αυξάνει επίσης την αποτελεσματικότητα της κρίσιμης για τον τομέα R&D. Οποιαδήποτε ευρωπαϊκή πρωτοβουλία σχετικά με την EDEM δεν έχει μέχρι σήμερα αποδώσει, κυρίως λόγω της αποτυχίας τους να

επιρεάσουν τις αντίστοιχες εθνικές κυβερνητικές πολιτικές επί του θέματος, που θα οδηγούσαν σε μια ανοιχτή EDEM, συγκρίσιμη με την Ενιαία Αγορά των πολιτικών αγαθών, υπηρεσιών και δημόσιων προμηθειών.

Μια αποδοτική EDEM προϋποθέτει την ύπαρξη συγκεκριμένων χαρακτηριστικών. Ένα από αυτά είναι ένα ομοιογενές τοπίο στις αμυντικές εμπορικές πολιτικές, με παρόμοιες, συνεταιριστικές ή ακόμα και συντονισμένες πολιτικές. Επιλογή αποτελεί ακόμα και μια ενιαία ευρωπαϊκή πολιτική επί των εμπορικών δραστηριοτήτων του τομέα. Αυτό μπορεί να εκφραστεί μέσω της θέσπισης κανονισμών και πολιτικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Άλλο χαρακτηριστικό είναι η ενοποίηση της ζήτησης. Μια περισσότερο εναρμονισμένη ή ακόμα και ενιαία προσέγγιση στην ευρωπαϊκή ζήτηση απαιτείται για την μείωση των αλληλεπικαλύψεων και την αύξηση της αποτελεσματικότητας της αγοράς. Τέλος, ο συντονισμός της R&DT καθιστά το κρίσιμο κομμάτι της έρευνας και τεχνολογίας αποτελεσματικό, σε ποιοτικούς και οικονομικούς όρους, πράγμα που συντελεί στη δημιουργία μιας ανταγωνιστικής αγοράς, που διαθέτει συγκριτικά πλεονεκτήματα σε τεχνολογικούς όρους αλλά και σε όρους απόδοσης. Όπως ο Hartley (2008) υποστηρίζει, η ίδια η οικονομική θεωρία αποτελεί τον οδηγό για μια αποτελεσματική EDEM, με τα εργαλεία που προαναφέρθηκαν και παράδειγμα την Ενιαία Αγορά. Με εφαρμογή διαφορετικών σεναρίων, υπολογίζει ότι μια ενιαία ευρωπαϊκή αμυντική αγορά θα οδηγούσε σε ετήσια εξοικονόμηση κόστους 10-25% ενώ οι Blom et al. (2014) αποδεικνύουν ότι τα οφέλη από μια πιο ανοιχτή, φιλελευθεροποιημένη ενιαία EDEM είναι σημαντικότερα για τα μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη.

4.2.1 Κανονιστικό Πλαίσιο (Κανόνες Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Αγοράς)

Η οδηγία 2014/24/EU⁶⁵ αποτελεί το πλαίσιο, βάση του οποίου εφαρμόζονται οι κανόνες της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς και οι γενικότερες αρχές της ΕΕ στο κομμάτι των δημοσίων προμηθειών. Οι σημαντικότερες από τις αρχές αυτές είναι η αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, της ελευθερίας της εγκατάστασης και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, η αρχή της ίσης μεταχείρισης, της αποφυγής διακρίσεων, της αμοιβαίας αναγνώρισης, της αναλογικότητας και η αρχή της διαφάνειας. Οι κανόνες της συγκεκριμένης οδηγίας εφαρμόζονται σε δημόσιες συμβάσεις έργου, αγαθών και υπηρεσιών που η αξία τους ξεπερνά κάποια, κατά κατηγορία, κατώτατα όρια, με τρόπο που να διασφαλίζεται ότι οι παραπάνω αρχές εφαρμόζονται στην πράξη και ότι οι δημόσιες προμήθειες είναι ανοιχτές στον

⁶⁵ Η συγκεκριμένη οδηγία κατήργησε την αντίστοιχη 2004/18/EC (και παλιότερα οδηγία 93/36) που ίσχυε μέχρι το 2014 και υπηρετούσε τον ίδιο σκοπό.

ανταγωνισμό. Τα προϊόντα και οι υπηρεσίες της αμυντικής αγοράς, δεδομένου ότι αφορούν σχεδόν αποκλειστικά τις κρατικές αρχές υπόκεινται στην παραπάνω οδηγία. Ωστόσο, στο πρώτο ήδη άρθρο της παραπάνω οδηγίας αναφέρεται ότι αυτή υπόκειται στις εξαιρέσεις που θέτει το άρθρο 346 της TFEU ενώ στα άρθρα 15 και 16 περιγράφονται περισσότερες περιπτώσεις στις οποίες προμήθειες σχετικές με την άμυνα και ασφάλεια εξαιρούνται της οδηγίας⁶⁶. Οι εξαιρέσεις αυτές που προβλέπονται για τις αμυντικές προμήθειες στην οδηγία της Ενιαίας Αγοράς, που στην πραγματικότητα αποτελούν διαχρονικά τον κανόνα, έχουν αποτρέψει την εφαρμογή των κανόνων και αρχών της τελευταίας στην αμυντική αγορά.

Το άρθρο 346 της TFEU, συνεχίζοντας το «έργο» του άρθρου 223 της Συνθήκης της Ρώμης και του άρθρου 296 της TEC, σηματοδοτεί την διαχρονική πρόθεση των κ-μ να αποκλείσουν την αμυντική αγορά από τη σφαίρα της ΕΕ (Masson et al., 2015) και έχει αποτρέψει τη γέννηση μιας αληθινής ενιαίας αμυντικής αγοράς για περίπου 50 χρόνια (Ballester, 2013). Ανεξάρτητα από προβλέψεις συνθηκών και οδηγιών, δίνει τη δυνατότητα στα κ-μ να μην παρέχουν πληροφορίες για λόγους που διασφαλίζουν τα συμφέροντα ασφαλείας του και να λαμβάνουν αναγκαία μέτρα που μπορεί να αλλοιώνουν τους ευρωπαϊκούς όρους της αγοράς, όταν αφορούν την παραγωγή ή εμπορία όπλων, πυρομαχικών και πολεμικού υλικού (Ballester, 2013). Κυρίως βασισμένα στο άρθρο αυτό, τα κ-μ θεωρούν τον τομέα των αμυντικών προμηθειών μια *domaine réservé* (Briani et al., 2013), στην οποία δεν ακολουθούν τις κοινοτικές επιταγές και ουσιαστικά χαράζουν και εφαρμόζουν τη δική τους ξεχωριστή εθνική πολιτική. Με τον τρόπο αυτό έχει δημιουργηθεί μια κρατοκεντρική αμυντική αγορά στο περιθώριο της Ενιαίας Αγοράς. Ο κατακερματισμός αυτός των εθνικών αμυντικών αγορών σε συνδυασμό με το μικρό σχετικά μέγεθος των περισσότερων κ-μ, αποτρέπει τη δημιουργία οικονομιών κλίμακας και υποβαθμίζει την ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς συνολικά (Dyson and Konstadinides, 2013). Αξίζει να σημειωθεί ότι αν και το άρθρο 346 δίνει την παραπάνω δυνατότητα, το άρθρο 348 της TFEU δρα θεωρητικά ως δικλείδα ασφαλείας, προβλέποντας το δικαίωμα της νομικής προσφυγής της EC ή ενός κ-μ στο δικαστήριο της ΕΕ, σε περίπτωση ανάρμοστης χρήσης του άρθρου 346 με τρόπο που θίγει τις συνθήκες ανταγωνισμού στην εσωτερική αγορά. Αναλύοντας το άρθρο 348 αλλά και άλλες θεσμικές προβλέψεις, οι Dyson and Konstadinides (2013) τονίζουν ότι η αντίληψη ότι η αμυντική αγορά και βιομηχανία είναι υπεράνω των κανόνων και του ευρωπαϊκού νόμου είναι απόλυτα λανθασμένη σε θεωρητικό πλαίσιο. Ωστόσο, μέχρι σήμερα, το άρθρο 346 χρησιμοποιείται σχεδόν αυτόματα στη μεγάλη

⁶⁶ Μεταξύ άλλων όταν αυτές εμπίπτουν στην οδηγία 2009/81/EC, για λόγους που προβλέπονται στο άρθρο 346 της TFEU και για λόγους εμπιστευτικότητας.

πλειοψηφία των αμυντικών συμβάσεων των κ-μ, ενώ ο αριθμός των νομικών προσφυγών είναι πολύ μικρός για να προκαλέσουν κάποια αλλαγή πρακτικής (Masson et al., 2015). Έχει δημιουργηθεί με τον τρόπο αυτό ένα συνονθύλευμα εθνικών κανονιστικών πλαισίων που εμποδίζει την εγκαθίδρυση μιας EDEM και τη σύμπλευση με της αρχές των Συνθηκών (European Commission, 2016a,e).

Το 2009 το EP ενέκρινε τις οδηγίες 2009/81/EC και 2009/43/EC της κομισιόν, γνωστές ως το «Αμυντικό Πακέτο» (“Defence Package”) του 2009. Οι οδηγίες αυτές κάλυψαν ένα μεγάλο κενό που δημιουργούνταν από τη μη ξεκάθαρη πρόβλεψη της 2004/18/EC (σήμερα 2014/24/EU) για την αγορά αμυντικού υλικού σε συνδυασμό με τα προαναφερόμενα για τη χρήση του άρθρου 346 της TFEU (Dyson and Konstadinides, 2013; European Commission, 2016a,e). Το «πακέτο άμυνας» αποτελεί μια από τις σύγχρονες ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες στην πορεία προς την αμυντική ολοκλήρωση με τους σκοπούς και τη λογική παρέμβασης να παρουσιάζονται στο αντίστοιχο κεφάλαιο της εργασίας. Οι δύο οδηγίες αποτελούν μέχρι σήμερα τους κύριους κανόνες για τη λειτουργία της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς⁶⁷. Τα κ-μ είχαν κατά περίπτωση δυσκολίες στο να τις απορροφήσουν στο εσωτερικό τους αλλά από το Μάιο του 2013⁶⁸ αποτελούν μέρος της εθνικής νομοθεσίας σε όλα τα κ-μ. Συνοψίζοντας τους σκοπούς τους μπορεί να αναφερθεί ότι ο ρόλος τους είναι η εισαγωγή της αμυντικής αγοράς στο ευρωπαϊκό κανονιστικό πλαίσιο, δημιουργώντας μια ανοιχτή και ανταγωνιστική EDEM και κατά επέκταση μια ισχυρή EDTIB.

Η οδηγία 2009/81/EC ρυθμίζει τις διαδικασίες των δημόσιων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών σχετικών με την άμυνα, ώστε να εκτελούνται με ανταγωνιστικό τρόπο βασισμένο στις αρχές διαφάνειας και ίσης μεταχείρισης (European Commission, 2016a,e). Τέτοιες διαδικασίες είναι η διαπραγμάτευση με προκήρυξη διαγωνισμού, ο ανταγωνιστικός διάλογος, η δημοσίευση των προκηρύξεων, κριτήρια επιλογής αναδόχου και κανόνες για την υπεργολαβία καθώς και στατιστικές υποχρεώσεις για την εκτίμηση της αποτελεσματικότητας της οδηγίας. Αν και η οδηγία στοχεύει στον περιορισμό της χρήσης του άρθρου 346⁶⁹ και λοιπών εξαιρέσεων (άρθρο 11), περιλαμβάνει και αυτή ειδικές εξαιρέσεις (άρθρα 12, 13), κάνοντας επίσης λόγω για «ουσιώδη συμφέροντα ασφαλείας». Οι εξαιρέσεις αφορούν διεθνής κανονισμούς, δραστηριότητες πληροφοριών, συνεργατικά προγράμματα, μεγάλο μέρος των

⁶⁷ Άλλες πηγές κανόνων για την ευρωπαϊκή αμυντική αγορά είναι τα άρθρα 173 και 352 της TFEU, η κοινή θέση (CP) 2008/944/CFSP και ο κανονισμός (EC) 428/2009 (με την προσθήκη της σημείωσης 2018/24).

⁶⁸ Στις οδηγίες προβλεπόταν η συμμόρφωση των κ-μ μέχρι τον Αύγουστο του 2011. Μόλις 3 κ-μ τήρησαν αυτή την προθεσμία (European Commission, 2016a).

⁶⁹ Αναφέρεται σαν επιχειρησιακός σκοπός της οδηγίας (European Commission, 2016a,e).

διακυβερνητικών συμβάσεων και των σχετικών με την έρευνα και ανάπτυξη. Από την είσοδό της σε εφαρμογή οι συμβάσεις που εκτελούνται υπό τις προβλέψεις της αυξάνονται συνεχώς, έχοντας αυξηθεί κατά 10 φορές σε απόλυτο αριθμό την πενταετία 2011-2015 (Masson et al., 2015; European Commission, 2016a,e). Η χρήση της οδηγίας παρουσιάζει μεγάλη ανομοιομορφία μεταξύ των κ-μ, τα οποία δεν δείχνουν την ίδια βούληση για πραγματική συμμόρφωση, με έξι κ-μ να μην έχουν εκδώσει κανένα συμβόλαιο στο συγκεκριμένο διάστημα (Πίνακας 4.3).

Πίνακας 4.3 Αναθέσεις Συμβάσεων (Contract award notices) που συνάφθηκαν υπό την Οδηγία 2009/81/EC

Χώρα ¹	2011	2012	2013	2014	2015	Σύνολο
Αυστρία		1	4	1	5	11
Βέλγιο		3	28	25	14	70
Βουλγαρία	2	2	17	19	35	75
Κροατία				16	31	47
Τσεχία		9	16	37	75	137
Δανία		17	23	32	40	112
Εσθονία			7	14	19	40
Φινλανδία		26	36	45	39	146
Γαλλία		39	230	225	246	740
Γερμανία	3	87	202	251	271	814
Ουγγαρία	1	11	18	7	10	47
Ιταλία	10	106	97	105	88	406
Λετονία			5	4	12	21
Λιθουανία		3	8	18	25	54
Ολλανδία		4	5	23	31	63
Πολωνία		3	32	171	185	391
Πορτογαλία					8	8
Ρουμανία			21	58	48	127
Σλοβακία		5	1	5	15	26
Σλοβενία			8	7	10	25
Σουηδία		2	9	13	10	34
Ηνωμένο Βασίλειο		30	53	86	90	259
Σύνολο ΕΕ28	16	348	820	1162	1307	3653

Σημειώσεις:

1. Έξι κ-μ (Ελλάδα, Ιρλανδία, Ισπανία, Κύπρος, Λουξεμβούργο, Μάλτα) δεν έχουν επισυνάψει καμία σύμβαση σύμφωνα με την οδηγία και δεν συμπεριλαμβάνονται στον πίνακα

Πηγή: European Commission

Στην αξιολόγηση της εφαρμογής της 2009/81/EC το 2016, η Κομισιόν αναφέρει ότι οδήγησε σε μια αρχική αύξηση της ανταγωνιστικότητας, της διαφάνειας και της μη διάκρισης. Ωστόσο σε ό,τι αφορά τα σημαντικά, μεγάλης στρατηγικής και οικονομικής αξίας οπλικά συστήματα, σε ελάχιστες περιπτώσεις η Οδηγία χρησιμοποιήθηκε. Τα κ-μ συνεχίζουν να επικαλούνται το

άρθρο 346 και τις άλλες εξαιρέσεις. Αναποτελεσματική κρίνεται η Οδηγία και σχετικά με τις προβλέψεις τις για τις υπεργολαβίες, με τις δυνατότητες των άρθρων 50 και 53 ουσιαστικά να μη χρησιμοποιούνται από τα κ-μ. Μόλις το 27,9% του αριθμού των συμβάσεων και το 6,1% της συνολικής τους αξίας, στο παραπάνω χρονικό διάστημα, ανατίθεται σε SMEs⁷⁰.

Η οδηγία 2009/43/EC απλοποιεί τους όρους και τις προϋποθέσεις μεταφοράς συγκεκριμένων αμυντικών προϊόντων⁷¹ εντός ΕΕ, ώστε να βελτιώσει τη λειτουργία της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς μέσω της ενοποίησης της ευρωπαϊκής αμυντικής αλυσίδας (European Commission, 2016d). Τα κύρια εργαλεία της Οδηγίας Μεταφορών (Transfer Directive – TD), όπως αναφέρεται, είναι η δημιουργία τριών τύπων αδειών μεταφοράς (Transfer Licenses) αμυντικού υλικού εντός της ΕΕ και η πιστοποίηση (Certification) παραληπτών επιχειρήσεων, ενώ προβλέπει εξαγωγικούς περιορισμούς και διαδικασίες για την παροχή και ανταλλαγή πληροφοριών για τις μεταφορές, τις άδειες και τις πιστοποιήσεις. Η TD υπόκειται και αυτή στους περιορισμούς του άρθρου 346 προβλέποντας εξαιρέσεις, με σημαντικότερη την περίπτωση των διακυβερνητικών μεταφορών. Οι άδειες μεταφοράς που προβλέπονται είναι: 1) οι γενικές άδειες μεταφοράς (General Transfer Licenses – GTL), 2) οι συνολικές άδειες μεταφοράς (Global Transfer Licenses – GloTL) και 3) οι ατομικές άδειες μεταφοράς (Individual Transfer Licenses – ITL), με την προστιθέμενη αξία της TD να βρίσκεται στις *ex officio* εγκεκριμένες GTLs. Αναφορικά με τις πιστοποιήσεις, με βάση συγκεκριμένα κριτήρια, αμυντικές επιχειρήσεις πιστοποιούνται ως αξιόπιστοι παραλήπτες αμυντικού υλικού μέσω μιας GTL. Όπως και στην οδηγία 2009/81/EC, η συμπεριφορά των κ-μ δεν είναι ομοιόμορφη με τον αριθμό των GTL και των πιστοποιήσεων να διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους, κάνοντας σε διαφορετικό βαθμό χρήση τις δυνατότητες για εξαίρεση (Brown et al., 2016). Η αξιολόγηση της TD αναφέρει ότι ενώ και αυτή δημιούργησε μια τάση προς τη σωστή κατεύθυνση, παραμένει περιορισμένη. Σήμερα μόλις 59 αμυντικές εταιρίες της ΕΕ έχουν λάβει πιστοποίηση⁷². Οι SMEs, που ήταν ο πραγματικός στόχος της πρόβλεψης αυτής, δεν επιλέγουν τη συγκεκριμένη οδό, με τις απαιτήσεις της πιστοποίησης να φαίνονται ιδιαίτερα επιβαρυντικές (Masson et al., 2015). Σαν κύριος λόγος της περιορισμένης επιτυχίας της TD αναφέρεται η έλλειψη ουσιαστικών κινήτρων, με αυτά να περιορίζονται στο επίπεδο της δημόσιας εικόνας και του μάρκετινγκ. Τα κ-μ δεν φαίνονται πρόθυμα για την πραγματική αξιοποίηση της Οδηγίας και δεν μοιράζονται το ίδιο όραμα για τις κοινές άδειες και πιστοποιήσεις.

⁷⁰ Τα αντίστοιχα ποσοστά της συμμετοχής των SMEs στις συνολικές δημόσιες συμβάσεις είναι 56% σε αριθμό και 29% σε συνολική αξία αντίστοιχα.

⁷¹ Περιγράφονται σε έναν κατάλογο προϊόντων, βάση της ετησίως αναθεωρούμενης *EU Common Military List*.

⁷² Όπως παρουσιάζονται στην επίσημη ιστοσελίδα της EC (σχετικά με τη CERTIDER) στις 10 Μαρτίου 2019.

Πίνακας 4.4 Γενικές Άδειες (GTL) και Πιστοποιημένες Αμυντικές Εταιρίες (CERTIDER) ανά κ-μ¹

Χώρα ²	Αριθμός Γενικών Αδειών ²	Αριθμός Πιστ/νων Εταιριών ²	Εταιρίες
Αυστρία	0	1	Glock Ges.m.b.H.
Βέλγιο	5	6	Advionics, Belgium Engine Center, CMI Defence, FN Herstal, Oip Sensor Systems Nv, Thales Belgium
Βουλγαρία	0	1	EnerSys AD
Δανία	0	3	Composhield, Falck Schmidt Defence Systems, Terma
Γαλλία	2	13	Junghans T2M, Messier-Bugatti-Dowty, Nexter Munitions, Nexter Systems, Panhard General Defense, Ratier-Figeac, Renault Trucks Defense, Rockwell-Collins France, Safran Aircraft Engines, Safran Power Units, Sofradir, Thales Avionics, Safran Electronics & Defense
Γερμανία	2	16	Airbus Operations, Atlas Elektronik, Diehl Aerospace, Diehl Defence GmbH & Co., Hensoldt Optronics, Honeywell Aerospace, Honeywell Regelsysteme, Junghans microtec, KMW, MBDA Deutschland, Northrop Grumman LITEF, Raytheon Deutschland, Rheinmetall Electronics, Rheinmetall MAN Military Vehicles, Rheinmetall Waffe Munition, RUAG Ammotec
Εσθονία	4	0	
Ισπανία	5	1	Celéstica Valencia S.A.U.
Ιταλία	6	1	MBDA
Κύπρος	3	0	
Λετονία	4	1	VAIROG EU
Λιθουανία	4	1	UAB "Yukon Advanced Optics Worldwide"
Ολλανδία	4	2	Nederlandse Instrumenten Compagnie "Nedinsco", Thales Nederland
Ουγγαρία	4	4	Gamma Múszaki, RABA Jarmu, Respirator, RUAG Ammotec Magyarorszagi
Πολωνία	1	4	Korporacja Wschód, Metalexport-S, Rosomak Spolka Akcyjna, WB Electronics
Πορτογαλία	5	1	OGMA - Indústria Aeronáutica de Portugal
Ρουμανία	7	0	
Σλοβακία	4	1	Glock, s.r.o.
Σουηδία	5	1	FLIR Systems AB
Τσεχία	4	0	
Φινλανδία	0	2	Patria Land Services, Patria Land Systems
Σύνολο ΕΕ28	69	59	

Σημειώσεις:

1. Κατάσταση όπως στις 10 Μαρτίου 2019.

2. Επτά κράτη-μέλη (Ελλάδα, ΗΒ, Ιρλανδία, Κροατία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Σλοβενία) δεν διαθέτουν GTL ή πιστοποιημένες εταιρίες.

Πηγή: Δεδομένα European Commission / CERTIDER, επεξεργασία του συγγραφέα

Κοινό στοιχείο για τις δύο οδηγίες του αμυντικού πακέτου του 2009, αναφορικά με την αξιολόγηση της εφαρμογής τους, είναι ότι η EC υποστηρίζει ότι παραμένουν να είναι σχετικές και αναγκαίες για την επίτευξη του στόχου της δημιουργίας μιας ανταγωνιστικής EDEM. Παρουσιάζουν συνοχή στο περιεχόμενό τους αλλά και μεταξύ τους. Για το λόγο αυτό, ακόμα και στο ψήφισμα για την EDU, το EP ζητάει από την EC και τα κ-μ την πλήρη εφαρμογή και όχι τη μετατροπή των οδηγιών του Defence Package (European Parliament, 2016). Η περιορισμένη επιτυχία τους οφείλεται στον τρόπο εφαρμογής τους, την έλλειψη κινήτρων και στο επίπεδο προθυμίας των κ-μ. Κυριότερη αδυναμία τους θεωρείται η δυνατότητα εξαίρεσης από τις επιταγές τους των μεταξύ κυβερνητικών αρχών προμηθειών – μεταφορών, οι οποίες αποτελούν και τη συντριπτική πλειοψηφία στον αμυντικό τομέα.

Άγραφο κανόνα της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς, που αν και δεν προβλέπεται από κάποιο ευρωπαϊκό κείμενο έχει «θεσμοθετηθεί» από τα ίδια τα κ-μ (Briani et al., 2013) είναι ο κανόνας-αρχή του *juste retour*, που κυριαρχεί σε όλες τις συνεργατικές αμυντικές δραστηριότητες στην ΕΕ. Σύμφωνα με την αρχή αυτή σε μια παραγωγή ή προμήθεια που εκτελείται συνεργατικά, το μερίδιο εργασίας (work share) που εκτελείται από ένα εμπλεκόμενο μέρος είναι αυστηρά ανάλογο της οικονομικής συνεισφοράς (cost share) του μέρους στο πρόγραμμα, χωρίς να συνυπολογίζονται κριτήρια οικονομικού ανταγωνισμού και τεχνολογικής ποιότητας (Heuninckx, 2008). Για παράδειγμα, αν σε ένα πολυεθνικό πρόγραμμα ανάπτυξης ενός όπλου η Γερμανία πληρώνει το 30% του κόστους, σε γερμανικές εταιρίες θα ανατεθούν συμβάσεις αξίας ίσης με το 30% του συνολικού προϋπολογισμού του προγράμματος, ακόμα και αν ουσιαστικά δεν υπάρχουν γερμανικοί ανάδοχοι που μπορούν να παρέχουν τη ζητούμενη ποσότητα και ποιότητα. Η αρχή *juste retour* μπορεί να λάβει διάφορες μορφές και θεωρείται από τις κυριότερες αιτίες της χαμηλής αποδοτικότητας της ευρωπαϊκής αγοράς, μέσω της αύξησης του κόστους και της δημιουργίας αλληλεπικαλύψεων, στην περίπτωση που στις εμπορικές δραστηριότητες υπάρχουν συνεργασίες κ-μ ή και άλλων ενδιαφερόμενων μερών. Εμφανίζεται συνήθως, άλλα όχι αποκλειστικά, στις φάσεις ανάπτυξης και παραγωγής συστημάτων. Η ευλογοφανώς αντίθετη με τις αρχές της ΕΕ αυτή πρακτική, βρίσκει επίσης υπόβαθρο για την εφαρμογή της στο άρθρο 346 της TFEU.

Όπως τονίζουν οι Drent and Zandee (2018), μια ανοιχτή EDEM είναι ακόμα σήμερα απύουσα. Η προσπάθεια της EC με το *defence package* να σπάσει τα δεσμά του εθνικού προστατευτισμού θέτοντας ενιαίους, ευρωπαϊκών αρχών κανόνες στην αμυντική αγορά δεν έχουν στεφθεί με ιδιαίτερη επιτυχία. Η ίδια η Κομισιόν (2016) παραδέχεται ότι η κατάσταση με τις διασυννοριακές συμβάσεις είναι περίπου η ίδια με αυτήν της περιόδου πριν από τις δύο οδηγίες.

Το άρθρο 346 της ΤFEU συνεχίζει να παρέχει στα κ-μ το δικαίωμα να προβάλουν λόγους εθνικής ασφάλειας για να διατηρούν τις εμπορικές αμυντικές δραστηριότητες μακριά από τον διασυνοριακό ανταγωνισμό.

4.2.2 Το Κόστος της Μη Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Αγοράς

Ήδη αναφέρθηκε η αναποτελεσματικότητα και η μειωμένη απόδοση της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς. Αυτό αποδίδεται στο ότι ουσιαστικά δεν αποτελεί μια ενιαία EDEM αλλά μία κατακερματισμένη αγορά, ένα σύνολο εθνικών, σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητων αγορών. Οι αγορές αυτές παρουσιάζουν περιορισμένη συνοχή και συνεργασία μεταξύ τους ενώ η συμμόρφωση στις κοινοτικές προβλέψεις είναι σε μεγάλο βαθμό επιφανειακή. Επίσης παρουσιάστηκε ότι σε όλες τις σύγχρονες ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες προς τη δημιουργία της EDU, σαν απαραίτητη προϋπόθεση αναφέρεται η δημιουργία της EDEM. Μια ενιαία EDEM θα υπεραποδίδει του παρόντος σχήματος, με τη λογική ότι το αποτέλεσμα του συνεργατικού έργου είναι μεγαλύτερο από το άθροισμα των ανεξάρτητων έργων. Η έλλειψη αυτής επιφέρει ένα κόστος, η αποφυγή του οποίου είναι ο στόχος των προσπαθειών για ενοποίηση της αμυντικής αγοράς. Σαν κόστος της «μη-Ευρώπης» (“non-Europe”) στην αμυντική αγορά αναφέρεται το τίμημα της λειτουργίας της αγοράς σε εθνικό και όχι σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Το κόστος μπορεί να εκφράζεται είτε σε οικονομικούς όρους είτε σε όρους μειωμένου παραγόμενου προϊόντος, που στην περίπτωση της αμυντικής αγοράς είναι η άμυνα και ασφάλεια και κατά επέκταση η εθνική αλλά και ευρωπαϊκά συλλογική ισχύς. Το κόστος αυτό και στις δύο περιπτώσεις είναι δύσκολο να υπολογιστεί και ακόμα περισσότερο να εκφραστεί σε απόλυτα μεγέθη αφού βασίζεται σε υποθετικά σενάρια.

Το κόστος της «μη-Ευρώπης» συνολικά στον αμυντικό τομέα προκαλεί εξίσου: 1) Η έλλειψη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης των στρατιωτικών δομών με τις ένοπλες δυνάμεις να είναι εθνικά οργανωμένες. Η προοπτική του “go-it-alone” πολλαπλασιάζει το κόστος διαμόρφωσης, διατήρησης και επιχειρήσεων των ενόπλων δυνάμεων στην ΕΕ. Σε αυτόν τον παράγοντα βρίσκει εφαρμογή η πολιτική του “pooling & sharing” που προωθούν την τελευταία δεκαετία οι ευρωπαϊκοί θεσμοί και ήδη αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο. 2) Η έλλειψη μιας πραγματικά ενοποιημένης ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς. Η ύπαρξη 28 διαφορετικών αγορών με ξεχωριστές διαχειριστικές επιβαρύνσεις και διαφορετικούς κανόνες, μπλοκάρει την ανταγωνιστικότητα, προκαλεί έλλειψη οικονομιών κλίμακας και πλήθος αλληλεπικαλύψεων. Σε εποχές μεγάλης οικονομικής μεγέθυνσης το κόστος αυτό ίσως είναι αποδεκτό για τη διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας, όχι όμως στην παρούσα ευρωπαϊκή οικονομική συγκυρία, η οποία δεν προβλέπεται να αλλάξει τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα (Ballester, 2013). Αν και τα

ποσοτικά αποτελέσματα των προηγούμενων εμπειρικών μελετών αναφέρονται στο συνολικό κόστος για τον τομέα της άμυνας, η εργασία θα εστιάσει σε αυτό της δεύτερης κατηγορίας.

Ο Hartley (2003, 2008) αποτυπώνει την αναποτελεσματικότητα της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς, τόσο σε όρους παραγωγής αμυντικού υλικού όσο και σε όρους υποστήριξης των ενόπλων δυνάμεων. Καταλήγει σε αυτό, συγκρίνοντάς την με τις ΗΠΑ, οι οποίες διαθέτουν πλήρως ενοποιημένη αμυντική αγορά και ένοπλες δυνάμεις. Υποστηρίζοντας την επέκταση της Ενιαίας Αγοράς των πολιτικών αγαθών και υπηρεσιών στον αμυντικό τομέα, αναφέρει εκτιμήσεις ερευνών ότι αυτό θα προκαλούσε εξοικονόμηση στις αμυντικές προμήθειες 10-20%, βασισμένες σε διάφορα σενάρια για το ποια μορφή θα έχει η φιλελευθεροποιημένη αυτή EDEM. Οι Bergstrom et al. (2008) αναφέρουν οικονομικό εμπορικό κόστος 10-25% λόγω της μη ύπαρξης κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής⁷³. Οι Briani et al. (2013) αναλύουν το πιθανό κέρδος από τη μείωση των αλληλεπικαλύψεων σε δομές και ερευνητικές δραστηριότητες και προγράμματα και το υπολογίζουν στα 120 δισεκατ. EUR σε ετήσια βάση. Ο Heuninckx (2017) επικαλείται έρευνες που υπολογίζουν ότι το 20-30% των ευρωπαϊκών προϋπολογισμών που διατίθενται για τις αμυντικές προμήθειες θα είχε εξοικονομηθεί από ένα συνδυασμό μειωμένου κατακερματισμού της αγοράς, χρονικής και τελικής εναρμόνισης των αμυντικών απαιτήσεων των κ-μ και αύξησης της αποδοτικότητας των μεγάλων ευρωπαϊκών προγραμμάτων προμηθειών μέσω της συνεργασίας. Ο Ballester (2013), σε εκτενή έρευνα για τον υπολογισμό αυτού του κόστους, επικαλείται έρευνες του 2003 σύμφωνα με τις οποίες αν η ευρωπαϊκή αμυντική αγορά είχε το ίδιο επίπεδο απόδοσης με αυτή των ΗΠΑ⁷⁴, θα μπορούσε να παράγει το δεδομένο επίπεδο ασφαλείας που επιτυγχάνει, μόλις με 38,2 δισεκατ. USD ανά έτος. Με τις συνολικές ευρωπαϊκές ΣΔ το 2003 να είναι 173 δισεκατ. USD, οι έρευνες αυτές υπολογίζουν το κόστος της «μη-Ευρώπης» για την άμυνα στα 134,8 δισεκατ. USD (120 δισεκατ. ευρώ). Αναθεωρημένη αυτή η *top-down* προσέγγιση του κόστους για το 2012 καταλήγει σε απαιτούμενες ΣΔ 62,9 δισεκατ. EUR αντί των 193 που πραγματικά ξοδεύτηκαν, υπολογίζοντας κόστος της «μη-Ευρώπης» στα 130 δισεκατ. EUR. Μια πιο συντηρητική *bottom-up* προσέγγιση για την εκτίμηση του κόστους από τον EDA, την οποία υιοθετεί το 2017 το EP, υπολογίζει το επιμέρους κόστος σε διάφορους υποτομείς της άμυνας, υπολογίζοντας το συνολικό κόστος της «μη -Ευρώπης» για την άμυνα σε 26,3 δισεκατ. EUR (τιμές 2011) ανά έτος.

⁷³ Εκτός αυτού αναφέρει επιπλέον κόστος 15-25% από την έλλειψη οικονομικών κλίμακας και γνώσης.

⁷⁴ Μέσω της σύγκρισης σε σχετικά με την άμυνα κόστη, το επίπεδο απόδοσης της ευρωπαϊκής αγοράς θεωρήθηκε ίσο με το 10-15% αυτού της αμερικάνικης αγοράς. Με αυτή την υπόθεση έγινε η εξαγωγή των αποτελεσμάτων (Ballester, 2013; European Added Value Unit, 2017).

Πίνακας 4.5 Το Κόστος της «μη-Ευρώπης» στην Ευρωπαϊκή Άμυνα

Building blocks	Cost of non-Europe
Potential efficiency gains through greater cooperation	(€ billion per year)
Efficiency gains in industry	10
Certification of ammunition	0.5
Standardization of ammunition	1.5
Offsets	6.6
Efficiency gains in land forces	6.5
Efficiency gains in infantry vehicles	0.6
Efficiency gains in air-to-air refueling	0.2
Efficiency gains in basic logistic support	0.03
Efficiency gains in frigates	0.4
Total	26.33 billion

Πηγή: **European Added Value Unit (2017)**

Οι Bergstrom et al. (2008) συνοψίζουν τα μειονεκτήματα της έλλειψης μιας ενιαίας EDEM στα εξής, από τα οποία προκύπτει αντίστοιχο κόστος για τους αμυντικούς προϋπολογισμούς: 1) επικαλύψεις στις διαδικασίες ανάπτυξης και παραγωγής και κυρίως στις προσπάθειες R&D, 2) ύπαρξη υπερβάλλουσας παραγωγικής ικανότητας στο παραγωγικό κομμάτι της αγοράς, την αμυντική βιομηχανία, 3) παράλληλη παραγωγή παρόμοιων οπλικών συστημάτων σε συνδυασμό με μειωμένη τήρηση προτύπων 4) μειωμένη ανταγωνιστικότητα, 5) ύπαρξη και συντήρηση βιομηχανικών *lobby*, 6) αναποτελεσματικό μάρκετινγκ λόγω διαφορών στους κανονισμούς εξαγωγών, 7) αναποτελεσματικότητα των συνεργασιών λόγω της πρακτικής *juste retour*. Η από κοινού προμήθεια, η ενοποίηση της ευρωπαϊκής αμυντικής ζήτησης, είναι ο πυρήνας μιας EDEM. Προκαλεί αποφυγή κόστους σε όλες τις εμπορικές φάσεις και βελτιώνει την εξωτερική ανταγωνιστικότητα της αγοράς, είτε μιλάμε για ανάπτυξη-παραγωγή είτε για προμήθεια, με δημιουργία οικονομιών κλίμακας⁷⁵ αλλά και τυποποίηση και διαλειτουργικότητα (Heuninckx, 2017; Hartley, 2003). Για παράδειγμα το κόστος R&D για κάθε έναν συμμετέχοντα σε ένα συνεργατικό πρόγραμμα είναι 25-30% μικρότερο από το αντίστοιχο ενός ανεξάρτητου προγράμματος (Heuninckx, 2017). Στην EDEM θα μπορούσε επίσης να υπάρξει μεγαλύτερη εξειδίκευση μεταξύ των κ-μ που δεν θα έπρεπε να λειτουργούν μια πλήρη αγορά αλλά θα αποτελούν ένα μόνο μέρος μιας μεγαλύτερης αγοράς. Επίσης, η

⁷⁵ Αύξηση κατά 1% στην παραγόμενη ποσότητα προκαλεί αύξηση κόστους κατά 0,86% (μείωση του μοναδιαίου κόστους κατά 9% σε διπλασιασμό της παραγωγής).

παρούσα κατάσταση της αγοράς συντηρεί την πολιτική των αντισταθμιστικών ωφελημάτων (*offsets*)⁷⁶ που θεωρείται κοστοβόρος πολιτική, η οποία υποθάλλει την ανταγωνιστικότητα της αγοράς, εσωκλείει διακρίσεις και είναι αντίθετη με τις αρχές των Συνθηκών (Ballester, 2013), με τον Hartley (2003) να αμφισβητεί ακόμα και τα ονομαστικά οφέλη που αυτά προσφέρουν, σε απόλυτα οικονομικούς όρους. Τέλος, η έλλειψη απλοποιημένων πιστοποιήσεων και τυποποίησης κοστίζει 2 δισεκατ. EUR ετησίως, μόνο σε ότι αφορά τα πυρομαχικά, ενώ καλλιεργεί αλληλεπικαλύψεις και βλάπτει την ανταγωνιστικότητα (Ballester, 2013). Για παράδειγμα, στην περίπτωση της στρατιωτικής αξιοπλοϊμότητας, σύμφωνα με τον EDA, προσθέτουν 50% στο χρόνο ανάπτυξης και 20% στο κόστος ανάπτυξης.

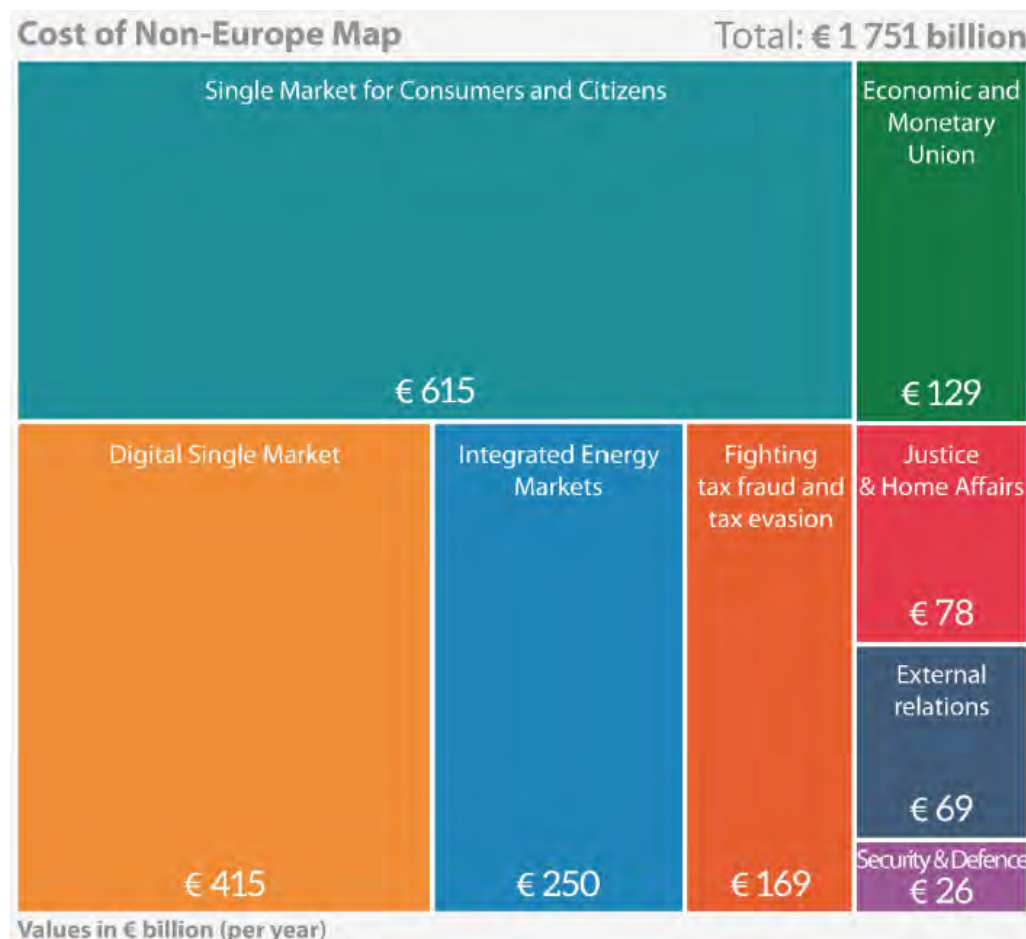
Πέρα όμως από το προαναφερόμενο κόστος της «μη-Ευρώπης», η εγκαθίδρυση μιας ενιαίας EDEM έχει και αυτή το δικό της κόστος (inter alia Hartley, 2003, 2008; Bergstrom et al., 2008). Η δημιουργία μιας EDEM είναι μεγάλη αλλαγή και υπάρχει κόστος προσαρμογής. Από μια τέτοια αλλαγή θα υπάρχουν ευνοημένοι και χαμένοι μεταξύ χωρών, περιοχών και εταιριών. Το συγκεκριμένο κόστος αναφέρεται σε οικονομικούς όρους αλλά και σε όρους απασχόλησης. Στη περίοδο προσαρμογής θα χαθούν θέσεις εργασίας καθώς και εταιρίες θα κλείσουν. Προφανώς, οι αποδέκτες των αρνητικών αυτών επιδράσεων θα αντιδράσουν στη διαφανόμενη αλλαγή, με τη δημιουργία καρτέλ και λόμπι που θα πιέζουν για τη διατήρηση του εθνικού προστατευτισμού, του *juste retour* και του ελεγχόμενου ανταγωνισμού. Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που θα προκύψουν είναι ο επιμερισμός των επιβαρύνσεων (*burden sharing*) στην ενιαία πλέον αγορά, όπως συμβαίνει στη δημιουργία οποιοδήποτε μηχανισμού συνεργατικού τύπου. Αντίστοιχα, δημιουργούνται κίνητρα και ευκαιρίες για πολιτικές *free riding*, ιδιαίτερα από τα μικρότερα κ-μ. Και σε αυτήν την περίπτωση υπάρχει κόστος και πέρα από τον τομέα της αγοράς που δεν θα αναλυθεί στην παρούσα εργασία.

Το κόστος της μη ύπαρξης μιας ενιαίας EDEM δεν αμφισβητείται. Ωστόσο κρίνεται σκόπιμο να παρουσιαστεί η πραγματική ποσοτική του διάσταση, σε σχέση με τα υπόλοιπα πεδία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Το 2017 το EP εξέδωσε έρευνα για τη δυνητική ενίσχυση που μπορούν να προσφέρουν οι διάφορες πρωτοβουλίες της ΕΕ για «περισσότερη Ευρώπη», προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (European Added Value Unit, 2017). Σε αυτήν υπολογίζεται το συνολικό κόστος της «μη-Ευρώπης» σε 1,75 τρισεκατ. EUR. Από τα 8 πεδία που επιμερίζονται το κόστος αυτό, η Άμυνα και Ασφάλεια, αν και αντικειμενικά είναι ένα από τα περισσότερα «μη ευρωπαϊκά» πεδία, έχει το μικρότερο κόστος (Διάγραμμα 4.4). Αυτό υπολογίζεται στα 26

⁷⁶ Ωστόσο την τρέχουσα δεκαετία έχει σημειωθεί σημαντική μείωση της χρήσης τους λόγω κυρίως των κανονιστικών ρυθμίσεων της Ένωσης.

δισεκατ. EUR όταν για παράδειγμα η περαιτέρω ενοποίηση της ενιαίας αγοράς των πολιτικών αγαθών μπορεί να προσφέρει 615 δισεκατ. EUR. Χωρίς το κόστος στον αμυντικό τομέα να μπορεί να θεωρηθεί αμελητέο, για αυτό και βρίσκεται μεταξύ των 8 ευρωπαϊκών πεδίων με τη μεγαλύτερη δυνητική συνεισφορά, μπορεί να θεωρηθεί μικρό σε σχέση με τα άλλα πεδία.

Διάγραμμα 4.4 Ετήσιο Δυνητικό Κόστος της «Μη-Ευρώπης» (δισεκατ. EUR)

Πηγή: European Added Value Unit (2017)

Η επιμονή της ΕΕ για την ενοποίηση της αγοράς και τη δημιουργία της EDEM δεν οφείλεται μόνο στο οικονομικό κόστος. Εξίσου σημαντικό, αν όχι ακόμα περισσότερο, είναι το κόστος της απουσίας της EDEM σε όρους αποτελεσματικής παραγωγής άμυνας και ασφάλειας αλλά και συνολικής ευρωπαϊκής ισχύος, στην προσπάθεια της Ένωσης να διατηρήσει ή και να αυξήσει τον παγκόσμιο ρόλο της. Επίσης, η EDEM δεν είναι μόνο ένα αποτέλεσμα της πορείας προς την EDU αλλά και ένα από τα μέσα-εργαλεία για την επίτευξη της τελευταίας.

4.3 Ευρωπαϊκές Στρατιωτικές Δαπάνες

Ήδη αναλύθηκε η σημασία των ΣΔ και τι αυτές σημαίνουν σε όρους οικονομικούς, εμπορικούς αλλά και σε όρους ισχύος. Επίσης περιεγράφηκαν δείκτες που προκύπτουν με βάση τις ΣΔ και

αποτελούν εργαλεία για τη μελέτη της αμυντικής αγοράς. Παρουσιάστηκε η εικόνα των ΣΔ σε παγκόσμιο επίπεδο, η τάση που αυτές ακολουθούν καθώς και η σχέση τους με τη γενικότερη οικονομία. Στο σημείο αυτό θα αναλυθούν οι ΣΔ των κ-μ. Με βάση αυτές θα καθοριστεί η ζήτηση της αμυντικής αγοράς της ΕΕ και η οικονομική επιβάρυνση που η παραγωγή της απαιτούμενης άμυνας και ασφάλειας προκαλεί, η θέση της αγοράς αυτής στην παγκόσμια σκηνή και πιθανές τάσεις που παρουσιάζονται. Ζητούμενο είναι η εξαγωγή ποσοτικών και ποιοτικών συμπερασμάτων για τις εθνικές αμυντικές αγορές αλλά κυρίως για μια εν δυνάμει EDEM, εξετάζοντας τα στοιχεία των κ-μ συνολικά.

4.3.1 Μεθοδολογία Έρευνας

Για τη μελέτη των ευρωπαϊκών ΣΔ θα χρησιμοποιηθούν οι βάσεις δεδομένων του EDA (EDA defence data). Ο Οργανισμός συγκεντρώνει δεδομένα για τις ΣΔ των μελών του, μέσω των Υπουργείων Άμυνας των κ-μ, σε ετήσια βάση από το 2006. Για κάποιους δείκτες υπάρχουν δεδομένα και για το έτος 2005. Σε ετήσια βάση αναθεωρούνται τα στοιχεία των προηγούμενων ετών, εφόσον προκύψουν αλλαγές. Αν και στην επίσημη ιστοσελίδα του EDA αναφέρεται ότι μπορεί να υπάρχουν οριακά σφάλματα, κυρίως λόγω των διαφορετικών υπολογιστικών συστημάτων και μεθόδων που χρησιμοποιούν τα κ-μ, τονίζεται ότι τα στοιχεία του EDA αποτελούν τα ακριβέστερα διαθέσιμα δεδομένα που υπάρχουν δημοσιευμένα. Για το λόγο αυτό, δεδομένου ότι ο EDA είναι ο καθ' ύλην αρμόδιος οργανισμός που ασχολείται με τις δαπάνες, τους εξοπλισμούς και γενικότερα τα αμυντικά θέματα των κ-μ, η χρήση των συγκεκριμένων βάσεων δεδομένων προτιμήθηκε από άλλους φορείς που διαθέτουν επίσης στοιχεία για τις ΣΔ, όπως είναι η Eurostat και το SIPRI. Μόνο για την περίπτωση της Δανίας, η οποία δεν είναι μέλος του EDA, χρησιμοποιούνται τα στοιχεία της Eurostat.

Η περίοδος 2005-2017 που καλύπτουν τα στοιχεία του EDA εξυπηρετούν τις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας. Η περίοδος των 13 ετών κρίνεται ικανή για τη ρεαλιστική αποτύπωση και τη διαπίστωση τάσεων. Επίσης προσεγγίζει το διάστημα που θα επιλεχθεί στο επόμενο κεφάλαιο για τη μελέτη της EDTIB (2002-2017) για τους λόγους που θα αναλυθούν σε αυτό. Τέλος, το 2005 έχει ολοκληρωθεί η μεγάλη γεωγραφική διεύρυνση της ΕΕ και αυτή έχει λάβει σε μεγάλο βαθμό τη σημερινή της μορφή⁷⁷.

Κρίσιμο ερώτημα για την έρευνα ήταν αν οι ΣΔ του ΗΒ συμπεριληφθούν στην αμυντική ζήτηση της ΕΕ, εν όψει της εξόδου του από την Ένωση, με δεδομένο μάλιστα ότι οι όροι που

⁷⁷ Για τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία που έγιναν μέλη του EDA το 2007 υπάρχουν στοιχεία από το 2006. Για την Κροατία, μέλος του EDA από 2013, υπάρχουν στοιχεία από το 2013.

θα ισχύσουν δεν είναι γνωστοί, και ιδιαίτερα για τον τομέα της άμυνας αποτελούν πρόκληση για τους διαχειριστές της εξόδου (Uttley and Wilkinson, 2016). Στην ανάλυση των δεδομένων επιλέχθηκε να περιληφθεί τόσο η ΕΕ των 28 κ-μ (συμπεριλαμβανομένου του ΗΒ) που στο εξής θα αναφέρεται σαν ΕΕ28, όσο και η μελλοντική ΕΕ μετά την έξοδο του ΗΒ, εφόσον αυτή ολοκληρωθεί, που θα αναφέρεται σαν ΕΕ27⁷⁸. Με την επιλογή αυτή θα διαφανεί η κατάσταση που θα περιέλθει η ευρωπαϊκή αμυντική ζήτηση, οι ευρωπαϊκές ΣΔ και η ευρωπαϊκή αμυντική αγορά στη μετά Βrexit εποχή και η μεταβολή που αυτό θα επιφέρει.

Για την αντιπαράθεση των ΣΔ των κ-μ της ΕΕ σε παγκόσμιο επίπεδο χρησιμοποιήθηκαν οι αντίστοιχες βάσεις δεδομένων του SIPRI, δεδομένου ότι ο EDA διαθέτει στοιχεία μόνο για τα μέλη του.

4.3.2 Παρούσα Κατάσταση

Οι συνολικές ΣΔ των κ-μ για το έτος 2016, σύμφωνα με τον EDA, ανήλθαν στα 205,6 δισεκατ. EUR⁷⁹, οριακά αυξημένες κατά 0,6% από το προηγούμενο έτος (σε πραγματικούς όρους αυξήθηκαν κατά 2,1%) ενώ εκτιμάται ότι το 2017 έφτασαν τα 214,2 δισεκατ. EUR, παρουσιάζοντας σημαντική αύξηση 4,2% (4,8% σε πραγματικούς όρους). Οι ΣΔ του κάθε κ-μ το 2016, η μεταβολή τους σε σχέση με το 2015, οι εκτιμήσεις για το 2017 και το μερίδιό τους στις συνολικές ευρωπαϊκές ΣΔ, σε επίπεδο ΕΕ27 και ΕΕ28 φαίνονται στον Πίνακα 4.6.

Στα 20 από τα 28 κ-μ οι ΣΔ το 2016 παρουσίασαν αύξηση ενώ οι εκτιμήσεις για το 2017 δείχνουν ότι μόλις σε 3 κ-μ θα μειωθούν, σε απόλυτα μεγέθη. Ως μερίδιο του ΑΕΠ τα ποσοστά είναι μικρά και παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις (τυπική απόκλιση 0,5%), με μόλις 4 κ-μ να επιτυγχάνουν το όριο του 2% (Διάγραμμα 4.5). Ακόμα και αν το όριο ήταν χαμηλότερο, στο 1,5%, πάλι μόλις 6 χώρες θα τον είχαν επιτύχει, με τον διάμεσο (*median*) για την ΕΕ28 να είναι 1,2%. Ο μέσος όρος της στρατιωτικής επιβάρυνσης των κ-μ είναι 1,26% επί του αντίστοιχου ΑΕΠ, ενώ οι συνολικές ευρωπαϊκές ΣΔ αποτελούν το 1,4% του συνολικού ευρωπαϊκού ΑΕΠ. Αντίστοιχα είναι τα αποτελέσματα και αναφορικά με το κομμάτι των συνολικών δημόσιων δαπανών που αφιερώνεται στην Άμυνα, με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο του 2,94% (3,04% για τις ευρωπαϊκές δαπάνες συνολικά) να κρίνεται ιδιαίτερα χαμηλός.

⁷⁸ Ο όρος ΕΕ27 για την ΕΕ στη μετά Βrexit εποχή δεν πρέπει να συγχέεται με την ΕΕ μέχρι το 2013 και την είσοδο της Κροατίας, και θα χρησιμοποιηθεί μόνο στην ανάλυση των ποσοτικών δεδομένων.

⁷⁹ Στα ποσά αυτά δεν υπολογίζονται οι ΣΔ της Δανίας, η οποία δεν αποτελεί μέλος του EDA. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, οι ΣΔ της Δανίας για τα έτη 2015-2017 ήταν 3,1, 3,2 και 3,4 δισεκατ EUR αντίστοιχα, αποτελώντας περίπου το 1,55% των συνολικών της ΕΕ. Για λόγους συνοχής, τα απόλυτα μεγέθη της Δανίας δεν συγχωνεύονται σε αυτά του EDA, δεδομένου ότι δεν επηρεάζουν σημαντικά τα αποτελέσματα.

Πίνακας 4.6 Στρατιωτικές Δαπάνες των Κ-Μ (τρέχουσες τιμές) για το 2016

Χώρα	ΣΔ 2016 € εκατ.	Μεταβ. 2015-16	Μεταβ. 2016-17e ¹	ΣΔ / ΑΕΠ	ΣΔ/ Δημ. Δαπανών	Μερίδιο ΕΕ28	Μερίδιο ΕΕ27
Αυστρία	2734	13.8%	-3.2%	0.77%	1.53%	1.3%	1.8%
Βέλγιο	3901	3.0%	1.7%	0.92%	1.73%	1.9%	2.5%
Βουλγαρία	606	6.2%	27.2%	1.26%	3.60%	0.3%	0.4%
Γαλλία	39950	1.9%	2.3%	1.79%	3.17%	19.4%	25.7%
Γερμανία	37598	4.7%	7.6%	1.20%	2.72%	18.3%	24.2%
Δανία ²	3151	3.3%	9.2%	1.10%	2.10%	1.5%	2.0%
Ελλάδα	4190	2.9%	0.6%	2.41%	4.86%	2.0%	2.7%
Εσθονία	450	7.6%	6.3%	2.13%	5.24%	0.2%	0.3%
Ην. Βασίλειο	50379	-6.1%	0.4%	2.10%	5.06%	24.5%	32.5%
Ιρλανδία	899	0.8%	1.8%	0.33%	1.20%	0.4%	0.6%
Ισπανία	9014	-9.9%	19.1%	0.81%	1.91%	4.4%	5.8%
Ιταλία	20226	14.6%	1.5%	1.20%	2.44%	9.8%	13.0%
Κροατία	563	-6.5%	9.3%	1.21%	2.57%	0.3%	0.4%
Κύπρος	287	-3.0%	22.7%	1.57%	4.08%	0.1%	0.2%
Λετονία	364	43.5%	29.1%	1.46%	3.93%	0.2%	0.2%
Λιθουανία	575	35.2%	26.0%	1.49%	4.34%	0.3%	0.4%
Λουξεμβούργο	213	-5.2%	35.4%	0.40%	0.96%	0.1%	0.1%
Μάλτα	54	8.2%	5.7%	0.53%	1.43%	0.0%	0.0%
Ολλανδία	8234	5.3%	5.5%	1.17%	2.70%	4.0%	5.3%
Ουγγαρία	1165	14.2%	2.7%	1.02%	2.20%	0.6%	0.8%
Πολωνία	8500	-11.0%	2.2%	2.00%	4.85%	4.1%	5.5%
Πορτογαλία	2364	-0.8%	2.5%	1.27%	2.84%	1.1%	1.5%
Ρουμανία	2402	3.3%	51.0%	1.42%	4.09%	1.2%	1.5%
Σλοβακία	907	2.0%	9.5%	1.12%	2.69%	0.4%	0.6%
Σλοβενία	406	12.4%	4.0%	1.00%	2.22%	0.2%	0.3%
Σουηδία	4683	1.1%	-1.0%	1.01%	2.04%	2.3%	3.0%
Τσεχία	1690	-2.6%	15.0%	0.96%	2.43%	0.8%	1.1%
Φινλανδία	3208	0.8%	-10.2%	1.49%	2.66%	1.6%	2.1%
Μ.Ο. κ-μ				1.26%	2.94%		
ΕΕ27	155183	3.0%	5.4%	1.27%	2.69%	76%	100%
ΕΕ28	205562	0.6%	4.2%	1.40%	3.04%	100%	133%

Σημειώσεις:

1. Τα ποσά για το έτος 2017 αποτελούν εκτιμήσεις.

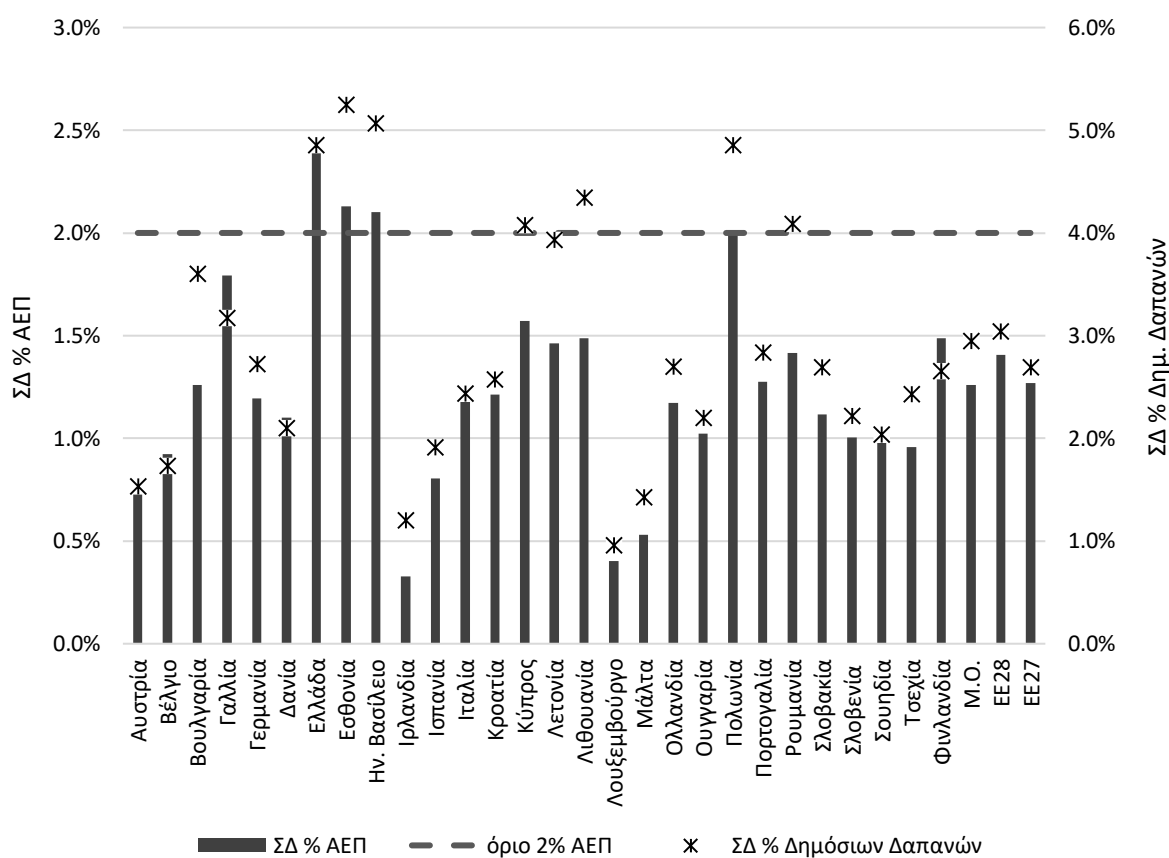
2. Τα στοιχεία για τη Δανία είναι τα μόνα που προκύπτουν από τη Eurostat. Η Δανία δεν συμπεριλαμβάνεται στους υπολογισμούς για την εξαγωγή των συνόλων και των Μ.Ο.

Πηγή: Δεδομένα European Defence Agency, υπολογισμοί του συγγραφέα

Η μεγαλύτερη στρατιωτική επιβάρυνση παρατηρείται σε χώρες που για διαφορετικούς λόγους απαιτούν μεγαλύτερη παραγωγή άμυνας. Στις 10 χώρες με το μεγαλύτερο ποσοστό ΣΔ επί του ΑΕΠ, πέραν από το ΗΒ και τη Γαλλία που μέσω της στρατιωτικής τους ισχύς υποστηρίζουν τον παγκόσμιο ρόλο τους, συναντώνται 8 χώρες που βρίσκονται στα ανατολικά εξωτερικά

σύνορα της ΕΕ⁸⁰. Η ύπαρξη ισχυρής αμυντικής βιομηχανίας δεν φαίνεται να επηρεάζει την επιλογή των κ-μ, με τις χώρες του LoI-6 να παρουσιάζουν πολύ διαφορετική στρατιωτική επιβάρυνση. Συγκεκριμένα, ΗΒ και Γαλλία όπως προαναφέρθηκε βρίσκονται στις πρώτες θέσεις (3^η και 5^η αντίστοιχα), Ιταλία και Γερμανία δέχονται την ίδια στρατιωτική επιβάρυνση (1,20%), αποτελώντας τον ευρωπαϊκό διάμεσο ενώ Σουηδία και Ισπανία διαθέτουν πολύ μικρό ποσοστό του ΑΕΠ τους στην άμυνα. Ωστόσο οι Fontanel and Samson (2008) υποστηρίζουν ότι η σημασία της αμυντικής βιομηχανίας σε μια εθνική οικονομία είναι ένας από τους παράγοντες που καθορίζουν το επίπεδο των ΣΔ μιας χώρας.

Διάγραμμα 4.5 Σύγκριση των ΣΔ των κ-μ το 2016

Πηγή: Δεδομένα European Defence Agency, επεξεργασία του συγγραφέα

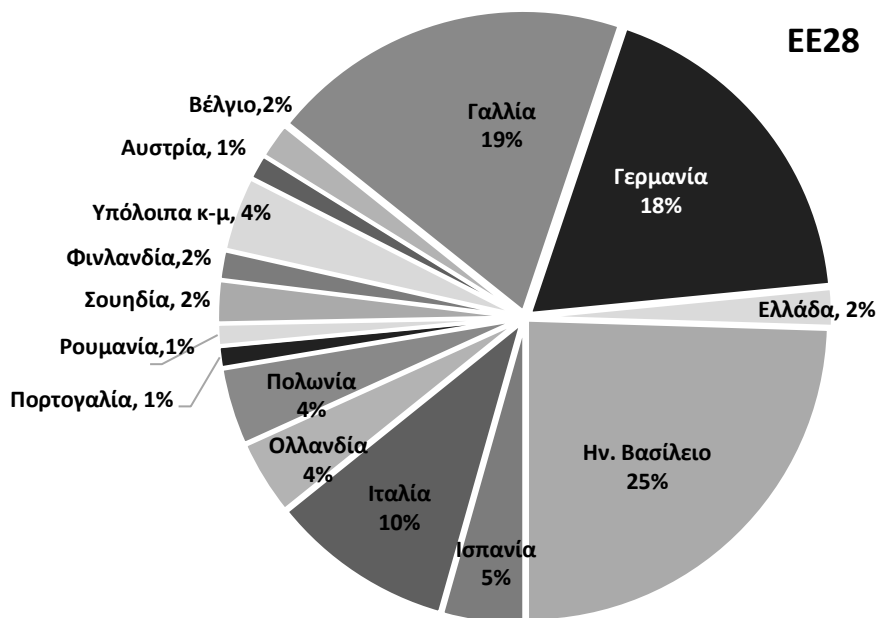
Οι εκτιμήσεις για τα μεγέθη του 2017 δεν επιφέρουν καμία ποιοτική μεταβολή σε αυτές τις παρατηρήσεις ενώ τις οξύνουν ποσοτικά. Στα ίδια αποτελέσματα καταλήγει και η ανάλυση της στρατιωτικής επιβάρυνσης του κρατικού προϋπολογισμού (ΣΔ ως ποσοστό % των συνολικών δημόσιων δαπανών), με μόνη αλλαγή την εκτόπιση της Φινλανδίας από τη Βουλγαρία στην πρώτη δεκάδα. Άξια αναφοράς είναι η μεγάλη αύξηση που εκτιμάται σε κάποιες χώρες για το

⁸⁰ Με βάση τη στρατιωτική επιβάρυνση αυτές είναι οι Ελλάδα, Εσθονία, Πολωνία, Κύπρος, Φινλανδία, Λιθουανία, Λετονία και Ρουμανία.

2017, με το ποσοστό αύξησης σε 6 από αυτές να είναι μεγαλύτερο από 20%. Πέρα από τη Ρουμανία που αυξάνει τις ΣΔ κατά το ήμισυ, χωρίς αυτό να αποτελεί κάποια διόρθωση προηγούμενης χρονιάς, σε Λετονία και Λιθουανία αυτό είναι συνέχεια ακόμα μεγαλύτερης αύξησης το 2016⁸¹.

Σε συμφωνία με την παγκόσμια πραγματικότητα, οι ευρωπαϊκές ΣΔ παρουσιάζουν μεγάλη συγκέντρωση. Στις τέσσερις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές οικονομίες (Γερμανία, ΗΒ, Γαλλία και Ιταλία) συγκεντρώνεται περισσότερο από το 70% των συνολικών ευρωπαϊκών ΣΔ ενώ αν σε αυτές προστεθούν η Ισπανία και η Ολλανδία που ακολουθούν, το ποσοστό συγκέντρωσης φτάνει στο 80% (Διάγραμμα 4.6).

Διάγραμμα 4.6 Οι ΣΔ των Κ-Μ ως ποσοστό των συνολικών της ΕΕ28⁸²

Πηγή: Δεδομένα European Defence Agency, υπολογισμοί του συγγραφέα

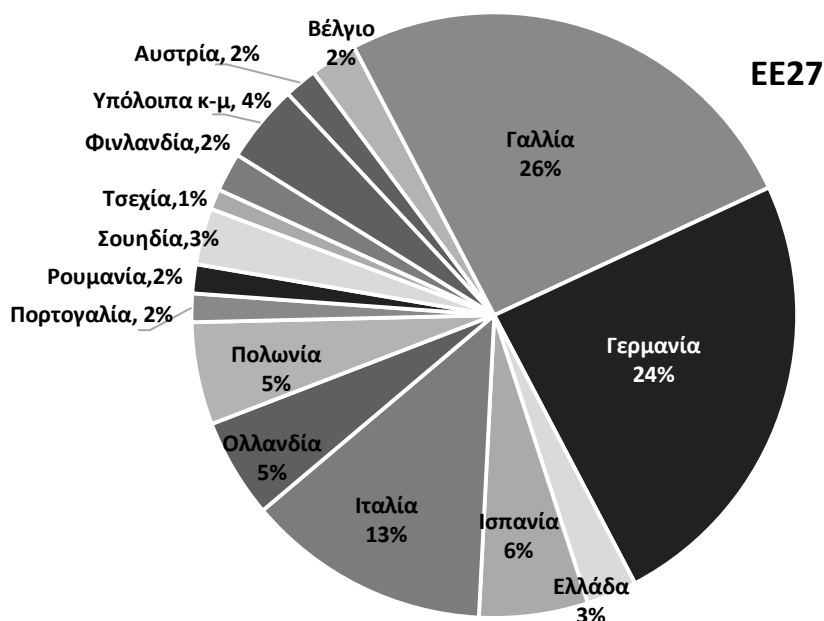
Το κ-μ με τις μεγαλύτερες ΣΔ είναι πάντα το ΗΒ (50 δισεκατ. EUR) που διατηρεί τις ΣΔ σταθερά πάνω από το όριο του 2% ως ποσοστό του ΑΕΠ. Ακολουθούν Γαλλία και Γερμανία, με ισόποσες ΣΔ περίπου 40 δισεκατ. EUR ενώ η Ιταλία δαπανά περίπου το μισό ποσό στην άμυνά της από τις δύο παραπάνω. Η κατάσταση στην ΕΕ είναι περισσότερο ορθολογική από αυτή σε παγκόσμιο επίπεδο. Η μακρόχρονη ειρήνη, η έλλειψη συγκρούσεων και η απουσία ενός παίκτη-ηγεμόνα αντίστοιχου των ΗΠΑ συντελεί στο να ακολουθούν οι ΣΔ τη συνολική οικονομία. Ακόμα και η Ελλάδα με τη μεγαλύτερη, για ευλογοφανείς λόγους, στρατιωτική

⁸¹ Οι άλλες τρεις χώρες είναι το Λουξεμβούργο (35,4%), η Βουλγαρία (27,2%) και η Κύπρος (22,7%).

⁸² Στα «υπόλοιπα κ-μ» περιλαμβάνονται αυτά με μερίδιο μικρότερο του 1% στις συνολικές ΣΔ της ΕΕ28 / ΕΕ27.

επιβάρυνση δεν μπορεί να συγκριθεί με τα ποσοστά των χωρών της Μέσης Ανατολής στο παγκόσμιο επίπεδο. Μόλις έξι χώρες αποτελούν το μεγαλύτερο κομμάτι της ευρωπαϊκής ζήτησης. Προφανώς οι χώρες αυτές έχουν αυξημένα ενδιαφέροντα στη χάραξη οποιασδήποτε ευρωπαϊκής πολιτικής επί του θέματος αλλά είναι και αυτές με τη μεγαλύτερη δύναμη επιροής. Η έξοδος του ΗΒ θα αλλάξει την εικόνα της ζήτησης στην αμυντική αγορά της ΕΕ27. Η ΕΕ θα χάσει τον πρωταθλητή της και σαν «πελάτης» αμυντικού υλικού θα απωλέσει το ένα τέταρτο της δύναμής της. Στην ΕΕ27, Γαλλία και Γερμανία θα μοιράζονται σχεδόν εξίσου τις μισές ευρωπαϊκές δαπάνες ενώ η συγκέντρωση στις 4 και 6 μεγαλύτερες οικονομίες αντίστοιχα, με την είσοδο της Πολωνίας⁸³ στο νέο γκρουπ των 6 μεγάλων, δεν μεταβάλλεται σε σχέση με τη συγκέντρωση των ΣΔ στην ΕΕ28 (Διάγραμμα 4.7).

Διάγραμμα 4.7 Οι ΣΔ των Κ-Μ ως ποσοστό των συνολικών της ΕΕ27⁸²

Πηγή: Δεδομένα European Defence Agency, υπολογισμοί του συγγραφέα

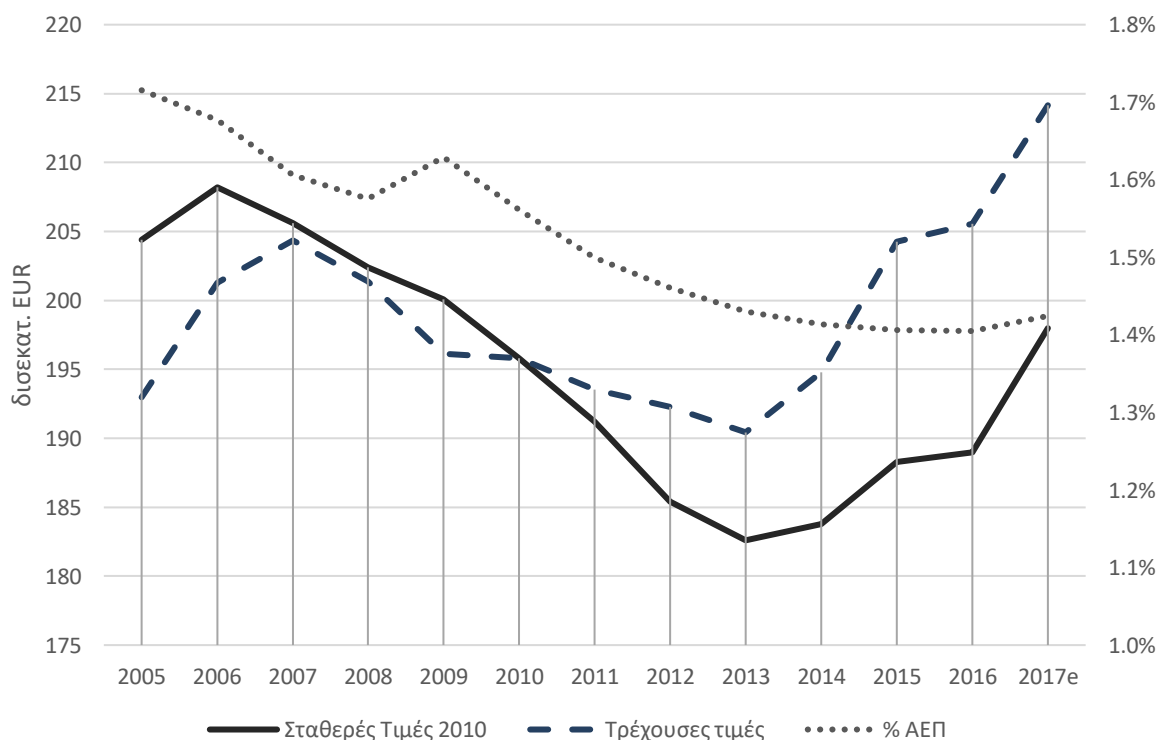
4.3.3 Διαχρονική Εξέλιξη και Τάσεις. 2005-2017

Η εξέλιξη των συνολικών ΣΔ των κ-μ από το 2005, χρονιά που ο EDA αρχίζει να παρακολουθεί τα συγκεκριμένα μεγέθη και επίσης έχει ολοκληρωθεί το γεωγραφικό *big bang* του 2004, μπορεί ξεκάθαρα να διαχωριστεί σε τρεις περιόδους. Μετά από μία αρχική αύξηση το 2006 σε πραγματικούς όρους (σε τρέχουσες τιμές και το 2007 ήταν χρονιά αύξησης), παρατηρείται μια περίοδος έξι ετών συνεχόμενης μείωσης των ΣΔ μέχρι το χαμηλό των 190 δισεκατ. EUR του

⁸³ Το ΑΕΠ της Πολωνίας είναι οριακά μικρότερο (2,6%) από αυτό της Σουηδίας το 2017 αλλά επιλέγεται αντί αυτής λόγω των σημαντικά μεγαλύτερων ΣΔ (Πίνακας 4.6).

2013 (183 δισεκατ. EUR σε τιμές 2010) (Διάγραμμα 4.8). Η πτώση αυτή αποδίδεται κυρίως στην οικονομική κρίση (European Defence Agency, 2017b), με σημαντική πτώση σε όλες τις κατηγορίες των ΣΔ εκτός από τα λειτουργικά έξοδα που παρέμειναν σταθερά. Από το 2014 η τάση αναστρέφεται με τις εκτιμήσεις για το 2017 να δείχνουν τη διατήρηση αυτής της αυξητικής τάσης. Ωστόσο το ποσοστό του συνολικού ευρωπαϊκού ΑΕΠ που αντιστοιχεί στις ΣΔ συνέχισε να πέφτει οριακά ακόμα και σε αυτή την περίοδο μεγέθυνσης. Η εκτίμηση για την στρατιωτική επιβάρυνση του ευρωπαϊκού ΑΕΠ το 2017 είναι το πρώτο σημάδι αναστροφής, έστω και κατά το οριακό 0,02%. Η αντιστροφή αυτή της τάσης συμπίπτει χρονικά με την αναθέρμανση των πρωτοβουλιών για την ευρωπαϊκή άμυνα αλλά δεν μπορεί να αποδοθεί με ασφάλεια σε αυτή λόγω της ταυτόχρονης ανάκαμψης της ευρωπαϊκής οικονομίας, που ήταν και η κύρια αιτία της πτωτικής πορείας που προηγήθηκε. Η οριακή αύξηση της στρατιωτικής επιβάρυνσης μπορεί με περισσότερη ασφάλεια να αποδοθεί στις ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες και μένει να επιβεβαιωθεί στα αποτελέσματα των επόμενων ετών.

Διάγραμμα 4.8 Εξέλιξη των συνολικών ΣΔ των Κ-Μ της ΕΕ28 (2005-2017)

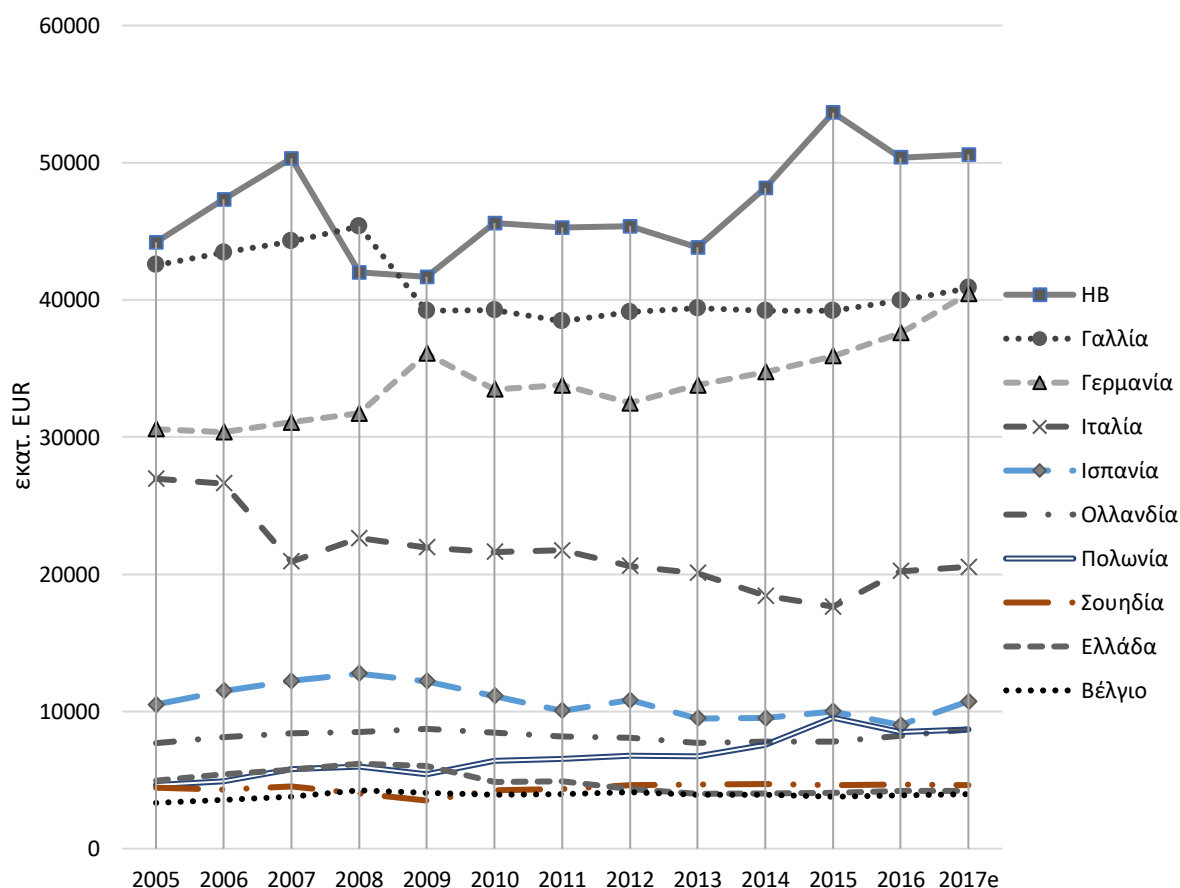
Πηγή: European Defence Agency

Αναλύοντας την εξέλιξη των ΣΔ σε εθνικό επίπεδο προκύπτουν στοιχεία σύγκρισης αλλά και διαφορετικές τάσεις μεταξύ των κ-μ. Στο Διάγραμμα 4.9 απεικονίζεται η εξέλιξη από το 2005 στα 10 κ-μ με τις μεγαλύτερες ΣΔ⁸⁴ σε τρέχουσες τιμές και προσφέρεται για τη σύγκριση της

⁸⁴ Κατάταξη σύμφωνα με τις εκτιμήσεις για το 2017.

εθνικής συμπεριφοράς τους. Το ΗΒ, με εξαίρεση την πτώση των δύο τελευταίων ετών ακολουθεί την τάση των συνολικών ευρωπαϊκών ΣΔ. Ενδιαφέρον έχει η τελείως διαφορετική εικόνα Γαλλίας και Γερμανίας που το 2017 εκτιμάται ότι είχαν τις ίδιες ΣΔ. Το 2005 οι ΣΔ της Γαλλίας ήταν 39% περισσότερες από αυτές της Γερμανίας, με τη διαφορά το 2008 να φτάνει στο 43%. Το 2009 οι γαλλικές ΣΔ συρρικνώθηκαν στα 40 δισεκατ. EUR επίπεδο στο οποίο διατηρήθηκαν μέχρι το 2017. Αντίθετα οι γερμανικές ΣΔ ακολούθησαν μια σταθερά ανοδική πορεία, σε τρέχουσες πάντα τιμές, με παρένθεση την τριετία 2009-2012. Τη μεγαλύτερη ποσοστιαία μείωση παρουσιάζει η Ιταλία, με τις ΣΔ το 2005 να είναι συγκρίσιμες με τις γερμανικές (88%) ενώ το 2007 να είναι οι μισές αυτών. Η μεγαλύτερη αύξηση παρουσιάζεται στην Πολωνία, η οποία ακολουθώντας τη γερμανική τάση αύξησε τις ΣΔ της κατά 87% στο εξεταζόμενο διάστημα, πλησιάζοντας τις σταθερές στην πέμπτη θέση ισπανικές ΣΔ.

Διάγραμμα 4.9 Εξέλιξη ΣΔ σε Εθνικό Επίπεδο (10 κ-μ με τις μεγαλύτερες ΣΔ) (τρέχουσες τιμές)

Πηγή: Δεδομένα European Defence Agency, επεξεργασία του συγγραφέα

Από την αντίστοιχη μελέτη των μικρότερων, σε όρους ΣΔ κ-μ, προκύπτουν μικρές αυξομειώσεις στο συνολικό εξεταζόμενο διάστημα. Ξεχωρίζει η συμπεριφορά των ΣΔ της Ρουμανίας, της Λιθουανίας, της Εσθονίας και της Λετονίας που το 2017 η πρώτη διπλασιάζει και οι υπόλοιπες τριπλασιάζουν τις ΣΔ τους σε σχέση με αυτές του 2005.

Στοιχεία για την εξέλιξη της στρατιωτικής επιβάρυνσης (*military burden*) των κ-μ, σε εθνικό επίπεδο, την περίοδο 2005-2017, παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.7. Σε αυτόν απεικονίζεται το μέσο ποσοστό του ΑΕΠ που αφιερώνεται στην Άμυνα και πόσο αυτό έχει μεταβληθεί στην αναφερόμενη δωδεκαετία. Μόλις τρία κ-μ έχουν μέσο *military burden* μεγαλύτερο από 2% και επτά μεγαλύτερο από 1,5%. Επτά κ-μ έχουν διατηρήσει την αμυντική επιβάρυνση σχετικά σταθερή (μεταβολή μικρότερη από 10%). Οι ΣΔ σε σχέση με το ΑΕΠ έχουν περιοριστεί σημαντικά σε 18 κ-μ με τη συρρίκνωση να αφορά ποσοστό μεγαλύτερο από το ένα τέταρτο του οικονομικού βάρους σε 10 από αυτά. Σαν εξαίρεση στη γενική πτώση είναι η ραγδαία αύξηση σε Εσθονία, Λετονία και Λιθουανία που κυρίως συμβαίνει μετά το 2014⁸⁵ και για αυτό δεν αποτυπώνεται στο διαχρονικό μέσο όρο. Η πτώση στη συνολική ευρωπαϊκή στρατιωτική επιβάρυνση είναι 17% στο εξεταζόμενο διάστημα.

Πίνακας 4.7 Εξέλιξη της Στρατιωτικής Επιβάρυνσης (*Military Burden*) των κ-μ σε εθνικό επίπεδο (2005-2017)

Χώρα	ΜΟ ΣΔ%ΑΕΠ 2005-17	Μετ/λή ΣΔ%ΑΕΠ 2005-17	Χώρα	ΜΟ ΣΔ%ΑΕΠ 2005-17	Μετ/λή ΣΔ%ΑΕΠ 2005-17
Αυστρία	0.79%	-16%	Λετονία	1.23%	47%
Βέλγιο	1.04%	-16%	Λιθουανία	1.08%	49%
Βουλγαρία ¹	1.62%	-28%	Λουξ/γο	0.46%	-20%
Γαλλία	2.01%	-26%	Μάλτα	0.60%	-36%
Γερμανία	1.25%	-7%	Ολλανδία	1.28%	-16%
Δανία ³	1.30%	-14%	Ουγγαρία	1.07%	-30%
Ελλάδα	2.38%	-5%	Πολωνία	1.82%	-1%
Εσθονία	1.80%	43%	Πορτ/λία	1.44%	-21%
ΗΒ	2.22%	0%	Ρουμανία ¹	1.43%	6%
Ιρλανδία	0.48%	-43%	Σλοβακία	1.28%	-32%
Ισπανία	1.01%	-18%	Σλοβενία	1.27%	-31%
Ιταλία	1.34%	-34%	Σουηδία	1.13%	-31%
Κροατία ¹	1.34%	-14%	Τσεχία	1.22%	-40%
Κύπρος	1.73%	-7%	Φινλανδία	1.39%	-4%
ΜΟ κ-μ	1.32%	-10%			
ΕΕ28³	1.52	-17%			

Σημειώσεις:

1. Τα στοιχεία για Βουλγαρία και Ρουμανία ξεκινούν το 2006. Για την Κροατία ξεκινούν το 2013

3. Τα στοιχεία για τη Δανία προκύπτουν από δεδομένα της Eurostat. Δεν υπολογίζονται στο σύνολο της ΕΕ28

Πηγή: Δεδομένα European Defence Agency, υπολογισμοί του συγγραφέα

⁸⁵ Οφείλεται στην αυξημένη αίσθηση απειλής από τη Ρωσία (Tian et al., 2018).

4.3.4 Αμυντικές Επενδύσεις

Όπως ήδη αναλύθηκε, στις ΣΔ συμπεριλαμβάνεται ένα σύνολο δαπανών. Οι αμυντικές επενδύσεις, όπως αναφέρονται οι δαπάνες για την προμήθεια αμυντικού υλικού και την R&D, που περιλαμβάνει και την R&T, αποτελούν το κομμάτι των ΣΔ που αποτυπώνει πιο άμεσα το μέγεθος της αμυντικής αγοράς, δεδομένου ότι αποτελεί την άμεση ζήτηση σε αυτή⁸⁶. Το μεγαλύτερο μέρος των συνολικών ΣΔ των κ-μ κατευθύνονται στις δαπάνες προσωπικού, που αποτελούν διαχρονικά τις μισές περίπου ΣΔ (Διάγραμμα 4.10).

Διάγραμμα 4.10 Κατανομή Στρατιωτικών Δαπανών της ΕΕ

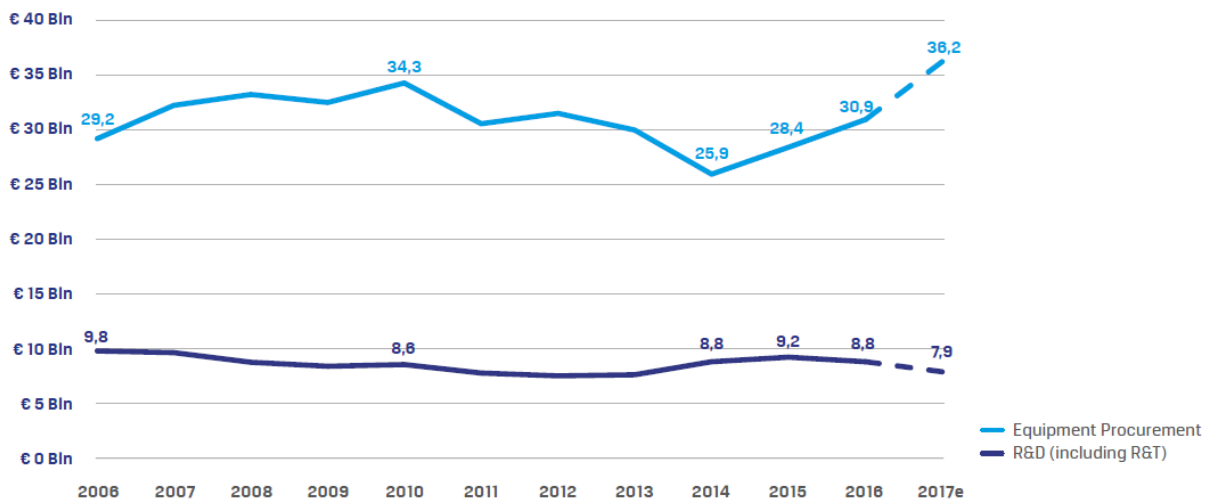

Πηγή: European Defence Agency (2017b)

Το σημαντικό για την αμυντική αγορά κομμάτι των επενδύσεων αποτέλεσε το 2017 (εκτίμηση) το 20,6% των συνολικών ΣΔ, φτάνοντας τα 44,1 δισεκατ. EUR, παρουσιάζοντας για τρίτη συνεχόμενη χρονιά αύξηση τόσο σε απόλυτους όρους όσο και ως ποσοστού των ΣΔ, από το χαμηλό των 34,7 δισεκατ. EUR (17,8% των ΣΔ) το 2014. Η αύξηση αυτή οδηγήθηκε κυρίως από τις αμυντικές προμήθειες, που διαχρονικά αποτελούν περίπου το 75-80% των αμυντικών επενδύσεων (European Defence Agency, 2017b; 2018d), με τις δαπάνες για την έρευνα σε ανάπτυξη και τεχνολογία να είναι λιμνάζουσες στο επίπεδο των 8 δισεκατ. EUR (Διάγραμμα 4.11).

⁸⁶ Βλέπε παράγραφο 4.1.3.

Διάγραμμα 4.11 Κατανομή Αμυντικών Επενδύσεων

Πηγή: European Defence Agency (2017b)

Για τη μελέτη της κατακερματισμένης εικόνας των αμυντικών επενδύσεων σε εθνικό επίπεδο αποφεύγεται η αναφορά σε ετήσια στατιστικά, λόγω των εξάρσεων που μπορεί να προκαλέσει κυρίως η φύση των αμυντικών προμηθειών, ως εμπορικό προϊόν. Για τον λόγο αυτό στον Πίνακα 4.8 παρουσιάζονται οι συνολικές αμυντικές επενδύσεις κάθε κ-μ την πενταετία από το 2013, συμπεριλαμβανομένων των εκτιμήσεων του EDA για το 2017.

Με την ανάλυση των στοιχείων αυτών ενισχύεται το συμπέρασμα της υψηλής συγκέντρωσης της αμυντικής ζήτησης. Οι επενδύσεις ΗΒ και Γαλλίας ξεπερνούν τις συνολικές των υπόλοιπων 26 κ-μ (56% των συνολικών) ενώ οι χώρες του LoI-6 επενδύουν το 83% του συνόλου της ΕΕ28. Ακριβώς η ίδια κατάσταση παραμένει και στο διάδοχο, χωρίς το ΗΒ, σχήμα της ΕΕ27, με τη Γερμανία και την Πολωνία να συμπεριλαμβάνονται στις αντίστοιχες ομαδοποιήσεις. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι οι αμυντικές επενδύσεις της πενταετίας στα μισά κ-μ ήταν λιγότερες από ένα δισεκατ. EUR. Ο μέσος όρος του ποσοστού των ΣΔ που τα κ-μ αφιέρωσαν σε επενδύσεις ήταν 14,9%. Το ποσοστό των συνολικών ευρωπαϊκών επενδύσεων ανεβαίνει στο 19%, κοντά στον ευρωπαϊκό στόχο του 20% (*benchmark 1*), λόγω των επενδύσεων των χωρών με τις υψηλότερες ΣΔ, είτε πρόκειται για χώρες με ισχυρή αμυντική βιομηχανία (Γαλλία, ΗΒ, Σουηδία, Πολωνία) είτε για χώρες με αυξημένες ανάγκες άμυνας και ασφάλειας (Φινλανδία, Ρουμανία, Ελλάδα). Τα στοιχεία για τις επενδύσεις στην έρευνα και ανάπτυξη όπως και συγκεκριμένα στην τεχνολογική έρευνα θα αναλυθούν ξεχωριστά στη συνέχεια του κεφαλαίου, λόγω της μεγάλης τους σημασίας τόσο για την αμυντική αγορά όσο και για την αμυντική βιομηχανία.

Πίνακας 4.8 Αμυντικές Επενδύσεις των κ-μ συνολικά την πενταετία 2013-2017

Χώρα	Αμυντικές Επενδύσεις (INVEST)(εκατ. €)	INVEST % ΣΔ	R&D εκατ. €	R&D % INVEST	R&T ¹ εκατ. €	R&T ¹ % ΣΔ
Αυστρία	1023	8.1%	9.3	0.9%	9.3	0.07%
Βέλγιο	807	4.1%	36.1	4.5%	18.3	0.09%
Βουλγαρία	341	10.9%	11.8	3.5%	0.0	0.00%
Γαλλία	51245	25.8%	15487.6	30.2%	3375.4	1.70%
Γερμανία ²	25480	14.0%	4584	18.0%	1024.9	1.50%
Ελλάδα	2442	11.9%	0.6	0.0%	0.6	0.00%
Εσθονία	420	20.1%	5.7	1.4%	5.2	0.25%
ΗΒ	55700	22.6%	17554.8	31.5%	2421.6	0.98%
Ιρλανδία	42	0.9%	0.0	0.0%	0.0	0.00%
Ισπανία	6938	14.2%	447.2	6.4%	251.5	0.52%
Ιταλία	14275	14.7%	441.9	3.1%	225.6	0.23%
Κροατία ³	289	9.6%	2.1	0.7%	N/A	N/A
Κύπρος	72	4.8%	0.0	0.0%	0.0	0.00%
Λετονία	225	14.7%	0.0	0.0%	0.0	0.00%
Λιθουανία	617	26.7%	0.0	0.0%	0.0	0.00%
Λουξεμβ/γο	387	35.4%	1.7	0.4%	0.0	0.00%
Μάλτα	9	3.7%	0.0	0.0%	0.0	0.00%
Ολλανδία	5318	13.2%	299.1	5.6%	299.1	0.74%
Ουγγαρία	558	10.7%	2.0	0.4%	0.1	0.00%
Πολωνία	10804	26.3%	867.1	8.0%	205.9	0.50%
Πορτογαλία	1314	10.7%	10.4	0.8%	7.4	0.06%
Ρουμανία	3161	25.8%	8.9	0.3%	8.9	0.07%
Σλοβακία	637	14.9%	8.8	1.4%	0.1	0.00%
Σλοβενία	43	2.2%	1.4	3.2%	0.6	0.03%
Σουηδία	5833	25.0%	574.7	9.9%	323.0	1.38%
Τσεχία	1028	12.1%	81.5	7.9%	33.8	0.40%
Φινλανδία	2758	18.6%	223.2	8.1%	174.7	1.18%
Μ.Ο. κ-μ		14.9%		5.4%		0.36%
ΕΕ28⁴	192101	19.0%	40660	21.2%	8386	0.89%

Σημειώσεις

1. Στους υπολογισμούς για την R&T δεν υπολογίζονται στοιχεία για τη Γερμανία για τα έτη 2015-2017 και για την Κροατία για όλο το διάστημα.
2. Τα στοιχεία για την R&T της Γερμανίας αναφέρονται μόνο στα έτη 2013-2014.
3. Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για την R&T της Κροατίας.
4. Δεν συμπεριλαμβάνεται η Δανία που δεν είναι μέλος του EDA.

Πηγή: Δεδομένα European Defence Agency, υπολογισμοί του συγγραφέα

4.3.5 Το Μερίδιο της Ευρωπαϊκής Ζήτησης στην Παγκόσμια Αγορά

Η συνολική στρατιωτική επιβάρυνση του 1,4% για την ΕΕ28 (1,3% για την ΕΕ27) όπως και ο μέσος όρος του 1,3% για τα κ-μ, το έτος 2017, είναι πολύ μικρότερα από τα αντίστοιχα παγκόσμια ποσοστά του 2,1% και 1,9%, που όπως αναφέρθηκε βρίσκονται στα χαμηλότερα επίπεδα μετά τον Β'ΠΠ. Ακόμα εντονότερη είναι η ευρωπαϊκή υστέρηση, αν η ευρωπαϊκή αμυντική επιβάρυνση συγκριθεί με αυτή των υπόλοιπων μεγάλων παγκόσμιων δυνάμεων, με τις αμερικανικές ΣΔ να απορροφούν το 3,1% του ΑΕΠ και το ποσοστό για Κίνα και Ρωσία να είναι 1,9% και 4,3% αντίστοιχα. Η μακρόχρονη ευρωπαϊκή ειρήνη και ο ελάχιστος αριθμός συγκρούσεων στην ήπειρο, με τις μειωμένες ανάγκες άμυνας που δημιουργεί, μπορεί να δικαιολογήσει εν μέρει αυτά τα αποτελέσματα. Ωστόσο, ο στόχος της Παγκόσμιας Στρατηγικής της ΕΕ να καταστεί η Ένωση ένας παγκόσμιος δρών, σε όρους συνολικής ισχύος και όχι μόνο σαν μια ήπια δύναμη, απαιτεί αντίστοιχη στρατιωτική ισχύ και δε συνάδει με την υστέρηση αυτή της ευρωπαϊκής στρατιωτικής προσπάθειας. Αυτό καταδεικνύεται για παράδειγμα από τη μεγάλη αύξηση στις ΣΔ της Ρωσίας και κυρίως της Κίνας τον 21^ο αιώνα, η οποία οδηγείται όχι από ανάγκες παραγωγής άμυνας και ασφάλειας, αλλά κυρίως για αύξηση της ισχύος και του παγκόσμιου ρόλου τους.

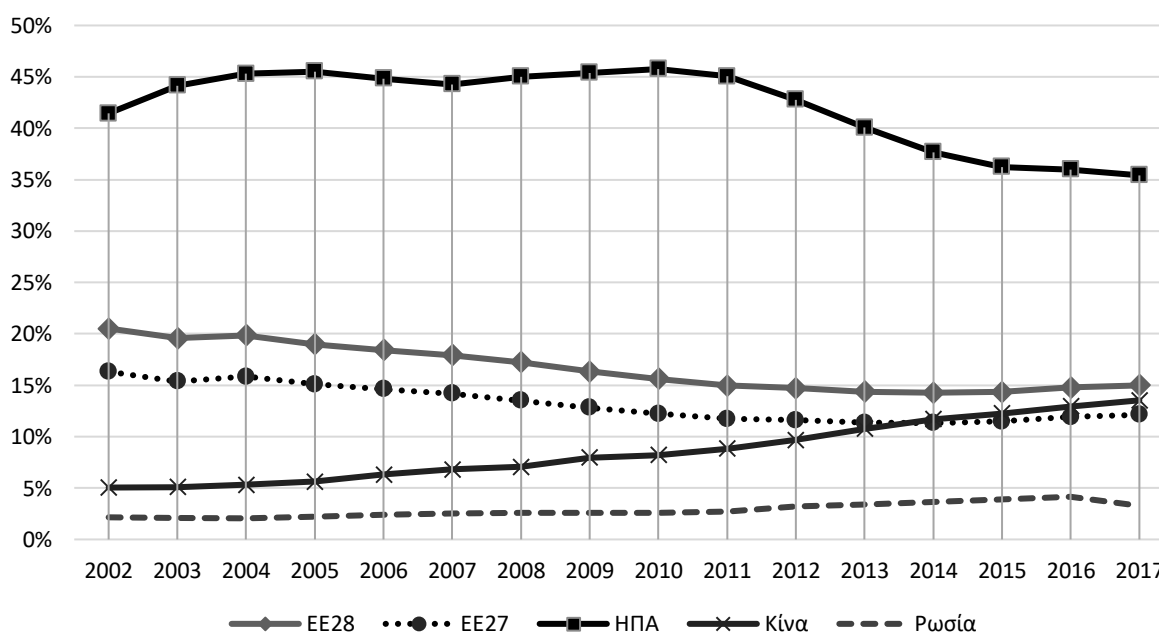
Στον Πίνακα 4.2 φαίνεται ότι οι τέσσερις μεγάλες ευρωπαϊκές στρατιωτικές δυνάμεις βρίσκονται στις 15 χώρες του κόσμου με τις μεγαλύτερες ΣΔ το 2017, χωρίς όμως να μπορούν να συγκριθούν με αυτές των ΗΠΑ και της Κίνας ενώ όλες, σε εθνικό επίπεδο, έχουν μικρότερες ΣΔ και από αυτές της Ρωσίας. Αναλύοντας τη δυναμική μιας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ένωσης, στο Διάγραμμα 4.12 υπολογίζεται η αντίστοιχη θέση της ΕΕ, αθροίζοντας τις δαπάνες όλων των κ-μ, τόσο συμπεριλαμβάνοντας το ΗΒ (ΕΕ28) όσο και χωρίς αυτό (ΕΕ27), διαχρονικά από το 2002.

Η ΕΕ28 έχει τις μεγαλύτερες ΣΔ μετά από τις εκτός σύγκρισης αμερικάνικες. Αποτελούν το 15% των παγκόσμιων ΣΔ ενώ οι αντίστοιχες κινέζικες υπολείπονται οριακά (13,5% των παγκόσμιων) το 2017. Το μερίδιο των ευρωπαϊκών ΣΔ μειώνεται συνεχώς μέχρι το 2014⁸⁷ όπου ανακάμπτεται η πτωτική αυτή τάση. Από το 2011 περιορίζεται σημαντικά και το αμερικανικό ποσοστό. Εκτός από τις ίδιες αμερικανικές πολιτικές, σε αυτό συντελεί η εκρηκτική αύξηση των ΣΔ της Κίνας που στο εξεταζόμενο διάστημα τριπλασιάζει τη σχετική της θέση (σε απόλυτα νούμερα οι κινεζικές ΣΔ σχεδόν τετραπλασιάζονται, σε πραγματικές τιμές). Το ποσοστό των ΣΔ της Ρωσίας ακολουθεί μια ήπια αυξητική τάση, εντονότερη μετά το 2011, με

⁸⁷ Η μικρή αύξηση του 2004 οφείλεται στη μεγάλη διεύρυνση της Ευρώπης με την είσοδο των 10 νέων κ-μ.

εξαίρεση την κάμψη του 2017. Το ΗΒ δεν επηρεάζει τη διαχρονική τάση των ευρωπαϊκών ΣΔ. Με την έξοδο όμως του ΗΒ, η ΕΕ θα χάσει την ίδια στιγμή τη θέση της υστερώντας της Κίνας σε ΣΔ. Οι ΣΔ της ΕΕ27 αντιστοιχούν στο 12,1% των παγκοσμίων. Εκτός από τη σημειολογία της παγκόσμιας κατάταξης, η ισχύς της κινεζικής αμυντικής αγοράς κατέχει μεγάλη δυναμική, σε εμπορικούς όρους και σε όρους επιρροής και έχει την προοπτική να παραγκωνίσει την ευρωπαϊκή. Η ισχύς αυτή παραμένει δυνητική και δεν εκδηλώνεται πλήρως, κυρίως λόγω της φύσης της αμυντικής αγοράς αλλά και της αμυντικής βιομηχανίας της Κίνας. Αυτές δεν εμφανίζουν το επίπεδο φιλελευθεροποίησης και ανταγωνιστικότητας των αμυντικών αγορών και βιομηχανιών των άλλων παγκόσμιων παικτών, συμπεριλαμβανομένης της ΕΕ. Στο θεωρητικό σενάριο που το επίπεδο της στρατιωτική επιβάρυνση στην ΕΕ27 ήταν στο συχνά αναφερόμενο όριο του 2% του ΑΕΠ, οι ευρωπαϊκές δαπάνες θα αποτελούσαν το 17,3% των παγκόσμιων, αρκετά μεγαλύτερες από τις κινεζικές, χωρίς να υπολογίζεται το ΗΒ.

Διάγραμμα 4.12 Μεριδίο στις Παγκόσμιες Στρατιωτικές Δαπάνες 2002-2017

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, επεξεργασία του συγγραφέα

Τονίζεται ότι όταν γίνεται αναφορά σε ΣΔ της ΕΕ, η απόδοση αυτών είναι σαφώς υποδεέστερη των αντίστοιχων ΣΔ των υπόλοιπων μεγάλων στρατιωτικών δυνάμεων. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, αυτό οφείλεται μεταξύ άλλων στην ύπαρξη αλληλεπικαλύψεων και στην έλλειψη οικονομικών κλίμακας, αποτελέσματα της μη ύπαρξης μιας κοινής άμυνας και αντίστοιχων ενιαίων αμυντικών και εμπορικών πολιτικών. Η υποαπόδοση αυτή αφορά το παραγόμενο προϊόν· την άμυνα και ασφάλεια αλλά και την παγκόσμια ισχύ. Οι συνολικές ΣΔ της ΕΕ μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να υπολογιστεί ποια είναι εν δυνάμει η αμυντική της ισχύς,

με τις δεδομένες ΣΔ των κ-μ. Ωστόσο για την αμιγώς οικονομική ανάλυση της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς και των ΣΔ ως το κομμάτι της ζήτησης αυτής, η μειωμένη της αποτελεσματικότητα δεν επηρεάζει τη μελέτη των συνολικών ΣΔ. Εξάιρεση αυτού είναι ότι μια ενιαία EDEM μπορεί να επηρεάσει το επίπεδο των ΣΔ κάθε κ-μ.

4.4 Έρευνα, Ανάπτυξη και Τεχνολογία (R&DT) στην Ευρωπαϊκή Άμυνα

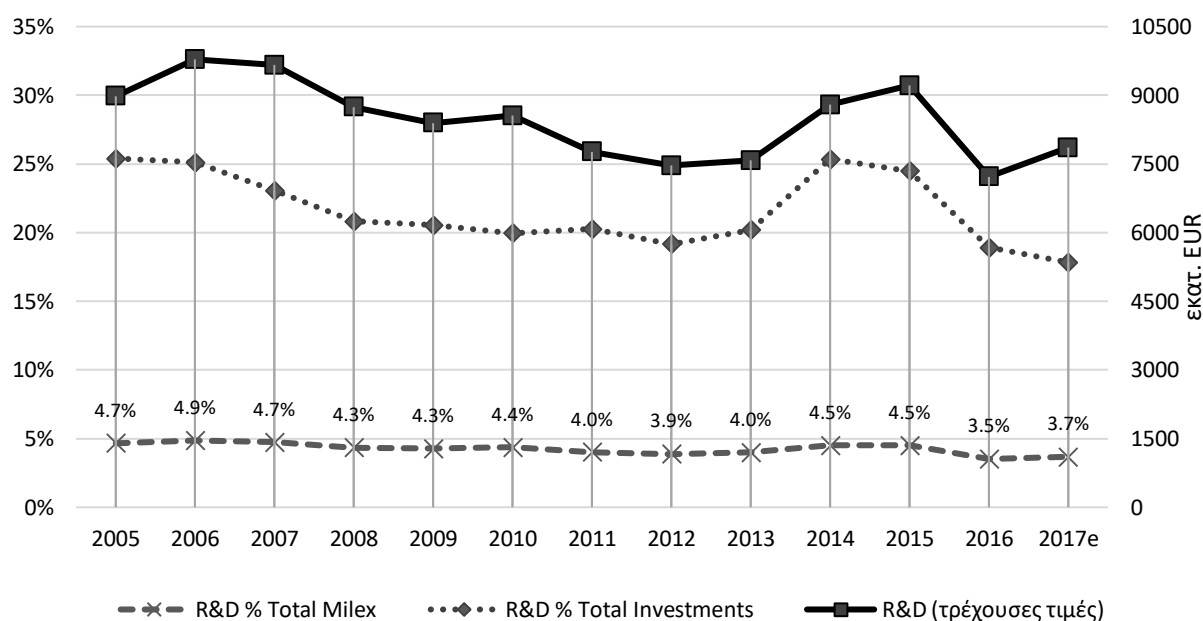
Σαν δαπάνες για την Έρευνα και Ανάπτυξη – E&A (Research and Development – R&D) αναφέρονται οι δαπάνες, σχετικές με όλες τις δραστηριότητες που αποσκοπούν στην ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης πλατφόρμας, ενός συστήματος, ενός εξοπλισμού, υποκατηγοριών αυτών ή μιας υπηρεσίας, μέχρι το σημείο που αρχίζουν να πραγματοποιούνται οι δαπάνες για την παραγωγή του. Υποκατηγορία της R&D είναι η Έρευνα και Τεχνολογία – E&T (Research and Technology – R&T), η οποία αναφέρεται σε δαπάνες για βασική τεχνολογική έρευνα, για εφαρμοσμένη έρευνα και για επίδειξη τεχνολογίας στον αμυντικό τομέα (Hartley, 2007; Bergstrom et al., 2008; Briani et al., 2013; ASD, 2017c). Οι επενδύσεις που διατίθενται για την R&D είναι πολύ σημαντικές για μια αμυντική αγορά και βιομηχανία. Εκτός από το γεγονός ότι δημιουργεί ζήτηση στην αμυντική αγορά, καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το ποιοτικό επίπεδο της παραγωγής. Οι δραστηριότητες R&T είναι ζωτικές για την αμυντική βιομηχανία. Ουσιαστικά προσφέρουν τις απαντήσεις του αύριο στις προκλήσεις του σήμερα (ASD, 2017c). Σε μια αγορά όπως την αμυντική, με σχεδόν αποκλειστικά κρατική ζήτηση, η R&D χρηματοδοτείται σχεδόν αποκλειστικά από τους κρατικούς προϋπολογισμούς. Η ένταση των δαπανών R&D και R&T αποτελεί δείκτη του βαθμού ανάπτυξης μιας αμυντικής αγοράς· όσο περισσότερα κεφάλαια αφιερώνονται στην R&D, τόσο περισσότερο προηγμένες αμυντικές δυνατότητες αναπτύσσονται και περισσότερο καινοτόμα και υψηλής τεχνολογίας προϊόντα παράγονται. Για το λόγο αυτό η αμυντική αγορά και η αμυντική βιομηχανία χαρακτηρίζονται ως εντάσεως R&D.

Οι αμυντικές δαπάνες σε R&D καθορίζουν την ποιότητα του στρατιωτικού εξοπλισμού, την επιχειρησιακή του απόδοση και την αποτελεσματικότητά του. Ο Hartley (2008) επικαλείται στοιχεία που δείχνουν μια θετική σχέση της ποιότητας των αμυντικών εξοπλισμών με τις ετήσιες αμυντικές δαπάνες σε R&D που έχουν γίνει πριν από 10-25 χρόνια. Η ποιότητα των εξοπλισμών μπορεί να μετατραπεί σε χρονικό πλεονέκτημα. Για παράδειγμα, το διάστημα 1991-2001, ο αμυντικός εξοπλισμός των ΗΠΑ ήταν 6, 7, 9 και 13 χρόνια μπροστά από αυτόν του ΗΒ, της Γαλλίας, της Γερμανίας και της Σουηδίας αντίστοιχα, έχοντας όμως δαπανήσει πολλαπλάσια ποσά (περίπου 14-16 φορές των αντίστοιχων του ΗΒ και της Γαλλίας) στην

αμυντική R&D (Hartley, 2008). Η ένταση της αμυντικής R&D επηρεάζει ταυτόχρονα την ικανότητα, την επάρκεια και την ανταγωνιστικότητα της αμυντικής αγοράς.

Οι συνολικές ΣΔ των κ-μ της ΕΕ28 στην R&D, συμπεριλαμβανομένης της R&T, το 2017, εκτιμάται ότι ήταν 7,9 δισεκατ. EUR, αυξημένες κατά 9% από το χαμηλό δωδεκαετίας των 7,2 δισεκατ. EUR το 2016. Το ποσό αυτό ισούται με το 3,7% των συνολικών ΣΔ και το 17,8% των συνολικών αμυντικών επενδύσεων. Στο Διάγραμμα 4.13 απεικονίζεται η απόλυτη και σχετική, σε σχέση με τις συνολικές ΣΔ και επενδύσεις, εξέλιξη των συνολικών επενδύσεων της ΕΕ σε R&D. Τη διετία 2016-2017, παρά την εκτίμηση για την ονομαστική αύξηση των δαπανών σε R&D το 2017, οι συγκεκριμένες επενδύσεις αποτελούν το μικρότερο ιστορικά μερίδιο των συνολικών ΣΔ αλλά και αμυντικών επενδύσεων. Τα ποσά αλλά και ποσοστά αυτά είναι πολύ μικρά, ειδικά αν συγκριθούν με τα αντίστοιχα που δαπανώνται στις πρωτοπόρες στην αμυντική έρευνα ΗΠΑ, όπου σε αυτό το διάστημα οι δαπάνες σε R&D κυμάνθηκαν από 56,6 έως 69,2 δισεκατ. EUR, με το μέγιστο να επιτυγχάνεται το 2016⁸⁸.

Διάγραμμα 4.13 Εξέλιξη των Συνολικών Ευρωπαϊκών Δαπανών R&D

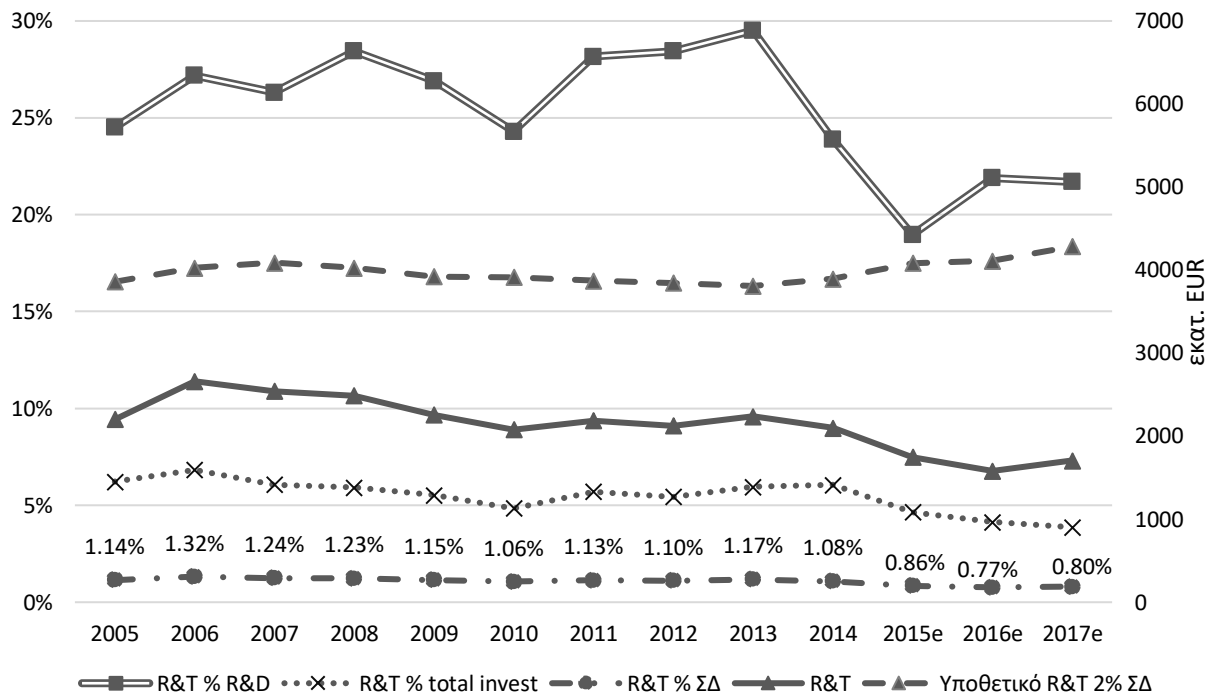
Πηγή: Δεδομένα European Defence Agency, επεξεργασία του συγγραφέα

Συγκεκριμένα στην R&T εκτιμάται ότι το 2017 διατέθηκαν 1,7 δισεκατ. EUR, ανακάμπτοντας από το επίσης ιστορικό χαμηλό των 1,58 δισεκατ. EUR του 2016. Το ποσό αυτό ισούται με το 0,8% των συνολικών ΣΔ, πολύ χαμηλότερο από το στόχο 2% του EDA του 2007 (benchmark 3). Αξίζει να σημειωθεί ότι εφόσον όλα τα κ-μ επιτύγχαναν το συγκεκριμένο στόχο του 2%, οι

⁸⁸ Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat.

δαπάνες R&T θα έφταναν τα 4,3 δισεκατ. EUR. Οι δαπάνες R&T ακολουθούν μια πτωτική τάση, ακόμα και σε τρέχουσες τιμές, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4.14. Μειούμενο είναι και το μερίδιο που οι δαπάνες σε R&T απορροφούν από τις συνολικές ΣΔ, τις συνολικές επενδύσεις και τις συνολικές δαπάνες R&D. Από το 2015 εκτιμάται ότι απορροφούν σταθερά ποσοστό μικρότερο από το 1% των συνολικών ΣΔ, μερίδιο που κρίνεται πολύ μικρό, αν συγκριθεί για παράδειγμα με το αντίστοιχο των ΗΠΑ που κυμαίνεται στο επίπεδο του 3%.

Διάγραμμα 4.14 Εξέλιξη των Συνολικών Ευρωπαϊκών Δαπανών R&T

Πηγή: Δεδομένα European Defence Agency, επεξεργασία του συγγραφέα

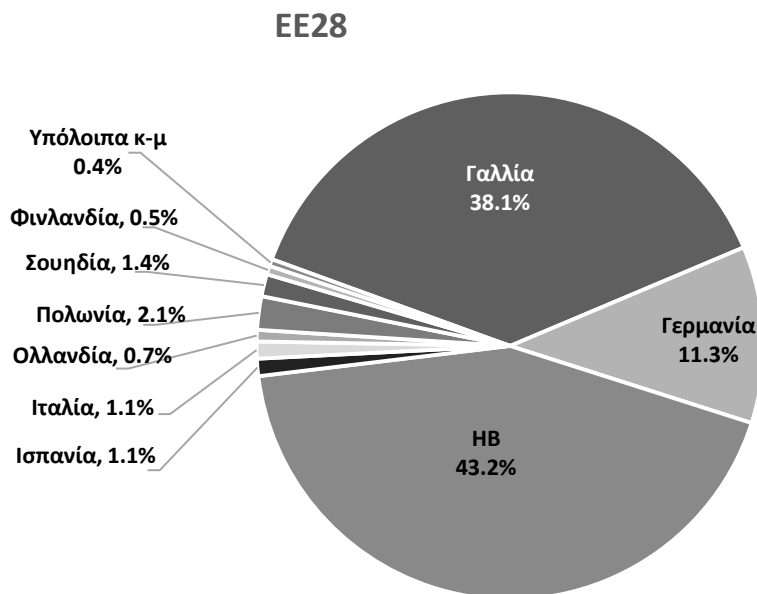
Σε σταθερές τιμές η πτώση των ευρωπαϊκών επενδύσεων στην έρευνα είναι συνεχής και σημαντική. Οι δαπάνες στην αμυντική R&D, σε σχέση με τις κυβερνητικές δαπάνες, είναι αμελητέες εκτός από αυτές του ΗΒ (0,2% του ΑΕΠ) και της Γαλλίας (0,1% του ΑΕΠ)⁸⁹. Ο λόγος των αμερικανικών επενδύσεων αμυντικής R&D προς τις αντίστοιχες της ΕΕ συνεχώς αυξάνεται και η ίδια η EC σημειώνει ότι αν συνεχιστεί η ίδια τάση, πολύ σύντομα κανένα μεγάλο αμυντικό πρόγραμμα δεν θα μπορεί να αναπτυχθεί στην Ευρώπη (Ballester, 2013).

Στον Πίνακα 4.8 αναλύονται οι αμυντικές επενδύσεις των κ-μ, συνολικά την πενταετία 2013-2017. Σε αυτόν φαίνονται τα ποσά που δαπάνησε το κάθε κ-μ αλλά και η ΕΕ28 συνολικά τόσο στην R&D όσο και ειδικότερα στην R&T. Αναμενόμενο είναι στην αμυντική έρευνα σε ανάπτυξη και τεχνολογία να επενδύουν χώρες οι οποίες είναι παραγωγικοί αμυντικών

⁸⁹ Στοιχεία Eurostat για το 2017.

ικανοτήτων και κυρίως αμυντικού εξοπλισμού. Η εκτίμηση αυτή επιβεβαιώνεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Το σύνολο σχεδόν των δαπανών στην αμυντική έρευνα (99,6%) στην ΕΕ εκτελείται από μόλις εννιά κ-μ, τα οποία διαθέτουν σε διαφορετικό βαθμό εγχώρια αμυντική βιομηχανία (Γαλλία, Γερμανία, ΗΒ, Ισπανία, Ιταλία, Ολλανδία, Πολωνία, Σουηδία και Φινλανδία). Το ΗΒ και η Γαλλία δαπανούν με διαφορά τα περισσότερα χρήματα στην αμυντική R&D, 17,6 και 15,5 δισεκατ. EUR αντίστοιχα, στην εξεταζόμενη πενταετία, που αντιστοιχούν αθροιστικά στο 81,3% των συνολικών δαπανών της ΕΕ28. Στην τρίτη θέση, αρκετά χαμηλότερα, η Γερμανία δαπάνησε 4,6 δισεκατ. EUR, ενώ ξεχωρίζει η ερευνητική αμυντική προσπάθεια της Πολωνίας που είναι μεγαλύτερη από αυτή των παραδοσιακών παραγωγών αμυντικού εξοπλισμού, της Ιταλίας, της Ισπανίας και της Σουηδίας. Αντίστοιχα είναι και τα ποσοστά των δαπανών R&D επί των συνολικών αμυντικών επενδύσεων, το οποίο είναι μεγαλύτερο για τα κ-μ που διαθέτουν αμυντική βιομηχανία (ακόμα και μεγαλύτερο από 30% για Γαλλία και ΗΒ), ενώ οι υπόλοιπες χώρες επενδύουν από λίγο έως καθόλου στην R&D, με τις αμυντικές τους επενδύσεις να αφορούν αποκλειστικά προμήθεια αμυντικού υλικού και «αγορές από το ράφι».

Διάγραμμα 4.15 Καταμερισμός των Ευρωπαϊκών Δαπανών Αμυντικής R&D

Πηγή: Δεδομένα European Defence Agency, επεξεργασία του συγγραφέα

Η ίδια εικόνα παρουσιάζεται και στο κομμάτι της τεχνολογικής έρευνας με το 99% αυτής να συγκεντρώνεται στα παραπάνω εννιά κράτη. Το μερίδιο του λέοντος κατέχει η Γαλλία που δαπάνησε 3,4 δισεκατ. EUR σε R&T (40% του συνόλου της ΕΕ), συνολικά την πενταετία 2013-2017. Ακολουθούν το ΗΒ με 2,4 δισεκατ. EUR (29%) και η Γερμανία με 1 δισεκατ. EUR (12%). Τονίζεται ότι κανένα κ-μ δεν επιτυγχάνει, στο εξεταζόμενο διάστημα, τον ευρωπαϊκό στόχο οι επενδύσεις σε R&T να αποτελούν το 2% των συνολικών ΣΔ, ενώ μόλις τέσσερα κ-μ,

Γαλλία, Γερμανία, Σουηδία και Φινλανδία επενδύουν σε R&T ποσό μεγαλύτερο του 1% των ΣΔ. Εξετάζοντας το συγκεκριμένο ευρωπαϊκό *benchmark*, η Γαλλία είναι πρωτοπόρος στην αμυντική τεχνολογική έρευνα, αφιερώνοντας σε αυτή το 1,7% των συνολικών της ΣΔ.

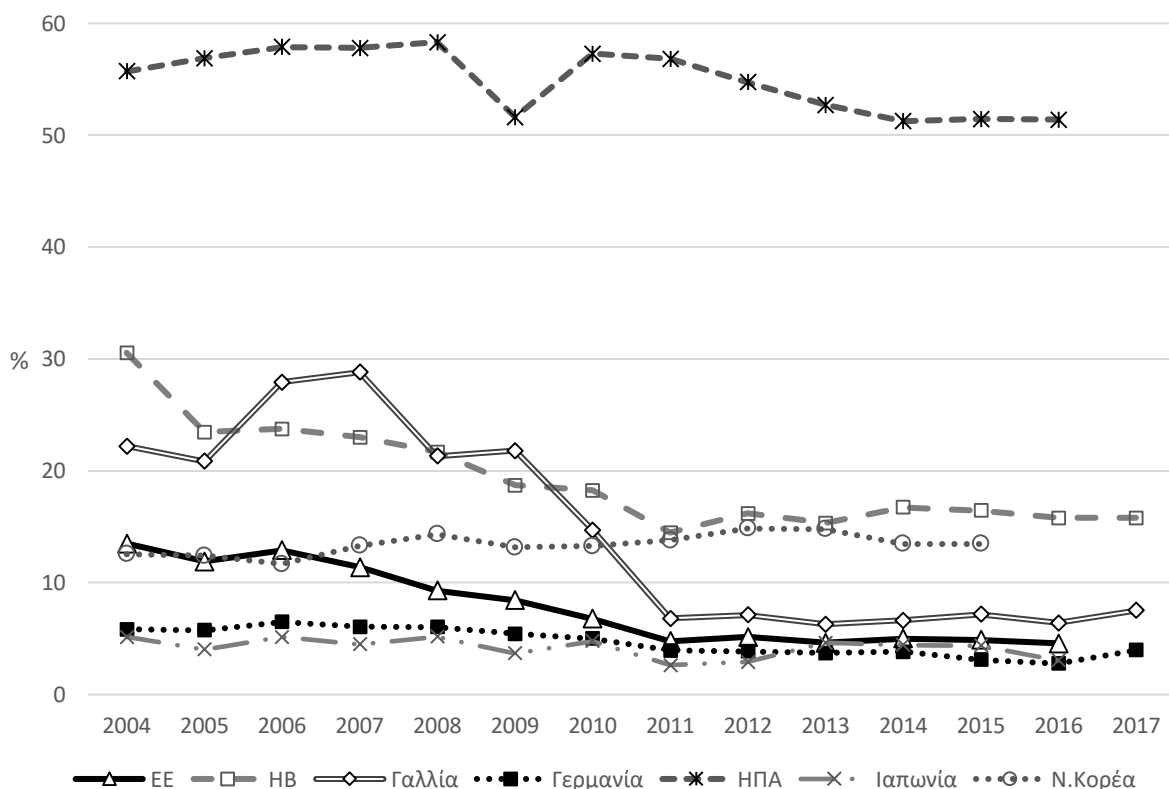
Τα κ-μ και η ΕΕ συνολικά, η ευρωπαϊκή αμυντική αγορά, είναι σε μεγάλο βαθμό εξαρτώμενη από ξένες αμυντικές τεχνολογίες. Ένα από τα επιχειρήματα που επιδιώκουν να δικαιολογήσουν τις ισχνές ευρωπαϊκές επενδύσεις στην αμυντική έρευνα στην ανάπτυξη και την τεχνολογία είναι ότι οι τεχνολογίες που θα επηρεάσουν τον αμυντικό τομέα την επόμενη περίοδο, δεν θα προκύψουν από την αμυντική έρευνα αλλά θα καλυφθούν από την ερευνητική διαδικασία του πολιτικού τομέα (Ballester, 2013; Centre for European Policy Studies, 2015). Η έρευνα είναι ο κατεξοχήν τομέας που γίνεται εμφανής η εξάρτηση του αμυντικού με τον πολιτικό τομέα. Αναδυόμενες τεχνολογίες όπως η ρομποτική, η τεχνητή νοημοσύνη, η κατευθυνόμενη ενέργεια, η τρισδιάστατη εκτύπωση, νέα υλικά και η πράσινη ενέργεια είναι ορισμένα μόνο παραδείγματα. Ωστόσο η ιδιαιτερότητα των στρατιωτικών και γενικότερα αμυντικών αναγκών απαιτεί ακόμα επαρκείς ειδικές και ξεχωριστές επενδύσεις στην αμυντική τεχνολογία και καινοτομία (Briani et al., 2013).

Η σημασία της R&D στη σύγχρονη αγορά και οι υπεραποδόσεις που οι επενδύσεις σε αυτήν αποφέρουν, μέσω των καινοτομιών και της τεχνολογικής ανάπτυξης που προσφέρουν σε όλα τα στάδια λειτουργίας της αγοράς και κυρίως της παραγωγικής διαδικασίας είναι δεδομένη. Για να εξεταστεί ο ρόλος που η αμυντική R&D έχει σε μια κοινωνία και το βάρος που δίνεται σε αυτή από έναν κρατικό μηχανισμό στην εργασία χρησιμοποιείται ο δείκτης των δαπανών R&D στην άμυνα ως ποσοστού των συνολικών κυβερνητικών δαπανών R&D. Η λογική είναι παρόμοια με αυτή της χρήσης του δείκτη των ΣΔ ως ποσοστού των συνολικών κυβερνητικών δαπανών. Ο συγκεκριμένος δείκτης δεν έχει χρησιμοποιηθεί επαρκώς στην υπάρχουσα αρθρογραφία, με αναφορές μόνο να γίνονται από τους Fontanel and Samson (2008).

Στο *Διάγραμμα 4.16* απεικονίζεται διαχρονικά το βάρος που δίνεται στην αμυντική R&D σε σχέση με τη συνολική R&D μέσω των αντίστοιχων κρατικών επενδύσεων σε αυτές. Σε επίπεδο ΕΕ ενώ η αμυντική έρευνα απορροφούσε μέχρι το 2007 περίπου το 12% των επενδύσεων σε R&D, στη συνέχεια το ποσοστό υποχώρησε σημαντικά μέχρι το 2011, στο επίπεδο του 5%, στο οποίο παραμένει μέχρι το 2017. Η πτώση αυτή οφείλεται σε αντίστοιχη πτώση των ποσοστών σε ΗΒ και Γαλλία που διαχρονικά αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος της ευρωπαϊκής αμυντικής έρευνας. Ο βρετανικός δείκτης ακολουθεί τον ευρωπαϊκό, με το ποσοστό της αμυντικής R&D να πέφτει από το 31% το 2007 στο 16% το 2017 (πτώση 48%). Ακόμη πιο εντυπωσιακή είναι η αποστροφή των γαλλικών ερευνητικών επενδύσεων από τον τομέα της

άμυνας, με το μερίδιο της αμυντικής R&D να πέφτει από το μέγιστο 29% του 2007 στο 7,5% το 2017 (πτώση 74%). Η Γερμανία ποτέ δεν αφιέρωνε μεγάλο κομμάτι του ερευνητικού της προϋπολογισμού στην άμυνα, με το ποσοστό ελαφρώς πτωτικά να βρίσκεται κοντά στο σημερινό ευρωπαϊκό δείκτη. Αντιπαραβάλλοντας τους ευρωπαϊκούς δείκτες στο διεθνές επίπεδο, το στοιχείο που κυριαρχεί είναι η διαχρονική προσήλωση των αμερικανικών επενδύσεων στην αμυντική R&D, οι οποίες αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των συνολικών δαπανών R&D. Το ποσοστό αυτό δείχνει ότι οι ΗΠΑ συνεχίζουν να πιστεύουν ότι εκτός των άλλων η αμυντική ανάπτυξη και τεχνολογική έρευνα μπορεί να αποδώσει προϊόντα αλλά κυρίως τεχνολογίες κρίσιμες και για άλλους τομείς της αγοράς. Άξιο αναφοράς είναι και το υψηλό ποσοστό, με μικρή αυξητική τάση, που απορροφά η αμυντική έρευνα και στη Ν. Κορέα, δεδομένου ότι αποτελεί μια πρωτοπόρο χώρα στην υψηλή τεχνολογία στον πολιτικό τομέα με υψηλές επενδύσεις σε αυτήν. Τέλος, αναφερόμενοι στην Ιαπωνία, μια επίσης βιομηχανική χώρα που διακρίνεται στον τομέα της τεχνολογίας, παρατηρείται ότι η προσήλωση της ΕΕ στην αμυντική R&D είναι παρόμοια με αυτή της χώρας της Άπω Ανατολής, παρά το γεγονός ότι, αντίθετα με την ευρωπαϊκή, η ιαπωνική αμυντική παραγωγή έχει ως στόχο την εξυπηρέτηση αποκλειστικά σχεδόν των εγχώριων αναγκών, χωρίς εξαγωγικές βλέψεις.

Διάγραμμα 4.16 Δαπάνες στην Αμυντική R&D ως Ποσοστό των Συνολικών Δαπανών R&D

Πηγή: Δεδομένα Eurostat, επεξεργασία του συγγραφέα

Οι ήδη χαμηλές με πτωτική τάση ευρωπαϊκές δαπάνες στην αμυντική R&DT δεν μπορούν να δικαιολογηθούν απόλυτα από την οικονομική κρίση, στην οποία συνήθως αποδίδονται. Η αρχή της πτωτικής τους πορείας προηγείται έστω και οριακά αυτής και επίσης δεν παρουσιάζονται σημάδια ανάκαμψης, όπως στην περίπτωση των συνολικών ΣΔ. Ενισχυτικό στοιχείο σε αυτό είναι τα όσα αναλύθηκαν για το μερίδιο που η αμυντική R&D απορροφά από τις συνολικές ερευνητικές επενδύσεις, η οποία δεν εκφράζεται σε απόλυτα μεγέθη αλλά σε σχέση με την υπόλοιπη ευρωπαϊκή έρευνα. Η αμυντική R&D δεν ακολουθά την αύξηση των συνολικών δαπανών R&D στην ΕΕ μετά το 2006⁹⁰. Αυτό αποτυπώνεται και στην ευρωπαϊκή αμυντική παραγωγή, με όλα τα μεγάλα αμυντικά προγράμματα ευρωπαϊκής ανάπτυξης, τα οποία βρίσκονται σήμερα σε εξέλιξη (i.a. FREMM, Galileo, A400, Eurofighter), να έχουν ξεκινήσει πριν 20-30 χρόνια και κανένα μεγάλο πρόγραμμα να μην έχει ξεκινήσει την τελευταία δεκαετία⁹¹. Αυτό συμβαίνει σε μια περίοδο που εμφανίζονται σημαντικές ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες, σχετικές με την ευρωπαϊκή άμυνα, όπως αυτές για τη δημιουργία ενιαίας EDEM και ενιαίας EDTIB, με τη σημασία της R&D για την αύξηση της αποδοτικότητας της παραγωγικής διαδικασίας στον τομέα της άμυνας να τονίζεται σε κάθε σχετική πρωτοβουλία. Τα αποτελέσματα των επομένων ετών θα καταδείξουν αν οι σύγχρονες ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες, οι οποίες μετά την EUGS συμφωνούν στην διεύρυνση και από κοινού ενίσχυση της αμυντικής R&D (Howorth, 2018), είναι ικανές να αντιστρέψουν την παρούσα κατάσταση. Οι χαμηλές επενδύσεις σε R&D είναι αιτία της λιμνάζουσας, ειδικά σε επίπεδο ευρωπαϊκής συνεργασίας, αμυντικής αγοράς και βιομηχανίας. Η ενίσχυσή τους έχει ήδη αναγνωριστεί σαν απαραίτητη προϋπόθεση για τη μελλοντική επιτυχία της EDEM και της EDTIB.

4.5 EDEM, η Αμυντική Αγορά της EDU

Η Ευρωπαϊκή Αμυντική Ένωση είναι θεσμοθετημένος στόχος της ΕΕ. Η ακριβής μορφή της EDU δεν έχει οριστεί, με διαφορετικά σενάρια ή επίπεδα ενοποίησης να περιγράφονται, όπως ήδη έχει αναφερθεί στην εργασία, προς μια ενιαία και κοινή Ευρωπαϊκή Άμυνα. Σε όλες τις προβλέψεις για την ευρωπαϊκή αμυντική ολοκλήρωση, είτε αναφέρονται σε μια αυξημένη συνεργασία, είτε σε διαμερισμό ασφάλειας και άμυνας είτε σε μια κοινή άμυνα, αναγνωρίζεται η σημασία της ενοποίησης, σε αντίστοιχο βαθμό, της αμυντικής αγοράς και βιομηχανίας. Στο υποθετικό σενάριο επίτευξης μιας EDU, η EDEM θα αποτελεί την αμυντική της αγορά. Μια αγορά η οποία θα λειτουργεί με κοινούς κανόνες, ενιαία χρηματοδότηση και συνεκμετάλλευση

⁹⁰ Οι συνολικές δαπάνες R&D στην ΕΕ αυξήθηκαν κατά 40% το διάστημα 2006-2016 (Eurostat, 2018).

⁹¹ Σαν εξαίρεση αναφέρεται το ανώριμο ακόμα αλλά φιλόδοξο πρόγραμμα FCAS που μπορεί να αποτελέσει ορόσημο για την επανεκκίνηση της αμυντικής αγοράς και βιομηχανίας.

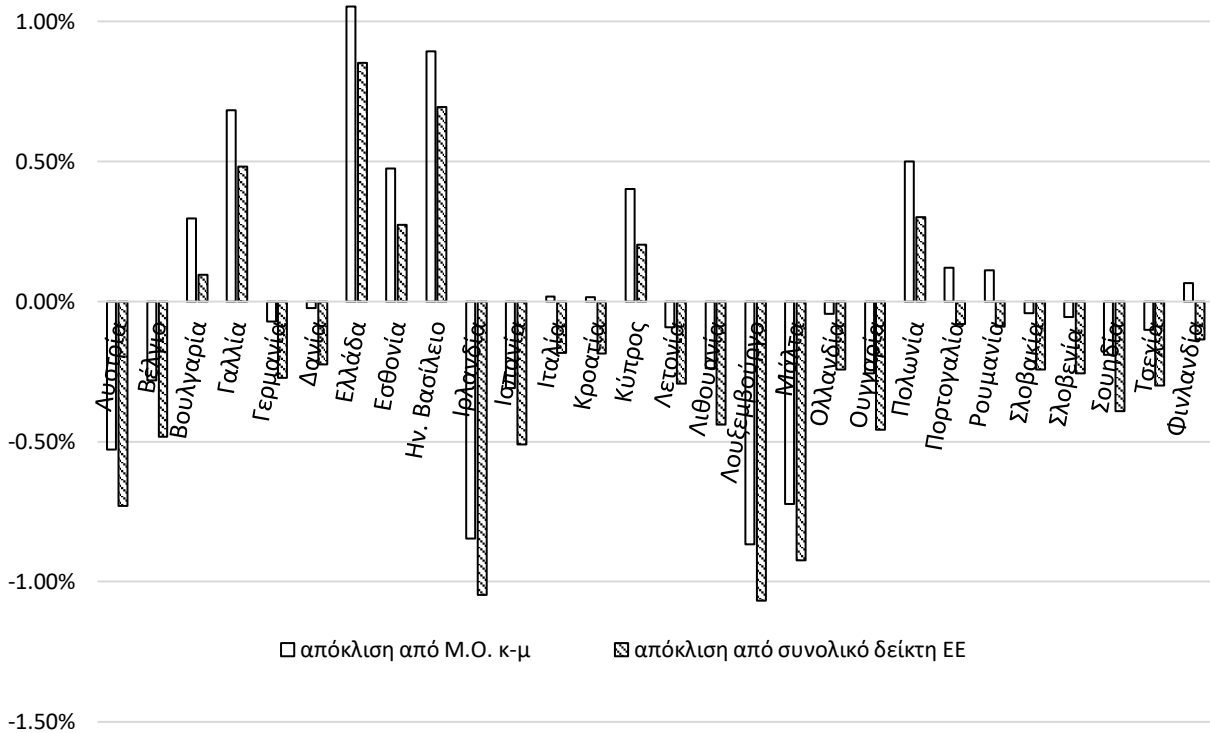
της παραγωγής, πλήρως ανοιχτή για τα κ-μ, χωρίς φραγμούς στην εσωτερική της λειτουργία. Σαν οδηγός αυτής μπορεί να αναφερθεί η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (EMU), η προτεινόμενη Ενεργειακή Ένωση και η Ενιαία Αγορά (Hartley, 2088; Centre for European Policy Studies, 2015).

Η δημιουργία της EDU γεννά σημαντικά ερωτήματα, όπως στην περίπτωση κάθε συμμαχίας-ένωσης αυτού του είδους, που αφορούν την πολιτική, στρατηγική, στρατιωτική και οικονομική διάσταση της αμυντικής ενοποίησης. Μαζί με την αμιγώς οικονομική και οι άλλες διαστάσεις εγείρουν ερωτήματα οικονομικής φύσης που θα διαμορφώσουν την αμυντική αγορά ενώ όπως σε κάθε συμμαχία θα προκύψουν προβλήματα όπως προσπάθειες για *free riding* από μέλη αυτής. Τα ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν είναι: 1) ο καθορισμός της αναγκαίας ποσότητας άμυνας από την οποία θα προκύψει το συνολικό κόστος αυτής, 2) ο επιμερισμός του κόστους αυτού μεταξύ των κ-μ και 3) ο τρόπος παραγωγής της ζητούμενης ποσότητας αμυντικής ισχύος.

Το κόστος της κοινής ευρωπαϊκής άμυνας απεικονίζεται στο ύψος των συνολικών ΣΔ της ΕΕ. Το κόστος αυτό, που είναι συνάρτηση της ζητούμενης ποσότητας άμυνας, θα προκύψει από τον καθορισμό των ευρωπαϊκών αμυντικών και στρατιωτικών αναγκών, της επιθυμητής δηλαδή ευρωπαϊκής αμυντικής ισχύος. Προφανώς τα κ-μ, σε εθνικό επίπεδο έχουν διαφορετικές ανάγκες άμυνας και ασφάλειας, είτε αυτές αφορούν τη φυσική ασφάλεια των πολιτών είτε την συνολική τους ισχύ. Φυσιολογικό είναι να υπάρχουν διαφορές στην αντίληψη του ποια πρέπει να είναι η κοινή ευρωπαϊκή αμυντική ισχύς και πως μεταφράζεται η λαϊκή απαίτηση για την ασφάλεια των πολιτών και για τον αυξημένο ρόλο της ΕΕ σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι ανάγκες άμυνας και ασφάλειας του κάθε κ-μ αλλά και η αντίληψη για την ευρωπαϊκή άμυνα αποτυπώνονται, εν μέρει τουλάχιστον, στην στρατιωτική επιβάρυνση της οικονομίας τους. Έχοντας αναλυθεί οι ΣΔ των κ-μ, στο *Διάγραμμα 4.17* απεικονίζεται η απόκλιση που παρουσιάζουν οι ΣΔ των κ-μ ως ποσοστό του ΑΕΠ, από το οποίο συμπεραίνεται η απουσία συναντίληψης σχετικά με το μέγεθος των ευρωπαϊκών αναγκών που πρέπει να καλυφθούν στον τομέα της άμυνας.

Η εικόνα περιπλέκεται περισσότερο από το γεγονός ότι και μεταξύ των κ-μ με τις μεγαλύτερες ΣΔ, υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις, με τη Γερμανία, την Ισπανία, την Ιταλία, την Ολλανδία και τη Σουηδία, να υπολείπονται των Μ.Ο., αντίθετα με ότι θα ήταν αναμενόμενο, λόγω της ύπαρξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας.

Διάγραμμα 4.17 Απόκλιση της Στρατιωτικής Επιβάρυνσης των Κ-Μ την περίοδο 2005-2017

Πηγή: Δεδομένα European Defence Agency, επεξεργασία του συγγραφέα

Το δεύτερο ερώτημα, και ίσως η μεγαλύτερη πρόκληση, για την EDU, όπως και σε κάθε άλλη συμμαχία, είναι ο τρόπος με τον οποίο οι όποιες ΣΔ της ΕΕ θα επιμεριστούν μεταξύ των κ-μ, το μερίδιο του οικονομικού βάρους της κοινής άμυνας δηλαδή που το καθένα θα επωμιστεί (*burden sharing*). Ο πιο κοινός τρόπος επιμερισμού είναι σε συνάρτηση με το μέγεθος της οικονομίας. Σύμφωνα με αυτόν, οι ΣΔ εκφράζονται σαν ποσοστό του ευρωπαϊκού ΑΕΠ και κάθε κ-μ ορίζει τις εθνικές του ΣΔ ίσες με το ποσοστό αυτό επί του δικού του ΑΕΠ. Παράδειγμα της μεθόδου είναι η ΝΑΤΟϊκή προσέγγιση του στόχου του 2% επί του ΑΕΠ για κάθε μέλος της συμμαχίας. Άλλη προσέγγιση αποτελεί ο καθορισμός του *burden sharing* σε συνάρτηση με το όφελος κάθε κ-μ από την κοινά παραγόμενη ευρωπαϊκή άμυνα. Με τον τρόπο αυτό το μερίδιο κάθε μέλους θα υπολογίζεται σαν ποσοστό των συνολικών ΣΔ της ΕΕ, το οποίο πρέπει να ισούται με το ποσοστό του συνολικού οφέλους που το κάθε μέλος απορροφά. Το όφελος από την άμυνα προκύπτει τόσο από τη φυσική ασφάλεια επικράτειας και πληθυσμού αλλά και της οικονομικής ευημερίας κάθε κ-μ (Κόλλιας, 2008). Ο προβληματισμός στην μέθοδο αυτή μεταφέρεται στον τρόπο υπολογισμού του οφέλους που αποκομίζει το κάθε κ-μ από την κοινή άμυνα. Η χρήση της μεθόδου αυτής, αν και δεν έχει εφαρμοστεί ποτέ θεσμοθετημένα, αποτελεί αυτό που πολλές φορές συμβαίνει στην πράξη (πχ. Σύμφωνο της Βαρσοβίας) με τα κυρίαρχα μέλη μιας ένωσης που απολαμβάνουν τα περισσότερα οφέλη από

αυτή να είναι και οι κύριοι χρηματοδότες της. Ο Kollias (2008), με βάση και παλαιότερες έρευνες, περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να εφαρμοστεί μια τέτοια μέθοδος τόσο για τον καθορισμό των εθνικών ΣΔ όσο και για σκοπούς αποτίμησης και αναγνώρισης περιπτώσεων *free riding*.

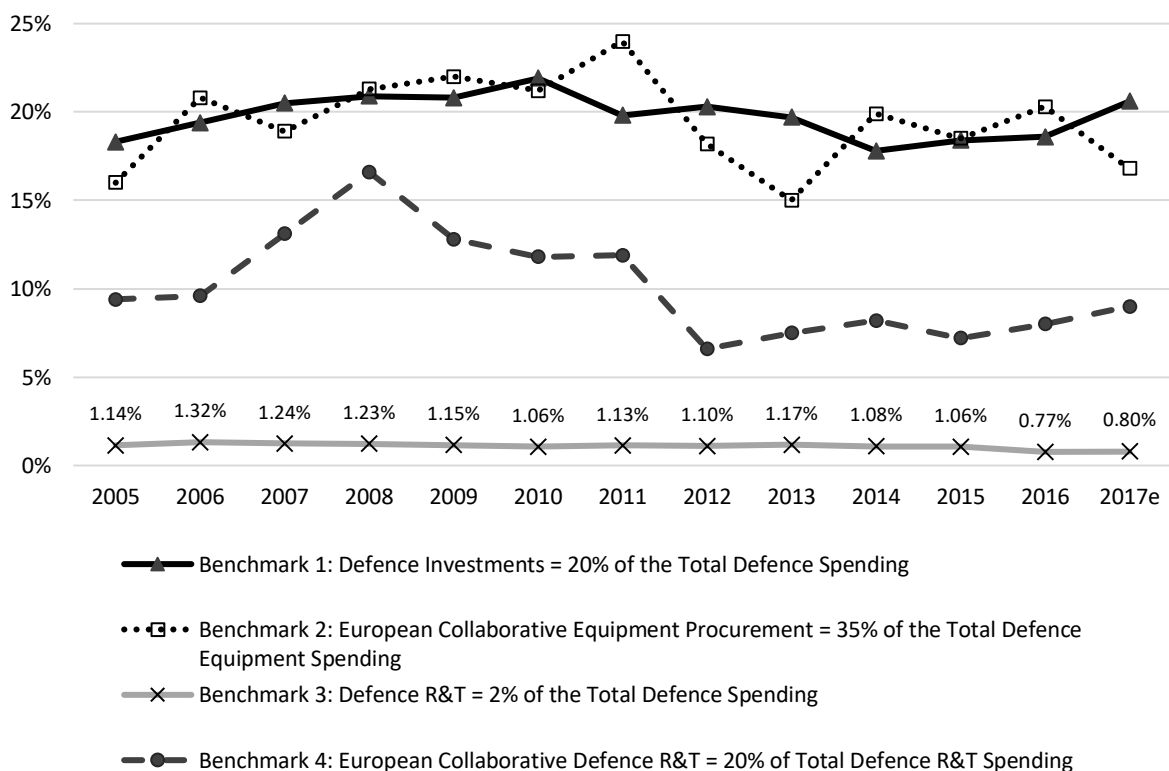
Το τρίτο ερώτημα αφορά τον τρόπο με τον οποίο η EDU θα αποκτή τις απαιτούμενες αμυντικές ικανότητες, σε υπηρεσίες και κυρίως σε μέσα. Επιλογές μπορεί να είναι η εγχώρια, εντός της ΕΕ πλέον, ανάπτυξη και παραγωγή αυτών, η προμήθεια από ξένους προμηθευτές όπως οι ΗΠΑ σήμερα και ίσως η Κίνα και το ΗΒ μελλοντικά, είτε με αγορές «από το ράφι» είτε σαν υπεργολάβοι σε μεγάλα ξένα προγράμματα και η συμμετοχή σε ευρύτερα συμμαχικά αμυντικά σχήματα, τύπου NATO, μέσω διαμοιρασμού αμυντικών ικανοτήτων. Οι αμυντικές ικανότητες μπορεί να εξασφαλίζονται με συνδυασμό των παραπάνω τρόπων (*inter alia* Hartley and Sandler, 2003; Weiss and Biermann, 2018). Ο στόχος όμως της στρατηγικής αυτονομίας της ΕΕ στον τομέα της άμυνας μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω της ίδιας ανάπτυξης και παραγωγής αμυντικών ικανοτήτων, γεγονός που καθιστά μονόδρομο την ύπαρξη μιας αποτελεσματικής και ανταγωνιστικής EDEM και EDTIB.

Ανεξάρτητα από το επίπεδο ολοκλήρωσης της ευρωπαϊκής άμυνας και τις επιλογές-απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα, η ενοποίηση των αμυντικών αγορών και η συνεργασία στην παραγωγή και προμήθεια αμυντικών ικανοτήτων έχει αναγνωριστεί ότι θα είναι επωφελής για τα κ-μ και την Ένωση συνολικά. Για το λόγο αυτό συμπεριλαμβάνονται σε όλες τις πρωτοβουλίες σχετικά με την ευρωπαϊκή άμυνα τα τελευταία 15 χρόνια. Μεταξύ άλλων οι Heuninckx (2008) και Weiss and Biermann (2018) διακρίνουν τα οφέλη των συνεργατικών προσπαθειών στην ανάπτυξη αμυντικών ικανοτήτων στα εξής: 1) επιτρέπει το διαμοιρασμό του κόστους ανάπτυξης του πολύπλοκου αμυντικού εξοπλισμού μεταξύ των κ-μ, 2) δημιουργεί οικονομίες κλίμακας κατά τη φάση της παραγωγής μέσω της αυξημένης ζήτησης, 3) επιτρέπει την απόκτηση εξοπλισμού που δε θα μπορούσε κανένα κ-μ να αποκτήσει από μόνο του, 4) επιφέρει επιχειρησιακά οφέλη μέσω της διαλειτουργικότητας και της τυποποίησης από τη χρήση ίδιων συστημάτων, 5) συμβάλει στην υλοποίηση κοινών στόχων εξωτερικής πολιτικής και στη συνοχή της Ένωσης, 6) προσφέρει σταθερότητα στο κομμάτι της ζήτησης της αμυντικής αγοράς, καταλυτικό στοιχείο για την ομαλή λειτουργία της EDTIB και 7) επιτρέπει τη διατήρηση και την τεχνολογική βελτίωση της EDTIB μέσω της μεταφοράς τεχνολογίας και του διαμοιρασμού του έργου. Βάσει αυτών των οδών το ίδιο ποσό ΣΔ παράγει περισσότερη άμυνα εφόσον δαπανάται συλλογικά ή διαφορετικά για να παραχθεί μια συγκεκριμένη

ποσότητα άμυνας απαιτούνται λιγότερες ΣΔ εφόσον αυτές δαπανηθούν ορθολογικά υπό ένα ενιαίο πλαίσιο.

Στο κανονιστικό πλαίσιο της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς, τα κ-μ έχουν δεσμευτεί να υιοθετήσουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό στην εσωτερική αγορά της ΕΕ με χρήση ανοιχτών διαγωνισμών (Hartley, 2008), με τις εξαιρέσεις που αναλύθηκαν. Επίσης από το 2007 έχουν συμφωνήσει στα τέσσερα *benchmarks* του EDA για τις αμυντικές επενδύσεις. Τα *benchmarks* αυτά προωθούν τόσο τις αμυντικές επενδύσεις όσο και την ευρωπαϊκή συνεργασία σε αυτές, στοχεύοντας στη μη θεσμική ενοποίηση των ευρωπαϊκών επενδύσεων. Ωστόσο δεν υπάρχει καμία υποχρέωση για τα κ-μ να μεταφράσουν τα σημεία αυτά αναφοράς σε εθνικούς στόχους. Στο *Διάγραμμα 4.18* απεικονίζεται η απόδοση των αμυντικών επενδύσεων, αναφορικά με τα συμφωνημένα *benchmarks* από το 2005 (πριν την εφαρμογή τους) μέχρι το 2017. Ο μόνος δείκτης που διαχρονικά αποδίδει κοντά στο συμφωνημένο όριο είναι αυτός των αμυντικών επενδύσεων ως ποσοστό των συνολικών ΣΔ, ο οποίος παρουσιάζεται σχετικά σταθερός στο εξεταζόμενο διάστημα. Οι πολύ χαμηλές δαπάνες R&T ήδη αναλύθηκαν στο προηγούμενο υποκεφάλαιο. Οι τιμές αυτές είναι που δημιούργησαν την ανάγκη δημιουργίας του φιλόδοξου EDF που φιλοδοξεί να αλλάξει αυτή την εικόνα.

Διάγραμμα 4.18 Ευρωπαϊκές Αμυντικές Επενδύσεις και Συλλογικά Σημεία Αναφοράς 2005-2017e

Πηγή: Δεδομένα European Defence Agency, επεξεργασία του συγγραφέα

Στους σχετικούς με την ευρωπαϊκή συνεργασία στις αμυντικές επενδύσεις δείκτες, παρατηρείται ότι και οι δύο βρίσκονται πολύ χαμηλότερα από τα συμφωνημένα σημεία αναφοράς. Οι συνεργατικές προμήθειες από το μέγιστο σημείο το 2011, όταν αποτελούσαν το 24% των συνολικών προμηθειών έχουν υποχωρήσει από το 2012 στο επίπεδο του 15-20%, πάντα πολύ χαμηλότερα από τον στόχο του 35%. Σε ότι αφορά τη συνεργασία στην τεχνολογική έρευνα μετά το σημείο καμψής του 16,6% το 2008 οι συνεργατική έρευνα ακολούθησε πτωτική πορεία σαν ποσοστό της, ούτως ή άλλως περιορισμένης, συνολικής αμυντικής έρευνας μέχρι το 6,6%. Στη συνέχεια κερδίζει συνεχώς έδαφος μέχρι το 9% στις εκτιμήσεις για το 2017. Το θετικό για την εν δυνάμει EDEM είναι ότι σε ότι αφορά τις συνεργατικές δραστηριότητες αυτές διεξάγονται κυρίως σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Το ποσοστό των δαπανών σε ευρωπαϊκές συνεργατικές δραστηριότητες επί του συνόλου των συνεργασιών κινείται γενικά πάνω από το 85%⁹² και για το 2017 εκτιμάται ότι ήταν στο 93% για τις αμυντικές προμήθειες και στο 94% για την R&T. Οι Weiss and Biermann (2018) αποδεικνύουν ότι οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις κυριαρχούν πάντα στην αμυντική συνεργασία με τις μικρότερες όμως χώρες να αυξάνουν την εμπλοκή τους στην ευρωπαϊκή αμυντική συνεργασία.

Στην πορεία για τη δημιουργία μιας EDEM, οι ΣΔ πρέπει να εκτελούνται σε ένα ρητά ευρωπαϊκό πλαίσιο. Αντικειμενικός σκοπός είναι κάποια στιγμή τα σημερινά 210 δισεκατ. EUR που τα κ-μ δαπανούν αθροιστικά, να εξορθολογιστούν δραστικά σε όρους αποτελεσματικότητας κόστους (cost effectiveness) (Centre for European Policy Studies, 2015; Howorth, 2018). Τα κ-μ σήμερα χρηματοδοτούν 27 στρατούς ξηράς, 23 αεροπορίες και 21 ναυτικά. Η EDEM απαιτεί σταδιακή ενοποίηση της ευρωπαϊκής αμυντικής ζήτησης. Η στροφή αυτή μπορεί να οδηγηθεί μόνο από τα ισχυρά κ-μ, οι ΣΔ των οποίων αποτελούν το μεγαλύτερο κομμάτι των συνολικών ευρωπαϊκών. Αρχικός σκοπός δεν είναι η αύξηση των ΣΔ αφού ακόμα και σε επίπεδο ΕΕ27 αυτές δεν είναι μακριά από αυτές της δεύτερης στον κόσμο Κίνας και τρεις φορές μεγαλύτερες από αυτές της Ρωσίας, αλλά να δαπανηθούν πιο σοφά, επιτυγχάνοντας καλύτερο *value for money*.

⁹² Εξαιρέση είναι τα έτη 2006 και 2012 που οι δαπάνες στην συνεργατική R&T αφορούσε ευρωπαϊκή συνεργασία σε ποσοστό 66% και 68% αντίστοιχα (European Defence Agency, 2017b).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΜΥΝΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

“None of us can any longer afford to sustain a healthy and comprehensive Defence Technological and Industrial Base on a national basis. [...] The future health, maybe even survival, of Europe’s defence industry requires a European approach, and a European strategy.”

Javier Solana

Με ετήσιο κύκλο εργασιών περίπου 100 δισεκατ. EUR, η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία, χωρίς να συγκαταλέγεται μεταξύ των μεγαλύτερων παραγωγικών τομέων στην ΕΕ, αποτελεί σημαντικό βιομηχανικό τομέα (Roth, 2017). Ο τομέας είναι εξαιρετικά καινοτόμος και βασίζεται σε τεχνολογίες αιχμής. Η έρευνα σε αυτόν τον υψηλής τεχνολογίας τομέα έχει διαχρονικά δημιουργήσει σημαντικές θετικές επιπτώσεις σε άλλους βιομηχανικούς τομείς όπως η πολιτική αεροπορία, η διαστημική και τα ηλεκτρονικά. Αποτελεί βασικό τομέα για τη διατήρηση της Ευρώπης ως παγκόσμιου ηγέτη στον τομέα της παραγωγής και της καινοτομίας. Εκτός από τη συνεισφορά της στην οικονομική ανάπτυξη της ΕΕ, η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία προσφέρει 500.000 άμεσες θέσεις εργασίας και δημιουργεί ακόμα 1,2 εκατ. έμμεσες θέσεις εργασίας⁹³. Ο τομέας επενδύει σημαντικά στην καινοτομία. Αποτελεί τομέα έντασης έρευνας και τεχνολογίας (Blom et al., 2014). Δημιουργεί σημαντικές διαχύσεις σε πολιτικούς τομείς. Σύμφωνα με τη Neuman (2006), ο παγκόσμιος αμυντικός βιομηχανικός τομέας είναι ένας αξιοσημείωτα ακριβής δείκτης της κατανομής της εξουσίας στο διεθνές σύστημα, ιδιαίτερα στη μετά τον Ψυχρό Πόλεμο εποχή.

5.1 Κατανοώντας την Αμυντική Τεχνολογική και Βιομηχανική Βάση

Η αμυντική τεχνολογική και βιομηχανική βάση (DTIB) είναι το σύνολο των εταιριών που εφοδιάζει τις ένοπλες δυνάμεις με ένα εύρος προϊόντων και υπηρεσιών, απαραίτητων για τις επιχειρήσεις τους. Ακόμη καλύτερα, σύμφωνα με τον Dunne (1995), μπορεί να οριστεί ως ο συνδυασμός ανθρώπων, υποδομών, θεσμών και τεχνολογιών, που χρησιμοποιούνται για τη σχεδίαση, ανάπτυξη, παραγωγή και συντήρηση όπλων και υποστηρικτικού αμυντικού εξοπλισμού, απαραίτητων για την επίτευξη των στόχων άμυνας και ασφάλειας. Διασφαλίζει την ασφάλεια του εφοδιασμού (Security of Supply – SoS) των ενόπλων δυνάμεων με αμυντικό

⁹³ Ιστοσελίδα European Commission, http://ec.europa.eu/growth/sectors/defence_en.

υλικό και υπηρεσίες, θωρακίζοντάς την από πολιτικούς και βιομηχανικούς κινδύνους⁹⁴. Ο DeVore (2017) τονίζει ότι σήμερα, ειδικά για τα μικρότερα κράτη, η SoS δεν είναι εφικτή, με το ρόλο της εθνικής DTIB να είναι η στρατιωτική προσαρμοστικότητα σε μη αναμενόμενες τεχνολογικές και πολιτικό-στρατιωτικές αλλαγές. Αναλύοντας τις περιπτώσεις του Ισραήλ και της Σερβίας, αποδεικνύει ότι μια έστω και περιορισμένων δυνατοτήτων εγχώρια αμυντική βιομηχανία μπορεί να ενισχύσει την εθνική αμυντική ισχύ μέσω της στρατιωτικής προσαρμοστικότητας. Μία κατάλληλη DTIB, σε κάθε περίπτωση, θεωρείται βάση της πολιτικής εθνικής κυριαρχίας με τον Barrinha (2010) να αναφέρει ότι αν ένα κράτος δεν ελέγχει την αμυντική του βιομηχανία ίσως το κάνει ένα άλλο κράτος. Ωστόσο στο καπιταλιστικό σύστημα, πέρα από αυτό τον ρόλο, η DTIB διαδραματίζει έναν ευρύτερο ρόλο από τον παραγωγό αμυντικών αγαθών, όπως για παράδειγμα αυτόν της πηγής θέσεων εργασίας, της οικονομικής ανάπτυξης και της τεχνολογικής υπεροχής.

Η σύγχρονη παγκόσμια DTIB χαρακτηρίζεται από πέντε κύριους παράγοντες: 1) την ιεραρχική δομή και βιομηχανική οργάνωση, 2) τις παγκόσμιες μετακινήσεις των στρατιωτικών δαπανών με τη μείωση, σε σχετικούς όρους των ΣΔ των ευρωπαϊκών χωρών, 3) την αυξημένη εξάρτηση των αμυντικών βιομηχανιών από τις πωλήσεις σε άλλες χώρες (εξαγωγές), 4) μία παγκοσμιοποιημένη αμυντική βιομηχανική αλυσίδα παραγωγής και 5) την άνοδο ενός σύνθετου συνδυασμού πολιτικών και αμυντικών βιομηχανιών, τεχνολογιών και προϊόντων, με αυξανόμενο ρυθμό καινοτομίας (Briani et al., 2013). Οι πέντε αυτοί παράγοντες επηρεάζουν την παγκόσμια εικόνα της αμυντικής βιομηχανίας, δημιουργώντας αλλαγές στη δομή, την οργάνωση και τις δραστηριότητές της.

Πίνακας 5.1 Παράγοντες της DTIB

Παράγοντας	Παρούσα Κατάσταση
Βιομηχανική Δομή	Ιεραρχική δομή οργάνωσης
Στρατιωτικές Δαπάνες	Παγκόσμιες μετατοπίσεις. Περιορισμός αμυντικών επενδύσεων σε σχέση με τις υπόλοιπες ΣΔ
Αμυντική Αγορά	Αύξηση Κρισιμότητας
Αμυντική Βιομηχανική Παραγωγή	Παγκοσμιοποίηση
Τεχνολογία	Αυξημένη επίδραση των βιομηχανιών και προϊόντων διπλής χρήσης

Πηγή: Briani et al. (2013)

⁹⁴ Τέτοιος κίνδυνος μπορεί, για παράδειγμα, να είναι η άρνηση ενός άλλου κράτους στην παράδοση ενός αμυντικού υλικού και η μη προσφορά υλικών ή υπηρεσιών από μια εταιρία, αντίστοιχα.

Η δομή της DTIB είναι έντονα ετερογενής και ιεραρχική (Blom et al., 2014). Σχετικά λίγες εταιρίες μπορούν να παράγουν ολοκληρωμένα σύνθετα οπλικά συστήματα, ενσωματώνοντας διαφορετικούς τομείς της αμυντικής παραγωγής, όπως αισθητήρες και όπλα. Τις περισσότερες φορές αποτελούν αξιόπιστο συνεργάτη κυβερνήσεων – κρατικών πελατών. Οι εταιρίες της κατηγορίας αυτής υποστηρίζονται από εταιρίες που βρίσκονται χαμηλότερα στην παραγωγική αλυσίδα και κατασκευάζουν συγκεκριμένα εξαρτήματα και υποσυστήματα. Αυτές με τη σειρά τους έχουν τους δικούς τους προμηθευτές, με την αλυσίδα να συνεχίζει με τον ίδιο τρόπο σε χαμηλότερα επίπεδα. Η θέση μιας εταιρίας και του αντίστοιχου κράτους στην παραγωγική αλυσίδα καθορίζει τον τρόπο που και οι δύο θα αντιδράσουν και θα επηρεαστούν από αλλαγές στην διάρθρωση της παγκόσμιας DTIB. Έτσι, η συγχώνευση μεγάλων εταιριών θα δημιουργήσει έναν νέο ανταγωνιστή για όλες τις υπόλοιπες μεγάλες εταιρίες. Εταιρίες σε χαμηλότερα επίπεδα της αλυσίδας μπορεί να αποτελέσουν τα θύματα του εξορθολογισμού των μεγάλων εταιριών ή αυτών που συγχωνεύτηκαν. Με αυτήν τη μηχανική, οι μικρότερες εταιρίες και τα αντίστοιχα κράτη είναι εξαρτώμενα από την επιτυχία και την πορεία της παραγωγής των μεγαλύτερων εταιριών.

Οι ΣΔ είναι ο κύριος παράγοντας που επηρεάζει την αμυντική βιομηχανία. Την πρώτη δεκαετία μετά τον Ψυχρό Πόλεμο αυτές μειώθηκαν κατά 30% με αντίστοιχη συρρίκνωση των ενόπλων δυνάμεων. Οι αμυντικές βιομηχανίες ακολούθησαν, με την παραγωγή να συγκεντρώνεται σε λιγότερες και ταυτόχρονα μεγαλύτερες εταιρίες. Μετά το 2000 η τάση αυτή αναχαιτίστηκε με μικρή αύξηση των ΣΔ στη Δύση αλλά κυρίως στην Ασία (Bitzinger, 2009).

Σχεδόν όλες οι αμυντικές παραγωγικές εταιρίες και τα αντίστοιχα κράτη είναι πλέον εξαρτημένα από τις ξένες πωλήσεις, με τις εξαγωγές να μην είναι πλέον συμπληρωματικές αλλά ζωτικές για την επιβίωση μιας DTIB. Αυτό οδηγεί σε μια παγκόσμια αγορά περισσότερο ανταγωνιστική και πολύπλοκη.

Η διαδικασία ανάπτυξης και παραγωγής έχει διεθνοποιηθεί, με σκοπό μια DTIB να μπορεί να είναι οικονομικά λειτουργική. Αποτέλεσμα είναι η δημιουργία ενός συνόλου περισσότερο περιφερειακών και πολυεθνικών εταιριών, παρά εθνικών, τόσο παγκοσμίως όσο και στην Ευρώπη⁹⁵. Η παγκοσμιοποίηση έχει οδηγήσει επίσης στη διαθεσιμότητα τεχνολογιών διπλής χρήσης από εταιρίες σε όλο τον κόσμο. Οι αμυντικές βιομηχανίες επεκτείνονται σε νέες τεχνολογικές περιοχές όπως οι τεχνολογίες πληροφοριών (Information Technology – IT) και γίνονται εξαρτώμενες από την αποτελεσματική διάδραση πολιτικών και στρατιωτικών

⁹⁵ inter alia BAE Systems, Thales, EADS (Airbus Group).

τεχνολογιών. Με αυτούς τους τρόπους, η παγκοσμιοποιημένη παραγωγή αμφισβητεί την εθνική αυτοδυναμία των DTIBs, σε συμφωνία με όσα υποστηρίζει η Neuman (2006).

Σε ότι αφορά τον τεχνολογικό τομέα, η αμυντική βιομηχανία περιλαμβάνει όλους τους βιομηχανικούς τομείς και τεχνολογίες για να παράγει προϊόντα είτε αποκλειστικά για αμυντικούς σκοπούς είτε προϊόντα διπλής χρήσης. Χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό αμφίδρομης τεχνολογικής διάχυσης μεταξύ του πολιτικού και του αμυντικού τομέα. Με μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ των υποτομέων της αμυντικής βιομηχανίας αλλά και από εταιρία σε εταιρία, οι αμυντικές εταιρίες είναι εξαρτώμενες από την πολιτική βιομηχανία και τις τεχνολογίες της. Αυτό μεταφράζεται σε βιομηχανίες διπλού ρόλου ή σε αλληλεξάρτηση μεταξύ εταιριών. Η βάση των τεχνολογιών αιχμής είναι η R&D και ο υποτομέας της R&T. Η αμυντική βιομηχανία είναι εντάσεως R&D και οι επενδύσεις στην έρευνα και ανάπτυξη καθορίζουν το τεχνολογικό επίπεδο της DTIB (Hartley, 2007).

5.2 Η Ευρωπαϊκή Αμυντική Τεχνολογική και Βιομηχανική Βάση (EDTIB)

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, με τον αποπλισμό και τη μείωση των ΣΔ στην οποία οδήγησε, προκάλεσε αλλαγές στο μέγεθος, τη δομή, τη συμπεριφορά και την αποδοτικότητα των αμυντικών βιομηχανιών σε παγκόσμιο επίπεδο (Hartley and Sandler, 2003; Neuman, 2006), με ένα κύμα συγχωνεύσεων εταιριών και εξόδου άλλων από την αγορά, να οδηγεί στην ελάττωση του συνολικού αριθμού των αμυντικών βιομηχανιών⁹⁶. Στις ΗΠΑ, το κύμα συγχωνεύσεων άρχισε με το κατά τον Perry «Μυστικό Δείπνο» το 1993 και ολοκληρώθηκε με την αποτροπή της συγχώνευσης των Lockheed Martin και Northrop Grumman το 1997 (Dunne et al., 2006). Η Ευρώπη αντέδρασε στην αμερικανική αναδόμηση, με συγχωνεύσεις που ολοκληρώθηκαν την αρχή της δεκαετίας του 2000, επικεντρωμένες στο σχηματισμό των ευρωπαϊκών κολοσσών EADS, BAE Systems, Thales και MBDA (Hartley and Sandler, 2003; Britz and Eriksson, 2005; Barrinha, 2010; Kurc and Oktay, 2018). Οι συγχωνεύσεις αυτές στην Ευρώπη, συνδυάστηκαν με τη φιλελευθεροποίηση - ιδιωτικοποίηση της EDTIB, με σημαντική μείωση της κρατικής παρουσίας στο ιδιοκτησιακό καθεστώς των εταιριών. Οι συγχωνεύσεις στην ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία δεν συνεχίστηκαν τα επόμενα χρόνια, περιορίστηκαν σε μικρότερες εταιρίες, με πιο αξιοσημείωτο ορόσημο την συνειδητή αποτροπή συγχώνευσης των BAE και EADS το 2012.

⁹⁶ 24 από τις 100 μεγαλύτερες αμυντικές βιομηχανίες του κόσμου είχαν εξέλθει από την αμυντική αγορά μέχρι το 1998 (PricewaterhouseCoopers, 2005).

Από το 2007, με την *EDTIB Strategy*, τα κ-μ συμφώνησαν να υποστηρίξουν την ανάπτυξη μιας EDTIB, στο πλαίσιο του πολιτικού οράματος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η σταδιακή ενσωμάτωση των εθνικών DTIBs σε μια ενιαία EDTIB σκοπεύει να οδηγήσει σε αυτάρκεια σε θέματα εφοδιαστικής ασφάλειας, σε ένα επίπεδο ευρωπαϊκό παρά εθνικό και στην εξυπηρέτηση των στόχων της Ευρωπαϊκής Άμυνας (European Defence Agency, 2007). Ωστόσο, μέχρι και τα τελευταία χρόνια, κράτη και βιομηχανίες ακολουθούν ξεχωριστούς οδούς (Barrinha, 2010). Η πραγματικότητα αυτή αποτρέπει την υιοθέτηση αλλαγών που προτείνονται από την πλευρά της EDTIB, για ενοποίηση της ζήτησης που οδηγεί σε οικονομίες κλίμακας και για απλούστευση των εμπορικών σχέσεων μεταξύ προμηθευτών και κρατών. Οι ανεπάρκειες του εθνικού αυτού ελέγχου είναι ορατές στους τομείς: 1) των οικονομικών, με τη συνεχή αύξηση του μοναδιαίου κόστους και την έλλειψη οικονομιών κλίμακας και ανταγωνιστικότητας, 2) της άμυνας, με χαμηλά επίπεδα διαθεσιμότητας, 3) της τεχνολογίας, με χαμηλούς ρυθμούς καινοτομίας σε σχέση με τον παγκόσμιο ανταγωνισμό, 4) της βιομηχανίας, με μείωση των παραγωγικών ικανοτήτων και 5) της εφοδιαστικής ασφάλειας, με αυξημένη εξάρτηση σε ξένους προμηθευτές.

Οι Briani et al. (2013) δίνουν τον εξής ορισμό για την EDTIB: «Η EDTIB περιλαμβάνει τη δομή, την οργάνωση, τις δραστηριότητες και τις διαδικασίες των DTIBs που συνδέονται στον ευρωπαϊκό πολιτικό χώρο ο οποίος αλλάζει, με τρόπο που αυτές γίνονται περισσότερο ολοκληρωμένες, ανταγωνιστικές ή ικανές σε ευρωπαϊκό επίπεδο». Ο EDA κρίνει ισχυρή μια EDTIB μέσω τριών μεταβλητών (EDA's 3C) (Hartley, 2008):

- Δυνατότητες (Capabilities): η EDTIB πρέπει να είναι ικανή να παρέχει κρίσιμες αμυντικές δυνατότητες για τη διατήρηση του επιθυμητού επιπέδου επιχειρησιακής κυριαρχίας σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.
- Ικανότητα (Competence): η EDTIB πρέπει να είναι ικανή να αναπτύσσει νέες τεχνολογίες και καινοτόμες ιδέες, σε συνεργασία με άλλους φορείς R&D.
- Ανταγωνιστικότητα (Competiveness): η EDTIB, σε επιχειρηματικούς όρους πρέπει να είναι ανταγωνιστική σε παγκόσμια επίπεδο και να ελκύει συνεργασίες εντός και εκτός Ένωσης.

Επιπλέον, μια τέτοια EDTIB πρέπει να επιτυγχάνει μεγαλύτερη ενοποίηση, περισσότερη συνεργασία, περιφερειακή κατανομή, μειωμένη αμυντική εξάρτηση, διευρυμένο χαρτοφυλάκιο διπλής χρήσης και ευρωπαϊκή επάρκεια σε θέματα εφοδιαστικής αλυσίδας με τους Bekkers et al. (2009) να περιγράφουν συγκεκριμένα κριτήρια μιας ισχυρής και μιας αδύναμης EDTIB. Μια ισχυρή EDTIB χαρακτηρίζεται από ιδιωτική ιδιοκτησία, από ελεύθερη

είσοδο-έξοδο από αυτή, από επαρκή αριθμό εταιριών για πραγματικό ανταγωνισμό, από αυστηρούς δημοσιονομικούς περιορισμούς και από μακροπρόθεσμη εταιρική κερδοφορία. Αντίθετα μια αδύναμη EDTIB χαρακτηρίζεται από κρατικές εταιρίες, εμπόδια εισόδου-εξόδου σε αυτή, ανεπάρκειες και κρατικές επιδοτήσεις και οικονομική αναποτελεσματικότητα. (Hartley, 2008; Bekkers et al., 2009).

5.3 Δομή της EDTIB

Σε εθνικό επίπεδο, η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία είναι ισχυρά συγκεντρωμένη σε λίγες χώρες. Συγκεκριμένα οι έξι χώρες του LoI, αποτελώντας το 20% της ΕΕ28, κατέχουν το 80% της EDTIB. Αν σε αυτές προστεθεί η αναπτυσσόμενη Πολωνία τότε αντιπροσωπεύουν το 90% του συνολικού ευρωπαϊκού αμυντικού τζίρου και το 75% του αμυντικού προϋπολογισμού. Στις υπόλοιπες 21 χώρες υπάρχει περιορισμένη αμυντική βιομηχανία που δραστηριοποιείται σε συγκεκριμένους παραγωγικούς τομείς (πχ. Ολλανδία, Βέλγιο, Αυστρία).

Η EDTIB ακολουθεί την οργάνωση της παγκόσμιας DTIB σε εταιρικό αλλά και παραγωγικό επίπεδο.

5.3.1 Εταιρική Δομή

Σε συμφωνία με όσα προαναφέρθηκαν για την ιεραρχική δομή της DTIB, οι εταιρίες που αποτελούν την EDTIB διακρίνονται σε:

Κύριοι Εργολήπτες (Prime Contractors). Κορυφαίες εταιρίες ολοκλήρωσης κύριων συστημάτων, παραγωγής πλατφορμών και αμυντικών συστημάτων. Σε επίπεδο ΕΕ είναι μεγάλες εταιρίες (κυρίως «εθνικοί πρωταθλητές») που εξειδικεύονται στην αμυντική παραγωγή. Οι εταιρίες ολοκλήρωσης κύριων συστημάτων (πχ. αεροπλανοφόρα) συναρμολογούν αμυντικά συστήματα από διάφορους τομείς (πχ. ηλεκτρονικά, αεροναυπηγική, οπτικά). Τέτοιες εταιρίες είναι η BAE Systems (ΗΒ), η Airbus Group⁹⁷ (διευρωπαϊκή με βάση την Ολλανδία) και η Leonardo⁹⁸ (Ιταλία). Άλλες κύριοι εργολήπτες εταιρίες επικεντρώνουν την παραγωγή τους κυρίως σε έναν παραγωγικό τομέα. Οι Thales (Γαλλία), Saab (Σουηδία) και Dassault (Γαλλία) στα μαχητικά Α/Φ, οι Nexter⁹⁹ (Γαλλία) και Krauss-Maffei Wegmann – KMW (Γερμανία)¹⁰⁰ στα μεγάλα άρματα μάχης και TOMA (AIFV), οι ThyssenKrupp

⁹⁷ Το 2014 η EADS μετονομάστηκε σε Airbus Group. Η EADS προέκυψε από τη συγχώνευση των Aerospatiale-Matra, DaimlerChrysler Aerospace και CASA το 2000.

⁹⁸ Το 2016 η Finmeccanica μετονομάστηκε σε Leonardo-Finmeccanica και το 2017 σε Leonardo.

⁹⁹ Το 2006 η GIAT μετονομάστηκε σε Nexter.

¹⁰⁰ Το 2015 η Nexter και η KMW συγχωνεύθηκαν δημιουργώντας την KNDS. Λόγω της δομής και του τρόπου λειτουργίας της νέας εταιρίας, συνεχίζουν να εξετάζονται, σε οικονομικό επίπεδο, σαν δύο ξεχωριστές εταιρίες.

(Γερμανία), Fincantieri (Ιταλία), Naval Group¹⁰¹ (Γαλλία) και Navantia¹⁰² (Ισπανία) σε ναυτικές μονάδες.

Ανάδοχοι Κατηγορίας 1 (Tier 1 Contractors). Εταιρίες που παράγουν εξειδικευμένα συστήματα (πχ. ηλεκτρονικά), ολοκληρωμένα υπό-συστήματα και μεγάλα εξαρτήματα. Είναι συνήθως εξειδικευμένες εταιρίες, ανάδοχοι έργων από τους κύριους εργολήπτες. Πολλές φορές αποτελούν συνεργάτες με κοινή ανάληψη ρίσκου. Τέτοιες εταιρίες είναι οι MBDA (διευρωπαϊκή) και Diehl (Γερμανία) στα πυραυλικά συστήματα, η Safran¹⁰³ (Γαλλία) και GKN (HB) σε συστήματα και εξαρτήματα αεροδιαστημικής, οι Rolls-Royce (HB) και MTU (Γερμανία) στους κινητήρες, η Hensoldt¹⁰⁴ (Γερμανία) στα ηλεκτρονικά συστήματα.

Πίνακας 5.2 Δομή της EDTIB με τη θέση των εταιριών στην αλυσίδα αξιών

Prime Contractors	Εταιρίες ολοκλήρωσης Κύριων Συστημάτων				
	Εταιρίες ανάπτυξης και συναρμολόγησης				
	Αεροπορικών Συστημάτων και Πλατφορμών	Διαστημικών Συστημάτων και Πλατφορμών	Επίγειων Συστημάτων και Πλατφορμών	Ναυτικών Συστημάτων και Πλατφορμών	Μηχανών και Προωθητικών Συστημάτων
Tier 1 Contractors	Εταιρίες παραγωγής Εξειδικευμένων Συστημάτων		Εταιρίες παραγωγής Ολοκληρωμένων Υποσυστημάτων και Μεγάλων Εξαρτημάτων		
Tier 2 Contractors	Ηλεκτρικός και Ηλεκτρονικός Εξοπλισμός	Μηχανολογία	Επεξεργασία Μετάλλων και Καλούπια	Υπηρεσίες Αμυντικής Βιομηχανίας	
Tier 3 Contractors	Προμηθευτές Βασικών Εμπορευμάτων	Πάροχοι Γενικών Υπηρεσιών	Βασική Οικονομική Υποδομή		

Πηγή: BIPE

Ανάδοχοι Κατηγορίας 2 (Tier 2 Contractors). Εταιρίες που παράγουν εξαρτήματα και παρέχουν υπηρεσίες, όπως ηλεκτρικός και ηλεκτρονικός εξοπλισμός, μηχανολογία, καταργασία

¹⁰¹ Το 2007 η DCN (Direction des Constructions Navales) μετονομάστηκε σε DCNS, η οποία το 2017 μετονομάστηκε αντίστοιχα σε Naval Group.

¹⁰² Το 2005 η ισπανική IZAR μετονομάστηκε σε Navantia.

¹⁰³ Η Safran δημιουργήθηκε το 2005 από τη συγχώνευση των Sagem και Snecma.

¹⁰⁴ Ιδρύθηκε το 2017, μετά από πώληση συγκεκριμένου τομέα εργασιών του Airbus Group. Έτσι εξηγείται και η αντίστοιχη πτώση στο τζίρο της τελευταίας το 2017.

μετάλλων, καλούπια κα. Συνήθως είναι μικρομεσαίες εταιρίες (SME) ή θυγατρικές των μεγάλων αμυντικών παραγωγικών εταιριών (primes και tier-1). Συχνά παράγουν προϊόντα και υπηρεσίες διπλής χρήσης. Επιχειρούν στο περιθώριο του αμυντικού τομέα και για το λόγο αυτό δεν κατηγοριοποιούνται πάντα ως εταιρίες της αμυντικής βιομηχανίας. Ωστόσο, ορισμένες εταιρίες της κατηγορίας, καταφέρνουν να έχουν μεγαλύτερο μέγεθος, όπως η Serco (HB) στον τομέα των υπηρεσιών.

Ανάδοχοι Κατηγορίας 3 (Tier 3 Contractors). Οι ανάδοχοι της κατηγορίας αυτής είναι προμηθευτές βασικών προϊόντων και γενικών υπηρεσιών. Ακόμη περιλαμβάνονται οι πάροχοι υπηρεσιών του γενικότερου οικονομικού κύκλου όπως πχ. logistics, επικοινωνίες, εξωτερικευμένη εκπαίδευση. Σε αυτό το επίπεδο της εφοδιαστικής αλυσίδας βρίσκεται μεγάλος αριθμός SME και θυγατρικών μεγαλύτερων εταιριών των ανώτερων κατηγοριών. Οι εταιρίες αυτές επιχειρούν κυρίως στο περιθώριο του αμυντικού τομέα, εκτός των αμυντικών γραμμών παραγωγής και συνήθως δε συγκαταλέγονται στις λίστες των εταιριών του τομέα.

5.3.2 Δομή με Βάση τον Τομέα Παραγωγής

Η οργάνωση της EDTIB δεν γίνεται μόνο με βάση τις εταιρίες αλλά και με βάση τον τομέα παραγωγής. Οι παραγωγικοί τομείς στους οποίους χωρίζεται ο αμυντικός παραγωγικός τομέας είναι αυτός του Αέρα και Διαστήματος, ο τομέας Εδάφους, ο Ναυτικός τομέας και ο τομέας των Ηλεκτρονικών, με σημαντικές διαφορές ανάμεσά τους σε ότι αφορά το βαθμό ευρωπαϊκής ενοποίησης και συνεργασίας, τις παραγωγικές ικανότητες και την ανταγωνιστικότητα (Masson et al., 2013).

Τομέας Αέρα και Διαστήματος

Ο βιομηχανικός τομέας του Αέρα και Διαστήματος είναι στρατηγικής σημασίας και χαρακτηρίζεται από έντονα κλιμακούμενα κόστη, ένταση R&D και τεχνολογικές διαχύσεις. Η EDTIB περιλαμβάνει πέντε μεγάλες εταιρίες ολοκλήρωσης κύριων συστημάτων: Airbus, BAE, Leonardo, Saab και Dassault· καθώς και άλλες κυρίαρχες εταιρίες με περισσότερο εξειδικευμένη παραγωγή, όπως οι Thales, Diehl, GKN και Chemring (HB). Αυτές είναι συγκεντρωμένες στο HB, στη Γαλλία και στην Ιταλία, με τη διευρωπαϊκή Airbus να διατηρεί σημαντικό της κομμάτι και στη Γερμανία. Ο τομέας θεωρείται μεγάλης πολυπλοκότητας με παραγωγικά στοιχεία σε διαφορετικούς κλάδους. Αντίστοιχα σημαντικός, είναι ο

συγκεκριμένος τομέας και σε παγκόσμιο επίπεδο, με το σύνολο των δέκα μεγαλύτερων εταιριών να δραστηριοποιείται σε αυτόν¹⁰⁵.

Στον ευρωπαϊκό αεροδιαστημικό τομέα υπάρχει υψηλό επίπεδο συνεργασίας, με το σύνολο των μεγάλων εταιριών να συνεργάζονται (Bergstrom et al., 2008). Έχει συνεισφέρει στην ανάπτυξη των σημαντικότερων ευρωπαϊκών συνεργατικών προγραμμάτων (inter alia Tornado, Eurofighter, A400, Meteor) και σε αυτόν έχουν προκύψει οι ευρωπαϊκοί κολοσσοί Airbus, Leonardo και MBDA. Στον τομέα, η EDTIB είναι σε θέση να αναπτύσσει και να παράγει στρατιωτικές δυνατότητες – κλειδιά, όπως μαχητικά¹⁰⁶ και μεταγωγικά Α/Φ, κινητήρες και πυραύλους ενώ στο κρίσιμο κομμάτι των UAV υπάρχουν προγράμματα που φιλοδοξούν να καλύψουν το υπάρχον κενό. Σε ότι αφορά την ανταγωνιστικότητα, υπάρχει σκεπτικότητα, από το γεγονός ότι πολλοί από τους κύριους αγοραστές της Ασίας στοχεύουν στο να γίνουν παραγωγοί, ενώ ήδη οι ευρωπαϊκές εταιρίες δεν επιτυγχάνουν οικονομίες κλίμακας σε σχέση με τους ανταγωνιστές τους.

Αμυντικά Συστήματα Εδάφους

Στα αμυντικά συστήματα εδάφους, υπάρχουν περισσότερες από δέκα σημαντικές ευρωπαϊκές εταιρίες, που συγκαταλέγονται μεταξύ των 100 μεγαλύτερων του κόσμου, στην αντίστοιχη λίστα του SIPRI, με την πλειοψηφία να βρίσκονται στο ΗΒ, τη Γερμανία και τη Γαλλία. Οι σημαντικότερες αυτών είναι οι BAE Systems, Rheinmetall (Γερμανία), KMW και Nexter. Το χαρακτηριστικό των εταιριών του τομέα είναι η εξειδίκευσή τους, χωρίς σημαντικές δραστηριότητες στους υπόλοιπους τομείς¹⁰⁷. Ο τομέας είναι μικρής σχετικά εντάσεως R&D, περιορισμένης καινοτομίας και έχει επαφή με τον πολιτικό τομέα μόνο όταν αναφερόμαστε στην παραγωγή οχημάτων.

Στην ΕΕ δεν έχει υπάρξει σημαντική συνεργασία στον τομέα των αμυντικών συστημάτων εδάφους, με τις εταιρίες να παραμένουν αυστηρά εθνικές. Όποια συνεργατικά προγράμματα έχουν εκτελεστεί δεν έχουν στεφθεί με επιτυχία (i.a. Leopard). Σαν συνέπεια παρουσιάζονται σημαντικές αλληλεπικαλύψεις, με πολλές εταιρίες να ασχολούνται με την παραγωγή συστημάτων ίδιου τύπου. Η EDTIB είναι ικανή να παράγει, να διατηρεί και να αναβαθμίζει δυνατότητες-κλειδιά όπως πυροβολικό, MBTs, AIFVs και πυρομαχικά. Αναφορικά με την

¹⁰⁵ Στοιχεία SIPRI (2018) για τις πωλήσεις του 2017.

¹⁰⁶ Υπάρχει σημαντικό κενό στα μαχητικά Α/Φ 5^{ης} γενιάς στα οποία οι ευρωπαϊκές εταιρίες συμμετέχουν μόνο σαν συνεργάτες των ΗΠΑ ενώ το φιλόδοξο πρόγραμμα FCAS αναφέρεται σε σύστημα 6^{ης} γενιάς. Σημαντική αλλαγή σε αυτήν την πραγματικότητα αποτελούν οι ανακνώσεις (Φεβρουάριος 2019) για επιτάχυνση του προγράμματος του FCAS (Briganti, 2019).

¹⁰⁷ Εξαιρέση αποτελούν οι ηγέτιδες BAE, Thales και Leonardo που καλύπτουν το σύνολο σχεδόν της αμυντικής παραγωγής.

ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών εταιριών στον τομέα, αυτή καταδεικνύεται από την υψηλή θέση που αυτές κατέχουν στις παγκόσμιες εξαγωγές. Ωστόσο η ευρωπαϊκή αγορά, όπου η ζήτηση είναι πολύ μικρή σε σχέση με την παραγωγή, παραμένει πλήρως εθνικοποιημένη και δεν παρουσιάζεται εσωτερικός ανταγωνισμός μεταξύ των παραγωγών.

Ναυτικά Αμυντικά Συστήματα

Στο ναυτικό τομέα περιλαμβάνονται επτά μεγάλες ευρωπαϊκές εταιρίες: BAE, Naval Group, Babcock¹⁰⁸ (HB), TKMS¹⁰⁹, Navantia, Fincantieri και Thales, με μικρότερες εταιρίες να υπάρχουν σε Ολλανδία, Σουηδία, Δανία, Πορτογαλία και Ελλάδα. Οι εταιρίες αυτές είναι εξειδικευμένες στη ναυπήγηση, χωρίς δραστηριότητες στους άλλους τομείς, σε αντίθεση με τις αντίστοιχες αμερικάνικες που είναι και οι παγκόσμιες πρωταθλήτριες του τομέα. Οι επενδύσεις σε R&D είναι περισσότερες από αυτές στα συστήματα εδάφους αλλά υστερούν σαφώς σε σύγκριση με τον τομέα της αεροδιαστημικής. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου τομέα είναι η μεγάλη σημασία που έχουν οι εταιρίες πέραν των ναυπηγικών, με τα συστήματα μάχης των ναυτικών μονάδων να αντιπροσωπεύουν το 60-70% του συνολικού κόστους και το σκάφος το υπόλοιπο 20-30% (Bekkers et al., 2009). Οι άλλες αυτές εταιρίες είναι είτε SMEs είτε προέρχονται από άλλους τομείς, με τις ναυπηγικές εταιρίες να διατηρούν το ρόλο του κύριου εργολήπτη.

Η ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα περιορίζεται σε λίγες διακρατικές συνεργασίες (πχ. FREMM, Horizon) και πολλές συγχωνεύσεις σε εθνικό επίπεδο. Η EDTIB είναι ικανή στη ναυπήγηση μεγάλων μονάδων επιφανείας, συμβατικών και πυρηνικών υποβρυχίων και συμβατικών αεροπλανοφόρων. Όμοια με την περίπτωση των επίγειων συστημάτων, υπάρχουν πολλές εταιρίες και αντίστοιχες επικαλύψεις χωρίς εσωτερικό ανταγωνισμό. Σε παγκόσμιο επίπεδο οι ευρωπαϊκές εταιρίες είναι ανταγωνιστικές, με μεγάλο μερίδιο στις παγκόσμιες εξαγωγές, κυρίως με τις φρεγάτες και τα υποβρύχια των γαλλικών και γερμανικών ναυπηγείων που ανταγωνίζονται κυρίως μεταξύ τους σε διεθνές επίπεδο.

Ηλεκτρονικά Συστήματα

Ο τομέας των ηλεκτρονικών παρουσιάζει ραγδαία ανάπτυξη τις τελευταίες δεκαετίες και αναφέρεται σαν ξεχωριστός βιομηχανικός αμυντικός τομέας τα τελευταία μόνο χρόνια (Briani et al., 2013). Τα κύρια χαρακτηριστικά του τομέα των ηλεκτρονικών είναι οι δυνατότητες διπλής χρήσης και ότι αποτελούν το σημαντικότερο μέρος όλων των αμυντικών προϊόντων.

¹⁰⁸ Με κύρια θυγατρική στον τομέα τα ναυπηγεία Devonport Royal Dockyard.

¹⁰⁹ ThyssenKrupp Marine Systems.

Αποτελεί τομέα εντάσεως R&D με το μεγαλύτερο ποσοστό αμφίδρομων τεχνολογικών διαχύσεων με την πολιτική βιομηχανία σε σχέση με τους άλλους τομείς. Σε επίπεδο ΕΕ περιλαμβάνει πέντε μεγάλες εταιρίες, τις BAE Systems, Leonardo, Safran, EADS και Thales, καθώς και άλλες μικρότερες όπως οι Cobham (HB), Saab, Rheinmetall, Ultra Electronics (HB) και Indra (Ισπανία). Οι περισσότερες από αυτές δραστηριοποιούνται και σε άλλους τομείς, δεδομένου ότι τα ηλεκτρονικά αποτελούν συνδετικό κρίκο όλων των αμυντικών δραστηριοτήτων (πχ. network-centric warfare). Η EDTIB μπορεί να παράγει υψηλής ποιότητας συστήματα και εξαρτήματα όπως ραντάρ, συστήματα αυτοπροστασίας, συστήματα επικοινωνίας, αβιονικά, και συστήματα διοίκησης και ελέγχου (C4I). Υπάρχει ευρωπαϊκό κενό στον υποτομέα των hardware και του κυβερνοπολέμου. Οι ευρωπαϊκές εταιρίες είναι ανταγωνιστικές σε ότι αφορά τα παραδοσιακά αμυντικά ηλεκτρονικά αλλά όχι στις πλέον σύγχρονες εφαρμογές του τομέα, που κυρίως προκύπτουν από τη σύνδεσή του με τον πολιτικό τομέα και αυτόν της πολιτικής ασφάλειας.

5.3.3 *Small and Medium Sized Enterprises - SME*

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται εκτενής αναφορά στις μεγάλες ευρωπαϊκές αμυντικές βιομηχανίες, στις οποίες θα βασιστεί και το μεγαλύτερο μέρος της ποσοτικής έρευνας. Οι εταιρίες αυτές αντιπροσωπεύουν το 90% περίπου του συνολικού τζίρου και σε μακροοικονομικό επίπεδο καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την EDTIB. Ωστόσο, δεν πρέπει να παραγκωνίζεται ο ρόλος των εκατοντάδων μικρομεσαίων επιχειρήσεων (Small and Medium Sized Enterprises – SME) που δραστηριοποιούνται στην ΕΕ. Οι εταιρίες αυτού του μεγέθους, διαθέτουν την τεχνική ικανότητα να παράγουν πρωτότυπα προϊόντα υψηλής ποιότητας και επίσης ενδιαφέρονται σε σχετικά μικρές αγορές, τις οποίες οι κύριοι ανάδοχοι δεν εξετάζουν (Ballester, 2013).

Η EC ορίζει σαν SME επιχειρήσεις που απασχολούν μεταξύ 10 και 249 υπαλλήλους και έχουν ετήσιο τζίρο ή συνολικό ισολογισμό μικρότερο από 50 και 43 εκατ. EUR αντίστοιχα. Μπορεί να είναι ανεξάρτητες (αυτόνομες) επιχειρήσεις ή θυγατρικές μεγαλύτερων εταιριών. Το μερίδιο των SME στην αμυντική αγορά είναι πολύ μικρό στους τομείς της αεροδιαστημικής και των επίγειων συστημάτων και αρκετά πιο σημαντικό στον ναυτικό τομέα και στα ηλεκτρονικά συστήματα (Europe Economics, 2009). Ο αριθμός των επιβεβαιωμένων SMEs είναι 1593 επιχειρήσεις, αρκετά περισσότερες από τις 1320 του 2009 (IHS, 2016). Οι SMEs δεν παρουσιάζουν την ίδια συγκέντρωση με τις μεγάλες εταιρίες στις χώρες του Loi-6, αφού μόνο οι μισές περίπου βρίσκονται σε αυτές. Το 2008 οι πωλήσεις των SMEs αντιστοιχούσαν στο 11-17% των συνολικών αμυντικών πωλήσεων στην ΕΕ. Το ποσοστό αυτό είναι σημαντικά

μικρότερο από το αντίστοιχο άλλων παραγωγικών τομέων και οφείλεται στις οικονομίες κλίμακας που χαρακτηρίζουν την αμυντική αγορά.

Οι SMEs είναι αποδοτικότερες σε δεδομένα R&D, σε σχέση με τις μεγαλύτερες εταιρίες και θεωρούνται στην πλειοψηφία τους υψηλής εντάσεως R&D, προσελκύοντας το ανάλογο επιστημονικό προσωπικό. Επίσης είναι πιο ευέλικτες και μπορούν να αλλάζουν παραγωγικό τομέα που δραστηριοποιούνται. Η EDTIB μπορεί να διατηρήσει την ανταγωνιστική της αιχμή μόνο αν διατηρήσει την γνώση και την τεχνολογική ικανότητα για να παραμείνει καινοτόμος. Σε αυτό το δεδομένο εντοπίζεται η αξία των SME (European Defence Agency, 2013).

Πίνακας 5.3 SWOT Ανάλυση για τις αμυντικές SMEs

Strengths	Weaknesses
<p>Flexibility and speed.</p> <p>Inventiveness.</p> <p>Specialized knowledge e.g. in manufacturing processes such as precision machining or electronics.</p> <p>Established positions within supply chains, enjoying positions of trust and valued by their customers.</p>	<p>Not in a position to develop, manufacture and provide through-life support for complete defence systems.</p> <p>Cannot export sub-assemblies independently of the Primes.</p> <p>Delay between investment in R&D and achieving return can create cash flow problems.</p> <p>Dependence on Primes leaves them poorly placed to understand the defence market.</p> <p>Insufficient capital may limit their scope to establish positions in export markets.</p>
Opportunities	Threats
<p>Might be able to develop an international position by exploiting their specialized knowledge and skills.</p> <p>Might enable them to exploit more of the economies of scale available in defence equipment industry.</p> <p>Create opportunities to collaborate with SMEs from other MS.</p>	<p>In a more integrated EU defence market their Primes may lose market share or be acquired.</p> <p>They could lose their place in supply chains as EU market opens up, or because of offset agreements.</p>

Πηγή: Europe Economics

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αμυντικής βιομηχανίας δημιουργούν τα παρακάτω προβλήματα στις SMEs που οδηγούν στη μειωμένη ποσοτική συνεισφορά τους, σε σχέση με άλλους τομείς: 1) μειωμένη πληροφόρηση, σε σχέση με τις μεγάλες εταιρίες (Primes και Tier-

1) για μελλοντικές αμυντικές απαιτήσεις και προγράμματα, 2) δυσκολίες χρηματοδότησης, κυρίως στη φάση της ανάπτυξης, που γίνονται εντονότερες στα ασθενέστερα κ-μ, 3) ανάληψη μη λελογισμένου ρίσκου, λόγω της προκατάληψης και στήριξης των μεγαλύτερων εταιριών από τις κυβερνήσεις των κ-μ και 4) θεσμικοί κανονισμοί, όπως αντισταθμιστικά οφέλη, περιορισμοί εξαγωγών και βάρη από δικαιώματα χρήστη έχουν αποτέλεσμα τη μείωση της ανταγωνιστικότητας των SMEs.

Η ΕΕ και συγκεκριμένα ο EDA, σε όλες τις σχετικές με την αμυντική βιομηχανία δράσεις και πρωτοβουλίες δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στη στήριξη των SME, αναγνωρίζοντας την αξία τους για τη δημιουργία μιας αποτελεσματικής EDTIB. Στην επίσημη ιστοσελίδα του ο EDA αφιερώνει σημαντικό μέρος στην “*SME Corner*” για τον ορθό προσανατολισμό των εταιριών. Μεγάλος αριθμός πρωτοβουλιών έχει αναληφθεί με αρχή την EDTIB Strategy του 2007 και μέχρι σήμερα¹¹⁰, στο πλαίσιο πλέον του Σχεδίου Δράσης για τις SMEs (SMEs Action Plan) του 2013, τα κύρια μέτρα του οποίου είναι: 1) η αλληλεπίδραση της κομισιόν με τις SMEs, 2) η καλύτερη ενημέρωση των εταιριών για επιχειρηματικές ευκαιρίες, 3) η αλληλεπίδραση όλων των φορέων καινοτομίας και R&D, 4) η βελτίωση των κανόνων της αγοράς για τις SMEs και 5) η ενίσχυση του ρόλου των αμυντικών SMEs, σε συνεργασία με την ASD και τις μεγάλες ευρωπαϊκές αμυντικές βιομηχανίες.

5.4 Το Μέγεθος της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Βιομηχανίας

Οι πωλήσεις των 100 μεγαλύτερων εταιριών¹¹¹ στον κόσμο που παράγουν όπλα και παρέχουν στρατιωτικές υπηρεσίες, για το έτος 2017, ανήλθαν σε 398,2 δισεκατ. USD, αυξημένες κατά 2,5% σε σχέση με τις αντίστοιχες του 2016 (Fleurant et al., 2018). Το εμπόριο όπλων θεωρείται σημαντικό κομμάτι της παγκόσμιας οικονομίας. Ωστόσο, ο ετήσιος τζίρος για το 2017 των 15 μεγαλύτερων βιομηχανιών του μεταποιητικού τομέα (manufacturing sector) σε παγκόσμιο επίπεδο¹¹² είναι δέκα φορές μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο των 15 μεγαλύτερων αμυντικών βιομηχανιών^{113,114}. Η Lockheed Martin, παγκόσμιος πρωταθλητής των αμυντικών

¹¹⁰ Ενδεικτικά αναφέρονται οι: “Guidelines for facilitating SMEs’ access to the defence market” (2009, 2015), “Supply Chain Action Plan” (2014), “SME Modeling & Simulation Platform” (2016), “Handbook for defence-related SMEs” (2016) (European Defence Agency, 2017f).

¹¹¹ Σύμφωνα με τις βάσεις δεδομένων του Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI).

¹¹² Σύμφωνα με το *Fortune Global 500*.

¹¹³ Η επιλογή του μεταποιητικού βιομηχανικού τομέα θεωρείται κατάλληλη αφού έχει παρόμοιες διαδικασίες ανάπτυξης και παραγωγής με τον αμυντικό τομέα (Fleurant et al., 2018).

¹¹⁴ Η παραγωγή στρατιωτικού υλικού είναι παραγωγική δραστηριότητα που κατατάσσεται στον μεταποιητικό τομέα (Κόλλιας, 2017).

βιομηχανιών, βρίσκεται στην 178^η θέση του Fortune Global 500¹¹⁵. Η General Electric, 22^η στο SIPRI Top 100 για το 2017, δεσπόζει στη 10^η θέση των μεταποιητικών βιομηχανιών, με τις αμυντικές της πωλήσεις ωστόσο να αντιπροσωπεύουν μόλις το 3% του συνολικού της τζίρου. Αντίστοιχα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Airbus Group βρίσκεται στις 50 μεγαλύτερες μεταποιητικές βιομηχανίες του κόσμου, με τις αμυντικές της πωλήσεις να αποτελούν το 15% των συνολικών της, βάσει των οποίων δεν θα συγκαταλεγόταν στη λίστα του Global 500. Τα παραπάνω αναφέρονται σε μια προσπάθεια απόδοσης του πραγματικού μεγέθους της παγκόσμιας αμυντικής βιομηχανίας, σε οικονομικά πάντα μεγέθη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αποτελεί μικρό κομμάτι της παγκόσμιας οικονομίας. Ήδη έχει αναφερθεί, χωρίς να αποτελέσει αντικείμενο ανάλυσης της παρούσας εργασίας, ότι η σημασία της αμυντικής βιομηχανίας δεν περιορίζεται σε οικονομικούς όρους αλλά προεκτείνεται στις περιοχές της παγκόσμιας ισχύος και της εθνικής κυριαρχίας.

Οι ευρωπαϊκές εταιρίες αποτελούν διαχρονικά σημαντικό κομμάτι της παγκόσμιας αμυντικής βιομηχανίας. Μετά τη ψυχροπολεμική περίοδο και την κατάρρευση του συμφώνου της Βαρσοβίας, ακολουθούν σε μέγεθος την DTIB των ΗΠΑ που κυριαρχεί με διαφορά στο συγκεκριμένο βιομηχανικό τομέα. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι στην τελευταία λίστα του SIPRI, με τις 100 μεγαλύτερες αμυντικές βιομηχανίες (SIPRI Top 100), για τις πωλήσεις του 2017, οι 42 προέρχονται από τις ΗΠΑ, με τις πέντε να βρίσκονται στο Top 10, ενώ οι αριθμοί για εταιρίες με βάση την ΕΕ είναι 24 και 4 αντίστοιχα¹¹⁶.

5.4.1 Μεθοδολογία Έρευνας

Για την ποσοτική μελέτη των ευρωπαϊκών αμυντικών βιομηχανιών, από την οποία θα επιχειρηθεί να εξαχθούν και ποιοτικά χαρακτηριστικά αυτής, θα χρησιμοποιηθούν οι βάσεις δεδομένων του SIPRI. Η αμυντική βιομηχανία, σαν μέρος του ευρύτερου τομέα της άμυνας και ασφάλειας αποτελεί ιδιαίτερο βιομηχανικό τομέα. Η συγκέντρωση και ανάλυση των ποσοτικών δεδομένων της αποτελεί πρόκληση και έρχεται αντιμέτωπη με πολυπαραμετρικά κενά (Briani et al., 2013) και χρήση διαφορετικών υποθέσεων και μεθοδολογιών (Smith, 2017). Το SIPRI είναι ένα ανεξάρτητο διεθνές ινστιτούτο που ασχολείται αποκλειστικά με την έρευνα σε θέματα άμυνας και ασφάλειας. Ιδρύθηκε το 1966 και παρέχει βάσεις δεδομένων, αναλύσεις και προτάσεις, βασισμένες σε ανοιχτές πηγές, φορείς χάραξης πολιτικής, ερευνητές, MME και

¹¹⁵ Το Fortune Global 500 (aka Global 500), είναι η ετήσια κατάταξη των 500 μεγαλύτερων εταιριών στον κόσμο με βάση τον κύκλο εργασιών τους. Δημοσιεύεται σε ετήσια βάση από το περιοδικό Fortune.

¹¹⁶ Στους αριθμούς συμπεριλαμβάνονται οι εταιρίες από το ΗΒ. Χωρίς αυτές οι αριθμοί για την ΕΕ είναι 17 στο Top 100 και 3 στο Top 10.

ενδιαφερόμενους πολίτες. Οι βάσεις δεδομένων που εκδίδει σε ετήσια βάση θεωρούνται από τις πλέον έγκυρες και χρησιμοποιούνται αποκλειστικά ή μεταξύ άλλων, στην πλειοψηφία της σχετικής βιβλιογραφίας.

Για τη διαχρονική μελέτη και την εξέλιξη της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας επιλέχθηκε να εξεταστεί η περίοδο 2002-2017¹¹⁷. Οι λόγοι που οδήγησαν στην επιλογή αυτή είναι οι εξής:

- Ο κλάδος της αμυντικής βιομηχανίας χαρακτηρίζεται από συμβόλαια μεγάλης αξίας και μεγάλου σχετικά χρόνου εκτέλεσης. Για το λόγο αυτό μπορεί να παρουσιάζονται μεγάλες διακυμάνσεις στον κύκλο εργασιών των εταιριών από έτος σε έτος. Τα αποτελέσματα των εμπορικών τους πράξεων μπορεί να χρειάζονται διάστημα ετών για να διατυπωθούν λογιστικά. Το διάστημα των 16 ετών θεωρείται ικανοποιητικό για να αποτυπώσει την πραγματική εικόνα των εταιριών, να απορροφήσει μεμονωμένες μεταβολές και να επιτρέψει την ανάδειξη τυχόν σύγχρονων τάσεων.
- Με ορόσημο την τρομοκρατική επίθεση της 9^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στο Διεθνές Κέντρο Εμπορίου, το 2002 είναι η απαρχή ενός νέου περιβάλλοντος απειλών, με ασύμμετρες, υβριδικές και άλλες νέου τύπου απειλές, που συνεχίζει να διαμορφώνεται μέχρι σήμερα. Αποτέλεσμα αυτών είναι η εξέλιξη της αμυντικής αγοράς με τη δημιουργία νέων αναγκών όπως η κυβερνοάμυνα, τα UAV/Drones, τα όπλα υψηλής ακρίβειας κ.α. Επίσης, στην περίοδο αυτή συμπεριλαμβάνεται η τελευταία χρηματοπιστωτική ευρωπαϊκή κρίση και άρα οι μεταβολές που αυτή μπορεί να έχει επιφέρει στην ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία.
- Η περίοδος 2000-2002 αποτελεί σημείο καμπής στην εξέλιξη όλων των οικονομικών μεγεθών στον βιομηχανικό τομέα της άμυνας, και συγκεκριμένα στις ΣΔ, τις μεταφορές οπλικών συστημάτων και στις πωλήσεις των αμυντικών βιομηχανιών. Τη χρονική στιγμή αυτή, όπως φαίνεται στα αντίστοιχα διαγράμματα, αναχαιτίζεται ευδιάκριτα η πτωτική πορεία των παραπάνω μεγεθών, που ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του 1980, με το πέρας του Ψυχρού Πολέμου.
- Το 2002 έχουν ολοκληρωθεί όλες οι μεγάλες συγχωνεύσεις στην ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία με τη δημιουργία των BAE, EADS, Finmeccanica, Thales και MBDA, διαμορφώνοντας σε μεγάλο βαθμό την μέχρι σήμερα εταιρική δομή της EDTIB¹¹⁸.

¹¹⁷ Την περίοδο ολοκλήρωσης της έρευνας (Μάιος 2019) στις βάσεις δεδομένων του SIPRI για τις αμυντικές βιομηχανίες συμπεριλαμβάνονται στοιχεία μέχρι το έτος 2017.

¹¹⁸ Στο εξεταζόμενο διάστημα υπάρχουν μεμονωμένες μεταβολές, με σημαντικότερη τη συγχώνευση των Snecma και Sagem προς δημιουργία της Safran, χωρίς όμως να αποτελούν κύμα αλλαγών όπως αυτό του τέλους της δεκαετίας του 1990.

- ο Η τρέχουσα έκδοση της βάσης δεδομένων του SIPRI για τις 100 μεγαλύτερες εταιρίες στον τομέα περιέχει δεδομένα για την περίοδο 2002-2017. Κάθε χρόνο αναθεωρούνται και τα δεδομένα των προηγούμενων ετών, κάνοντας τη λίστα για τη συγκεκριμένη περίοδο όσο πιο έγκυρη γίνεται. Επίσης, πριν το 2002 δεν υπάρχουν στοιχεία για τις ρωσικές εταιρίες.
- ο Το 2002 η ΕΕ εισέρχεται στην εποχή του Ευρώ που αποτελεί συνολικά σημαντικό παγκόσμιο οικονομικό ορόσημο. Επίσης στην εποχή του κοινού νομίσματος είναι εγκυρότερη και χωρίς αλλαγές η αναγωγή σε σταθερές τιμές για την ανάλυση της διαχρονικής εξέλιξης των οικονομικών μεγεθών.

Κρίσιμο ερώτημα για την έρευνα ήταν αν οι εταιρίες του ΗΒ συμπεριληφθούν στην αμυντική βιομηχανία της ΕΕ, εν όψει της εξόδου του από την Ένωση, με δεδομένο μάλιστα ότι οι όροι που θα ισχύσουν δεν είναι γνωστοί, και ιδιαίτερα για τον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας αποτελούν πρόκληση για τους διαχειριστές της εξόδου (Uttley and Wilkinson, 2016). Στην ανάλυση των δεδομένων επιλέχθηκε να περιληφθεί τόσο η ΕΕ των 28 κ-μ (συμπεριλαμβανομένου του ΗΒ) που στο εξής θα αναφέρεται σαν ΕΕ28, όσο και η μελλοντική ΕΕ μετά την έξοδο του ΗΒ, εφόσον αυτή ολοκληρωθεί, που θα αναφέρεται σαν ΕΕ27¹¹⁹. Με την επιλογή αυτή θα διαφανεί η κατάσταση που θα περιέλθει η EDTIB στη μετά Brexit εποχή και η μεταβολή που αυτή θα επιφέρει.

Σημαντική παράμετρος στην έρευνα που ακολουθεί, η οποία πρέπει να λαμβάνεται συνεχώς υπόψιν προκειμένου να μη δημιουργηθούν λάθος εντυπώσεις και να μην εξαχθούν ανακριβή συμπεράσματα, είναι ότι στα στοιχεία που αναλύονται δεν συμπεριλαμβάνεται η αμυντική βιομηχανία της Κίνας. Οι κινεζικές εταιρίες παραγωγής αμυντικού υλικού δεν περιέχονται στον κατάλογο Top 100 του SIPRI, λόγω έλλειψης των απαραίτητων στοιχείων, που θα καταστύσαν εφικτές έγκυρες εκτιμήσεις για το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα (Fleurant et al., 2018). Παρόλα αυτά, σύμφωνα με το ίδιο το SIPRI, υπάρχουν διαθέσιμες πληροφορίες για κάποιες από τις μεγάλες εταιρίες της, σε μεγάλο βαθμό κρατικής, κινέζικης αμυντικής βιομηχανίας. Σύμφωνα με αυτές, τρεις κινέζικες εταιρίες εκτιμάται ότι θα βρίσκονταν στις δέκα μεγαλύτερες του Top 100: η AVIC με πωλήσεις 20,1 δισεκατ. USD, η NORINCO με 17,2 δισεκατ. USD και η CETC με 12,2 δισεκατ. USD. Τουλάχιστον άλλες επτά κινέζικες εταιρίες εκτιμάται ότι θα βρίσκονταν στο Top 100, εφόσον υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία.

¹¹⁹ Ο όρος ΕΕ27 για την ΕΕ στη μετά Brexit εποχή δεν πρέπει να συγχέεται με την ΕΕ μέχρι το 2013 και την είσοδο της Κροατίας, και θα χρησιμοποιηθεί μόνο στην ανάλυση των ποσοτικών δεδομένων.

5.4.2 Παρούσα Κατάσταση

Η θέση της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας σε παγκόσμιο επίπεδο μπορεί να σταχυολογηθεί από τις εταιρίες που συγκαταλέγονται στις 100 μεγαλύτερες εταιρίες και τη θέση που κατέχουν στη λίστα αυτή. Στη λίστα SIPRI Top 100 συγκαταλέγονται 24 εταιρίες της ΕΕ28, των οποίων ο κύκλος εργασιών για το έτος 2017 φαίνεται στον Πίνακα 5.4. Ο μέσος όρος των πωλήσεων των εταιριών αυτών είναι περίπου 4 δισεκατ. USD, ίδιος με τον παγκόσμιο μέσο όρο, ενώ για την ΕΕ27 είναι αρκετά μικρότερος στα 3,5 δισεκατ. USD. Ωστόσο οι ευρωπαϊκές εταιρίες είναι σημαντικά μικρότερες των αντίστοιχων αμερικανικών, με το μέσο τζίρο των 42 εταιριών των ΗΠΑ που βρίσκονται στο Top 100 να είναι 5,4 δισεκατ. USD (54% μεγαλύτερος από τις εταιρίες της ΕΕ27). Οι μεγαλύτερες διαφορές παρατηρούνται στις εταιρίες που δραστηριοποιούνται στα συστήματα εδάφους και στα ναυτικά συστήματα. Από αυτό προκύπτει ότι σε σχέση με τις αμερικανικές, οι ευρωπαϊκές εταιρίες είναι αρκετά μικρές και υπάρχει περιθώριο συνεργασιών και συγχωνεύσεων για τη δημιουργία μεγαλύτερων εταιριών, σε συμφωνία με όσα οι Bekkers et al. (2009) είχαν αναγνωρίσει δέκα χρόνια πριν, ειδικά στους παραπάνω τομείς.

Ο συνολικός τζίρος των εταιριών της ΕΕ28 ανήλθε για το έτος 2017 στα 95,2 δισεκατ. USD αποτελώντας το 23,9% του συνολικού τζίρου των 100 εταιριών. Το ΗΒ αποτελεί τον μεγαλύτερο παραγωγό άμυνας με τις εταιρίες του να έχουν τζίρο 35,7 δισεκατ. USD (9% του συνολικού παγκόσμιου τζίρου), ενώ σε παγκόσμιο επίπεδο υπολείπεται μόνο των ΗΠΑ (56,9%) και της Ρωσίας (9,5%). Τονίζεται ότι το 2017 είναι η πρώτη φορά που το ΗΒ χάνει τη δεύτερη θέση, από τη Ρωσία, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Χωρίς το ΗΒ, οι εταιρίες της ΕΕ27 έχουν συνολικές πωλήσεις 59,5 δισεκατ. USD αντιπροσωπεύοντας το 14,9% του παγκόσμιου τζίρου. Αν και η ΕΕ παραμένει η δεύτερη αμυντική παραγωγός και στις δύο περιπτώσεις, δεν παύει να χάνει τον «πρωταθλητή» της που μάλιστα αντιπροσωπεύει το 37,5% των ευρωπαϊκών πωλήσεων και το 60% του συνόλου των υπόλοιπων κ-μ της Ένωσης.

Πίνακας 5.4 Οι Μεγαλύτερες Αμυντικές Βιομηχανίες της ΕΕ για το 2017, σε εκατ. USD (τιμές 2017)

EU28 Rank	Top100 Rank	Company	Country	Arms Sales in 2017	Change % 2016-2017
1	4	BAE Systems	United Kingdom	22940	3.3
2	7	Airbus Group	Trans-European	11290	-13
3	8	Thales	France	9000	6.9
4	9	Leonardo	Italy	8860	0.9
5	17	Rolls-Royce	United Kingdom	4420	1.9
6	19	Naval Group	France	4130	15
7	25	Rheinmetall	Germany	3420	1.4
8	26	MBDA	Trans-European	3380	1.0
9	27	Babcock International Group	United Kingdom	3230	-1.9
10	33	Safran	France	2910	8.6
11	36	Saab	Sweden	2670	-5.3
12	46	CEA	France	2170	4.2
13	50	Dassault Aviation Groupe	France	2120	48
14	53	ThyssenKrupp	Germany	1920	4.8
15	56	Krauss-Maffei Wegmann	Germany	1750	61
16	58	Fincantieri	Italy	1660	0.4
17	59	Cobham	United Kingdom	1580	4.6
18	63	GKN	United Kingdom	1410	20
19	69	Serco	United Kingdom	1250	-14
20	73	PGZ ¹²⁰	Poland	1190	-1.8
21	74	Hensoldt	Germany	1160	-3.3
	S	S MBDA UK (MBDA Trans-European)	United Kingdom	1140	
22	83	Nexter	France	960	2.4
	S	S Devonport Royal Dockyard (Babcock Group UK)	United Kingdom	940	
23	87	Navantia	Spain	910	23
24	93	Meggitt	United Kingdom	880	-3.9
Total EU28				95210	2.4
Average EU28				3967	
Total EU27				59500	2.4
Average EU27				3500	
Total Top 100				398230	2.2
Average Top 100				3982	

Notes:

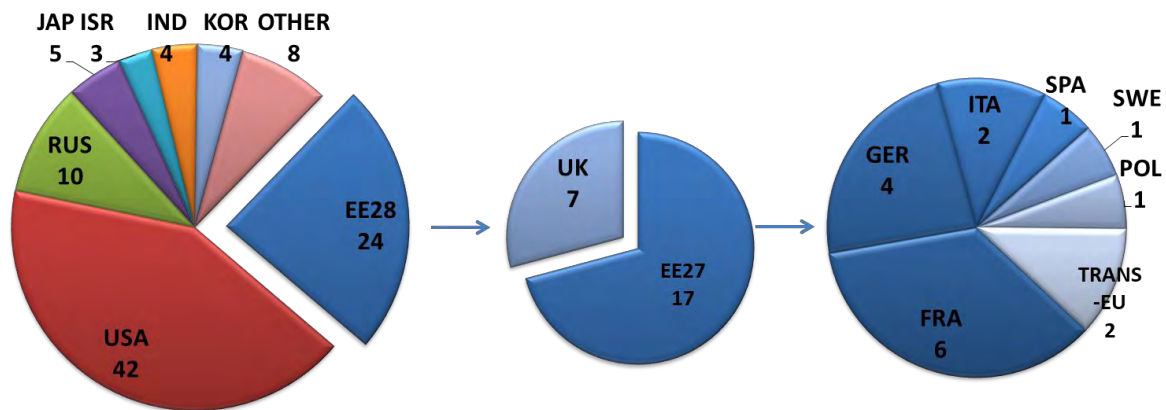
S = Θυγατρική εταιρία (Subsidiary). Οι πωλήσεις έχουν υπολογιστεί σε αυτές της κύριας εταιρίας. Δεν προσμετρούνται σαν ξεχωριστές εταιρίες στη λίστα. Ο κύκλος εργασιών τους προσμετράτε μόνο μια φορά μέσω της κύριας εταιρίας.

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, υπολογισμοί του συγγραφέα

Σε παγκόσμιο επίπεδο, η ΕΕ δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να ανταγωνιστεί τον κύκλο εργασιών των ΗΠΑ και ταυτόχρονα είναι σημαντικά μεγαλύτερη από τη δεύτερη Ρωσία. Σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες με παρουσία στο Top 100, οι μεγάλοι ευρωπαίοι παραγωγοί μπορούν να τις ανταγωνιστούν, ακόμα και σε εθνικό επίπεδο.

Γεωγραφικά, η διασπορά των εταιριών αυτών στην Ευρώπη είναι ως εξής: 7 στο ΗΒ, 6 στη Γαλλία, 4 στη Γερμανία, 2 στην Ιταλία και από 1 σε Ισπανία, Σουηδία και Πολωνία¹²⁰, ενώ 2 είναι διευρωπαϊκές (Διάγραμμα 5.1).

Διάγραμμα 5.1 Γεωγραφική Διασπορά των 100 μεγαλύτερων εταιριών της αμυντικής βιομηχανίας

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, επεξεργασία του συγγραφέα

Το μερίδιο των εταιριών ανά κράτος στο συνολικό τζίρο των εταιριών του Top 100, της ΕΕ28 και της ΕΕ27 φαίνεται στον Πίνακα 5.5.

Πίνακας 5.5 Διασπορά των Top 100 εταιριών ανά κράτος και εθνικό μερίδιο αγοράς για το 2017

Χώρα	Αριθμός Εταιριών στο Top 100	Total Arms Sales 2017 (εκατ. USD)	Μερίδιο τζίρου Top 100	Μερίδιο τζίρου ΕΕ28	Μερίδιο τζίρου ΕΕ27
ΗΒ	7	35710	9.0%	37.5%	60.0%
Γαλλία	6	21290	5.3%	22.4%	35.8%
Γερμανία	4	8250	2.1%	8.7%	13.9%
Ιταλία	2	10520	2.6%	11.0%	17.7%
Ισπανία	1	910	0.2%	1.0%	1.5%
Σουηδία	1	2670	0.7%	2.8%	4.5%
Πολωνία	1	1190	0.3%	1.2%	2.0%
Trans-EU	2	14670	3.7%	15.4%	24.7%
ΕΕ28	24	95210	23.9%	100.0%	160.0%
ΕΕ27	17	59500	14.9%	62.5%	100.0%

¹²⁰ Η πολωνική PGZ (Polska Grupa Zbrojeniowa) ιδρύθηκε το 2013 και προέκυψε από την ένωση περισσότερων από 30 κρατικών εταιριών.

Χώρα	Αριθμός Εταιριών στο Top 100	Total Arms Sales 2017 (εκατ. USD)	Μερίδιο τζίρου Top 100	Μερίδιο τζίρου EE28	Μερίδιο τζίρου EE27
ΗΠΑ	42	226640	56.9%		
Ρωσία	10	37700	9.5%		
Ιαπωνία	5	8740	2.2%		
Ισραήλ	3	7910	2.0%		
Ινδία	4	7520	1.9%		
N. Κορέα	4	5490	1.4%		

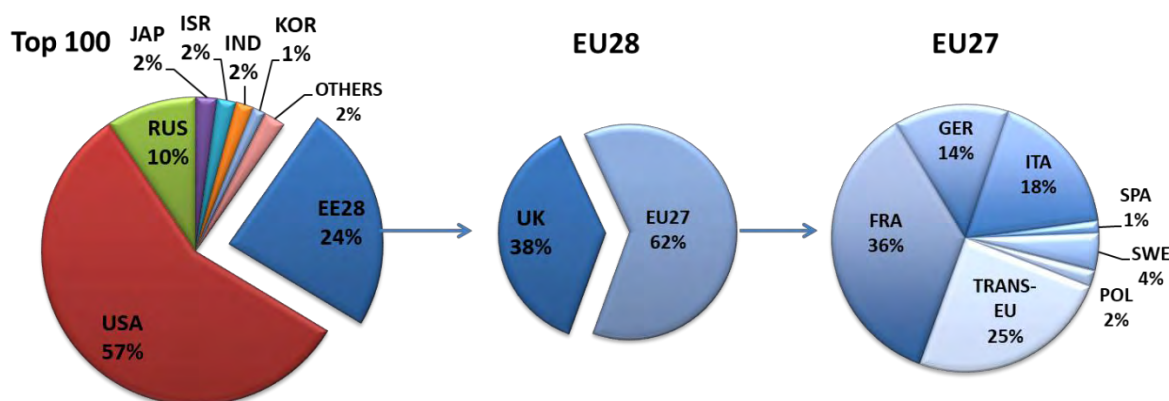
Σημειώσεις:

Οι υπόλοιπες 8 εταιρίες του Top 100 έχουν βάση 2 στην Τουρκία και από μία σε Σιγκαπούρη, Αυστραλία, Ουκρανία, Βραζιλία, Ελβετία και Καναδά. Όλες βρίσκονται εκτός του Top 50 και με εθνικό μερίδιο μικρότερο από 0.7% στο συνολικό τζίρο του Top 100.

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, υπολογισμοί του συγγραφέα

Μία θέση πίσω από το ΗΒ σε παγκόσμιο επίπεδο, που όπως προαναφέρθηκε είναι η μεγαλύτερη δύναμη στην Ευρώπη, ακολουθεί η Γαλλία που με τις έξι εταιρίες της στη λίστα αντιπροσωπεύει το 5,3% του παγκόσμιου τζίρου, το 22,4% της EE28 και σχεδόν το ένα τρίτο στην EE27. Η Γερμανία παρά το ότι διαθέτει 4 εταιρίες στο Top 100, δεδομένου ότι καμία από αυτές δεν συγκαταλέγεται στο Top 20, υπολείπεται της Ιταλίας που με μόνο δύο εταιρίες αποτελεί την τρίτη ευρωπαϊκή δύναμη, κυρίως λόγω της ισχύος της Leonardo. Το ευρωπαϊκό παζλ στο Top 100 συμπληρώνουν Σουηδία, Ισπανία και Πολωνία με τις επιδόσεις της Saab να ξεχωρίζουν. Οι δύο ώριμες πλέον διευρωπαϊκές κοινοπραξίες Airbus Group και MBDA βρίσκονται ψηλά στη λίστα κατέχοντας συλλογικά το 15,4% και 24,7% των πωλήσεων της EE28 και EE27 αντίστοιχα.

Διάγραμμα 5.2 Μερίδιο στις Συνολικές Πωλήσεις των Top 100 Αμυντικών Εταιριών για το 2017

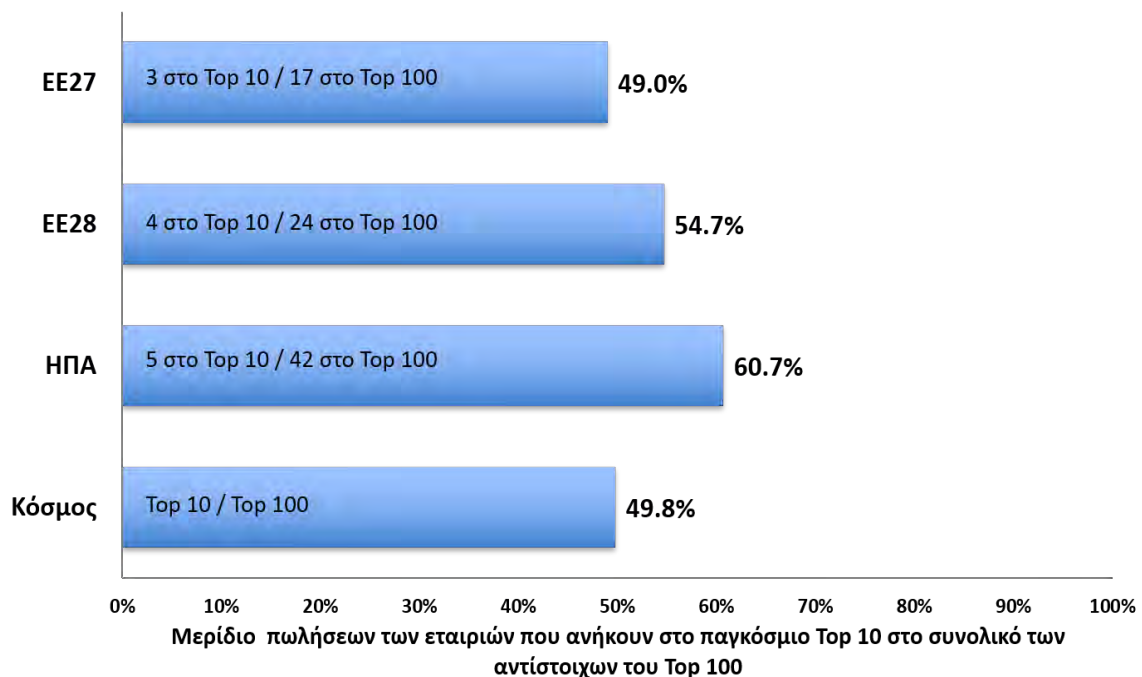

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, υπολογισμοί του συγγραφέα

Οι τέσσερις μεγαλύτερες εταιρίες της EE28, BAE Systems, Airbus Group, Thales και Leonardo, συγκαταλέγονται στις δέκα μεγαλύτερες του κόσμου, με τον τζίρο τους να είναι μεγαλύτερος του συνόλου των υπόλοιπων 20 ευρωπαϊκών εταιριών της λίστας (54,7% του

τζίρου της ΕΕ28). Αντίστοιχα οι τρεις μεγαλύτερες εταιρίες της ΕΕ27 συγκαταλέγονται στο παγκόσμιο Top 10 με το συνολικό τους τζίρο να είναι σχεδόν ίδιος με το σύνολο των υπόλοιπων 14 της ΕΕ27 (49% του συνολικού τζίρου της ΕΕ27). Η μεγάλη αυτή συγκέντρωση του τζίρου στους αμυντικούς κολοσσούς της ΕΕ ακολουθεί με χαρακτηριστική ακρίβεια την παγκόσμια εικόνα, δεδομένου ότι ο τζίρος των 10 μεγαλύτερων εταιριών της λίστας Top 100 για το 2017 ανέρχεται στα 198,2 δισεκατ. USD και ισούται με τις συνολικές πωλήσεις των υπόλοιπων 90 εταιριών (49,8% του τζίρου του Top 100). Συνεχίζει να επιβεβαιώνεται έτσι η εικόνα που παρουσιάζουν οι Dunne et al. (2007). Στην περίπτωση των αμερικανικών εταιριών, η συγκέντρωση του τζίρου στις μεγαλύτερες εταιρίες είναι ακόμα μεγαλύτερη, με τις 5 εταιρίες που βρίσκονται στο Top 10 να συγκεντρώνουν το 60,7% του συνολικού τζίρου των 42 αμερικανικών εταιριών του Top 100.

Διάγραμμα 5.3 Συγκέντρωση Πωλήσεων στις εταιρίες που συγκαταλέγονται στις δέκα μεγαλύτερες του Top 100

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, υπολογισμοί του συγγραφέα

Από την παραπάνω ανάλυση εξάγεται το συμπέρασμα ότι η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία, σήμερα, κατέχει σημαντική θέση στην παγκόσμια αμυντική παραγωγή, παρά το γεγονός ότι η ΕΕ θεωρείται μια ήπια δύναμη. Ωστόσο, υπολείπεται σημαντικά των ΗΠΑ, πράγμα που μπορεί να φαίνεται αυτονόητο με βάση την γεωπολιτική αλλά όχι την οικονομία, δεδομένου ότι η ΕΕ αποτελεί την μεγαλύτερη οικονομία του κόσμου¹²¹. Η EDTIB είναι συγκεντρωμένη κυρίως

¹²¹ Η ΕΕ έχει ΑΕΠ 18,7 τρισεκατ. USD έναντι 17,3 των ΗΠΑ (constant 2010 USD) (στοιχεία Παγκόσμιας Τράπεζας για το 2017).

στις χώρες του LoI-6 (HB, Γαλλία, Ιταλία, Γερμανία, Σουηδία και Ισπανία). Οι τέσσερις ευρωπαϊκοί κολοσσοί είναι η ραχοκοκαλιά της βάσης, εκτελώντας το μισό κύκλο εργασιών όλης της Ένωσης, ενώ είναι ανταγωνιστικοί των αμερικανικών κολοσσών.

Με την έξοδο του HB, η EDTIB θα απωλέσει το ένα τρίτο των πωλήσεών της και τον μεγαλύτερο παραγωγό της. Η θέση της σε παγκόσμιο επίπεδο θα μειωθεί σημαντικά αλλά θα παραμείνει αρκετά πάνω από την τρίτη Ρωσία. Η έξοδος δεν θα δημιουργήσει κενό σε κάποιο συγκεκριμένο τομέα, αφού υπάρχουν εταιρίες της ΕΕ27 που δραστηριοποιούνται σε όλους τους αμυντικούς υποτομείς, με τη μείωση να είναι άρα κυρίως ποσοτική. Ερωτηματικό παραμένει αν στη μετά Brexit εποχή θα αυξηθεί ένας νέος «ευρωπαϊκός» ανταγωνισμός, μεταξύ ΕΕ27 και HB, πράγμα που θα εξαρτηθεί κυρίως από τις συμφωνίες εξόδου. Η Γαλλία γίνεται το «νέο HB» της ΕΕ27, με υπερδιπλάσιο τζίρο από αυτόν της Γερμανίας αλλά και της Ιταλίας. Ο ρόλος των διευρωπαϊκών εταιριών Airbus και MBDA γίνεται ακόμα εντονότερος αναδεικνύοντας περισσότερο την αξία των συνεργατικών σχημάτων.

5.4.3 Διαχρονική Εξέλιξη και Τάσεις. 2002-2017¹²²

Από τις 24 ευρωπαϊκές εταιρίες που περιλαμβάνονται στις 100 μεγαλύτερες του κόσμου (SIPRI Top 100) για το έτος 2017, οι 20 εμφανίζονται ανελλιπώς στη συγκεκριμένη λίστα το εξεταζόμενο διάστημα 2002-2017¹²³. Οι τέσσερις εξαιρέσεις είναι: 1) η Safran, που εμφανίζεται με τη δημιουργία της το 2005, από τη συγχώνευση των Sagem Groupe και Snecma Groupe, οι οποίες και οι δύο εμφανίζονται στις Top 100 τα έτη 2002-2004, 2) η Navantia, που επανεμφανίζεται το 2017 μετά την απουσία της από τη λίστα την περίοδο 2014-2016, 3) η PGZ που εμφανίζεται σταθερά από το 2014¹²⁰ και 4) η Hensoldt που ιδρύθηκε το 2017¹⁰⁴. Για την καλύτερη αντίληψη των μεγάλων ευρωπαϊκών εταιριών, στον Πίνακα 5.6 παρατίθενται και οι 18 υπόλοιπες εταιρίες που έχουν υπάρξει στις Top 100 το διάστημα 2002-2017. Οι περισσότερες από αυτές συνεχίζουν να υφίστανται ενώ άλλες έχουν απορροφηθεί από μεγαλύτερες εταιρίες.

¹²² Για την εγκυρότητα των συγκρίσεων όλα τα ποσά και ποσοστά που θα αναφερθούν στο υποκεφάλαιο αναφέρονται σε σταθερές τιμές 2017 (constant prices).

¹²³ Στο συγκεκριμένο διάστημα γίνονται οι εξής μετονομασίες εταιριών χωρίς να υπάρχει καμία αλλαγή σε αυτές: 1) Το 2005 η IZAR μετονομάστηκε σε Navantia. 2) Το 2006 η GIAT μετονομάστηκε σε Nexter. 3) Το 2007 η DCN (Direction des Constructions Navales) μετονομάστηκε σε DCNS και το 2017 σε Naval Group. 4) Το 2014 η EADS μετονομάστηκε σε Airbus Group. 5) Το 2016 η Finmeccanica μετονομάστηκε σε Leonardo-Finmeccanica και το 2017 σε Leonardo.

Πίνακας 5.6 Εταιρίες με βάση την ΕΕ που έχουν εμφανιστεί στο SIPRI Top 100 το διάστημα 2002-2017

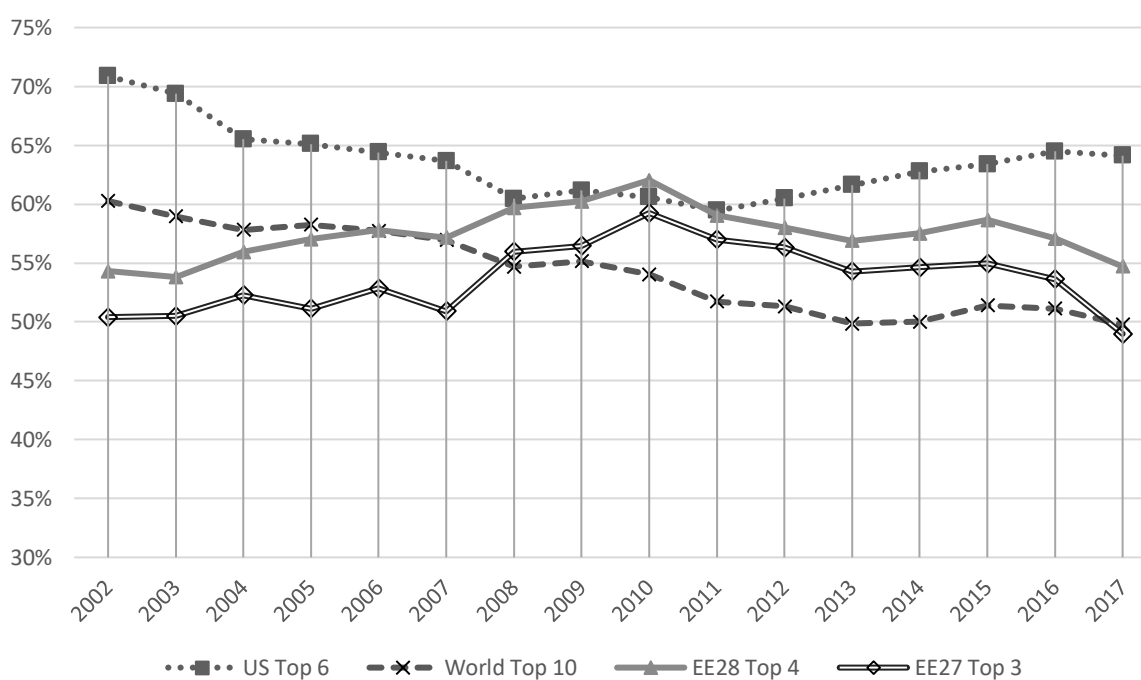
Εταιρία	Εθνικότητα	Έτη παρουσίας στο Top 100	Παρατηρήσεις
Smiths Group	HB	2002-2006	Παραμένει ενεργή
DaimlerChrysler	Γερμανία	2002-2005	Μέρος της εταιρίας που δεν αποτέλεσε κομμάτι της EADS
QinetiQ	HB	2002-2016	Παραμένει ενεργή
FIAT	Ιταλία	2002, 2007, 2008	Μόλις 1% του συνολικού της τζίρου από την άμυνα
VT Group	HB	2002-2009	Το 2010 πουλήθηκε, μέρος στη BAE και μέρος στη Babcock
Diehl	Γερμανία	2002-2013	Παραμένει ενεργή
Izar	Ισπανία	2002-2004	Το 2005 μετονομάστηκε σε Navantia
Areva	Γαλλία	2002	Εταιρία ατομικής ενέργειας. 5% του συνολικού της τζίρου από την άμυνα
Indra	Ισπανία	2002-2009	Παραμένει ενεργή
Alvis	HB	2002-2003	Ενσωματώθηκε στη BAE Systems το 2004
Ultra Electronics Group	HB	2002-2012	Παραμένει ενεργή
Avio	Ιταλία	2003-2009	Παραμένει ενεργή. Το 2003 πουλήθηκε από τη FIAT, στην οποία ανήκε
Ericsson	Σουηδία	2003	3% του συνολικού τζίρου. Το 2006 η Ericsson πούλησε το αμυντικό της κομμάτι (Ericsson Microwave Systems) στη SAAB
MTU Aero Engines	Γερμανία	2004-2009	Παραμένει ενεργή
Bumar Group	Πολωνία	2005-2012	Το 2014, 20 εταιρίες του Bumar Group (aka PHO) ενοποιήθηκαν στην PGZ, της οποίας η PHO κατέχει το 35%
Patria Group	Φινλανδία	2007, 2008, 2011-2013	Παραμένει ενεργή
Chemring Group	HB	2008-2013	Παραμένει ενεργή
CNH Industrial	Trans-European	2013-2014	2% του συνολικού τζίρου από την άμυνα. Της ανήκει η IVECO
Volvo Group	Σουηδία	2013	2% του συνολικού τζίρου

Πηγή: Δεδομένα SIPRI. Επίσημες ιστοσελίδες των εταιριών. Επεξεργασία του συγγραφέα.

Οι τέσσερις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές εταιρίες BAE, Airbus, Thales και Leonardo βρίσκονται σταθερά εντός των 11 μεγαλύτερων σε παγκόσμιο επίπεδο στο εξεταζόμενο διάστημα. Η BAE

είναι σταθερά στην πρώτη θέση, με τζίρο σχεδόν διπλάσιο από τον αντίστοιχο της εκάστοτε δεύτερης εταιρίας. Η Airbus παίρνει από τη Thales τη δεύτερη θέση μετά το 2004. Οι Leonardo και Thales εναλλάσσονται στην τρίτη και τέταρτη θέση, με παραπλήσιους κύκλους εργασιών, εκτός από το διάστημα 2008-2014, με τον τζίρο της ιταλικής εταιρίας να είναι αρκετά μεγαλύτερος (περίπου 25%) από τον αντίστοιχο της γαλλικής. Οι Rolls-Royce, Naval Group, Rheinmetall, MBDA και Safran αποτελούν διαχρονικά μεγάλα ευρωπαϊκά μεγέθη όντας πάντα στις 40 μεγαλύτερες εταιρίες του κόσμου, με την Babcock International Group να εισέρχεται σε αυτό το γκρουπ μετά το 2010.

Διάγραμμα 5.4 Εξέλιξη της Συγκέντρωσης Πωλήσεων των Μεγαλύτερων Εταιριών ανά περιοχή¹²⁴

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, υπολογισμοί του συγγραφέα.

Σε ότι αφορά τη συγκέντρωση του ευρωπαϊκού τζίρου στους τέσσερις κολοσσούς, το μερίδιο τους στην ευρωπαϊκή αγορά του Top 100 είναι ίδιο με αυτό του 2002, ακολουθώντας παράλληλη πορεία για EE28 και EE27 (Διάγραμμα 5.4). Την περίοδο 2002-2010 υπάρχει αύξηση της συγκέντρωσης, που φτάνει το 2010 στα μέγιστα του 62% για την EE28 και 59% για την EE27. Από το 2011 μέχρι το 2017 η συγκέντρωση ακολουθεί σταθερά πτωτική τάση. Σε παγκόσμιο επίπεδο, το μερίδιο των Top 10 εταιριών επί του συνολικού τζίρου της λίστας, μειώνεται σταθερά στην εξεταζόμενη περίοδο, από το 60% του 2002 στο 50% του 2017. Η

¹²⁴ Οι πέντε μεγαλύτερες αμερικανικές εταιρίες που υπολογίζονται είναι, όχι με σταθερή σειρά οι Lockheed Martin, Boeing, Raytheon, Northrop Grumman και General Dynamics. Η έκτη είναι κατά περίπτωση η United Technologies ή η L-3 Communications.

παγκόσμια τάση είναι αντίθετη από αυτήν της αυξημένης συγκέντρωσης της δεκαετίας του 1990 (Hartley and Sandler, 2003). Αντίστοιχα η συγκέντρωση των αμερικανικών πωλήσεων στις κατά περίπτωση 6 μεγαλύτερες εταιρίες των ΗΠΑ, ακολουθεί αντίθετη πορεία από τις ευρωπαϊκές. Μέχρι το 2011, αντίθετα με την ΕΕ, η συγκέντρωση περιορίζεται από το 71% στο 59%, για να ανακάμψει στη συνέχεια μερικώς στο επίπεδο του 64%.

Αξιοσημείωτο είναι ότι την τελευταία επταετία, στην οποία το, κατά το Corporate Europe Observatory ευρωπαϊκό “Big 4” ελαττώνει το μερίδιό του (Luehmann, 2011), υπάρχει μείωση του αριθμού των ευρωπαϊκών εταιριών στο Top 100, γεγονός που ενισχύει ακόμα περισσότερο αυτήν την τάση, που θα είχε πιο έντονο ρυθμό αν αναφερόμασταν σε σταθερό αριθμό εταιριών.

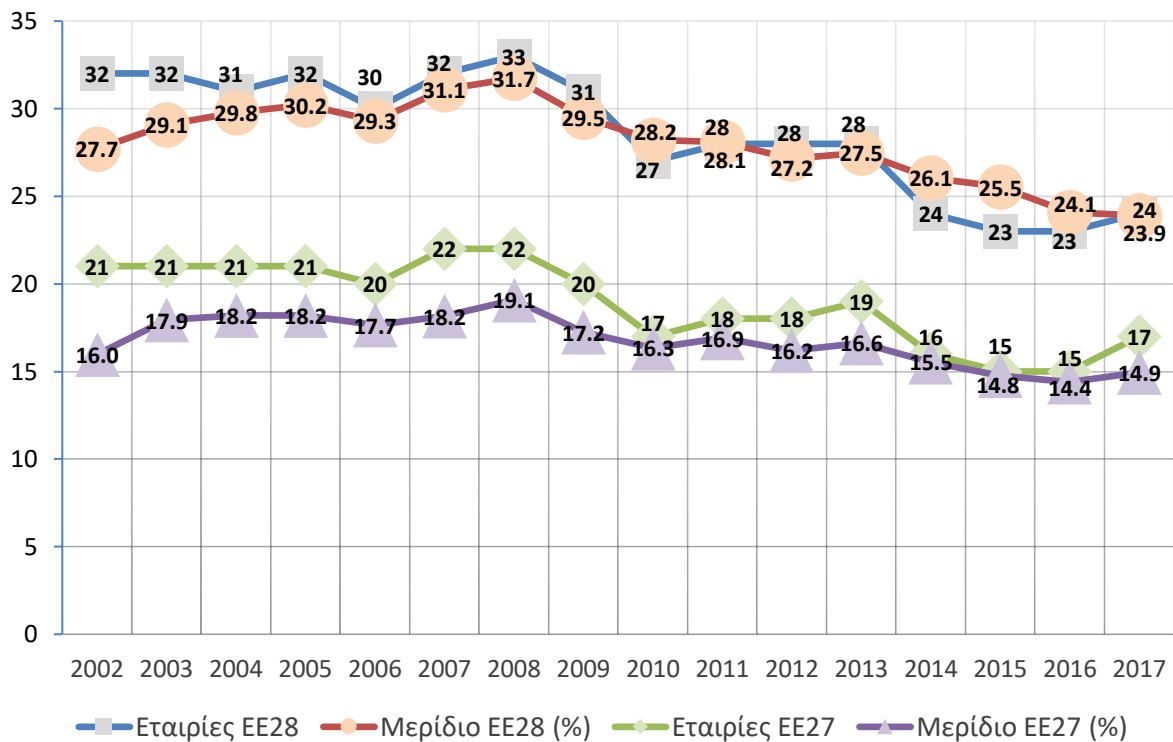
Οι μεγάλες ευρωπαϊκές αμυντικές βιομηχανίες αποτελούν ένα κλειστό Group, με λίγες αλλαγές να συμβαίνουν στη σύνθεσή του στον 21^ο αιώνα. Η ίδια σταθερότητα παρουσιάζεται και σε παγκόσμιο επίπεδο (Blom et al., 2014), με την εμφάνιση ή έξοδο μιας εταιρίας από την αγορά να οφείλεται τις περισσότερες φορές σε συγχωνεύσεις ή μεταβιβάσεις εταιριών. Στην ΕΕ, ακόμα και αυτές οι μετακινήσεις είναι περιορισμένες στο εξεταζόμενο διάστημα. Ωστόσο, η σταθερότητα αυτή του αμυντικού βιομηχανικού κλάδου δεν σημαίνει ότι θα συνεχιστεί και στο μέλλον. Οι Hartley and Sandler (2003) και Bergstrom et al. (2008) αναφέρουν ότι στις αρχές του 20ού αιώνα, οι σημερινοί κολοσσοί του κλάδου Lockheed Martin, Boeing, Raytheon, BAE και Airbus δεν υπήρχαν και τη θέση τους κατείχαν εταιρίες όπως οι Armstrong, Gatling, Maxim και Vickers, που σήμερα είτε δεν υπάρχουν είτε δεν πρωταγωνιστούν. Οι μεγάλες αλλαγές συμβαίνουν όταν εμφανίζονται ριζοσπαστικές αλλαγές στην ίδια τη φύση της άμυνας και της σύγκρουσης αλλά και στον τεχνολογικό τομέα (πχ. ανάπτυξη της αεροπορίας, κατευθυνόμενα βλήματα, διάστημα). Η σύγχρονη υβριδική φύση των απειλών, ο κυβερνοπόλεμος, τα μη επανδρωμένα συστήματα, η ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης, μπορούν, μεταξύ άλλων, να θεωρηθούν παράγοντες ικανοί να «απειλήσουν» τη σύσταση των σημερινών βιομηχανιών, εφόσον αυτές δεν προσαρμοστούν στις νέες απαιτήσεις που θα δημιουργηθούν. Οι Dunne et al. (2007) αποδεικνύουν ότι στο παγκοσμιοποιημένο σημερινό περιβάλλον, ο αριθμός των εταιριών προβλέπεται να μειωθεί εφόσον οι ΣΔ και οι επενδύσεις σε R&D παραμείνουν σταθερές ή αυξηθούν, τάση που αναχαιτίζεται στην περίπτωση αυξημένων συνεργασιών στον τομέα.

Το 2017, μετά την αύξηση του τζίρου της Navantia και τη δημιουργία της Hensoldt, ο αριθμός των ευρωπαϊκών εταιριών στο Top 100 αυξήθηκε κατά 2, σε επίπεδο ΕΕ27, φτάνοντας τις 17. Αυτό συμβαίνει για πρώτη φορά μετά το 2008 και το μέγιστο των 22 εταιριών. Η πτώση του κύκλου της βρετανικής Qinetiq και η απουσία της για πρώτη φορά, από το Top 100, κατά την

περίοδο που εξετάζουμε, περιόρισε ποσοτικά την αναστροφή της αντίστοιχης πτωτικής τάσης σε επίπεδο ΕΕ28, από το υψηλό του 2008 και των 33 εταιριών.

Στο *Διάγραμμα 5.5* απεικονίζεται ο αριθμός των ευρωπαϊκών εταιριών στο Top 100 και το μερίδιο του συνολικού τους τζίρου επί του συνολικού των 100 εταιριών. Μετά την περίοδο 2002-2004, που οι ευρωπαϊκές εταιρίες ενίσχυσαν τις πωλήσεις τους, ο αριθμός των εταιριών και το μερίδιό τους στην αγορά ακολουθούν παράλληλη τάση. Το 2008 είναι το έτος που καλύπτουν το μεγαλύτερο μερίδιο στις παγκόσμιες πωλήσεις, με 31,7% και 19,1%, σε επίπεδο ΕΕ28 και ΕΕ27 αντίστοιχα. Ακολουθεί χρονικά μια πτωτική πορεία με μοναδικό σημάδι ανάσχεσης το 2017 και μόνο για την ΕΕ27. Πέρα από την αντίδραση το 2017, και η περίοδος αυτή ύφεσης μετά το 2008 παρουσιάζει ποιοτικές διαφορές μεταξύ ΕΕ27 και ΕΕ28. Ενώ το παγκόσμιο μερίδιο της ΕΕ27 μειώθηκε κατά 22% το αντίστοιχο της ΕΕ28 μειώθηκε κατά 25%. Η βιομηχανία του ΗΒ δε διαχειρίστηκε το ίδιο αποτελεσματικά τις προκλήσεις της περιόδου σε σχέση με αυτές των υπόλοιπων κ-μ και κυρίως της Γερμανίας και της Γαλλίας. Το μερίδιο του ΗΒ μειώθηκε από το 13% το 2007 στο 9% το 2017, της Γαλλίας από το 5,9% στο 5,3% ενώ η Γερμανία κατάφερε να επαναφέρει το μερίδιό της στο μέγιστο επίπεδο του 2007 με 2,1%. Παραφωνία στην ΕΕ27 αποτέλεσαν οι ιταλικές εταιρίες που απώλεσαν το ένα τρίτο του μεριδίου τους από το 3,9% το 2008 στο 2,6% το 2017. Η αντίδραση αυτή των εταιριών της ΕΕ27, που φαίνεται να συμβαίνει το 2017 και η γενικά καλύτερη σχετική τους απόδοση την πτωτική περίοδο 2008-2017, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στα επιτυχημένα εξαγωγικά συμβόλαια των γαλλικών εταιριών με τα αραβικά κράτη και στην απόφαση των γερμανικών βιομηχανιών για άνοιγμα της αμυντικής τους αγοράς και στήριξη των εξαγωγών τους, με εμφανή αποτελέσματα.

Διάγραμμα 5.5 Αριθμός και Μερίδιο Πωλήσεων των Ευρωπαϊκών Εταιριών επί του συνόλου του Top 100

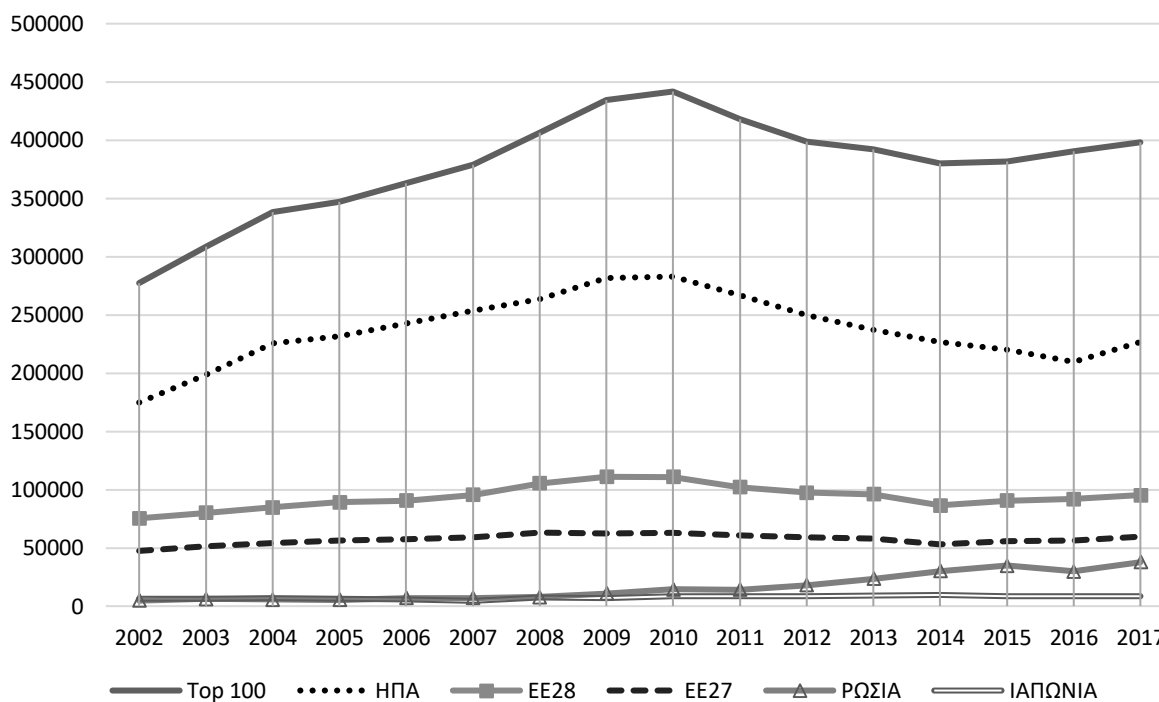
Πηγή: Δεδομένα SIPRI, επεξεργασία του συγγραφέα

Σε απόλυτους αριθμούς, οι πωλήσεις των μεγάλων ευρωπαϊκών εταιριών το 2017 αυξήθηκαν, κατά 3,4% (5,7% για EE27)¹²⁵, για τρίτη συνεχόμενη χρονιά, μετά τις συνεχείς πτώσεις του τζίρου την περίοδο 2009-2014. Είναι έτσι αρκετά ασφαλές να δηλωθεί ότι η EDTIB έχει βρει τον τρόπο να σταθεροποιήσει τουλάχιστον την απόδοσή της. Τα τρία τελευταία χρόνια οι συνολικές πωλήσεις, πάντα υπολογισμένες σε σταθερές τιμές 2017, έχουν αυξηθεί κατά 10,1% σε επίπεδο EE28 και 12,3% σε επίπεδο EE27 από τα χαμηλά του 2014. Η άνοδος στις πωλήσεις για τη συνολική περίοδο 2002-2018 είναι 26,3% και 25,5% αντίστοιχα. Η αντίστοιχη άνοδος μέχρι το 2008, έτος που οι ευρωπαϊκές πωλήσεις εμφανίζουν τα υψηλά της περιόδου 2002-2017, ήταν ίση με 47,3% για EE28 και 33,1% για EE27 αντίστοιχα, με τη βρετανική βιομηχανία να υπεραποδίδει των υπόλοιπων ευρωπαϊκών. Την περίοδο 2008-2017 η πτώση του συνολικού τζίρου για την EE28 ήταν -14,3% ενώ για την EE27 ήταν -5,7%, με τις βρετανικές βιομηχανίες να έχουν υποαποδώσει σημαντικά των αντίστοιχων των υπόλοιπων κ-μ. Συμπεραίνεται ότι οι βιομηχανίες της EE27 έχουν διαχειριστεί αποτελεσματικότερα από τη βρετανική την περίοδο 2008-2017 που φαίνεται από τα στοιχεία να είναι περίοδος πύσεων, ενώ την αναπτυξιακή περίοδο 2002-2008 οι βρετανικές εταιρίες είχαν καλύτερη απόδοση.

¹²⁵ Σε σταθερές τιμές 2017, η αύξηση είναι 2,4% για EE28 και EE27.

Η EDTIB ακολουθεί την παγκόσμια τάση. Ο συνολικός τζίρος των εκατό μεγαλύτερων εταιριών έχει αυξηθεί κατά 43,6% την περίοδο 2002-2017, παρουσιάζοντάς την υψηλότερη τιμή το 2010. Παρόμοια με την ΕΕ, οι παγκόσμιες πωλήσεις αυξάνονται κατά 2% το 2017, για τρίτη συνεχόμενη χρονιά μετά από την πτωτική περίοδο 2010-2014.

Διάγραμμα 5.6 Κύκλος Εργασιών Αμυντικών Βιομηχανιών του Top 100 (εκατ. USD, σταθερές τιμές 2017)

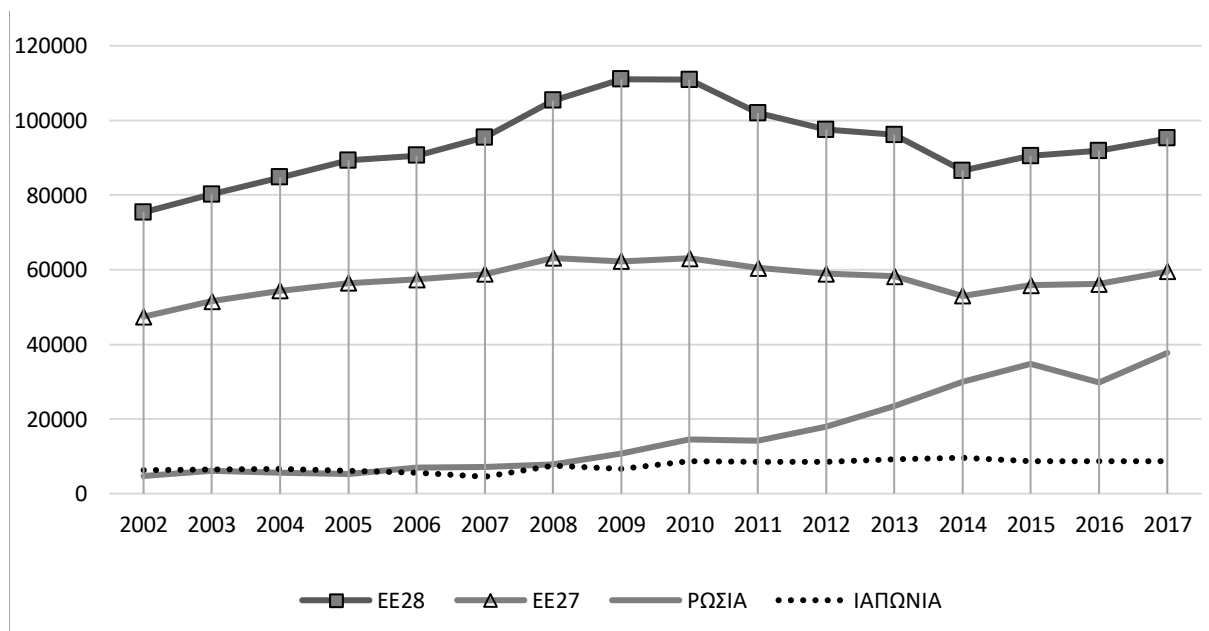
Πηγή: Δεδομένα SIPRI, επεξεργασία του συγγραφέα

Ο τζίρος των αμερικανικών βιομηχανιών αντιπροσωπεύει σταθερά ποσοστό μεγαλύτερο από το 55% του παγκόσμιου τζίρου¹²⁶ και σε μεγάλο βαθμό καθορίζει την πορεία του τελευταίου (Διάγραμμα 5.6). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η έντονη αναπτυξιακή περίοδος 2002-2009. Εξαιρέση στην αλληλεξάρτηση αυτή είναι η περίοδος 2014-2016 στην οποία η πτώση στον τζίρο των εταιριών των ΗΠΑ συνδυάζεται με άνοδο του συνολικού κύκλου εργασιών του Top 100. Αυτό συμβαίνει γιατί το συγκεκριμένο διάστημα στην ύφεση της αμερικανικής αμυντικής βιομηχανικής βάσης αντιτίθενται ταυτόχρονα τρεις παράγοντες: 1) η ραγδαία ανάπτυξη της ρωσικής αμυντικής βιομηχανίας, 2) η αναχαίτιση της πτώσης των πωλήσεων στην ΕΕ και 3) η ανάπτυξη μικρότερων περιφερειακών βιομηχανιών (i.a. Ινδία, Τουρκία). Στο Διάγραμμα 5.6 γίνεται επίσης αντιληπτή η μεγάλη διαφορά που υπάρχει μεταξύ της αμερικανικής αμυντικής βιομηχανιών και αυτής οποιουδήποτε άλλου κράτους ή της ΕΕ συνολικά.

¹²⁶ Το μερίδιο των αμερικανικών εταιριών κυμαίνεται από 55% έως 64% επί του συνολικού τζίρου του Top 100.

Για την λεπτομερέστερη οπτική αποτύπωση της EDTIB, στο Διάγραμμα 5.7 αποτυπώνονται τα ίδια στοιχεία χωρίς αυτά για το Top 100 και τις ΗΠΑ. Από τη διαφορά των καμπυλών της ΕΕ28 και της ΕΕ27, επιβεβαιώνεται ότι η DTIB του ΗΒ παρουσιάζει πολύ μεγαλύτερες διακυμάνσεις, και στις δύο φάσεις του οικονομικού κύκλου την περίοδο 2002-2017, δεδομένου ότι μπορεί να επηρεάσει μόνη της την πορεία του ευρωπαϊκού τζίρου. Το ίδιο ξεκάθαρο είναι και η αναστροφή στην πορεία των ευρωπαϊκών πωλήσεων μετά το 2014, που λόγω του σταθερού ρυθμού αύξησης φαίνεται να μην είναι παροδική. Ακόμη αποτυπώνεται το πως η ρωσική αμυντική βιομηχανία μετά το 2008 γίνεται παγκόσμια δύναμη, με τη ραγδαία αύξηση του τζίρου της. Συγκεκριμένα την περίοδο 2008-2017 οι ρωσικές πωλήσεις αυξάνονται κατά 384% ενώ συνολικά την περίοδο 2002-2017 επταπλασιάζονται. Αντίστοιχα, στη λίστα Top 100, τα έτη 2002 και 2008 υπάρχουν τέσσερις ρωσικές εταιρίες ενώ το 2017 δέκα, με τη διαχρονικά ηγέτιδα Almaz-Antey να γίνεται το 2017 η πρώτη ρωσική εταιρία που συγκαταλέγεται στις δέκα μεγαλύτερες. Η εξαιρετικής σταθερότητας αμυντική βιομηχανική βάση της Ιαπωνίας συμπεριλαμβάνεται στα διαγράμματα γιατί αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση. Εκτός από το ότι έχει το μεγαλύτερο τζίρο μετά από ΗΠΑ, Ρωσία, ΗΒ και Γαλλία, μας δείχνει πως συμπεριφέρεται η αμυντική βιομηχανία μιας απόλυτα κλειστής, στο εξαγωγικό κομμάτι, αμυντικής αγοράς, όπως είναι η ιαπωνική.

Διάγραμμα 5.7 Κύκλος Εργασιών Αμυντικών Βιομηχανιών ΕΕ, Ρωσίας, Ιαπωνίας (εκατ. USD, τιμές 2017)

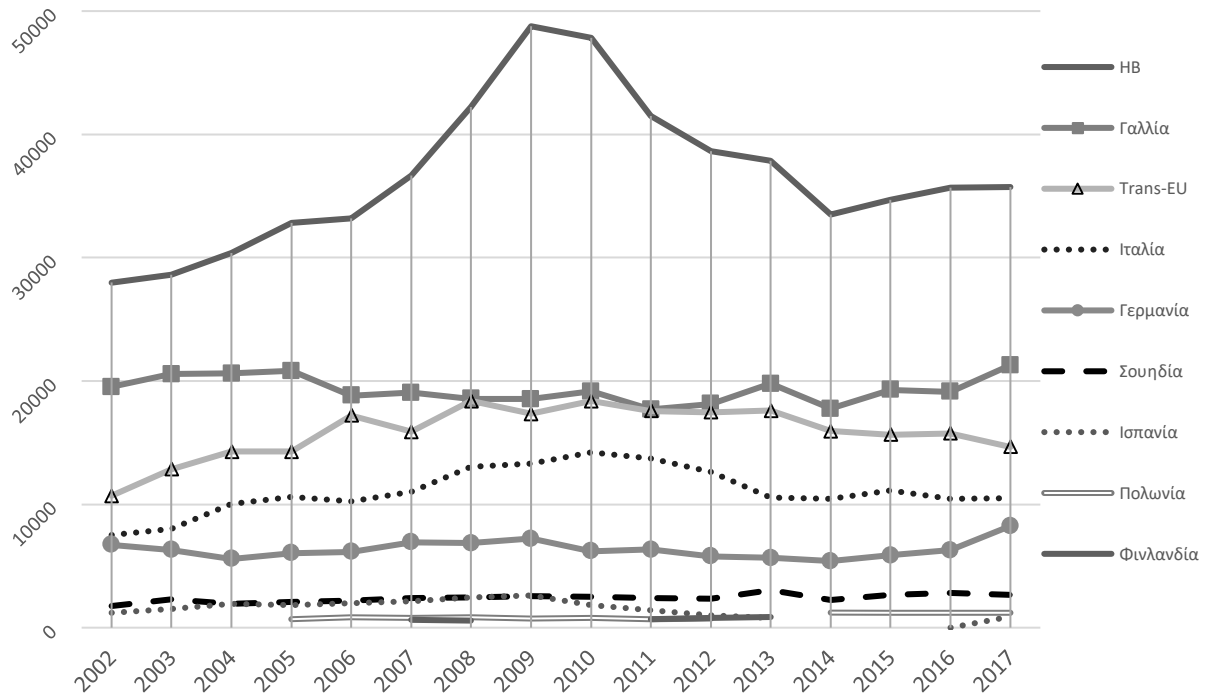
Πηγή: Δεδομένα SIPRI, επεξεργασία του συγγραφέα

Για την ανάλυση της κατάστασης εντός ΕΕ, εξετάζεται η πορεία των μεγάλων αμυντικών εταιριών, με βάση πάντα το SIPRI Top 100, σε εθνικό επίπεδο. Από την ανάλυση των στοιχείων για την πορεία του τζίρου της κάθε εταιρίας στο εξεταζόμενο διάστημα, καταλήγουμε στο

Διάγραμμα 5.8. Στο διάστημα 2002-2017 που εξετάζουμε, δεν υπάρχει καμία μεταβολή στην ιεραρχία – κατάταξη των ευρωπαϊκών εθνικών βιομηχανικών βάσεων, με τη μεταξύ τους πάντως διαφορά στο μερίδιο αγοράς να αλλάζει σημαντικά.

Μελετώντας τις ευρωπαϊκές εταιρίες φαίνεται ότι δεν υπάρχει κοινή εξέλιξη στις πωλήσεις των εθνικών βιομηχανιών στην περίοδο 2002-2017. Η βρετανική βάση αποτελεί σταθερά τον ευρωπαϊκό «πρωταθλητή». Η απόδοση της βιομηχανίας του ΗΒ ακολουθεί μια πορεία που δεν μοιάζει με κάποιο από τα άλλα κ-μ. Ακολουθεί την παγκόσμια αλλά και αμερικανική τάση, με ακόμα υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης την περίοδο 2004-2009 αλλά και εξίσου εντυπωσιακή συρρίκνωση την επόμενη πενταετία 2009-2014. Ρόλο σε αυτό παίζει το γεγονός ότι οι εταιρίες του ΗΒ αποτελούν σημαντικό πελάτη της άμυνας των ΗΠΑ. Επίσης, ο βρετανικός δείκτης δείχνει εκ πρώτης όψης να ακολουθεί και να αντιδρά στην εξέλιξη της παγκόσμιας οικονομίας και συγκεκριμένα στην αμερικανική και στην ευρωπαϊκή οικονομική κρίση. Από τις αμυντικές βιομηχανικές βάσεις των υπόλοιπων κ-μ, μόνο αυτή της Ιταλίας φαίνεται να ακολουθεί τις ίδιες τάσεις, με σημαντικά μικρότερους όμως ρυθμούς σε σύγκριση με τους βρετανικούς. Ο ιταλικός τζίρος αυξάνεται το διάστημα 2002-2010 και στη συνέχεια μειώνεται με σταθερό ρυθμό μέχρι και το 2017. Εντελώς διαφορετική είναι η εικόνα για τη Γαλλία και τη Γερμανία, οι πωλήσεις των οποίων παρουσιάζουν αξιοσημείωτη σταθερότητα και δε δείχνουν να επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από την παγκόσμια τάση αλλά ούτε από την κατάληψη σημαντικού μέρους της αγοράς από τη ρωσική βιομηχανία. Ενδεικτικό των δύο παραπάνω διαφορετικών πορειών που ακολουθούν οι εθνικές αμυντικές βιομηχανίες είναι η σύγκριση Γερμανίας και Ιταλίας. Οι εταιρίες των δύο κρατών έχουν παρόμοιες πωλήσεις το 2002 (διαφορά 12%) και καταλήγουν επίσης να αποτελούν συγκρίσιμα μεγέθη το 2017 (διαφορά 27%) ακολουθώντας όμως τελείως διαφορετικές πορείες, με τις ιταλικές πωλήσεις το 2010 να είναι υπερδιπλάσιες (130%) των αντίστοιχων γερμανικών. Η Saab, που αποτελεί στην ουσία τη σουηδική βιομηχανία, στο επίπεδο τουλάχιστον των μεγάλων εταιριών, ακολουθεί την πορεία Γαλλίας και Γερμανίας που θα μπορούσε έτσι τολμηρά να ονομαστεί «ευρωπαϊκή πορεία». Οι διευρωπαϊκές εταιρίες ακολουθούν μια πορεία αντίστοιχη της ιταλικής βιομηχανικής βάσης αφού αυξάνουν τις πωλήσεις τους μέχρι το 2010 ενώ στη συνέχεια ακολουθούν μια ήπια πτωτική τάση.

Διάγραμμα 5.8 Τζίρος Ευρωπαϊκών Εταιριών του Top 100 σε εθνικό επίπεδο (εκατ. USD, σταθ. τιμές 2017)

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, υπολογισμοί του συγγραφέα

Αξιοσημείωτη είναι η απόδοση των ευρωπαϊκών βιομηχανιών συγκεκριμένα για το έτος 2017. Οι βιομηχανικές βάσεις Γαλλίας και Γερμανίας παρουσιάζουν σημαντική ανάπτυξη 11,2% και 31,2%¹²⁷ αντίστοιχα, οι εταιρίες του HB και της Ιταλίας δεν παρουσίασαν μεταβολή στο συνολικό τους τζίρο ενώ οι δύο ευρωπαϊκές κοινοπραξίες και η σουηδική Saab παρουσίασαν μείωση κατά 6,9%¹²⁸ και 5,3% αντίστοιχα. Η διαφορετική αυτή συμπεριφορά με τις μεγάλες αποκλίσεις και κυρίως η εικόνα των εταιριών Γερμανίας και Γαλλίας αποτελούν σημείο αναφοράς που μπορεί να αποτελούν την απαρχή νέων τάσεων για το επόμενο διάστημα.

5.5 Εξαρτήσεις της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Βιομηχανίας

Όπως κάθε βιομηχανικός τομέας έτσι και αυτός της αμυντικής παραγωγής εξαρτάται και επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του αμυντικού τομέα όπως η δομή ολιγοπωλίου και ολιγοψωνίου, δημιουργούν αντίστοιχα ιδιαίτερες εξαρτήσεις. Οποιαδήποτε «ευρωπαϊκοποίηση» της EDTIB θα παρασύρει αλλαγές σε αυτές τις εξαρτήσεις (Karampekios and Oikonomou, 2015). Για μια ολοκληρωμένη εικόνα της EDTIB, απαιτείται

¹²⁷ Χωρίς τη νέα εταιρία Hensoldt, για τις τρεις εταιρίες που υπήρχαν και το 2016 η αύξηση περιορίζεται στο εξίσου σημαντικό 12,7%.

¹²⁸ Οφείλεται κυρίως στην πώληση του κομματιού της Airbus, που αποτέλεσε την Hensoldt.

η ανάλυση των εξαρτήσεων αυτών. Στο συγκεκριμένο υποκεφάλαιο εξετάζεται το επίπεδο εξάρτησης της EDTIB σε επίπεδο εταιριών αλλά και σε συλλογικό ευρωπαϊκό επίπεδο.

5.5.1 Αμυντική Εξάρτηση

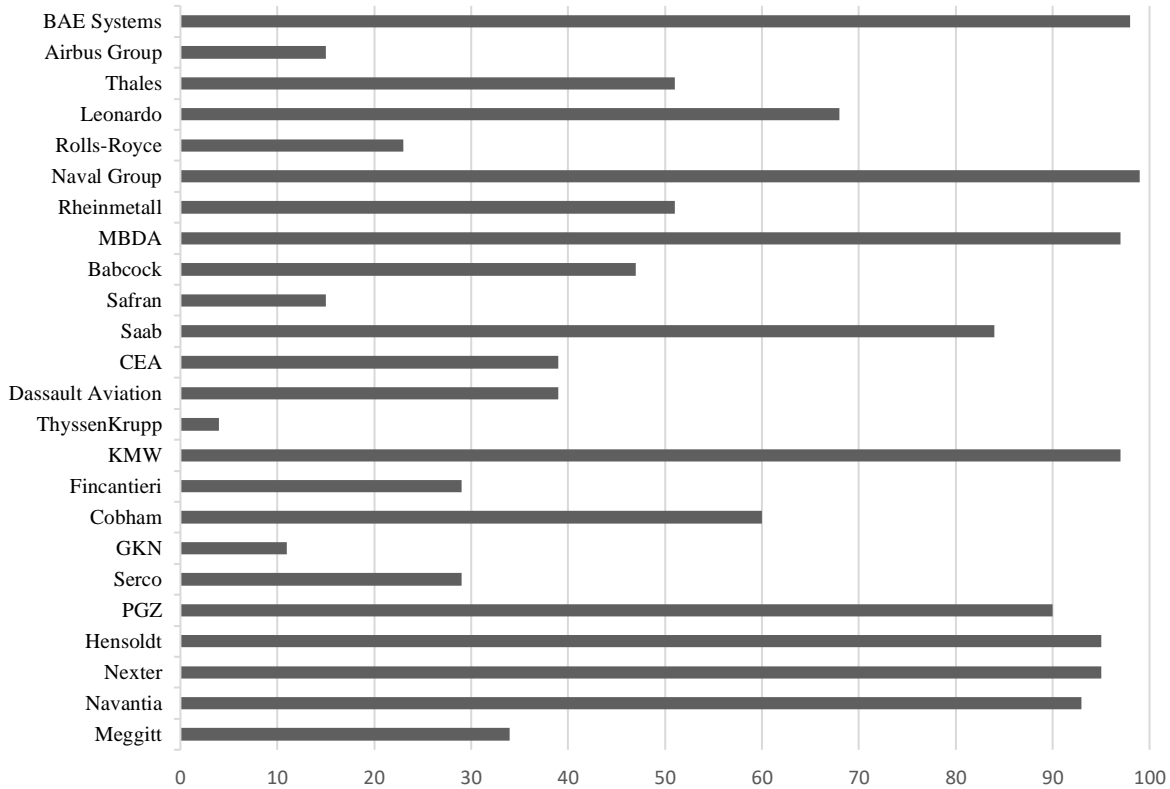
Στην ΕΕ, παρόμοια με ότι συμβαίνει σε παγκόσμιο επίπεδο, υπάρχουν εταιρίες που ασχολούνται αποκλειστικά με την παραγωγή αμυντικού εξοπλισμού ή την παροχή αμυντικών υπηρεσιών και άλλες εταιρίες που η αμυντική τους παραγωγή αποτελεί ένα μόνο μέρος του συνολικού τους τζίρου. Με τον όρο αμυντική εξάρτηση αναφέρεται το ποσοστό του τζίρου μιας εταιρίας, που προέρχεται από δραστηριότητες σχετικές με την άμυνα, προς το συνολικό τους κύκλο εργασιών. Οι Masson et al. (2013), προσπαθώντας να ορίσουν την ίδια την EDTIB, εκφράζουν τον προβληματισμό για το αν βιομηχανικές εταιρίες που μοιράζουν την παραγωγή τους τόσο στον αμυντικό όσο και σε άλλους τομείς πρέπει να θεωρούνται αμυντικές βιομηχανίες, και πιο είναι το ποσοστό – κατώφλι που τις εντάσσει στην αμυντική βιομηχανική βάση.

Η παραγωγικότητα και εξειδίκευση στην άμυνα είναι βασικό στοιχείο της χρησιμότητας μιας εταιρίας στις στρατιωτικές υποθέσεις, εξασφαλίζοντας χαρακτηριστικά όπως εμπιστευτικότητα, ασφάλεια πληροφοριών, αποφυγή ανεπιθύμητης μεταφοράς *know-how* κα. Ταυτόχρονα όμως η μεγάλη εξάρτηση από την αμυντική παραγωγή εκθέτει μια εταιρία σε αυξημένο ρίσκο δημιουργώντας επιχειρηματικούς κινδύνους για την ίδια την επιβίωση της εταιρίας (Karampekios and Oikonomou, 2015). Εταιρίες που έχουν διαφοροποιήσει την παραγωγή τους σε περισσότερες επιχειρηματικές δραστηριότητες, εξαρτώνται λιγότερο από τους αμυντικούς προϋπολογισμούς, τις ΣΔ και γενικότερα το κομμάτι της ζήτησης της αμυντικής αγοράς.

Η εικόνα για τις μεγάλες τουλάχιστον ευρωπαϊκές αμυντικές εταιρίες παρουσιάζει μεγάλη διαφοροποίηση (Διάγραμμα 5.9). Μεταξύ των 24 ευρωπαϊκών εταιριών που υπάρχουν στο SIPRI Top 100, υπάρχουν εταιρίες ο τζίρος των οποίων προέρχεται αποκλειστικά σχεδόν από αμυντικές δραστηριότητες και συνεπώς είναι πλήρως εξαρτώμενες από αυτές (πχ. Naval Group). Αντίθετα, σε άλλες εταιρίες (πχ. ThyssenKrupp), ο αμυντικός κύκλος εργασιών τους αποτελεί μάλλον συμπληρωματικό και μικρότερο κομμάτι της εταιρίας, σε οικονομικούς πάντα όρους. Οκτώ από τις 24 εταιρίες είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό εξαρτώμενες από τις αμυντικές τους πωλήσεις, με ποσοστό εξάρτησης μεγαλύτερο από 90% (BAE Systems, Naval Group, MBDA, KMW, PGZ, Hensoldt, Nexter, Navantia, Meggitt). Στο αντίθετο άκρο τέσσερεις

εταιρίες παρουσιάζουν πολύ μικρή εξάρτηση, με ποσοστό μικρότερο από 15% (Airbus, Safran, ThyssenKrupp, GKN).

Διάγραμμα 5.9 Αμυντική Εξάρτηση της EDTIB το 2017 (αμυντικές πωλήσεις ως ποσοστό % των συνολικών πωλήσεων)

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, επεξεργασία του συγγραφέα

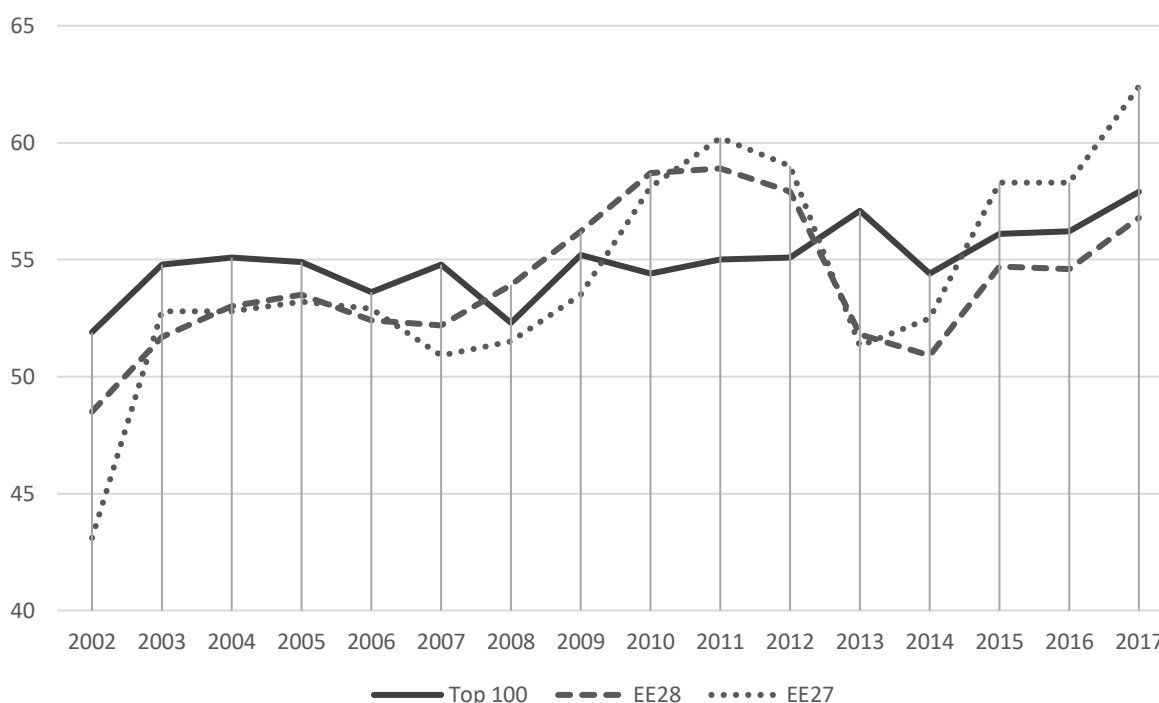
Ο μέσος όρος της αμυντικής εξάρτησης των παραπάνω 24 εταιριών το 2017 είναι 56,8%, πολύ κοντά στον παγκόσμιο μέσο όρο που είναι ίσος με 57,9% και αρκετά μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο των αμερικανικών εταιριών που υπολογίζεται στο 51,4%. Σε ό,τι αφορά τη μελλοντική δομή της ΕΕ, οι βρετανικές εταιρίες παρουσιάζονται λιγότερο εξαρτημένες στην αμυντική τους παραγωγή με μέσο όρο 43,1%, παρά την πλήρη σχεδόν εξάρτηση της BAE Systems (98%). Έτσι η εξάρτηση των εταιριών της ΕΕ27 είναι μεγαλύτερη από τις προηγούμενες μέσες τιμές και ίση με 62,4%, παρά την επίσης αντίθετη εικόνα της Airbus Group (15%).

Από τη μελέτη των παραπάνω στοιχείων δεν προκύπτει κάποια αιτιώδη σχέση για την αμυντική εξάρτηση των εταιριών, ανεξαρτήτου βάσης αναφοράς. Με βάση τη θέση τους στην αλυσίδα αξιών, οι τρεις μεγαλύτεροι *prime contractors* BAE Systems, Airbus και Leonardo παρουσιάζουν τελείως διαφορετική εικόνα αμυντικής εξάρτησης μεταξύ τους. Το ίδιο ισχύει και για τις εταιρίες του *tier 1*. Με βάση τον τομέα παραγωγής δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί

κάποια συσχέτιση, με εταιρίες που δραστηριοποιούνται στον ίδιο παραγωγικό τομέα της άμυνας να έχουν σημαντικά διαφορετικό επίπεδο αμυντικής εξάρτησης, όπως για παράδειγμα συμβαίνει με τις Saab και GKN. Συσχέτιση δεν εμφανίζεται ούτε με βάση τη χώρα στην οποία οι εταιρίες βασίζουν τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες (πχ. οι γαλλικές Safran και Nexter).

Παρά τα όσα αναφέρθηκαν για την αύξηση των προϊόντων και τεχνολογιών διπλής χρήσης και της χαλάρωσης των ορίων μεταξύ αμυντικής και πολιτικής βιομηχανίας, στο Διάγραμμα 5.10 παρουσιάζεται μια μικρή αύξηση της αμυντικής εξάρτησης σε παγκόσμιο επίπεδο, αντίθετα με ότι ίσως θα μπορούσε να υποθεθεί.

Διάγραμμα 5.10 Εξέλιξη Αμυντικής Εξάρτησης (αμυντικές πωλήσεις % των συνολικών πωλήσεων)¹²⁹

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, επεξεργασία του συγγραφέα

Σε επίπεδο EE28, οι ευρωπαϊκές εταιρίες ακολουθούν το ρυθμό αύξησης της εξάρτησης αυτής, ο οποίος γίνεται πιο έντονος για την EE27¹³⁰. Με μια πιο αναλυτική μελέτη αυτής της τάσης, υπάρχουν λίγες εταιρίες που αυξήσαν σημαντικά την αμυντική τους εξάρτηση στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα (BAE, Leonardo, Thales, Rheinmetall, Cobham) και επίσης μικρός αριθμός που μείωσε την εξάρτησή του από το αμυντικό της κομμάτι (Airbus, Babcock,

¹²⁹ Οι καμπύλες παρουσιάζουν τη μέση τιμή για τις εταιρίες της κάθε γεωγραφικής περιοχής

¹³⁰ Η μεγάλη πτώση για τα έτη 2013-2014 δεν θεωρείται στατιστικά έγκυρη. Οφείλεται στην εμφάνιση στις χαμηλές θέσεις της λίστας, των παγκόσμιων κολοσσών CNH Industrial (τζίρος της IVECO) και Volvo Group με αμυντική εξάρτηση μόλις 2% και για τις δύο εταιρίες.

GKN), με την εξάρτηση της πλειοψηφίας των εταιριών να διατηρείται στα ίδια επίπεδα. Ο κύριος λόγος για την παρατηρούμενη αύξηση των ευρωπαϊκών μέσων τιμών είναι η έξοδος από τη λίστα Top 100 μεγάλων εταιριών με πολλαπλές δραστηριότητες (DaimlerChrysler, FIAT, CNH Industrial) με ταυτόχρονη εμφάνιση στο κλαμπ των μεγάλων εταιριών, εξειδικευμένων αμυντικών επιχειρήσεων (Hensoldt, PGZ).

5.5.2 *Ιδιοκτησιακή Εξάρτηση*

Όπως ο ίδιος ο EDA (2006) αναγνωρίζει, το κράτος έχει μια ειδική σχέση με την αμυντική βιομηχανία, δεδομένου ότι αποτελεί, σε διαφορετικό κατά περίπτωση βαθμό, ταυτόχρονα, τον πελάτη (ζήτηση), το ρυθμιστή, το χρηματοδότη R&D και στις περιπτώσεις των κρατικών αμυντικών εταιριών και τον πωλητή (προσφορά). Επηρεάζει έτσι τις στρατηγικές επιλογές των αμυντικών εταιριών και συγκεκριμένα: 1) τους τομείς που θα δραστηριοποιηθούν, 2) το «άνοιγμά» τους σε νέες συνεργασίες, 3) τη στρατηγική επέκτασης σε νέες αγορές και 4) τις ανάγκες χρηματοδότησής τους (Matelly and Lima, 2016).

Μέχρι και τη ψυχοπολεμική περίοδο, η παγκόσμια αμυντική βιομηχανία ήταν σε μεγάλο βαθμό κρατική, με τις κυβερνήσεις να επηρεάζουν έτσι με τον πλέον άμεσο τρόπο τη δομή, τις δραστηριότητές και την αποδοτικότητά τους. Με τη μεγάλη αναδόμηση της αμυντικής βιομηχανίας μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, τα ευρωπαϊκά κράτη δεν ακολούθησαν την ίδια φιλοσοφία, όλα όμως κινήθηκαν προς μια φιλελευθεροποίηση του τομέα, με μείωση της άμεσης παρουσίας τους στην εταιρική ιδιοκτησία. Η Γαλλία διατήρησε σε αρκετά μεγάλο βαθμό την προτεραιότητα της εθνικής και στρατηγικής αυτονομίας. Παρά το κύμα ιδιωτικοποιήσεων, το κράτος διατήρησε σημαντικό μερίδιο στις εταιρίες, αναζητώντας βιομηχανικούς συνεργάτες περισσότερο από θεσμικούς επενδυτές, προτείνοντας μια μάλλον μερκαντιστική ανταγωνιστική αυτονομία (Matelly and Lima, 2016). Όποια μερίδια δεν είναι κρατικά, ανήκουν κυρίως σε άλλες εταιρίες του αμυντικού τομέα. Η γαλλική κυβέρνηση χρησιμοποιεί πολλά εργαλεία για τον έλεγχο της βιομηχανίας όπως τον περιορισμό των μετόχων¹³¹ (block-shareholder position), ειδικά δικαιώματα ψήφου¹³² (special voting shares) και πυραμιδική ιδιοκτησιακή δομή (Calcara, 2017). Αντίθετα, η Γερμανία υποστήριξε την άποψη ότι η αμυντική βιομηχανία είναι δυναμική και αρκετά αποδοτική για να εξελιχθεί χωρίς μεγάλη άμεση κρατική στήριξη. Με αυτή τη λογική δεν κατείχε ποτέ μερίδιο στις αμυντικές βιομηχανίες. Ωστόσο η έμμεση στήριξη ήταν πάντα πολύ σημαντική, με ιδιαίτερο το ρόλο των

¹³¹ πχ. Στην Airbus Group υπάρχει συμφωνία για μέγιστο ποσοστό μετοχών ή ψήφων για ένα μέτοχο το 15%.

¹³² Inter alia διπλά δικαιώματα ψήφου σε Safran και Thales καθώς και δικαίωμα άσκησης βέτο στη δεύτερη για θέματα στρατηγικών πωλήσεων

περιφερειακών γερμανικών κρατιδίων (“Länder”) (Masson et al., 2013). Οι γερμανικές εταιρίες ανήκουν σε παραδοσιακούς επενδυτές, κυρίως μεγάλες γερμανικές οικογένειες, ενώ υπάρχει πρόβλεψη για αυστηρό έλεγχο της συμμετοχής ξένων επενδυτών, με το ποσοστό τους να περιορίζεται στο μέγιστο του 25%. Διαφορετική ήταν η πολιτική του ΗΒ. Από τις αρχές της δεκαετίας του '80 υποστήριξε την ιδιωτικοποίηση των αμυντικών βιομηχανιών. Ωστόσο μετά το 2000, χωρίς να αφήσει την παραπάνω “best value for money” λογική, αύξησε την κρατική επιρροή κυρίως αποκτώντας «Χρυσά Μερίδια» (Golden Shares) στον αμυντικό βιομηχανικό τομέα. Μερίδιο στις βρετανικές εταιρίες κατέχουν θεσμικοί και μη επενδυτές.

Επιχείρημα κατά της ιδιωτικοποίησης των αμυντικών εταιριών είναι ότι χωρίς την κρατική παρουσία, θα καταστούν λιγότερο ελκυστικές στους επενδυτές. Επίσης, ο βαθμός εμπιστευτικότητας προϊόντων και υπηρεσιών είναι μεγάλος στην περίπτωση του κρατικού μονοψωνίου, με άμεση σύνδεση κυβέρνησης και εταιριών σε ότι αφορά την κάλυψη των απαιτήσεων. Τα δύο σημαντικότερα όμως επιχειρήματα είναι ότι ο κρατικός έλεγχος των αμυντικών εταιριών εξασφαλίζει την ασφάλεια του εφοδιασμού και σε μικρότερο βαθμό την υποστήριξη της απασχόλησης (Bekkers et al., 2009). Η πλήρης φιλελευθεροποίηση της EDTIB μπορεί ακόμα να σημαίνει αύξηση των μη-ευρωπαϊκών άμεσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ) στον ευρωπαϊκό αμυντικό τομέα και πιθανόν να οδηγήσει σε μια επιζήμια ξένη ιδιοκτησία κρίσιμων αμυντικών δομών (Fiott, 2013), με παράλληλη τεχνολογική διάχυση στο παγκόσμιο περιβάλλον (Kurç and Neuman, 2017).

Αντίθετα, επιχείρημα υπέρ των ιδιωτικοποιήσεων είναι ότι η αποδοτικότητα και ανταγωνιστικότητα οποιασδήποτε εταιρίας θα αυξηθεί σε έναν πλήρως ιδιωτικοποιημένο οργανισμό. Εκτιμάται παράλληλα ότι θα αυξήσει τις ευκαιρίες των εταιριών στην παγκόσμια αγορά. Όλα τα οφέλη της ιδιωτικής επιχειρηματικής δραστηριότητας θα δράσουν θετικά και στον αμυντικό τομέα.

Στον Πίνακα 5.7 φαίνεται το ποσοστό συμμετοχής των κ-μ στις μεγάλες αμυντικές εταιρίες το 2018. Ενώ δεν υπάρχουν σημαντικές αλλαγές σε σχέση με το προηγούμενο έτος, η διαχρονική μελέτη του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των εταιριών και η υπάρχουσα βιβλιογραφία (European Defence Agency, 2006; Bergstrom, 2008; Matelly and Lima, 2016) συνηγορούν στο ότι η άμεση κρατική συμμετοχή έχει μια τάση μείωσης. Ευδιάκριτες διαφορές υπάρχουν μεταξύ των κ-μ. Οι κυβερνήσεις σε Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία και Πολωνία διατηρούν σημαντικό μερίδιο στην αμυντική τους βιομηχανική βάση, έχοντας έτσι τη δυνατότητα άμεσης παρέμβασης στη στρατηγική τους. Αντίθετα, στο ΗΒ, τη Γερμανία και τη Σουηδία δεν έχουν μερίδιο στις εταιρίες, οι οποίες είναι σε μεγάλο βαθμό ιδιωτικοποιημένες. Παρατηρείται σημαντική

συμμετοχή θεσμικών ή μη επενδυτικών σχημάτων, γεγονός που δείχνει κάποιο άνοιγμα της EDTIB. Ορισμένα από αυτά συμμετέχουν σε περισσότερες από μια εταιρίες, όπως το παγκόσμιο επενδυτικό σχήμα *Capital Research & Management Co.*, δημιουργώντας έτσι έναν νέου τύπου συνδετικό κρίκο μεταξύ των εταιριών που θα μπορούσε δυνητικά να δημιουργήσει νέες ευκαιρίες για συνεργασία. Οι επενδυτές όμως αυτοί δεν είναι αποκλειστικά ευρωπαίοι, με ορατή την προοπτική ξένοι επενδυτές να συμμετέχουν σε σημαντικό βαθμό σε εταιρίες της ΕΕ και την EDTIB συνολικά, με παρόμοιο τρόπο που αυτό συνέβη στην αμερικανική DTIB, με την είσοδο σε αυτή ευρωπαϊκών εταιριών όπως οι BAE και Airbus (Bekkers et al., 2009).

Πίνακας 5.7 Μεριδία Ιδιοκτησίας Εταιριών EDTIB το 2018

Εταιρία	Κρατικό Μερίδιο 2018 (2017) ¹	Ιδιωτικό Μερίδιο 2018 (2017) ¹	Αριθμός Κύριων Μετόχων	Κύριοι Επενδυτές	Μερίδιο
Ηνωμένο Βασίλειο					
BAE Systems	-	100%	4	Capital R&M Co. (World Investors) Invesco Asset Management Ltd Templeton Global Advisors Ltd Barclays Bank Plc (Private Banking)	5.5% 5% 4.9% 4%
Rolls-Royce	-	100%	4	ValueAct Capital Management LP Capital R&M Co. Credit Suisse Securities Europe Ltd Baillie Gifford & Co.	10.7% 3.9% 3.8% 3.4%
Babcock International	-	100%	4	Invesco Asset Management Ltd The Capital Group Companies Inc. Standard Life Aberdeen PLC Woodford Investment	10.1% 10% 5.8% 5%
Cobham	-	100%	5	Ameriprise Financial Inc. Silchester International Investors Causeway Capital Management LLC BlackRock Massachusetts Financial Services	11% 10% 7.5% 5% 5%
Meggitt	-	100%	4	Capital R&M Co. FIL Investment Advisors Ltd. First Pacific Advisors LLC T. Rowe Price Associates Inc.	6.2% 5.6% 5% 5%
Γαλλία					
Thales	25.7% (25.8%)	74.3% (74.2%)	3	French State Dassault Aviation Employees	25.7% 24.7% 2.5%
Naval Group	62.3% (62.5%)	37.7% (37.5%)	3	French State Thales FCPE Actions Naval Group	62.3% 35% 1.8%
Safran	10.8% (14%)	89.2% (86%)	2	French State Employees	10.8% 6.8%

Εταιρία	Κρατικό Μερίδιο 2018 (2017)¹	Ιδιωτικό Μερίδιο 2018 (2017)¹	Αριθμός Κύριων Μετόχων	Κύριοι Επενδυτές	Μερίδιο
Dassault Aviation Groupe	2.6%	97.4%	2	GIMD Airbus	62.2% 9.9%
Γερμανία					
Rheinmetall	-	100%	1	Rheinmetall AG	100%
ThyssenKrupp	-	100%	1	ThyssenKrupp AG	100%
Hensoldt	6.7%	93.3%	2	KKR & Co LP Airbus	74.9% 25.1%
Atlas Elektronik	-	100%	1	ThyssenKrupp AG	100%
Diehl Defence	-	100%	1	Diehl Family	100%
MTU Aero Engines	-	100%	3	Capital R&M Co. Allianz Global Investors GmbH Harris Associates LP	12% 3% 3%
Ιταλία					
Leonardo	30.2%	69.8%	4	Italian State Schroder Investment Manager Ltd Lia Advisory (Malta) Ltd Vanguard Group Inc.	30.2% 2.6% 2% 1.8%
Fincantieri	71.6%	28.4%	3	Fintecna S.p.A. (Italian State) Norges Bank Investment Deutsche Asset & Wealth	71.6% 1.7% 1.1%
Iveco Def Vehicles	-	100%	1	CNH Industrial	100%
Σουηδία					
Saab	-	100%	4	Investor AB Knut och Alice Wallenbergs SwedenBank Robur Funds AFA Försäkring	28.8% 8.9% 5.8% 2.4%
Ισπανία					
Navantia	100%	-		SEPI (Spanish State)	100%
Indra Sistemas	18.7%	81.3%	4	SEPI (Spanish State) Corporación Financiera Alba Fidelity M&R LLC T. Rowe Price International Ltd	18.7% 10.5% 8.4% 5.1%
Πολωνία					
PGZ	70.2%	29.8%	3	Polish Department of Treasury PHO (ex-Bumar) Agencja Rozwoju Przemysłu S.A.	36.7% 33.5% 29.8%
Φινλανδία					
Patria OYJ	50.1%	49.9%	2	Finnish State Kongsberg	50.1% 49.9%
Λευρωπαϊκές					

Εταιρία	Κρατικό Μερίδιο 2018 (2017) ¹	Ιδιωτικό Μερίδιο 2018 (2017) ¹	Αριθμός Κύριων Μετόχων	Κύριοι Επενδυτές	Μερίδιο
Airbus Group	26.4%	73.6%	4	SOGEPA (French State) GZBV (German State) Capital R&M Co. SEPI (Spanish State)	11.1% 11.1% 6.2% 4.2%
MBDA	17.9%	82.1%	3	Airbus BAE Systems Leonardo	37.5% 37.5% 25%
KNDS ² (KMW + Nexter)	50%	50%	2	Giat Industries S.A. Wegmann & Co. GmbH	50% 50%

Σημειώσεις

1. Σε παρένθεση αναφέρονται τα ποσοστά για το 2017, εφόσον ήταν διαφορετικά.

2. Αναφέρεται σαν μία εταιρία σε αντίθεση με τις βάσεις δεδομένων του SIPRI.

Πηγή: French Defence Procurement Agency (DGA), επεξεργασία του συγγραφέα

Οι Briani et al. (2013) δεν συνδέουν την κυβερνητική επιρροή στην αμυντική βιομηχανία αποκλειστικά με τη συμμετοχή του κράτους σε αυτές. Ορισμένα κράτη διατηρούν κρατικές κάποιες εταιρίες χωρίς οικονομικό εκτόπισμα αλλά μόνο συμβολικά και για να τους παρέχεται η πρόσβαση στη διαδικασία λήψης αποφάσεων στην DTIB συνολικά. Η Γαλλία ασκεί άμεσο έλεγχο στις αμυντικές εταιρίες, όπως και η Ιταλία σε μικρότερο βαθμό, με τους παραπάνω να συγκαταλέγονται στις χώρες πολύ μεγάλης κυβερνητικής επιρροής. Η Γερμανία, αν και δεν κατέχει εταιρικό μερίδιο, ασκεί επίσης μεγάλη κρατική επιρροή, μέσω έμμεσου πολιτικού ελέγχου. Αντίθετα, ΗΒ και Σουηδία θεωρούνται οι πιο φιλελεύθερες βιομηχανίες με τη μικρότερη κρατική επιρροή. Ισπανία και Πολωνία βρίσκονται κάπου στο ενδιάμεσο, με τη μεγάλη τους συμμετοχή στους εθνικούς κολοσσούς να αποτελεί το μέσο για την αποτελεσματικότητά των εταιριών και όχι τον σκοπό. Γενικά, η κρατική επιρροή στην EDTIB θεωρείται σημαντική είτε μέσω άμεσης συμμετοχής είτε έμμεσα μέσω διατήρησης «χρυσών μετοχών» ή άτυπων σχέσεων κράτους – επιχειρήσεων. Η επίδραση που προκαλεί η κρατική ή όχι ιδιοκτησία είναι αμφίδρομη, με τον Calcara (2017) να τονίζει ότι στην περίπτωση των κρατικών εταιριών, οι τελευταίες μπορούν να επηρεάζουν την εθνική πολιτική, σχετικά με την αμυντική βιομηχανία, πράγμα που δε συμβαίνει στον ίδιο τουλάχιστον βαθμό στην περίπτωση των ιδιωτικών εταιριών.

Η μικρότερη κρατική ιδιοκτησία μπορεί να οδηγήσει στην αύξηση της παραγωγικότητας, της ανταγωνιστικότητας και της αποδοτικότητας της αμυντικής βιομηχανίας και συγκεκριμένα της EDTIB, δίνοντάς της τη δυνατότητα να αναδιανείμει τις αλυσίδες παραγωγής μεταξύ των πλέον οικονομικά αποδοτικών οντοτήτων. Θα ευνοήσει τη δημιουργία μεγαλύτερων πολυεθνικών σχημάτων που θα ενισχύσουν τον «ευρωπαϊκό» χαρακτήρα της EDTIB. Η

κρατική ιδιοκτησία και γενικότερα ο κρατικός έλεγχος θεωρείται μία από τις αιτίες του κατακερματισμού και των αλληλεπικαλύψεων που χαρακτηρίζουν τη σημερινή EDTIB (Bekkers et al., 2009). Ωστόσο δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ότι η περεταίρω ιδιωτικοποίηση θα μειώσει τον κυβερνητικό έλεγχο σε παράγοντες που θεωρούνται κρίσιμοι για την εθνική ασφάλεια. Ο προσδιορισμός των κρίσιμων αυτών δυνατοτήτων μπορεί να καταδείξει τους υπόλοιπους τομείς, που η συνεργασία μπορεί να είναι πιο εύκολη και χωρίς κρατικούς φραγμούς.

5.5.3 Βιομηχανική Εξάρτηση

Πέρα από την ίδια την παραγωγή αμυντικών δυνατοτήτων, σαν κύριο χαρακτηριστικό του ρόλου της αμυντικής βιομηχανικής βάσης έχει ήδη αναφερθεί η εφοδιαστική ασφάλεια (SoS), η εξασφαλισμένη δηλαδή παροχή υλικών και υπηρεσιών από τη βιομηχανία στις ένοπλες δυνάμεις. Η ίδια ανάγκη είναι μέρος της εφοδιαστικής αλυσίδας στα διαφορετικά στάδια της παραγωγικής διαδικασίας των αμυντικών εταιριών.

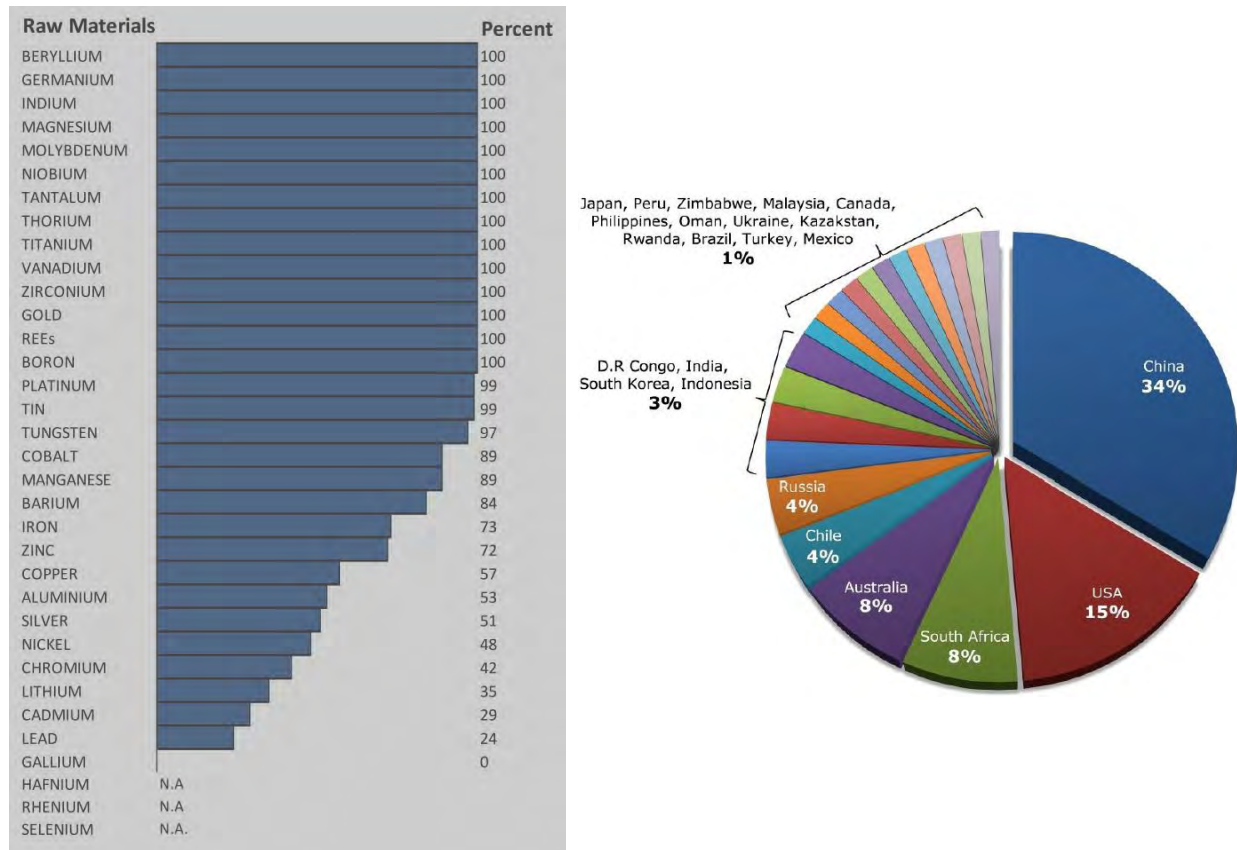
Με τον όρο βιομηχανική εξάρτηση της EDTIB, όμοια με όλους τους βιομηχανικούς τομείς, αναφέρεται βιβλιογραφικά η εξάρτηση των ευρωπαϊκών αμυντικών εταιριών και κατ' επέκταση των πελατών τους, των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, σε ξένους προμηθευτές (Briani et al., 2013). Η εξάρτηση αφορά την προμήθεια πρώτων υλών, τεχνολογιών και κρίσιμων μερών ή εξαρτημάτων, τα οποία είναι απαραίτητα στην παραγωγική διαδικασία των ευρωπαϊκών αμυντικών βιομηχανιών. Το μέγεθος, η πολυπλοκότητα και το κόστος των υλικών και τεχνολογιών που δημιουργούν την εξάρτηση, δεν καθορίζουν τη σημασία της εξάρτησης που προκαλούν, αφού σε κάθε περίπτωση αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την παραγωγή του τελικού προϊόντος. Η εξάρτηση αυξάνεται ανάλογα της δυσκολίας εξασφάλισης των συγκεκριμένων απαιτήσεων και την ύπαρξη ή μη εναλλακτικών πηγών προμήθειάς τους (περίπτωση μονοπωλίων).

Σε ότι αφορά τις πρώτες ύλες, η βιομηχανική εξάρτηση στον αμυντικό τομέα αναφέρεται κυρίως σε σπάνιες γαίες (δυσπρόσιο, νεοδύμιο, ύτριο, σαμάριο κα.), σπάνια μέταλλα (κοβάλτιο, βάριο, γάλλιο, γερμάνιο κα.), ευγενή μέταλλα (λευκόχρυσος), ορυκτά (βολφραμίτης) και αμέταλλα (σελήνιο, βόριο) (Pavel and Tzimas, 2016). Η κινεζική παραγωγή σπάνιων γαιών το 2010 αντιπροσώπευε το 95% της παγκόσμιας παραγωγής¹³³. Η επιβολή περιορισμών από την Κίνα, στις εξαγωγές αυτών των υλικών το ίδιο έτος και η έλλειψη που δημιουργήθηκε στην αγορά, έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου για τη ευρωπαϊκή αμυντική,

¹³³ Σε άλλες πηγές το αναφερόμενο ποσοστό φτάνει στο 97% (Pavel and Tzimas, 2016).

μεταξύ άλλων, βιομηχανία, με την EC να προτείνει την παρακολούθηση αυτών των υλικών, στα πλαίσια της από το 2008 στρατηγικής «Πρωτοβουλία για τις Πρώτες Ύλες» (“Raw Materials Initiative”) (Fiott, 2013). Όπως φαίνεται στο *Διάγραμμα 5.11* η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία είναι σημαντικά εξαρτημένη από την εισαγωγή μεγάλου αριθμού πρώτων υλών. Στους κύριους προμηθευτές ξεχωρίζουν η Κίνα, οι ΗΠΑ, η Νότιος Αφρική, η Αυστραλία και η Ρωσία.

Διάγραμμα 5.11 Βιομηχανική Εξάρτηση της EDTIB σε πρώτες ύλες και κύριες χώρες-προμηθευτές

Πηγή: Pavel and Tzimas (2016)

Παρόμοια εξάρτηση υπάρχει και στις χρησιμοποιούμενες τεχνολογίες, πολλές από τις οποίες η EDTIB εισάγει από χώρες εκτός ΕΕ. Σε αυτή την περίπτωση αρνητική επίδραση έχει επιτελέσει και η οικονομική κρίση των τελευταίων ετών (Fiott, 2013). Παρόλο που η ΕΕ έχει προχωρήσει, τόσο εθνικά όσο και διευρωπαϊκά, στην ανάπτυξη και παραγωγή δορυφορικών προγραμμάτων, παραμένει πλήρως εξαρτημένη σε αμερικανικές τεχνολογίες του τομέα, χωρίς τις οποίες δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει τους δορυφόρους της. Το ίδιο ισχύει για τα μη επανδρωμένα συστήματα (UAV και UCAV), περίπτωση στην οποία η εξάρτηση εντοπίζεται στην αμερικανική και ισραηλινή τεχνολογική βάση. Τρίτη περίπτωση είναι τα ανθρακονήματα, τα οποία χρησιμοποιούνται στην αεροδιαστημική. Η Ιαπωνία και οι ΗΠΑ προσφέρουν υλικά από

ανθρακονήματα υψηλής ποιότητας σε τόσο χαμηλή τιμή που καθιστούν την ανάπτυξη της απαραίτητης τεχνολογίας ασύμφορη (Briani et al., 2013).

Τέλος, υπάρχουν κρίσιμα μέρη συστημάτων και εξαρτήματα που οι ευρωπαϊκές αμυντικές εταιρίες προμηθεύονται σε μεγάλο βαθμό από ξένους παραγωγούς. Αυτά κυρίως αφορούν τον τομέα των ηλεκτρονικών. Παράδειγμα αποτελούν οι ημιαγωγοί και τα ασυρματικά προϊόντα. Η Ευρώπη υστερεί στην παραγωγή ολοκληρωμένων κυκλωμάτων και μικροϋπολογιστών, με πρωτοπόρους στον τομέα την Κίνα, τη Ν. Κορέα και την Ταϊβάν. Προβληματισμός που προκύπτει από την εισαγωγή ηλεκτρονικών εξαρτημάτων είναι η πιθανότητα ύπαρξης κρυφών λειτουργιών και «πίσω πορτών» (backdoors) σε αυτά, που δημιουργούν θέματα ασφάλειας πληροφοριών. Αυτό συμβαίνει όχι απαραίτητα με κακόβουλες προθέσεις αλλά τις περισσότερες φορές για λόγους συντήρησης, χωρίς όμως να εξαλείφεται το πρόβλημα (Karampekios and Οικονομου, 2015). Η ενσωμάτωση τέτοιων εξαρτημάτων σε ολοκληρωμένα ευρωπαϊκά αμυντικά συστήματα, υποβαθμίζει τα τελευταία σε τεχνικές προδιαγραφές και πρότυπα των προμηθευτών βιομηχανιών, που ειδικά στην περίπτωση της Κίνας απέχουν πολύ από τα επιθυμητά ευρωπαϊκά πρότυπα.

Η βιομηχανική εξάρτηση της EDTIB είναι πολύπλοκη και είναι ένα πεδίο που αναδεικνύει τα αποτελέσματα των ευρωπαϊκών πολιτικών. Οι μεγάλες εταιρίες (prime contractors και tier-1), σαν ολοκληρωτές συστημάτων μπορεί να μην είναι άμεσα εξαρτώμενες βιομηχανικά από ξένους παραγωγούς. Ακόμα όμως και αν προμηθεύονται υλικά και εξαρτήματα από μικρότερες ευρωπαϊκές εταιρίες (SMEs και mid-caps), δεν μπορούν να ελέγξουν την εφοδιαστική αλυσίδα στο επίπεδο των προμηθευτών τους. Η δημιουργία μεγάλων εταιρικών σχημάτων, στα οποία θα συμπεριλαμβάνονται οι μικρότερες εταιρίες (θυγατρικές) και η δημιουργία μιας ολοκληρωμένης ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας θα μειώσει τη βιομηχανική εξάρτηση στην αμυντική παραγωγή. Το άνοιγμα επίσης της EDTIB στην πολιτική βιομηχανία, θα της επιτρέψει να ακολουθήσει πιο αποτελεσματικά τα βήματα της υπόλοιπης ευρωπαϊκής αγοράς, η οποία έχει ήδη εντοπίσει το πρόβλημα της συγκεκριμένης εξάρτησης και να επωφεληθεί από μέτρα που λαμβάνονται σε αυτήν για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

5.5.4 Εξάρτηση στις Εξαγωγές

Η μείωση των ΣΔ των κ-μ, ειδικά σε σύγκριση με την ανοδική τάση των παγκόσμιων ΣΔ μετά το 2000, καθιστούν τις εξαγωγές αμυντικού υλικού και υπηρεσιών σημαντικές για την ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία. Ο περιορισμός της εγχώριας ζήτησης έχει οδηγήσει τις ευρωπαϊκές εταιρίες να παγκοσμιοποιήσουν τις εμπορικές τους στρατηγικές, με την

αντιστροφή της τάσης στις ευρωπαϊκές ΣΔ τα τρία τελευταία χρόνια να μην αποτελεί αιτία εφησυχασμού στο πεδίο του διεθνούς ανταγωνισμού. Οι ευρωπαϊκές εταιρίες έχουν ήδη κάνει μεγάλα ανοίγματα σε ξένες αγορές. Πολλές εθνικές DTIBs στηρίζονται κυρίως στις ξένες αγορές για την επιβίωσή τους με τους Masson et al. (2013) και Mölling (2015) να αναφέρουν ότι οι αγορές εκτός ΕΕ έχουν γίνει η «γραμμή ζωής» (lifeline) τόσο για τις ευρωπαϊκές βιομηχανίες, μέσω της διατήρησης της απαραίτητης ζήτησης, όσο και για τα κ-μ, που συνεχίζουν να αγοράζουν σε λογικές τιμές.

Η ποσοτική έρευνα για τον προσδιορισμό του επιπέδου της εξάρτησης της EDTIB στις εξαγωγές αποτελεί πρόκληση και δεν μπορεί να είναι ακριβής. Το πόσο εξαρτημένη είναι η EDTIB από τις εξαγωγές προκύπτει από το ποσοστό του συνολικού κύκλου εργασιών που αντιστοιχούν σε αυτές. Η δυσκολία υπολογισμού έγκειται τους εξής, μεταξύ άλλων, λόγους: 1) στοιχεία για τις μεταφορές εξοπλισμών δεν αναφέρονται από όλα τα κράτη και εταιρίες, 2) ο προσδιορισμός του αμυντικού υλικού και υπηρεσιών δεν είναι κοινός για όλα τα κράτη, με αποτέλεσμα τη μη κοινή αναφορά στα ποσά που δημοσιοποιούνται, 3) τα αναφερόμενα στοιχεία αφορούν τόσο τις ίδιες τις πωλήσεις όσο τα συμφωνημένα συμβόλαια και άλλες συμφωνίες, με ασαφή πολλές φορές διάκριση, 4) η οικονομική εκτέλεση των αμυντικών συμβολαίων δημιουργεί επίσης υπολογιστικά προβλήματα, 5) τα δημοσιοποιημένα στοιχεία δεν είναι πάντα αντικειμενικά αφού μπορεί να χρησιμοποιούνται για λόγους προώθησης των ιδίων εξαγωγών, 6) ο συνολικός αμυντικός τζίρος δεν είναι διαθέσιμος. Για τους λόγους αυτούς το SIPRI, στις σχετικές με τη μεταφορά αμυντικού υλικού βάσεις δεδομένων του, δεν χρησιμοποιεί νομισματικές αξίες αλλά τα TIVs. Τα στοιχεία του έτσι δεν είναι άμεσα εκμεταλλεύσιμα για τον προσδιορισμό της εξάρτησης εξαγωγών. Ο EDA παρέχει αναλυτικά στοιχεία για τις ευρωπαϊκές ΣΔ και το ποσοστό που αναλογεί στις αμυντικές επενδύσεις αλλά όχι για τις εξαγωγές. Στις ετήσιες αναφορές της ΕΕ για τις αμυντικές εξαγωγές τα κ-μ συμπεριλαμβάνουν τόσο τα συμβόλαια όσο και τις παραδόσεις. Το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ εκδίδει ετήσια στοιχεία για τις παγκόσμιες μεταφορές εξοπλισμών, που συμπεριλαμβάνουν την ΕΕ, με το λόγο όμως εξαγωγών προς εισαγωγών να είναι πολύ μακριά από τα στοιχεία των SIPRI και EC που οδηγούν σε αποτελέσματα πολύ διαφορετικά από έρευνες που έχουν ήδη διεξαχθεί στην ζητούμενη εξάρτηση.

Οι βρετανικές αρχές αναφέρουν ότι οι παγκόσμιες αμυντικές εξαγωγές ήταν ίσες με 98 και 97 δισεκατ. USD για τα έτη 2017 και 2015 αντίστοιχα (DIT DSO, 2019; Kift and Page, 2016). Το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ υπολογίζει τις συνολικές παγκόσμιες αμυντικές εξαγωγές για το έτος 2015, σχεδόν διπλάσιο, στα 191,8 δισεκατ. USD (Bureau of Arms Control,

Verification and Compliance, 2017) ενώ η IHS Markit (2017) τις υπολογίζει μόλις στα 58,2 δισεκατ. USD. Στην επίσημη ιστοσελίδα του το SIPRI, με υποθέσεις έρευνας σχετικά με τους παραπάνω λόγους προβληματικού υπολογισμού, αναφέρει ότι με βάση τα κράτη για τα οποία υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, οι παγκόσμιες εξαγωγές υπολογίζονται για το 2016 σε 88,4 δισεκατ. USD, με το πραγματικό ποσό να είναι πιθανότατα αρκετά υψηλότερο. Αντίστοιχες διαφορές παρουσιάζονται και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Για το 2012, η EC αναφέρει συνολικό τζίρο της EDTIB 96 δισεκατ. ευρώ, ενώ από τα στοιχεία του SIPRI για όσες ευρωπαϊκές εταιρίες ανήκουν στο Top 100 αυτό υπολογίζεται στα 85 δισεκατ. EUR και με τη Beraud-Sudreau (2015) να υπολογίζει τη μέγιστη δυνατή τιμή στα 70 δισεκατ. ευρώ.

Οι Briani et al. (2013) αναφέρουν ότι η εξάρτηση της EDTIB, το ποσοστό δηλαδή των εξαγωγών προς το συνολικό τζίρο των αμυντικών βιομηχανιών, κυμαίνεται από 40% έως 70%, τονίζοντας ότι οι εξαγωγές είναι αυτές που κυρίως καθορίζουν τις τιμές. Η Beraud-Sudreau (2015) κάνει μια εκτενή μελέτη για την εξάρτηση στις εξαγωγές των εθνικών αμυντικών βιομηχανικών βάσεων των κ-μ του LoI-6 και της Πολωνίας, με τα στοιχεία του 2012, καταλήγοντας στα αποτελέσματα του Πίνακα 5.8. Η εξάρτηση στις εξαγωγές για τις εξεταζόμενες χώρες κυμαίνεται μεταξύ 20% (Πολωνία) και 69% (Ιταλία), με μέση τιμή 43% για τις επτά χώρες, ενώ για τις συνολικές τους πωλήσεις είναι 39%. Αναφορικά με τις πωλήσεις αποκλειστικά σε εκτός της ΕΕ χώρες, η εξάρτηση των εθνικών DTIBs κυμαίνεται από 18% (Γερμανία, Πολωνία) έως 43% (Ιταλία), με μέση τιμή καθώς και συνολική εξάρτηση 29%. Με την εξαίρεση της Ιταλίας και της Σουηδίας, οι εγχώριες πωλήσεις αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο μερίδιο του συνολικού εθνικού αλλά και ευρωπαϊκού τζίρου. Το μερίδιο των εξαγωγών εντός ΕΕ είναι σχετικά μικρό με μεγαλύτερη ανάλυση να γίνεται στη συνέχεια του κεφαλαίου, στην ανάλυση των μεταφορών όπλων. Σε παρόμοια αποτελέσματα καταλήγει και η ASD για το έτος 2017. Επί συνολικού ευρωπαϊκού τζίρου 96,5 δισεκατ. ευρώ¹³⁴, οι εξαγωγές ήταν 42 δισεκατ. EUR (43,5%), από τις οποίες τα 26,8 (28%) αφορούσαν εξαγωγές εκτός ΕΕ και τα 15,2 (15,5%) εντός ΕΕ (ASD, 2017c).

¹³⁴ Τα στοιχεία της ASD περιλαμβάνουν τον κύκλο εργασιών τριών ευρωπαϊκών χωρών μη κ-μ της ΕΕ (Ελβετία, Νορβηγία, Τουρκία), χωρίς αυτό να επηρεάζει σημαντικά τα αποτελέσματα, δεδομένου ότι ο συνολικός τους τζίρος ήταν 6,5 δισεκατ. EUR (6,7% του συνολικού ευρωπαϊκού).

Πίνακας 5.8 Διανομή Αμυντικών Πωλήσεων LoI-6 και Πολωνίας για το 2012 (δισεκατ. ευρώ)

Χώρα	Συνολικός Τζίρος	Εγχώριες Πωλήσεις	Εξαγωγές Εντός ΕΕ	Εξαγωγές Εκτός ΕΕ
Γαλλία	14,7	11,3 (77%)	0,4 (3%)	2,9 (20%)
Γερμανία	7,2	4,1 (57%)	1,8 (25%)	1,3 (18%)
ΗΒ	17,5	10,2 (58%)	0,7 (4%)	6,7 (38%)
Ισπανία	4,1	2,2 (53%)	0,7 (18%)	1,2 (29%)
Ιταλία	4,4	1,4 (31%)	1,1 (26%)	1,9 (43%)
Πολωνία	1,3	1,1 (80%)	0,02 (2%)	0,2 (18%)
Σουηδία	2,0	0,9 (46%)	0,3 (16%)	0,8 (38%)
Σύνολο	51,2	31,1 (61%)	5,2 (10%)	15,0 (29%)
LoI-6 + POL				

Σημειώσεις:

Διαφορές στα συνολικά ποσά οφείλονται στις στρογγυλοποιήσεις.

Πηγή: Beraud-Sudreau (2015), επεξεργασία του συγγραφέα

Με την κατηγοριοποίηση της εξάρτησης της Beraud-Sudreau (2015), μεμονωμένα όλες οι χώρες που εξετάστηκαν αλλά και συνολικά οι ευρωπαϊκές αμυντικές εταιρίες, είναι εξαρτημένες στην περιοχή 20-50% (μέτρια ως υψηλή εξάρτηση). Συμπεραίνεται άρα ότι η EDTIB είναι αρκετά εξαρτημένη στις εξαγωγές, χωρίς να παραγνωρίζεται ότι οι εγχώριες πωλήσεις, ειδικά αν συνυπολογιστούν σε αυτές οι εξαγωγές εντός ΕΕ, αποτελούν τον κύριο όγκο του συνολικού τζίρου. Η τολμηρή προσπάθεια του συγγραφέα να υιοθετήσει τη μέθοδο της Beraud-Sudreau (2015) για τον υπολογισμό του συνολικού κύκλου εργασιών, χρησιμοποιώντας τα στοιχεία του EDA για τις αμυντικές επενδύσεις στην ΕΕ και τα στοιχεία του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών για τις εισαγωγές και τις εξαγωγές αμυντικού υλικού και υπηρεσιών, επιβεβαιώνει τα ποιοτικά αποτελέσματα που αναφέρονται παραπάνω για την εξάρτηση στις εξαγωγές. Μιλώντας για τις συνολικές εξαγωγές της ΕΕ28, για την περίοδο 2006-2015, η εξάρτηση κυμαίνεται μεταξύ 34% (2007, 2008) και 49% (2011, 2012), μέσα στην περιοχή 20-50%. Από τα στοιχεία των μεγάλων αμυντικών βιομηχανιών που παραθέτει το γαλλικό Υπουργείο Άμυνας (Cassou et al., 2018), μπορούν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για την εξάρτηση που έχουν στις εξαγωγές, έξι μεγάλες ευρωπαϊκές εταιρίες¹³⁵, όπως φαίνεται στον Πίνακα 5.9.

¹³⁵ Το ποσοστό εξαγωγών στις συνολικές πωλήσεις στη συγκεκριμένη πηγή, για όσες εταιρίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, αφορούν τις συνολικές και όχι μόνο τις αμυντικές πωλήσεις. Μόνο η επιλογή εταιριών με μεγάλη

Πίνακας 5.9 Εξαγωγές ως Μερίδιο Συνολικού Τζίρου για Αμυντικά Εξαρτημένες Εταιρίες (2017)

Εταιρία	BAE Systems	Naval Group	MBDA	SAAB	PGZ	Navantia
Εξαγωγές	78%	35%	50%	58%	16%	34%

Πηγή: *Direction Générale de l'Armement – DGA (Cassou, 2018)*, κριτήρια επιλογής του συγγραφέα

Σύμφωνα με τα αμερικανικά στοιχεία, οι εξαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών σχετικών με την άμυνα, αποτελούν το 0,9% των συνολικών παγκόσμιων εξαγωγών, ποσοστό που τη δεκαετία 2005-2015 κυμαίνεται μεταξύ 0,6% και 0,9% (Bureau of Arms Control, Verification and Compliance, 2017). Συμπεραίνεται έτσι ότι αποτελούν ένα σημαντικό αλλά όχι πρωταγωνιστικό κομμάτι της παγκόσμιας αγοράς. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο το μερίδιο των αμυντικών εξαγωγών είναι αρκετά μικρότερο, ίσο με 0,2% των συνολικών εξαγωγών της ΕΕ28, σταθερό στην περίοδο 2005-2015. Στην ήπια δύναμη ΕΕ, οι αμυντικές εξαγωγές δεν αποτελούν σημαντικό μερίδιο της οικονομικής της ισχύος, αλλά είναι απαραίτητες για τη διατήρηση μιας ανταγωνιστικής EDTIB.

Η εξάρτηση στις εξαγωγές υποβαθμίζει την ηγετική θέση που παραδοσιακά κατέχει η EDTIB στην υψηλή τεχνολογία. Ειδικά τα μεγάλα συμβόλαια συνοδεύονται συχνά από μεταφορά τεχνολογίας στον αγοραστή, που συνήθως έχει σαν στρατηγικό στόχο την ανάπτυξη της ίδιας αμυντικής βιομηχανικής βάσης (Kurç and Neuman, 2017). Υπονομεύεται έτσι η ευρωπαϊκή τεχνολογική υπεροχή και τα μελλοντικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της EDTIB. Αυτό δημιουργεί ένα φαύλο κύκλο, επηρεάζοντας τις ίδιες τις εξαγωγές, δεδομένου ότι αυτές δεν επιτυγχάνονται μόνο μέσω ανταγωνιστικών τιμών αλλά κυρίως μέσω ποιοτικής υπεροχής (Blom et al., 2014). Επίσης, οι εξαγωγές δημιουργούν σε πολλές περιπτώσεις εσωτερικό ευρωπαϊκό ανταγωνισμό αφού ευρωπαϊκές εταιρίες ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την ανάληψη σημαντικών συμβολαίων, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το πρόγραμμα μαχητικού Α/Φ της Ινδίας, αξίας 13 δισεκατ. ευρώ. Δημιουργούνται έτσι τάσεις και αντιπαλότητες μεταξύ των ευρωπαϊκών δρώντων με αρνητική επίδραση στην ευρωπαϊκή συνεργασία στον αμυντικό τομέα. Ίδιες τάσεις έχουν δημιουργήσει και αποτυχημένα συνεργατικά προγράμματα όπως το γαλλοισπανικό πρόγραμμα για το υποβρύχιο Scorpene. Ωστόσο, όπως συμπεραίνει η Beraud-Sudreau (2015), ο αμυντικός ανταγωνισμός σε διεθνές επίπεδο μπορεί να αποτελέσει παράγοντα για την αμυντική συνεργασία σε ευρωπαϊκό βιομηχανικό επίπεδο. Η εξάλειψη του εσωτερικού ανταγωνισμού και η δημιουργία ισχυρότερων εταιρικών σχημάτων, αυξάνει τις πιθανότητες ένας μοναδικός ευρωπαϊκός προμηθευτής να επιβληθεί του ανταγωνισμού επί

αμυντική εξάρτηση (εδώ έχουν επιλεγεί αυτές με αμυντική εξάρτηση μεγαλύτερη από 85%), μπορεί να οδηγήσει σε σχετικά έγκυρα συμπεράσματα.

εταιριών από τις ΗΠΑ, τη Ρωσία, το Ισραήλ κα., μοιράζοντας τα κόστη αλλά κυρίως το ρίσκο κάθε προγράμματος.

5.6 Μεταφορές Όπλων

Έχοντας αναλυθεί η σημασία των εξαγωγών αμυντικού υλικού και υπηρεσιών για την EDTIB και την ΕΕ σε οικονομικό, τεχνολογικό και στρατηγικό επίπεδο, στο υποκεφάλαιο αυτό επιδιώκεται να αναλυθούν τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά οι εμπορικές ροές οπλικών συστημάτων, στις οποίες τα κ-μ και η ΕΕ συνολικά εμπλέκονται είτε ως προμηθευτές (εξαγωγές) είτε ως αγοραστές (εισαγωγές).

Με την ανάλυση των εξαγωγών των κ-μ επιδιώκεται να καταφανεί το μερίδιο αυτών που κατευθύνεται σε άλλα κ-μ και αυτό που αφορά παραλήπτες εκτός ΕΕ. Έτσι εκτός από το μέγεθος της εξάρτησης προκύπτουν συμπεράσματα για το άνοιγμα της EDTIB σε ξένες αγορές αλλά και οι τυχόν τάσεις ή διαφορές των εθνικών DTIBs. Επίσης ο όγκος των ευρωπαϊκών εξαγωγών συγκρίνεται με αυτόν των άλλων παγκόσμιων παραγωγών αμυντικών συστημάτων. Τέλος αναλύονται και εσωτερικά οι ευρωπαϊκές μεταφορές με αντίστοιχη σύγκριση των κ-μ.

Η μελέτη των εισαγωγών των κ-μ θα μπορούσε φυσιολογικά να συμπεριλαμβάνεται στο κεφάλαιο της EDEM, δεδομένου ότι καλύπτουν κομμάτι της ευρωπαϊκής αμυντικής ζήτησης. Ωστόσο επιλέγεται να αναλυθεί στο κεφάλαιο της EDTIB. Ένας λόγος για την επιλογή αυτή είναι η προσπάθεια για άμεση σύγκριση εισαγωγών και εξαγωγών, καταλήγοντας έτσι σε ένα εμπορικό ισοζύγιο αμυντικών εξοπλισμών τόσο για τα κ-μ όσο και για την ΕΕ συνολικά. Κυρίως όμως επιλέγεται γιατί από τις αμυντικές εισαγωγές και από τις πηγές αυτών, προκύπτουν σημαντικά συμπεράσματα για την EDTIB. Αν και ίσως όχι στον επιθυμητό βαθμό, οι ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες και το κανονιστικό πλαίσιο που ήδη αναλύθηκε, δεν δημιουργούν αυστηρότερους περιορισμούς για τις μεταφορές όπλων μεταξύ των κ-μ, σε σύγκριση με οποιονδήποτε προμηθευτή εκτός της Ένωσης. Η επιλογή της προμήθειας αμυντικών συστημάτων ή υπηρεσιών από έναν εκτός ΕΕ προμηθευτή καταδεικνύει την ύπαρξη ενός ή συνδυασμού από τους εξής λόγους: 1) την τεχνολογική αδυναμία της EDTIB να αναπτύσσει και να παράγει συστήματα με τα ζητούμενα επιχειρησιακά χαρακτηριστικά σε σχέση με τα αντίστοιχα της ξένης αμυντικής βιομηχανίας και 2) στην περίπτωση που τα τεχνολογικά χαρακτηριστικά υπάρχουν σε ευρωπαϊκά συστήματα, την έλλειψη ανταγωνιστικότητας της EDTIB, σε διεθνές επίπεδο, που αδυνατεί να παρέχει τα προϊόντα της σε τιμές ίδιες ή καλύτερες αυτών του διεθνούς ανταγωνισμού. Δεν παραγνωρίζεται βέβαια το γεγονός ότι οι επιλογές στις αμυντικές προμήθειες έχουν και σημαντική πολιτική χροιά. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης

δύναται να παρέχουν ενδείξεις για την ύπαρξη ή όχι μίας “buy European” πολιτικής, αντίστοιχης αυτής που υπάρχει στις ΗΠΑ.

Για την ανάλυση των μεταφορών οπλικών συστημάτων σε επίπεδο κρατών θα χρησιμοποιηθούν οι αντίστοιχες βάσεις δεδομένων του SIPRI¹³⁶. Στις συγκεκριμένες βάσεις συμπεριλαμβάνονται οι πραγματοποιημένες μεταφορές μεγάλων συμβατικών όπλων. Για τη μέτρηση του όγκου των μεταφερόμενων όπλων το SIPRI χρησιμοποιεί ένα σύστημα με το οποίο οι μεταφορές δεν εκφράζονται σε κάποιο νόμισμα, αλλά σε μια κοινή μονάδα αναφοράς, την αξία δείκτη τάσης (Trend-Indicator Value – TIV). Η μονάδα TIV βασίζεται στο γνωστό κόστος παραγωγής μιας βασικής ομάδας όπλων και η μέθοδος στοχεύει να παρουσιάσει περισσότερο τον όγκο των μεταφερόμενων αμυντικών πόρων και όχι την οικονομική τους αξία καθώς και τη διαχρονική εξέλιξη των τάσεων στην προέλευση και τον προορισμό των μεταφορών (ιστοσελίδα SIPRI; Wezeman, 2018).

Πίνακας 5.10 Παραδείγματα Αξίας Αμυντικών Συστημάτων σε SIPRI TIV

Οπλικό Σύστημα	Κατάσταση	εκατ. TIV	Σημειώσεις
EF-2000 Eurofighter	Καινούριο	55	
Leopard-2A4	Καινούριο	4	Αξία του μεταχειρισμένου
	Μεταχειρισμένο	1,6	40% του καινούριου και του
	Ανακατασκευασμένο	2,64	ανακατασκευασμένου 66%
Type-209PN	Καινούριο	275	
Eurocopter EC-145	Καινούριο	2,2	

Πηγή: SIPRI

Ωστόσο μεταξύ των δύο μεγεθών, του όγκου και της χρηματικής αξίας των μεταφερόμενων όπλων, υπάρχει αναλογικότητα. Η εργασία στοχεύει κυρίως στην ανάλυση σχετικών μεγεθών, μέσω συγκρίσεων και όχι απαραίτητα απόλυτων οικονομικών μεγεθών, καθώς και τάσεων μέσω της διαχρονικής εξέλιξης των μεταφορών. Καλύπτεται συνεπώς πλήρως από τη μέθοδο των TIVs που εκτός των άλλων δεν υπόκειται σε διαχρονικούς ερευνητικούς περιορισμούς, όπως ο πληθωρισμός, με τη σταθερότητα της μεθόδου να αποτελεί πρώτη προτεραιότητα, σύμφωνα με το ίδιο το SIPRI. Ο σκοπός του κεφαλαίου συμβαδίζει πλήρως με τις προτάσεις

¹³⁶ Την περίοδο ολοκλήρωσης της έρευνας (Μάιος 2019), οι μεταφορές μεγάλων οπλικών συστημάτων είναι η μόνη κατηγορία για την οποία στις βάσεις δεδομένων του SIPRI συμπεριλαμβάνονται στοιχεία και για το έτος 2018.

του SIPRI για τη χρησιμοποίηση των συγκεκριμένων βάσεων δεδομένων¹³⁷. Ο Wezeman (2018) αναφέρει σαν πλεονεκτήματα των βάσεων δεδομένων του SIPRI το μακροπρόθεσμο της προσπάθειάς του, τη διαφάνεια της μεθοδολογίας και των πηγών ενώ σαν μειονέκτημα τη μη περίληψη των μικρών οπλικών συστημάτων.

Ο όγκος των παγκόσμιων μεταφορών μεγάλων οπλικών συστημάτων την πενταετία 2014-2018 ήταν 7,8% μεγαλύτερος από αυτόν της προηγούμενης πενταετίας 2009-2013 και 23% μεγαλύτερος από αυτόν της πενταετίας 2004-2008 (Wezeman et al., 2019). Στο Διάγραμμα 5.12 απεικονίζεται η τάση των συνολικών παγκόσμιων μεταφορών μεγάλων αμυντικών συστημάτων. Όπως και σε όλα τα, οικονομικά και όχι μόνο, σχετικά με την άμυνα μεγέθη που αναφέρθηκαν ήδη στην εργασία (ΣΔ, τζίρος παγκόσμιας DTIB), οι συνολικές παγκόσμιες μεταφορές ακολουθούν μια έντονα πτωτική τάση μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Αυτή οφείλεται κυρίως στην παύση των μεταφορών εντός του Συμφώνου της Βαρσοβίας αλλά και του περιορισμού τους στον υπόλοιπο κόσμο. Η τάση αυτή, επίσης όμοια με τα άλλα αμυντικά μεγέθη, αναστρέφεται την αρχή του 21^{ου} αιώνα, για λόγους που ήδη έχουν αναφερθεί.

Διάγραμμα 5.12 Παγκόσμιες Μεταφορές Μεγάλων Οπλικών Συστημάτων, 1979-2018 (SIPRI TIV)

Πηγή: Wezeman et al. (2019)

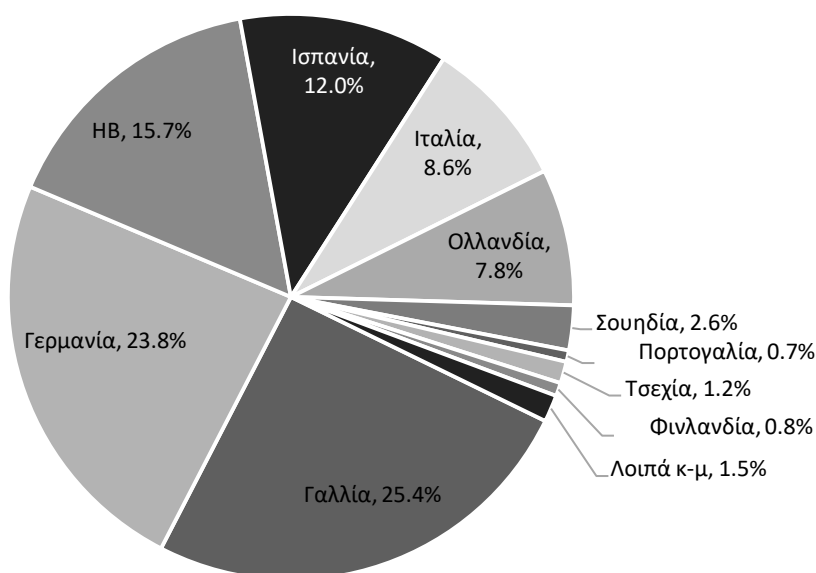
¹³⁷ “SIPRI TIV figures ... are best used as the raw data for calculating trends in international arms transfers over periods of time, global percentages for suppliers and recipients, and percentages for the volume of transfers to or from particular states.” (SIPRI, n.d.).

Την πενταετία 2014-2018 εμφανίζονται 67 κράτη σαν προμηθευτές μεγάλων όπλων. Το 75% των μεταφορών προέρχεται από τα 5 κράτη με τις μεγαλύτερες εξαγωγές (ΗΠΑ, Ρωσία, Γαλλία, Γερμανία και Κίνα, ίδια και στην προηγούμενη πενταετία), ενώ στα 25 πρώτα κράτη το ποσοστό συγκέντρωσης είναι 99%. Στο ίδιο διάστημα οι αγοραστές είναι 155 κράτη με τα 5 κράτη με τις μεγαλύτερες εισαγωγές να απορροφούν το 35% των συνολικών μεταφορών.

5.6.1 Ευρωπαϊκές Εξαγωγές

Οι συνολικές εξαγωγές των κ-μ της ΕΕ28 την πενταετία 2014-2018 ήταν 39,2 δισεκατ. ΤΙΥ, αυξημένες κατά 11% από αυτές της πενταετίας 2009-2013 και επανήλθαν στο επίπεδο της πενταετίας 2004-2008. Όπως και μελετώντας την αμυντική βιομηχανική παραγωγή σε επίπεδο εταιριών έτσι και στη μελέτη των ευρωπαϊκών εξαγωγών με τη χρήση της μεθοδολογίας των ΤΙΥ, οι ευρωπαϊκές εξαγωγές παρουσιάζουν μεγάλη συγκέντρωση (Διάγραμμα 5.13).

Διάγραμμα 5.13 Μερίδιο επί του Συνολικού Όγκου Εξαγωγών Μεγάλων Όπλων της ΕΕ (ΤΙΥ), 2014-2018

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, επεξεργασία του συγγραφέα

Το 88% του συνολικού όγκου των μεταφερόμενων όπλων που εξάχθηκαν από την ΕΕ προήλθαν από τα κράτη του Loi-6 ενώ αν σε αυτά προστεθεί και η Ολλανδία το ποσοστό ανεβαίνει στο 96%. Η Γαλλία είχε τον μεγαλύτερο όγκο εξαγωγών οπλικών συστημάτων (αύξηση 43% από την προηγούμενη πενταετία), με τη Γερμανία να έχει παρόμοια νούμερα (αύξηση 13%). Από τα δύο κ-μ προήλθε περίπου το 50% των συνολικών ευρωπαϊκών εξαγωγών. Το ΗΒ ακολούθησε εκτελώντας το 16% των ευρωπαϊκών εξαγωγών με σταθερά ήπια αυξητική τάση το διάστημα 2004-2018. Η Ισπανία, για δεύτερη πενταετία, συνέχισε να αυξάνει σημαντικά τις εξαγωγές της, οι οποίες το διάστημα 2014-2018 ήταν υπερδιπλάσιες από

την πενταετία 2004-2008. Η Ιταλία παρουσίασε μικρή μείωση (9%) στις εξαγωγές της ενώ η Ολλανδία εξακολουθεί να αποτελεί μια από τις μεγάλες δυνάμεις στις αμυντικές εξαγωγές. Αξιοσημείωτος είναι ο στραγγαλισμός των σουηδικών εξαγωγών που σε σχέση με την προηγούμενη πενταετία μειώθηκε κατά 62%. Πέρα από τις χώρες του Loi-6 και την Ολλανδία, εξαγωγές μεγάλων όπλων, άξιες αναφοράς, παρατηρούνται μόνο από την Τσεχία, τη Φινλανδία και την Πορτογαλία στην πενταετία 2014-2018. Το Βέλγιο και η Πολωνία που παραδοσιακά βρισκόταν ψηλά στη λίστα, παρουσίασαν μηδενικές σχεδόν εξαγωγές στο συγκεκριμένο διάστημα. Υπενθυμίζεται ότι η μέθοδος αναφοράς συμπεριλαμβάνει μόνο τα μεγάλα όπλα.

Πίνακας 5.11 Αμυντικές Εξαγωγές Κ-Μ σε SIPRI Trend Indicator Value (TIV) (εκατ. TIV)

Εξαγωγές κ-μ	2004-2008			2009-2013			2014-2018		
	εντός ΕΕ	εκτός ΕΕ ²	Σύνολο	εντός ΕΕ	εκτός ΕΕ ²	Σύνολο	εντός ΕΕ	εκτός ΕΕ ²	Σύνολο
Αυστρία	167 (90%)	18 (10%)	185	151 (76%)	47 (24%)	198	36 (54%)	31 (46%)	67
Βέλγιο	212 (42%)	289 (58%)	501	135 (30%)	310 (70%)	445	6 (11%)	51 (89%)	57
Βουλγαρία	-	123	123	-	56	56	2 (1%)	180 (99%)	182
Γαλλία	1519 (15%)	8565 (85%)	10084	916 (13%)	6046 (87%)	6962	890 (9%)	9058 (91%)	9948
Γερμανία	4453 (38%)	7196 (62%)	11649	2691 (33%)	5527 (67%)	8218	2465 (26%)	6859 (74%)	9324
Δανία	18 (56%)	14 (44%)	32	32 (34%)	62 (66%)	94	62 (54%)	53 (46%)	115
Ελλάδα	-	58	58	-	-	-	-	30	30
Εσθονία	-	-	-	-	-	-	-	0	0
ΗΒ	1202 (23%)	4042 (77%)	5244	326 (6%)	5505 (94%)	5831	361 (6%)	5812 (94%)	6173
Ιρλανδία	-	100	100	-	103	103	-	13	13
Ισπανία	169 (8%)	2034 (92%)	2203	347 (9%)	3570 (91%)	3917	6 (0%)	4686 (100%)	4692
Ιταλία	1101 (39%)	1718 (61%)	2819	760 (21%)	2847 (79%)	3607	377 (11%)	2990 (89%)	3367
Κροατία	-	-	-	-	-	-	3	-	3
Λουξ/γο	-	0 ³	0 ³	-	-	-	-	-	-
Μάλτα	-	10	10	-	-	-	-	5	5
Ολλανδία	1748 (50%)	1766 (50%)	3514	707 (27%)	1935 (73%)	2642	435 (14%)	2629 (86%)	3064
Ουγγαρία	-	91	91	-	41	41	-	-	-
Πολωνία	8 (1%)	575 (99%)	583	-	277	277	17 (25%)	51 (75%)	68

Εξαγωγές κ-μ	2004-2008			2009-2013			2014-2018		
	εντός ΕΕ	εκτός ΕΕ ²	Σύνολο	εντός ΕΕ	εκτός ΕΕ ²	Σύνολο	εντός ΕΕ	εκτός ΕΕ ²	Σύνολο
Πορτογαλία	-	99	99	46	-	46	246(96%)	10 (4%)	256
Ρουμανία	-	43	43	216 (99%)	3 (1%)	219	-	-	-
Σλοβακία	16(19%)	67 (81%)	83	-	5	5	-	63	63
Σλοβενία	-	-	-	-	-	-	-	0	0
Σουηδία	1555 (78%)	445 (22%)	2000	738 (28%)	1880 (72%)	2618	150 (15%)	854 (85%)	1004
Τσεχία	13 (7%)	166 (93%)	179	11 (13%)	74 (87%)	85	0 (0%)	486 (100%)	486
Φινλανδία	291 (77%)	87 (23%)	378	283 (86%)	45 (14%)	328	224 (75%)	74 (25%)	298
ΕΕ28	12472 (31%)	27506 (69%)	39978	7359 (21%)	28333 (79%)	35692	5280 (13%)	33935 (87%)	39215
ΕΕ27	11270 (32%)	23464 (68%)	34734	7033 (24%)	22828 (76%)	29861	4919 (15%)	28123 (85%)	33042

Σημειώσεις:

1. Τυχόν διαφορές στα αθροίσματα οφείλονται σε στρογγυλοποιήσεις.
2. Στους παραλήπτες εκτός ΕΕ περιλαμβάνονται διεθνείς οργανισμοί (ΟΗΕ, ΝΑΤΟ) και άγνωστοι παραλήπτες με συνολικό ποσοστό μικρότερο του 1%.
3. Η ένδειξη «0» σημαίνει ποσό μικρότερο του 0,5 εκατ. ΤΙΥ.
4. Τρία κ-μ: η Κύπρος, η Λετονία και η Λιθουανία, δεν είχαν εξαγωγές στο διάστημα 2004-2018.

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, υπολογισμοί του συγγραφέα

Το 87% των εξαγωγών των κ-μ κατευθύνθηκαν σε αγοραστές εκτός ΕΕ και μόλις το 13% εντός της Ένωσης. Το ποσοστό αυξήθηκε για δεύτερη συνεχόμενη φορά σε βήμα πενταετίας (69% την πενταετία 2004-2008 και 79% το διάστημα 2009-2013). Ενώ το ένα στα τρία όπλα το 2004-2008 κατέληγε σε άλλο κ-μ, το διάστημα 2014-2018 μόλις το ένα στα επτά είχε ευρωπαϊό αγοραστή. Η μεγάλη εξάρτηση των αμυντικών εξαγωγών των κ-μ από τους ξένους αγοραστές είναι προφανής καθώς και η αυξητική τάση της εξάρτησης αυτής. Η προφανής αιτία είναι τα όσα αναλύθηκαν περί ΣΔ, στη συνεχώς περισσότερο ανοιχτή παγκόσμια αμυντική αγορά και η λογική προσπάθεια των ευρωπαϊκών αμυντικών εταιριών να αυξήσουν τον τζίρο τους, επιδιώκοντας την επιβιωσιμότητά τους. Σε όλα τα κ-μ με σημαντικές εξαγωγές που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο, το μερίδιο των εξαγωγών εντός της ΕΕ μειώνεται συνεχώς στις τρεις εξεταζόμενες δεκαετίες, όπως φαίνεται στον Πίνακα 5.11¹³⁸. Αντίστοιχα,

¹³⁸ Εξαιρέση αποτελεί η Πορτογαλία που την πενταετία 2014-2018 πρωτοεμφανίζεται στις εξαγωγικές χώρες λόγω της πώλησης μεταχειρισμένων Α/Φ στη Ρουμανία.

συνεχώς πτωτική είναι η τάση και σε απόλυτα μεγέθη TIV, με τις οριακές τιμές του HB να μην αποτελούν διαφοροποίηση της εικόνας. Το μεγαλύτερο ποσοστό απορρόφησης των αμυντικών εξαγωγών από ξένους αγοραστές εμφανίζεται στην Ισπανία και την Τσεχία που εξάγουν μηδενικό όγκο εντός της ΕΕ. Ακολουθούν το HB και η Γαλλία, οι οποίες διοχέτευσαν το 94% και 91% αντίστοιχα των εξαγωγών τους σε χώρες εκτός ΕΕ. Το ποσοστό εξάρτησης των εθνικών εξαγωγών σε εκτός ΕΕ αγοραστές για Ιταλία, Ολλανδία και Σουηδία κυμαίνεται από 83% έως 89%. Το μόνο κ-μ από το κλαμπ των μεγάλων που παρουσιάζει σημαντικές εξαγωγές σε άλλα κ-μ είναι η Γερμανία (26%), ενώ από τις μικρότερες δυνάμεις, πέραν της Πορτογαλίας που αναφέρθηκε, η Φινλανδία διοχετεύει το 75% των εξαγωγών της σε άλλα κ-μ της ΕΕ.

Όπως φαίνεται στον παραπάνω Πίνακα 5.11, η εικόνα πριν δέκα χρόνια, την πενταετία 2004-2008 δεν ήταν η ίδια, με πολλά κ-μ με σημαντικό όγκο αμυντικών εξαγωγών, να διοχετεύουν μεγάλο ποσοστό αυτών σε χώρες εντός ΕΕ. Το 78% των εξαγωγών της Σουηδίας και οι μισές εξαγωγές της Ολλανδίας αφορούσαν ευρωπαίους αγοραστές με το αντίστοιχο ποσοστό να ήταν για την Ιταλία 39%, τη Γερμανία 38% και το HB 23%. Οι παράμετροι που οδηγούν στην αλλαγή αυτή της εικόνας είναι η μείωση στο λιγότερο από το μισό των μεταφορών όπλων μεταξύ των κ-μ, σε επίπεδο ΕΕ28 και ΕΕ27 (μείωση 58% και 56% αντίστοιχα) με ταυτόχρονη αύξηση των εξαγωγών προς χώρες εκτός ΕΕ (αύξηση 23% σε επίπεδο ΕΕ28, 20% για την ΕΕ27).

Σε ότι αφορά το που κατευθύνονται οι εκτός ΕΕ εξαγωγές των κ-μ, υπάρχουν κοινές τάσεις σε επίπεδο περιοχών και αρκετά μεγάλη πολυμορφία σε επίπεδο κρατών. Στον Πίνακα 5.13 φαίνονται οι τρεις κυριότεροι πελάτες για τα δέκα κ-μ με τις σημαντικότερες εξαγωγές ενώ στον Πίνακα 5.12 παρουσιάζονται το ποσοστό στο οποίο κάθε γεωγραφική περιοχή απορροφά τις εξαγωγές των έξι κ-μ με τις μεγαλύτερες εξαγωγές και ο συνολικός αριθμός κρατών-πελατών των κ-μ αυτών, για το διάστημα 2014-2018. Πέραν της Σ. Αραβίας, του «παγκόσμιου πρωταθλητή» των αμυντικών εισαγωγών, που είναι ένας από τους τρεις σημαντικότερους πελάτες για τέσσερα από τα δέκα κ-μ με τις μεγαλύτερες εξαγωγές, υπάρχει ποικιλία μεταξύ των κυριότερων πελατών των κ-μ. Η Μέση Ανατολή είναι η περιοχή που απορροφά το μεγαλύτερο ποσοστό των συνολικών ευρωπαϊκών πωλήσεων την πενταετία 2014-2018, με τα μεγαλύτερα κ-μ να αυξάνουν έντονα τις πωλήσεις τους σε αυτήν την περιοχή. Συγκεκριμένα η Γαλλία αύξησε τις εξαγωγές της στην περιοχή κατά 261% με τα ποσοστά αύξησης για Γερμανία, Ιταλία και HB να είναι 125%, 75% και 30% αντίστοιχα. Τέτοιας κλίμακας αύξηση (215%) παρουσίασαν οι εξαγωγές της Ισπανίας στην περιοχή της Ασίας και Ωκεανίας στο ίδιο διάστημα (Wezeman et al., 2019).

Πίνακας 5.12 Γεωγραφική Κατανομή Εξαγωγών Κ-Μ την πενταετία 2014-2018

Κράτος-Μέλος	Αριθμός Κρατών-Πελατών	Ποσοστό Εξαγωγών (σε ΤΙΥ) σε χώρες στην				
		Μέση Ανατολή	Ασία & Ωκεανία	Αμερική	Αφρική	Ευρώπη
Γαλλία	78	44%	29%	9%	9%	9%
Γερμανία	60	25%	30%	11%	7%	27%
ΗΒ	35	59%	29%	4%	2%	6%
Ισπανία	28	30%	58%	3%	9%	0%
Ιταλία	50	44%	23%	10%	12%	11%
Ολλανδία	36	29%	18%	31%	8%	14%

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, επεξεργασία του συγγραφέα

Η Γαλλία εξάγει συνολικά σε 78 χώρες με το 44% των εξαγωγών της να κατευθύνεται στη Μέση Ανατολή, με μεγαλύτερο πελάτη την Αίγυπτο και έπειτα την Ινδία, χωρίς αυτές οι χώρες να απορρόφησαν σημαντικό ποσοστό των γαλλικών εξαγωγών την προηγούμενη πενταετία. Η Γερμανία εξάγει συνολικά σε 60 χώρες ισομοιράζοντας σχεδόν τις εξαγωγές της, οι μισές των οποίων αφορούν ναυτικές μονάδες και κυρίως υποβρύχια, σε Ασία-Ωκεανία, ΕΕ και Μ. Ανατολή. Το ΗΒ επίσης έχει σαν κύριους πελάτες χώρες της Μ. Ανατολής, με την αμυντική του βιομηχανία να επιτυγχάνει σημαντικά συμβόλαια που αφορούν αεροπορικά συστήματα με τη Σ. Αραβία και το Ομάν. Η Αυστραλία αποτελεί τον σημαντικότερο πελάτη της Ισπανίας, απορροφώντας τις μισές σχεδόν εξαγωγές της ενώ οι εξαγωγές της Ιταλίας παρουσιάζουν μεγάλη διασπορά, συνολικά σε 50 κράτη. Η Ολλανδία τέλος είναι το μόνο κ-μ που έχει σαν κύριο περιφερειακό πελάτη την Αμερική, με τις ΗΠΑ και τον Καναδά να είναι οι μεγαλύτεροί της πελάτες στην ήπειρο αυτή. Αναλύοντας τις εξαγωγές προς τους άλλους μεγάλους προμηθευτές, το 4,5% των ευρωπαϊκών εξαγωγών είχαν σαν προορισμό τις ΗΠΑ, το διάστημα 2014-2018, και αυτές αποτελούσαν το 67% των συνολικών αμερικανικών εισαγωγών, ποσοστό σημαντικά αυξημένο από αυτό των προηγούμενων δεκαετιών (44% και 58% διαδοχικά). Στην Κίνα κατέληξε το 2,3% των εξαγωγών της ΕΕ, αποκλειστικά από τη Γαλλία, τη Γερμανία και το ΗΒ, αρκετά μειωμένο από το 3,3% της προηγούμενης πενταετίας. Την πενταετία 2014-2018 οι ευρωπαϊκές εξαγωγές στην Κίνα αποτέλεσαν το 15% των συνολικών κινέζικων εισαγωγών, οι οποίες είναι και αυτές αρκετά περιορισμένες όπως και στην περίπτωση των ΗΠΑ, και προέρχονται κυρίως από τη Ρωσία. Οι εισαγωγές της Ρωσίας είναι σχεδόν μηδενικές και αντίστοιχα αμελητέες είναι οι ευρωπαϊκές εξαγωγές σε αυτήν.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, στη λίστα με τις 25 χώρες με τις μεγαλύτερες εξαγωγές οπλικών συστημάτων, οι οποίες αποτελούν το 99% των συνολικών παγκόσμιων μεταφορών, συγκαταλέγονται 10 κ-μ της ΕΕ, με έξι από αυτά να είναι μάλιστα στις δέκα πρώτες (Πίνακας

5.13). Παρόμοια με τα νούμερα που προέκυψαν στην ανάλυση του τζίρου της παγκόσμιας DTIB, το συνολικό μερίδιο της ΕΕ στις παγκόσμιες εξαγωγές είναι 27%, υπολείπεται μόνο αυτό των ΗΠΑ (36%) και είναι συγκρίσιμο μόνο με το 21% της Ρωσίας. Το μερίδιο της Κίνας είναι 5,2%, μικρότερο από αυτό της Γαλλίας ή της Γερμανίας. Σε επίπεδο ΕΕ27 το ευρωπαϊκό μερίδιο μειώνεται στο 23% και παραμένει το δεύτερο μεγαλύτερο. Οι ΗΠΑ είναι η μεγαλύτερη εξαγωγική δύναμη, με τις μισές της εξαγωγές να αφορούν αεροσκάφη. Η διαφορά με την ΕΕ δεν είναι το ίδιο μεγάλη με την αμυντική βιομηχανική παραγωγή που αναλύθηκε, προφανώς λόγω της διαφοράς της εγχώριας απορρόφησης της τελευταίας σε ΗΠΑ και Ευρώπη αντίστοιχα. Οι συνεχόμενες εμπορικές επιτυχίες των αμερικανικών Α/Φ και κυρίως του F-35, καταδεικνύουν ότι η υπεροχή αυτή μάλλον θα συνεχιστεί και ίσως διευρυνθεί, με αδυναμία της κατακερματισμένης EDTIB να ανταγωνιστεί την αμερικανική αμυντική βιομηχανία στο συγκεκριμένο τομέα.

Πίνακας 5.13 Οι 25 Μεγαλύτεροι Εξαγωγείς Μεγάλων Αμυντικών Συστημάτων και οι Κυριότεροι Πελάτες τους

Exporter	Share of arms exports (%)		Per cent change from 2009–13 to 2014–18 ^a	Main clients (share of exporter's total exports, %), 2014–18		
	2014–18	2009–13		1st	2nd	3rd
1 United States	36	30	29	Saudi Arabia (22)	Australia (7.7)	UAE (6.7)
2 Russia	21	27	-17	India (27)	China (14)	Algeria (14)
3 France	6.8	5.1	43	Egypt (28)	India (9.8)	Saudi Arabia (7.4)
4 Germany	6.4	6.1	13	South Korea (19)	Greece (10)	Israel (8.3)
5 China	5.2	5.5	2.7	Pakistan (37)	Bangladesh (16)	Algeria (11)
6 United Kingdom	4.2	4.3	5.9	Saudi Arabia (44)	Oman (15)	Indonesia (11)
7 Spain	3.2	2.9	20	Australia (42)	Turkey (13)	Saudi Arabia (8.3)
8 Israel	3.1	2.1	60	India (46)	Azerbaijan (17)	Viet Nam (8.5)
9 Italy	2.3	2.7	-6.7	Turkey (15)	Algeria (9.1)	Israel (7.6)
10 Netherlands	2.1	1.9	16	Jordan (15)	Indonesia (15)	USA (11)
11 South Korea	1.8	1.0	94	Indonesia (17)	Iraq (17)	UK (15)
12 Ukraine	1.3	2.7	-47	China (27)	Russia (23)	Thailand (14)
13 Switzerland	1.0	0.9	20	Saudi Arabia (19)	China (18)	Indonesia (9.3)
14 Turkey	1.0	0.4	170	UAE (30)	Turkmenistan (23)	Saudi Arabia (10)
15 Sweden	0.7	1.9	-62	Saudi Arabia (16)	UAE (14)	Algeria (10)
16 Canada	0.6	0.9	-33	Saudi Arabia (22)	India (13)	UAE (7.6)
17 Norway	0.5	0.6	-12	Oman (28)	Finland (23)	USA (21)
18 UAE	0.3	0.2	103	Egypt (41)	Jordan (10)	Yemen (7.6)
19 Czechia	0.3	0.1	472	Iraq (40)	USA (17)	Viet Nam (9.9)
20 Belarus	0.3	0.5	-26	Viet Nam (37)	Sudan (18)	Myanmar (12)
21 Australia	0.3	0.3	3.9	USA (53)	Indonesia (25)	Oman (8.8)
22 South Africa	0.3	0.5	-35	USA (21)	UAE (21)	India (9.8)
23 Brazil	0.2	0.2	21	Afghanistan (32)	Indonesia (25)	Lebanon (9.1)
24 Finland	0.2	0.2	-9.1	Poland (56)	UK (7.1)	Sweden (6.7)
25 Portugal ^b	0.2	0.0	457	Romania (89)	Belgium (7.0)	Uruguay (2.7)

Πηγή: Wezeman et al. (2019)

Οι εξαγωγές της ΕΕ αποτελούν σημαντικό μερίδιο των παγκόσμιων μεταφορών μεγάλων όπλων, γεγονός που ενισχύεται λόγω της απορρόφησης της πλειοψηφίας αυτών από χώρες

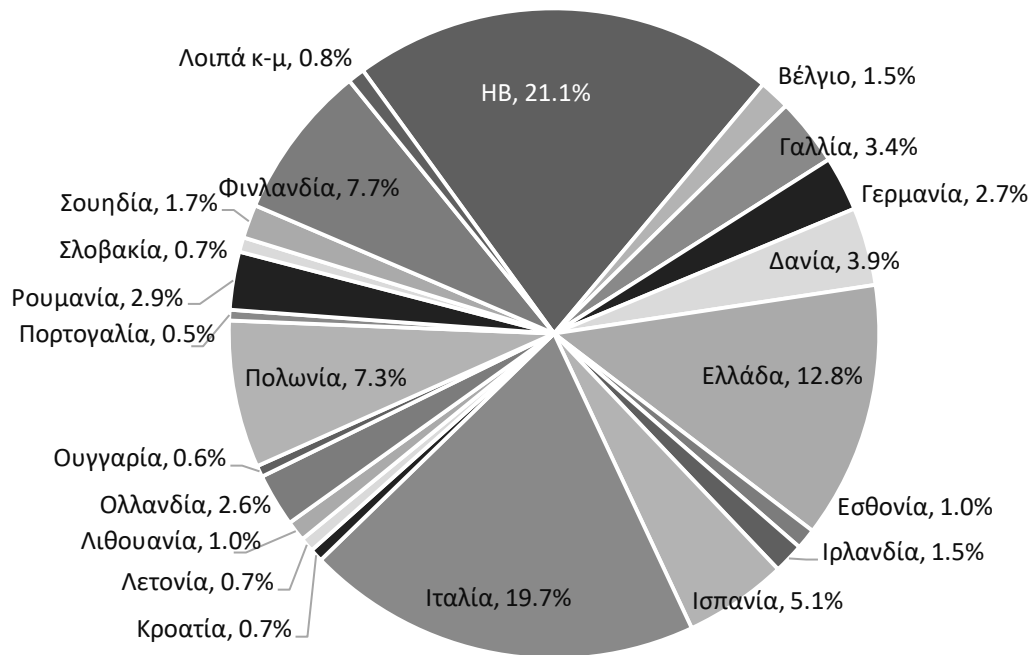
εκτός ΕΕ. Από αυτό προκύπτει το δεδομένο που ήδη αναφέρθηκε ότι η EDTIB διαθέτει τεχνολογική υπεροχή και επίσης δε μπορεί να χαρακτηριστεί μη ανταγωνιστική. Τα κ-μ εξάγουν σχεδόν σε όλους τους εισαγωγείς μεγάλων όπλων και μάλιστα φαίνεται να υπάρχει ένας, μερικώς τουλάχιστον, διαμοιρασμός της παγκόσμιας αγοράς. Οποιαδήποτε ενοποίηση της EDEM και της EDTIB πρέπει να στοχεύει στην αποφυγή του εσωτερικού ανταγωνισμού, στην καθιέρωση ενός μεγάλου πελατολογίου με εκμετάλλευση των εμπορικών σχέσεων όλων των εθνικών αμυντικών βιομηχανιών και σημαντικότερο από όλα στη διατήρηση της ευρωπαϊκής τεχνολογικής υπεροχής. Η ανάγκη για το τελευταίο καταφαίνεται από την υστέρηση που ήδη παρουσιάζει η EDTIB και οι ευρωπαϊκές εξαγωγές σε κρίσιμους για το άμεσο μέλλον τομείς, σε εμπορικούς αλλά κυρίως επιχειρησιακούς όρους, όπως τα μαχητικά 5+ γενιάς και τα UAV/UCAV. Σχετικά με τα UCAV, αν και ο αριθμός των κρατών που τα προμηθεύονται αυξάνεται συνεχώς, αποτελούν μόλις το 0,4% των συνολικών εξαγωγών όπλων. Ωστόσο υπάρχουν εκτιμήσεις ότι το ποσοστό αυτό θα αυξηθεί δραματικά, με την Κίνα να έχει την πρωτοκαθεδρία στις εξαγωγές του συγκεκριμένου τύπου όπλων (Wezeman et al., 2019). Άλλες χώρες που είναι εμπορικά δραστήριες στα UCAV είναι η Ινδία, το Ισραήλ και οι ΗΠΑ ενώ η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία βρίσκεται ακόμα στο στάδιο της ανάπτυξης τέτοιων συστημάτων. Επίσης, από τη διάθεση της πλειοψηφίας των ευρωπαϊκών εξαγωγών εκτός ΕΕ προκύπτει ότι η EDTIB είναι σημαντικά εξαρτημένη από τις ξένες αγορές. Η διατήρηση ή και αύξηση του παγκόσμιου μεριδίου μεταφορών όπλων είναι κρίσιμη για την ίδια τη βιωσιμότητα της EDTIB. Δεδομένης της αν και όχι αμελητέας, σίγουρα περιορισμένης οικονομικής σημασίας των εξαγωγών όπλων για τη ευρωπαϊκή οικονομία, οι αμυντικές εξαγωγές είναι μάλλον ένα «αναγκαίο κακό». Η ενοποίηση της EDTIB μπορεί να καταστήσει τον έλεγχο των ευρωπαϊκών εξαγωγών πιο αποτελεσματικό σε εμπορικό αλλά κυρίως στρατηγικό επίπεδο, αναφέροντας σαν παράδειγμα τη μεταφορά τεχνογνωσίας εκτός ΕΕ και την ασφάλεια των πληροφοριών.

5.6.2 Ευρωπαϊκές Εισαγωγές

Οι συνολικές εισαγωγές μεγάλων οπλικών συστημάτων των κ-μ της ΕΕ28, την πενταετία 2014-2018, ήταν 11,1 δισεκατ. ΤΙΥ, σημαντικά μειωμένες κατά 22% από αυτές της προηγούμενης πενταετίας 2009-2013 και σχεδόν οι μισές (μείωση 47%) από τις αντίστοιχες του διαστήματος 2004-2008. Έχοντας αναλύσει, μεταξύ άλλων, τις ευρωπαϊκές ΣΔ και την αμυντική παραγωγή της EDTIB συμπεραίνεται με ασφάλεια ότι ο κύριος λόγος της μεγάλης αυτής μείωσης είναι ο περιορισμός των ευρωπαϊκών προμηθειών λόγω της παγκόσμιας και της ευρωπαϊκής οικονομικής κρίσης μετά το 2008. Αν και όπως παρουσιάστηκε τα μεγάλα κ-μ είναι παραγωγοί

αμυντικών συστημάτων και μάλιστα με σημαντικές εξαγωγές, όλα συνεχίζουν να εισάγουν όπλα. Από αυτά ξεχωρίζουν το ΗΒ και η Ιταλία που εισάγουν το 21,1% και 19,7% του συνολικού ευρωπαϊκού εισαγόμενου όγκου όπλων, την πενταετία 2014-2018, με την Ιταλία να παρουσιάζει αύξηση 162% σε απόλυτο αριθμό ΤΙΥ σε σχέση με την προηγούμενη πενταετία. Το ποσοστό επί των συνολικών ευρωπαϊκών εισαγωγών των υπόλοιπων κ-μ με σημαντική ΔΤΙΒ κυμαίνεται από το 1,7% της Σουηδίας (μείωση 67%) μέχρι το 7,3% της Πολωνίας όπως φαίνεται στο *Διάγραμμα 5.14* και στον *Πίνακα 5.14*. Στο ενδιάμεσο παρεμβάλλονται οι εντυπωσιακές, για το μέγεθος της οικονομίας τους, εισαγωγές της Ελλάδας και της Φινλανδίας που αποτελούν το 12,8% και 7,7% αντίστοιχα των συνολικών ευρωπαϊκών εισαγωγών. Ειδικά για την Ελλάδα, οι εισαγωγές της είναι μειωμένες κατά 68% σε σχέση με την πενταετία 2004-2008, διάστημα κατά το οποίο είχε με διαφορά τις περισσότερες εισαγωγές στην ΕΕ, ίσες με το 21,3% του συνόλου όλης της Ένωσης.

Διάγραμμα 5.14 Εισαγωγές Μεγάλων Όπλων των Κ-Μ (σε ΤΙΥ) ως ποσοστό των συνολικών εισαγωγών της ΕΕ28, 2014-2018

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, επεξεργασία του συγγραφέα

Από τα παραπάνω στοιχεία και την οπτικοποίησή τους στο *Διάγραμμα 5.14*, συμπεραίνεται το όχι παράδοξο ότι στις ευρωπαϊκές εισαγωγές παρουσιάζεται αρκετά μεγάλη διασπορά και δεν υπάρχει η μεγάλη συγκέντρωση που συναντήθηκε στη μελέτη άλλων μεγεθών. Ενδεικτικά, επίπεδο συγκέντρωσης 90% επιτυγχάνεται με την άθροιση των δώδεκα κ-μ με τις μεγαλύτερες εισαγωγές και οι εισαγωγές 11 κ-μ αποτελούν μερίδιο των συνολικών σε ποσοστό 1-5% ενώ μόλις τρία κ-μ έχουν διψήφιο ποσοστό επί των συνολικών εισαγωγών της ΕΕ28.

Στη διαχρονική σύγκριση με βήμα πενταετίας υπάρχουν μικτές τάσεις που γενικά δημιουργούν την ήδη αναφερόμενη πτωτική τάση των συνολικών εισαγωγών, με 16 κ-μ να μειώνουν τις εισαγωγές τους την πενταετία 2014-2018 σε σχέση με την προηγούμενη πενταετία και 21 κ-μ σε σύγκριση με το διάστημα 2004-2008 (Πίνακας 5.14).

Πίνακας 5.14 Αμυντικές Εισαγωγές Κ-Μ σε SIPRI Trend Indicator Value (TIV) (εκατ. TIV)

Εισαγωγές κ-μ	2004-2008			2009-2013			2014-2018		
	εντός ΕΕ	εκτός ΕΕ	Σύνολο	εντός ΕΕ	εκτός ΕΕ	Σύνολο	εντός ΕΕ	εκτός ΕΕ	Σύνολο
Αυστρία	492 (91%)	51 (9%)	543	308 (98%)	7 (2%)	315	30 (97%)	1 (3%)	31
Βέλγιο	385 (91%)	37 (9%)	422	132 (60%)	89 (40%)	221	124 (73%)	47 (27%)	171
Βουλγαρία	310 (94%)	20 (6%)	330	155 (96%)	6 (4%)	161	-	3	3
Γαλλία	151 (63%)	90 (37%)	241	240 (56%)	185 (44%)	425	125 (33%)	250 (67%)	375
Γερμανία	772 (64%)	434 (36%)	1206	138 (15%)	811 (85%)	949	152 (50%)	151 (50%)	303
Δανία	351 (53%)	311 (47%)	662	214 (74%)	76 (26%)	290	157 (36%)	275 (64%)	432
Ελλάδα	3062(69%)	1392(31%)	4454	929 (46%)	1101 (54%)	2030	1138(80%)	285 (20%)	1423
Εσθονία	83	-	83	74 (96%)	3 (4%)	77	108 (95%)	6 (5%)	114
ΗΒ	564 (31%)	1254(69%)	1818	684 (30%)	1615 (70%)	2299	178 (8%)	2174 (92%)	2352
Ιρλανδία	44 (56%)	34 (44%)	78	-	9	9	166 (99%)	2 (1%)	168
Ισπανία	1185(70%)	496 (30%)	1681	742 (70%)	323 (30%)	1065	500 (87%)	72 (13%)	572
Ιταλία	1158(65%)	637 (35%)	1795	323 (39%)	514 (61%)	837	720 (33%)	1474 (67%)	2194
Κροατία	55 (44%)	71 (56%)	126	45 (94%)	3 (6%)	48	22 (30%)	51 (70%)	73
Κύπρος	53 (67%)	26 (33%)	79	20 (22%)	71 (78%)	91	-	30	30
Λετονία	113 (94%)	7 (6%)	120	41 (61%)	26 (39%)	67	50 (63%)	29 (37%)	79
Λιθουανία	87 (63%)	52 (37%)	139	105 (95%)	5 (5%)	110	110 (97%)	3 (3%)	113
Λουξεμ/γο	-	-	-	13 (87%)	2 (13%)	15	0	-	0
Μάλτα	18	-	18	-	16	16	18 (69%)	8 (31%)	26
Ολλανδία	434 (47%)	499 (53%)	933	811 (62%)	500 (38%)	1311	191 (65%)	103 (35%)	294
Ουγγαρία	425 (79%)	114 (21%)	539	5 (15%)	28 (85%)	33	55 (87%)	8 (13%)	63
Πολωνία	594 (25%)	1792(75%)	2386	492 (62%)	304 (38%)	796	582 (71%)	234 (29%)	816
Πορτογαλία	369 (57%)	283 (43%)	652	1134(77%)	348 (23%)	1482	47 (80%)	12 (20%)	59
Ρουμανία	813 (85%)	144 (15%)	957	104 (37%)	180 (63%)	284	245 (76%)	76 (24%)	321
Σλοβακία	-	4	4	13 (52%)	12 (48%)	25	32 (40%)	49 (60%)	81
Σλοβενία	25	-	25	37 (51%)	36 (49%)	73	-	1	1
Σουηδία	70 (20%)	288 (80%)	358	170 (30%)	390 (70%)	560	157 (84%)	29 (16%)	186
Τσεχία	431 (63%)	248 (37%)	679	92 (72%)	35 (28%)	127	-	2	2
Φινλανδία	428 (76%)	135 (24%)	563	338 (64%)	187 (36%)	525	373 (43%)	487 (57%)	860
ΕΕ28	12472	8419	20891	7359	6882	14241	5280	5862	11142
	(60%)	(40%)		(52%)	(48%)		(47%)	(53%)	
ΕΕ27	11908	7165	19073	6675	5267	11942	5102	3688	8790
	(62%)	(38%)		(56%)	(44%)		(58%)	(42%)	

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, επεξεργασία του συγγραφέα

Πέραν της Ελλάδας σημαντικά περιορίστηκαν οι εισαγωγές της Γερμανίας, της Ισπανίας και του Βελγίου ενώ χώρες με σημαντικές εισαγωγές στο παρελθόν, η Αυστρία, η Βουλγαρία και η Τσεχία, είχαν σχεδόν μηδενικές εισαγωγές την πενταετία 2014-2018. Αντίθετα, εκτός της

Ιταλίας, σημαντικά αύξησαν τις εισαγωγές τους στο διάστημα 2004-2018 το ΗΒ, η Φινλανδία, η Ιρλανδία και η Σλοβακία.

Για πρώτη φορά την πενταετία 2014-2018, η πλειοψηφία (53%) των συνολικών εισαγωγών μεγάλων όπλων των της ΕΕ28 προέρχονται από χώρες εκτός της Ένωσης. Το ποσοστό των εισαγωγών από κ-μ της ΕΕ μειώνεται για δεύτερη συνεχόμενη πενταετία (60% την πενταετία 2004-2008, 52% το 2009-2013, 47% το 2014-2018). Σε μεγάλο ποσοστό, η τάση αυτή για αύξηση του ποσοστού των εισαγωγών που προέρχονται εκτός ΕΕ οφείλεται στη μεγάλη αύξηση του συγκεκριμένου ποσοστού στο ΗΒ (92% αντί 70% τις δύο προηγούμενες πενταετίες), στην Ιταλία (67% αντί 35% το 2004-2008), και οι δύο χώρες μέλη του κονσόρτσιουμ του μαχητικού F-35, καθώς και στη Φινλανδία (57% αντί 24% και 36% τις δύο προηγούμενες πενταετίες). Αντίθετα, χώρες με σημαντικές εισαγωγές μεγάλων όπλων όπως οι Ελλάδα και Πολωνία δείχνουν να στρέφονται προς την ευρωπαϊκή αγορά, αυξάνοντας το τις εισαγωγές τους από αυτήν (80% και 71% αντίστοιχα) την πενταετία 2014-2018, χωρίς όμως στο συγκεκριμένο διάστημα να έχουν προμηθευτεί Α/Φ, αντίθετα με τις προηγούμενες πενταετίες. Τονίζεται ότι ο όγκος των ευρωπαϊκών εισαγωγών, σε απόλυτο αριθμό ΤΙΥ, είναι μειωμένος τόσο στις προερχόμενες από την ΕΕ όσο και σε αυτές που αφορούν προμηθευτές εκτός ΕΕ. Ωστόσο, η μείωση είναι εντονότερη στις εισαγωγές από τα άλλα κ-μ.

Η μεγάλη εξάρτηση του ΗΒ σε αμυντικές προμήθειες εκτός ΕΕ, σε συνδυασμό με την πρώτη θέση του ΗΒ στις χώρες- εισαγωγείς μεγάλων όπλων, αλλοιώνουν την εικόνα της ευρωπαϊκής αγοράς. Εξαιρώντας το ΗΒ, το ποσοστό των συνολικών εισαγωγών της ΕΕ27 που προέρχονται από κ-μ της Ένωσης, την πενταετία 2014-2018 ήταν 58%, ανακάμπτοντας από αυτό της προηγούμενης πενταετίας και πλησιάζει το 62% της πενταετίας 2004-2008, παραμένοντας πάντα μεγαλύτερο από τις εισαγωγές προερχόμενες από χώρες εκτός ΕΕ. Το ΗΒ φαίνεται πριν ακόμα το Brexit, να προτιμά εισαγωγές από χώρες εκτός ΕΕ και κυρίως τις ΗΠΑ.

Ακόμα όμως και στην περίπτωση της ΕΕ27, το ποσοστό του 58% των εσωτερικών εισαγωγών δεν μπορεί να στοιχειοθετήσει την ύπαρξη εντός της Ένωσης μιας νοοτροπίας *buy European*, αντίστοιχη με αυτή που κυριαρχεί στις άλλες μεγάλες χώρες παραγωγούς όπως οι ΗΠΑ και η Ρωσία. Η μικρή αύξηση κατά 2 ποσοστιαίες μονάδες στην πενταετία 2014-2018 δεν μπορεί να αναφερθεί σαν μια τάση προς μια τέτοια κατεύθυνση, σε μια πενταετία μάλιστα που έχουν ληφθεί πρωτοβουλίες, που ήδη αναλύθηκαν, για τη στήριξη της EDTIB και της ευρύτερης συνεργασίας και ενοποίησης στον αμυντικό τομέα. Ωστόσο, το διάστημα που μεσολάβησε είναι μικρό, ενώ οι εισαγωγές αφορούν κυρίως συμφωνίες της προηγούμενης περιόδου, οπότε

μένει να εξεταστεί στα επόμενα χρόνια αν όντως υπάρξει και τάση προς τη στήριξη της ευρωπαϊκής αγοράς με περαιτέρω στροφή σε προμήθειες από την EDTIB.

Για να γίνει όμως αυτό πρέπει εκτός των πολιτικών πρωτοβουλιών να εξαλειφθούν οι λόγοι για τους οποίους τα κ-μ επιλέγουν να προμηθευτούν μεγάλα όπλα εκτός ΕΕ. Ο πρώτος λόγος είναι η υστέρηση και η αδυναμία της EDTIB να αναπτύξει και να παράγει αμυντικές δυνατότητες και συστήματα με τα χαρακτηριστικά που υπάρχουν σε αντίστοιχα συστήματα εκτός ΕΕ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση των μαχητικών Α/Φ στην περίοδο που εξετάζουμε. Μετά την περιορισμένη επιτυχία της κατακερματισμένης ευρωπαϊκής παραγωγής στα Α/Φ 4^{ης} γενιάς (Eurofighter, Rafale, Gripen), η EDTIB δεν εισήλθε στον ανταγωνισμό στα Α/Φ 5^{ης} γενιάς. Το αμερικανικό F-35 αποτέλεσε μονόδρομο στην επιλογή νέου μαχητικού για το ΗΒ, την Ιταλία και την Ολλανδία την προηγούμενη δεκαετία, αλλά και για το Βέλγιο το προηγούμενο έτος ενώ μόλις το Φεβρουάριο του 2019 η Γερμανία απέσυρε το ενδιαφέρον της για την αγορά του συγκεκριμένου μαχητικού, σαν μέτρο στήριξης του FCAS, του πλέον φιλόδοξου εγχειρήματος μιας περισσότερο ενοποιημένης EDTIB. Στην περίπτωση που η ζητούμενη από ένα κ-μ ποιότητα ενός αμυντικού συστήματος υπάρχει στην EDTIB, ο ευλογοφανής λόγος για να επιλεγεί ένα ξένο σύστημα, πέρα των πολιτικών σκοπιμοτήτων, είναι η χαμηλότερη τιμή ή γενικότερα το καλύτερο *value for money*. Σε μια παγκοσμιοποιημένη αγορά η αύξηση της ανταγωνιστικότητας της EDTIB είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την εσωτερική της ευρωπαϊκής αμυντικής ζήτησης. Τέλος, ένας τρίτος λόγος που κατεύθυνε κυρίως στο παρελθόν, αλλά ακόμα και σήμερα, τις αμυντικές προμήθειες εκτός ΕΕ, είναι ωφελήματα όπως η στήριξη της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας με τη συμμετοχή της σε παραγωγικά προγράμματα. Η ενοποίηση της EDTIB, η οποία προωθείται από τις ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες, με τη στήριξη των SMEs και την επιδότηση συνεργατικών προσπαθειών τόσο στην έρευνα και ανάπτυξη όσο και στην παραγωγή, μπορεί να καταστήσει το στοιχείο από αυτό από μειονέκτημα σε πλεονέκτημα της EDTIB, με αντίστοιχη στροφή των προμηθειών στο εσωτερικό της ΕΕ.

Αναλύοντας τις εισαγωγές μεγάλων αμυντικών συστημάτων των κ-μ, όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 5.15, φαίνεται ότι αυτές διαχρονικά προέρχονται από μια πολύ κλειστή ομάδα προμηθευτών, που ανήκουν στη λίστα με τους μεγαλύτερους εξαγωγείς όπλων. Σε έξι χώρες (ΗΠΑ, Ισραήλ, Ν. Κορέα, Καναδάς, Ελβετία και Νορβηγία) συγκεντρώνεται ποσοστό μεγαλύτερο από το 99% των συνολικών ευρωπαϊκών εισαγωγών εκτός ΕΕ.

Πίνακας 5.15 Προέλευση Εισαγωγών Μεγάλων Όπλων Κ-Μ σε ΤΙΥ και ως ποσοστού των Συνολικών Εισαγωγών

Χώρα Εισαγωγής	ΕΕ28			ΕΕ27		
	2004-2008	2009-2013	2014-2018	2004-2008	2009-2013	2014-2018
ΗΠΑ	6636 31.8%	5731 40.2%	4575 41.1%	5620 29.5%	4228 35.4%	2895 32.9%
Ρωσία	451 2.2%	151 1.1%	7 0.1%	449 2.4%	151 1.3%	7 0.1%
Κίνα	-	-	13 0.1%	-	-	13 0.1%
Ισραήλ	468 2.2%	491 3.4%	345 3.1%	375 2.0%	421 3.5%	267 3.0%
Ν. Κορέα	-	-	443 4.0%	-	-	44 0.5%
Καναδάς	294 1.4%	52 0.4%	57 0.5%	169 0.9%	52 0.4%	51 0.6%
Ελβετία	361 1.7%	168 1.2%	150 1.3%	361 1.9%	168 1.4%	150 1.7%
Νορβηγία	103 0.5%	205 1.4%	259 2.3%	103 0.5%	203 1.7%	259 2.9%
Λουπές Χώρες	106 0.5%	84 0.6%	13 0.1%	88 0.5%	44 0.4%	2 0.0%

Σημειώσεις:

Οι τιμές αναφέρονται σε ΤΙΥ και τα ποσοστά αναφέρονται επί του συνόλου των ευρωπαϊκών εισαγωγών για το συγκεκριμένο διάστημα.

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, επεξεργασία του συγγραφέα

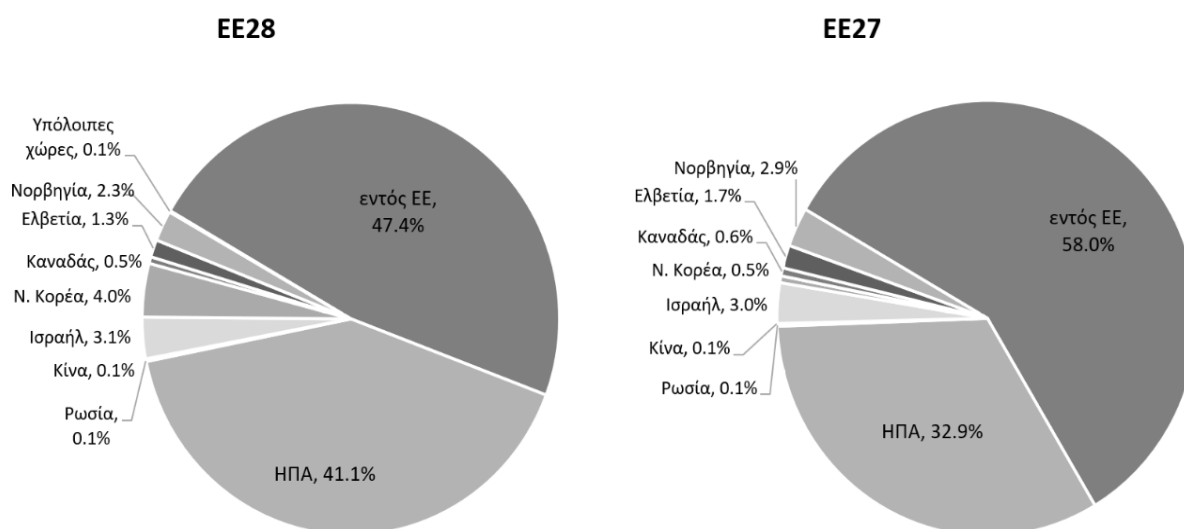
Το μερίδιο του λέοντος ανήκει στις ΗΠΑ. Την πενταετία 2014-2018, το 78% των εισαγωγών των κ-μ από προμηθευτές εκτός ΕΕ προέρχονται από τις ΗΠΑ, τόσο σε επίπεδο ΕΕ28 όσο και επίπεδο ΕΕ27 (41% και 33% επί των συνολικών εισαγωγών αντίστοιχα). Το ποσοστό των εισαγωγών από τις ΗΠΑ επί των συνολικών εισαγωγών εκτός ΕΕ ήταν σταθερό στο διάστημα 2004-2018, με τη στήριξη όμως των αμερικανικών προϊόντων από το ΗΒ να προκαλεί μια αύξηση του αμερικανικού μεριδίου επί των συνολικών εισαγωγών σε επίπεδο ΕΕ28 (41% αντί 32% το 2004-2008). Σε ότι αφορά τον δεύτερο μεγαλύτερο εξαγωγέα όπλων, τη Ρωσία, τα κ-μ έχουν πλήρως απεξαρτητοποιηθεί σταδιακά από τη ρωσική αμυντική βιομηχανία, που την πενταετία 2004-2008 αποτελούσε το δεύτερο μεγαλύτερο προμηθευτή της ΕΕ μετά τις ΗΠΑ. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι η τελευταία εισαγωγή όπλων από την Ρωσία πραγματοποιήθηκε το 2014¹³⁹. Οι ευρωπαϊκές εισαγωγές από την Κίνα είναι διαχρονικά μηδενικές, με τη μοναδική μεταφορά το 2017 προς τη Σλοβακία να έχει συμβολικό μόνο

¹³⁹ Από την Ουγγαρία αξίας 7 εκατ. ΤΙΥ.

χαρακτήρα και φαίνεται να είναι μια μεμονωμένη περίπτωση. Σημαντικό προμηθευτή για την ΕΕ αποτελεί το Ισραήλ, με σημαντικό μερίδιο διαχρονικά την εξεταζόμενη 15ετία. Η αμυντική βιομηχανία του Ισραήλ εστιάζει στην υψηλή τεχνολογία και σε συστήματα *state-of-the-art*, σε καινοτόμους τομείς όπως τα μη επανδρωμένα συστήματα και τα ηλεκτρονικά συστήματα, αποτελώντας το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τεχνολογικής υστέρησης της EDTIB, σε μικρότερα συστήματα, σε σχέση με την αμερικανική υπεροχή στον αεροδιαστημικό τομέα.

Οι σημαντικές εισαγωγές του ΗΒ από τη Ν. Κορέα την πενταετία 2014-2018, τοποθετούν την τελευταία στον χάρτη των προμηθευτών της Ευρώπης σε επίπεδο ΕΕ28 ενώ άξιες αναφοράς είναι οι προμήθειες από τον Καναδά, από τον οποίο μεγάλος αριθμός κ-μ διαχρονικά εισάγει αμυντικό εξοπλισμό. Τονίζεται επίσης η τάση των κ-μ της ΕΕ27 να προμηθεύονται όπλα από ευρωπαϊκές χώρες εκτός ΕΕ και συγκεκριμένα την Ελβετία και την Νορβηγία, πράγμα που δεν ισχύει για το ΗΒ. Ειδικά στην περίπτωση της Νορβηγίας, οι εισαγωγές της ΕΕ27 από αυτήν έχουν αυξηθεί δύο φορές, σε απόλυτο αριθμό ΤΙΥ, από την πενταετία 2004-2008 και αποτελούν την πενταετία 2014-2018 το 7% των εισαγωγών εκτός ΕΕ, μερίδιο ίδιο με αυτό των εισαγωγών από το Ισραήλ.

Διάγραμμα 5.15 Προέλευση Συνολικών Εισαγωγών Μεγάλων Όπλων της ΕΕ, 2014-2018

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, επεξεργασία του συγγραφέα

Σε παγκόσμιο επίπεδο, στη λίστα με τις 40 χώρες με τις μεγαλύτερες εισαγωγές μεγάλων οπλικών συστημάτων, συμπεριλαμβάνονται μόνο πέντε κ-μ της ΕΕ, με το ΗΒ και την Ιταλία να βρίσκονται μόλις στην 19^η και 20^η θέση αντίστοιχα (Πίνακας 5.16).

Πίνακας 5.16 Οι 40 Μεγαλύτεροι Εισαγωγείς Μεγάλων Όπλων και οι Κυριότεροι Προμηθευτές τους

Importer	Share of arms imports (%)		Per cent change from 2009-13 to 2014-18 ^a	Main suppliers (share of importer's total imports, %), 2014-18		
	2014-18	2009-13		1st	2nd	3rd
1 Saudi Arabia	12	4.3	192	USA (68)	UK (16)	France (4.3)
2 India	9.5	13	-24	Russia (58)	Israel (15)	USA (12)
3 Egypt	5.1	1.8	206	France (37)	Russia (30)	USA (19)
4 Australia	4.6	3.6	37	USA (60)	Spain (29)	France (5.0)
5 Algeria	4.4	3.1	55	Russia (66)	China (13)	Germany (10)
6 China	4.2	4.8	-7.0	Russia (70)	France (10)	Ukraine (8.6)
7 UAE	3.7	4.2	-5.8	USA (64)	France (10)	Turkey (7.8)
8 Iraq	3.7	1.6	139	USA (47)	Russia (33)	South Korea (8.0)
9 South Korea	3.1	3.6	-8.6	USA (51)	Germany (39)	UK (3.0)
10 Viet Nam	2.9	1.8	78	Russia (78)	Israel (9.1)	Belarus (4.1)
11 Pakistan	2.7	4.8	-39	China (70)	USA (8.9)	Russia (6.0)
12 Indonesia	2.5	1.4	86	UK (19)	USA (18)	Netherlands (13)
13 Turkey	2.3	3.2	-21	USA (60)	Spain (17)	Italy (15)
14 Qatar	2.0	0.7	225	USA (65)	Germany (15)	France (7.4)
15 Israel	2.0	0.5	354	USA (64)	Germany (27)	Italy (8.9)
16 United States	1.8	3.7	-47	Germany (22)	Netherlands (13)	France (11)
17 Taiwan	1.7	1.0	83	USA (100)	Germany (0.2)	Italy (0.1)
18 Oman	1.6	0.6	213	UK (39)	USA (30)	Norway (8.5)
19 United Kingdom	1.6	1.7	2.3	USA (71)	South Korea (17)	Germany (4.5)
20 Italy	1.5	0.6	162	USA (59)	Germany (26)	Israel (7.5)
21 Japan	1.4	1.3	15	USA (95)	UK (3.1)	Sweden (1.5)
22 Singapore	1.3	3.7	-63	USA (46)	France (21)	Spain (11)
23 Azerbaijan	1.3	1.2	15	Russia (51)	Israel (43)	Turkey (2.8)
24 Morocco	1.2	2.0	-35	USA (62)	France (36)	Italy (0.6)
25 Bangladesh	1.2	0.7	75	China (70)	Russia (18)	USA (3.2)
26 Canada	1.0	0.8	42	USA (63)	Netherlands (16)	Germany (6.9)
27 Thailand	1.0	0.7	46	South Korea (20)	Ukraine (18)	China (18)
28 Greece	1.0	1.5	-30	Germany (67)	USA (20)	France (8.4)
29 Kuwait	1.0	0.2	348	USA (87)	Russia (3.4)	Switzerland (2.9)
30 Kazakhstan	0.9	0.3	232	Russia (84)	Spain (5.5)	France (3.0)
31 Jordan	0.9	0.6	61	Netherlands (37)	USA (30)	Italy (5.8)
32 Norway	0.8	1.1	-22	USA (76)	South Korea (9.3)	Italy (6.2)
33 Afghanistan	0.8	1.6	-48	USA (66)	Russia (18)	Brazil (10)
34 Mexico	0.7	0.5	40	USA (63)	France (9.4)	Netherlands (8.9)
35 Brazil	0.6	1.0	-28	France (26)	USA (17)	UK (15)
36 Myanmar	0.6	1.1	-40	China (61)	Russia (20)	Belarus (6.5)
37 Finland	0.6	0.4	64	USA (37)	Netherlands (19)	Norway (19)
38 Poland	0.6	0.6	2.5	Germany (28)	Finland (20)	Italy (16)
39 Turkmenistan	0.5	0.4	59	Turkey (43)	China (31)	Russia (13)
40 Peru	0.5	0.1	303	South Korea (34)	Russia (22)	Italy (14)

Πηγή: Wezeman et al. (2019)

Αυτό συμβαίνει σε συμφωνία με τις χώρες που διαθέτουν μεγάλη αμυντική βιομηχανία, που με εξαίρεση την Κίνα δεν βρίσκονται στις υψηλές θέσεις της λίστας, προφανώς λόγω του μεγάλου ποσοστού των εγχώριων προμηθειών τους. Ωστόσο, ισχυρές DTIB όπως αυτές των ΗΠΑ, Κίνας, Ιαπωνίας, Ν. Κορέας, ΗΒ, Ισραήλ, Καναδά και Ιταλίας, βρίσκονται στις 30 πρώτες θέσεις της λίστας παρά την εγχώρια παραγωγή. Οι συνολικές εισαγωγές της ΕΕ28 αντιστοιχούν στο 7,5% των παγκοσμίων. Αν και το ποσοστό αρχικά μπορεί να φαντάζει μικρό, είναι πολύ μεγαλύτερο από αυτό των υπόλοιπων μεγάλων DTIB (Κίνα 4,2%, ΗΠΑ 1,8%).

Ωστόσο, αναφέροντας την ΕΕ σαν μια ενιαία υπόσταση και μιλώντας μόνο για τις ευρωπαϊκές εισαγωγές που προέρχονται από χώρες εκτός ΕΕ, αυτές αποτελούν το 4% των συνολικών παγκοσμίων εισαγωγών (2,5% για την ΕΕ27). Σε κάθε περίπτωση οι ευρωπαϊκές εισαγωγές μπορούν να χαρακτηριστούν σαν ένα σημαντικό αλλά όχι πρωταγωνιστικό κομμάτι της παγκόσμιας αμυντικής αγοράς αλλά είναι μεγάλες για μια οντότητα με την τεχνολογική υπεροχή και τις εξαγωγικές αποδόσεις της EDTIB.

Τα κ-μ εισάγουν σημαντικό μέρος των μεγάλων αμυντικών συστημάτων που προμηθεύονται από χώρες εκτός ΕΕ. Στην ΕΕ27 φαίνεται μια προσπάθεια απεξάρτησης από τις ξένες εισαγωγές και κυρίως από τις προμήθειες από τις ΗΠΑ, οι οποίες είναι με διαφορά ο κύριος προμηθευτής των κ-μ. Η εξάρτηση αυτή αναμένεται να συνεχιστεί το επόμενο διάστημα, κυρίως λόγω της εντυπωσιακής προμήθειας 296 Α/Φ F-35 από πέντε κ-μ. Το κενό και η υστέρηση της EDTIB σε συγκεκριμένους σημαντικούς τομείς φαίνεται να είναι ο κυριότερος λόγος που τα κ-μ δεν προτιμούν αποκλειστικά τα ευρωπαϊκά προϊόντα σε συνδυασμό με τη μειωμένη ανταγωνιστικότητα. Επίσης, η μακράιωνη εξάρτηση και επιλογή αμερικανικών συστημάτων δημιουργεί ένα σημαντικό κόστος υποδομών σε μια πιθανή στροφή σε ευρωπαϊκά συστήματα που καθιστά τα τελευταία ακόμα λιγότερο αποδοτικά. Η ενοποίηση της ευρωπαϊκής ζήτησης και η αύξηση της συνεργασίας στην EDTIB με συμμετοχή περισσότερων κ-μ σε όλες τις φάσεις ανάπτυξης και παραγωγής αμυντικών δυνατοτήτων, με παράλληλη στήριξη της στροφής προς την ευρωπαϊκή αμυντική αγορά από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς μπορεί να οδηγήσει στη μείωση του ποσοστού των εισαγωγών εκτός ΕΕ. Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι υπάρχει περιθώριο για μια τέτοια μείωση, γεγονός που έχει μεγαλύτερη αξία, σε μια περίοδο που εκτιμάται ότι οι ευρωπαϊκές προμήθειες θα αυξηθούν.

5.6.3 Ευρωπαϊκό Ισοζύγιο Μεταφορών Όπλων

Με βάση την ήδη χρησιμοποιούμενη στην εργασία μεθοδολογία του SIPRI και τη χρήση των βάσεων δεδομένων του για τις μεταφορές όπλων, εκφρασμένες σε TIV, αποτυπώνεται διαχρονικά το ισοζύγιο μεταφορών όπλων σε επίπεδο τόσο ΕΕ28 όσο και ΕΕ27 (Πίνακας 5.17). Στην ανάλυση αυτή η ΕΕ28 και η ΕΕ27 θεωρούνται μια ενιαία οντότητα και στις ευρωπαϊκές μεταφορές, στις εισαγωγές και στις εξαγωγές, υπολογίζονται μόνο αυτές που εκτελούνται από και προς χώρες εκτός της ΕΕ. Επίσης, το ευρωπαϊκό ισοζύγιο συγκρίνεται με το αντίστοιχο των υπόλοιπων κρατών με σημαντική αμυντική βιομηχανία. Τονίζεται ότι τα ισοζύγια που προκύπτουν αναφέρονται σε όγκο μεταφερόμενων όπλων και όχι απαραίτητα στην αξία των μεταφορών, σύμφωνα με τη λογική των TIV.

Πίνακας 5.17 Ισοζύγιο Μεταφορών Όπλων σε SIPRI TIV, 2004-2018 (εκατ. TIV)

Χώρα	Χρονικό Διάστημα	Εξαγωγές (εκατ. TIV)	Εισαγωγές (εκατ. TIV)	Ισοζύγιο (εκατ. TIV) Εξαγ. - Εισαγ.	Λόγος Εξαγ./Εισαγ.
ΕΕ28	2004-2008	27506	8419	19087	3.3
	2009-2013	28333	6882	21451	4.1
	2014-2018	33935	5862	28073	5.8
ΕΕ27	2004-2008	23464	7165	16299	3.3
	2009-2013	22828	5267	17561	4.3
	2014-2018	28123	3688	24435	7.6
ΗΠΑ	2004-2008	35790	3487	32303	10.3
	2009-2013	40666	5023	35643	8.1
	2014-2018	52480	2647	49833	19.8
Ρωσία	2004-2008	28437	104	28333	273.4
	2009-2013	36214	347	35867	104.4
	2014-2018	30064	567	29497	53.0
Κίνα	2004-2008	2520	13222	-10702	0.19
	2009-2013	7432	6564	868	1.13
	2014-2018	7632	6103	1529	1.25
Ισραήλ	2004-2008	2452	4615	-2163	0.53
	2009-2013	2825	634	2191	4.46
	2014-2018	4516	2876	1640	1.57
Ιαπωνία	2004-2008	40	2488	-2448	0.02
	2009-2013	0	1825	-1825	0.00
	2014-2018	5	2100	-2095	0.00
Ν. Κορέα	2004-2008	727	6953	-6226	0.10
	2009-2013	1331	4914	-3583	0.27
	2014-2018	2577	4491	-1914	0.57

Πηγή: Δεδομένα SIPRI, επεξεργασία του συγγραφέα

Το ευρωπαϊκό ισοζύγιο μεταφορών όπλων είναι διαχρονικά θετικό και την πενταετία 2014-2018 ισούται με 28,1 και 24,4 δισεκατ. TIV, για την ΕΕ28 και την ΕΕ27 αντίστοιχα. Στο ίδιο

διάστημα οι ευρωπαϊκές εξαγωγές είναι 5,8 και 7,6 φορές περισσότερες από τις εισαγωγές για EE28 και EE27 αντίστοιχα. Το ευρωπαϊκό ισοζύγιο βελτιώνεται τόσο σε απόλυτο μέγεθος (όγκος ΤΙΥ) όσο και σαν λόγος εξαγωγών προς εισαγωγών. Ο ρυθμός αύξησης για την EE27 είναι αρκετά εντονότερος από την EE28. Ειδικά σε σχέση με την πενταετία 2009-2013, το βρετανικό ισοζύγιο παρέμεινε σταθερό την πενταετία 2014-2018, ενώ για τα κ-μ της EE27 συνολικά αυξήθηκε κατά σχεδόν 7000 ΤΙΥ (αύξηση 39%). Το πλεόνασμα εξαγωγών της EE27, σε απόλυτο αριθμό ΤΙΥ, ισούται διαχρονικά με το μισό του αντίστοιχου των ΗΠΑ. Ωστόσο ο αμερικανικός λόγος των εξαγωγών προς τις εισαγωγές είναι σημαντικά μεγαλύτερος από τον ευρωπαϊκό και ειδικά την τελευταία πενταετία εκτοξεύτηκε, με τις αμερικανικές εξαγωγές να είναι 19,8 φορές περισσότερες από τις εισαγωγές. Το συνεχώς αυξανόμενο πλεόνασμα της EE28 έφτασε σχεδόν το αντίστοιχο της Ρωσίας (4,8% μικρότερο), που μετά τη σημαντική αύξηση της πενταετίας 2009-2013, επανήλθε στα επίπεδα του 2004-2008. Η ρωσική αγορά παραμένει αρκετά κλειστή σε εισαγωγές, με το πενταπλασιασμό αυτών σε πενταετή βάση στην εξεταζόμενη 15ετία (+463 εκατ. ΤΙΥ) να μη στοιχειοθετεί τάση και να δημιουργεί μόνο λογιστικά, και όχι ουσιαστικά, αποτελέσματα. Αντίθετα, η Ιαπωνία είναι μια απόλυτα κλειστή αμυντική αγορά στις εξαγωγές, με τις πωλήσεις της αμυντικής βιομηχανίας να μην επιτρέπονται εκτός της χώρας, ενώ διατηρεί αρκετά υψηλές εισαγωγές με αποτέλεσμα ένα σημαντικό αρνητικό ισοζύγιο μεταφορών. Μεγάλη αξία έχει η πορεία του κινεζικού ισοζυγίου. Με έλλειμμα 10,7 δισεκατ. ΤΙΥ το διάστημα 2004-2008, την πενταετία 2009-2013 έγινε θετικό ενώ την τελευταία πενταετία οι κινεζικές εξαγωγές μεγάλων όπλων ήταν 25% περισσότερες από τις αντίστοιχες εισαγωγές. Στην πορεία αυτή παρουσιάζεται μια συνεχής αύξηση των εξαγωγών της Κίνας με ταυτόχρονο περιορισμό των εισαγωγών. Από αυτό αποδεικνύονται οι προσπάθειες της Κίνας να γίνει μια ανταγωνιστική και εξωστρεφής αμυντική βιομηχανία, αυξάνοντας το μερίδιό της στην παγκόσμια αμυντική αγορά. Αντίστοιχη είναι και η προσπάθεια της Ν. Κορέας που συνεχώς αυξάνει τις εξαγωγές της με ταυτόχρονη μείωση των εισαγωγών, που όμως συνεχίζει να έχει αρνητικό ισοζύγιο μεταφοράς όπλων, με τις εξαγωγές ωστόσο να είναι ίσες με το 57% των εισαγωγών την πενταετία 2014-2018 ενώ το διάστημα 2004-2009 ήταν μόλις το 10%.

Συνοψίζοντας, οι εξαγωγές της ΕΕ είναι σημαντικά μεγαλύτερες από τις εισαγωγές. Οι αυξημένες αυτές εξαγωγές, που σε απόλυτο μέγεθος είναι σημαντικά μικρότερες μόνο από αυτές των ΗΠΑ, αποδεικνύουν ότι η EDTIB μπορεί να είναι ανταγωνιστική των υπόλοιπων μεγάλων αμυντικών βιομηχανιών, όπως αυτών των ΗΠΑ, της Ρωσίας και της Κίνας. Ταυτόχρονα, αν και όχι ίσως στον ίδιο βαθμό και σε όλους τους τομείς, διαθέτει την

τεχνολογική ικανότητα να αναπτύσσει και να παράγει αμυντικά συστήματα που καλύπτουν τις σύγχρονες αμυντικές ανάγκες της παγκόσμιας ζήτησης. Η έξοδος του ΗΒ δεν φαίνεται να αλλοιώνει τα χαρακτηριστικά αυτά. Ωστόσο, ο λόγος των εξαγωγών προς τις εισαγωγές δεν μπορεί να συγκριθεί με αυτόν των ΗΠΑ και της Ρωσίας ενώ και σε απόλυτο μέγεθος οι ευρωπαϊκές εισαγωγές υπολείπονται μόνο αυτών της Κίνας, με την ευρωπαϊκή ζήτηση να είναι σε μεγάλο βαθμό εξαρτώμενη από την αμυντική βιομηχανία των ΗΠΑ. Από αυτό συμπεραίνεται ότι υπάρχει το περιθώριο σημαντικό κομμάτι, σε απόλυτο και σχετικό βαθμό, της ευρωπαϊκής ζήτησης να απορροφηθεί από την EDTIB, τάση που μέχρι σήμερα δεν έχει εκδηλωθεί, με την αμερικανική DTIB να υπερτερεί της ευρωπαϊκής, κυρίως στον τομέα της αεροδιαστημικής. Η υπεροχή αυτή εμφανίζεται μάλιστα σε μεγαλύτερο βαθμό εντός της ΕΕ, αφού τα σημαντικότερα εξαγωγικά συμβόλαια της EDTIB στον συγκεκριμένο τομέα έχουν επιτευχθεί με χώρες εκτός ΕΕ. Επίσης, από την παραπάνω μελέτη συμπεραίνεται το εξαγωγικό άνοιγμα της κινεζικής αμυντικής βιομηχανίας. Η συγκεκριμένη τάση πρέπει να απασχολήσει την EDTIB όχι τόσο στο κομμάτι των εισαγωγών, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα, με τα κ-μ να μη δείχνουν εμπιστοσύνη στα κινέζικα όπλα, μάλλον λόγω των ποιοτικών τους προτύπων αλλά κυρίως στη διεθνή αγορά. Η κινεζική αμυντική βιομηχανία θεωρείται δεδομένο ότι θα αυξήσει τον εξαγωγικό της ρόλο στην παγκόσμια αγορά και η EDTIB πρέπει να βρει τρόπους με τους οποίους θα διατηρήσει το ανταγωνιστικό της πλεονέκτημα, βασισμένη μάλλον στην υψηλή ποιότητα παρά στις ανταγωνιστικές τιμές. Αντίστοιχο ρόλο φαίνεται ότι θα διαδραματίσουν και άλλες αμυντικές βιομηχανίες όπως της Ν. Κορέας αλλά και της Τουρκίας μακροπρόθεσμα. Η συνεργασία και ενοποίηση στην EDTIB θεωρείται βασικό στοιχείο, όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, για τον περιορισμό του εσωτερικού ανταγωνισμού στην ΕΕ και την επιβιωσιμότητα της EDTIB.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

*“If I’ve vividly laid out the narrative,
the reader will come to his own conclusions”*

Rick Atkinson

6.1 Συμπεράσματα της Εργασίας

Η ανάλυση των σύγχρονων ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών και θεσμών για την ευρωπαϊκή άμυνα επιβεβαιώνει ότι στην περίοδο μετά το 2016 υπάρχει αυξημένη δραστηριότητα για την επίτευξη ενός βαθμού ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στον αμυντικό τομέα. Η δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ένωσης είναι για πρώτη φορά μετά την EDC θεσμοθετημένος στόχος της ΕΕ. Προσπάθειες όμως προς αυτή την κατεύθυνση έχουν γίνει από την ίδρυση της Ένωσης και εντονότερα μετά το Μάαστριχτ, χωρίς να μπορούν να χαρακτηριστούν επιτυχημένες. Στο παρελθόν, οι απόψεις των κ-μ και της αμυντικής βιομηχανίας δεν συμβάδιζαν. Όλες οι προβλέψεις των σημερινών προσπαθειών υπήρξαν προτάσεις πρωτοβουλιών που έγιναν εκτός του πλαισίου της Ένωσης οι οποίες δεν υιοθετήθηκαν από αυτή. Αυτό που κάνει διαφορετικό το σύγχρονο πλαίσιο πρωτοβουλιών της ΕΕ είναι ακριβώς ότι φαίνεται να υιοθετεί θεσμικά, τις πάγιες απαιτήσεις της αμυντικής βιομηχανίας για ενοποίηση του ευρωπαϊκού αμυντικού τομέα. Σε αντίθεση με προηγούμενες προσπάθειες ενοποίησης στον τομέα που έγιναν με γνώμονα την πολιτική (policy-driven) και τις στρατιωτικές επιχειρήσεις (operation-driven), οι σημερινές προσπάθειες γίνονται περισσότερο με βάση τη βιομηχανία (industry-driven) και τις αμυντικές ικανότητες (capability-driven). Στις πρωτοβουλίες για την ευρωπαϊκή άμυνα ενσωματώνονται οι διαχρονικές προτάσεις της αμυντικής βιομηχανίας και οι προβλέψεις για αυτήν πρωταγωνιστούν στο σύνολο των πρωτοβουλιών. Η ΕΕ φαίνεται να χρησιμοποιεί σαν «όχημα» την οικονομία και για την ενοποίηση του αμυντικού τομέα.

Οι σημερινές πρωτοβουλίες αποτελούν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο που απαντά σε όλες τις πιθανές ερωτήσεις για την προώθηση της αμυντικής ενοποίησης και συγκεκριμένα στο *Γιατί* είναι απαραίτητη (EUGS), στο *Τί* πρέπει να εκτελείται συνεργατικά (CDP), στο *Πώς* οι συνεργατικές δραστηριότητες θα γίνουν πραγματικότητα (EDAP και PESCO), στο *Με Τι* πόρους οι προσπάθειες θα χρηματοδοτηθούν (EDF) και στο *Αν* τα προβλεπόμενα εκτελούνται και αποδίδουν (CARD) ενώ η PESCO αντιπροσωπεύει τη βούληση, το *Ναι* των κ-μ στην ευρωπαϊκή άμυνα. Ωστόσο τονίζεται ότι δεν υπάρχει συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα που θα

αύξανε τη δέσμευση σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη και το ερώτημα *Πότε* παραμένει αναπάντητο. Τα ριζοσπαστικά στοιχεία του ολοκληρωμένου αυτού «αμυντικού πακέτου» είναι ο δεσμευτικός χαρακτήρας του, μέσω της PESCO και των κυρώσεων της για τα συμμετέχοντα κ-μ, καθώς και η για πρώτη φορά ύπαρξη κινήτρου, μέσω της ουσιαστικής κοινοτικής χρηματοδότησης της ευρωπαϊκής βιομηχανίας και κατ' επέκταση της άμυνας, με το αναθεωρημένο μέγεθος του EDF για την περίοδο 2021-2027. Εξέχουσα σημασία στις σύγχρονες προσπάθειες για την ευρωπαϊκή Άμυνα έχει ο ώριμος πλέον EDA, ο οποίος ήταν μόνιμη απαίτηση της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας από τη δεκαετία του '90. Αποτελεί τον κύριο διαχειριστή όλων των πρωτοβουλιών και το πάνελ στο οποίο συνεργάζονται και επικοινωνούν όλα τα εμπλεκόμενα μέρη του αμυντικού τομέα. Στο πλαίσιο του στόχου της στρατηγικής αυτονομίας της ΕΕ, υπό την αρχή του *principled pragmatism*, το οικονομικό κομμάτι της Άμυνας, η αμυντική αγορά και βιομηχανία εισάγουν έναν ρεαλισμό στον τομέα δημιουργώντας κοινά συμφέροντα, καθιστώντας την αμυντική ενοποίηση ανάγκη παρά επιλογή. Γίνονται έτσι το μέσο για να καμφθεί ο προστατευτισμός των κ-μ στο όνομα της εθνικής κυριαρχίας.

Η θεωρητική μελέτη της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς επιβεβαιώνει τον μεγάλο κατακερματισμό της που δημιουργεί επικαλύψεις, τεχνολογική υστέρηση, εσωτερικό ανταγωνισμό, έλλειψη ανταγωνιστικότητας και διαλειτουργικότητας και αποτρέπει τη δημιουργία οικονομιών κλίμακας. Σε συνδυασμό με τη διατήρηση της λογικής *juste retour* στα περιορισμένα συνεργατικά προγράμματα των τελευταίων 15 ετών, οι εθνικές αγορές αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στα αυξανόμενα κόστη των οπλικών συστημάτων, με καμία εθνική αμυντική βιομηχανία να είναι σε θέση να διατηρεί πλήρεις αμυντικές δυνατότητες. Το ετήσιο οικονομικό όφελος της ενιαίας αμυντικής αγοράς υπολογίζεται τουλάχιστον στα 26 δισεκατ. EUR ή αντίστοιχη αύξηση των αμυντικών δυνατοτήτων της ΕΕ. Η χαμηλής αποδοτικότητας κατακερματισμένη αυτή εικόνα οφείλεται στην έλλειψη πραγματικής βούλησης από τα κ-μ που με εργαλείο τη χρήση του άρθρου 346 της TFEU στα σημαντικά αμυντικά προγράμματα, διατηρούν την αμυντική αγορά εκτός του ενιαίου ευρωπαϊκού πλαισίου. Ο αναγκαίος περιορισμός της χρήσης του άρθρου μπορεί να επιτευχθεί με την πλήρη, αυστηρότερη και πιο δεσμευτική εφαρμογή του υπάρχοντος κανονιστικού πλαισίου της αμυντικής αγοράς, το οποίο κρίνεται επαρκές σε θεωρητικό επίπεδο για τη δημιουργία μιας πραγματικής EDEM.

Από την ποσοτική έρευνα της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς συμπεραίνεται ότι κανένα κ-μ δεν μπορεί μόνο του να ακολουθήσει τις ΣΔ και κατ' επέκταση τη στρατιωτική ισχύ των ΗΠΑ

και της Κίνας. Η στρατιωτική επιβάρυνση των κ-μ υπολείπεται σημαντικά τόσο του παγκόσμιου μέσου όρου όσο και αυτής των άλλων μεγάλων παγκόσμιων δρώντων, γεγονός που δεν συνάδει με τους στόχους της Παγκόσμιας Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για αυξημένο παγκόσμιο ρόλο και στρατηγική αυτονομία. Σε συλλογικό επίπεδο, η ΕΕ αποτελεί παγκόσμια δύναμη, υπολείπεται μόνο των ΗΠΑ αλλά χάνει την υπεροχή που απολάμβανε την προηγούμενη δεκαετία έναντι της Κίνας. Για να είναι έγκυρη η σύγκριση αυτή, δεδομένης της χαμηλής αποδοτικότητας των ευρωπαϊκών δαπανών λόγω της κατακερματισμένης άμυνας, αναγκαία κρίνεται η δημιουργία μιας EDEM που θα καταστήσει πιο αποδοτικές τις ευρωπαϊκές προσπάθειες. Η πτωτική τάση στις ευρωπαϊκές ΣΔ, ένδειξη της στρατιωτικής ισχύος, αναχαιτίζεται το 2014 σε απόλυτα μεγέθη, αναστροφή που επιβεβαιώνεται από την εκτιμώμενη αύξηση της συνολικής στρατιωτικής επιβάρυνσης το 2017, για πρώτη φορά στο διάστημα μετά το 2005. Αναμενόμενα, οι ΣΔ και ιδιαίτερα οι αμυντικές επενδύσεις είναι έντονα συγκεντρωμένες στις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, οι οποίες προβλέπεται να πρωταγωνιστήσουν στις εξελίξεις προς την EDU. Από την ανάλυση προκύπτουν μεγάλες διαφορές μεταξύ των κ-μ σε ΣΔ, στρατιωτική επιβάρυνση και διαχρονική εξέλιξη αυτών, ακόμα και όταν πρόκειται για κράτη με κοινά χαρακτηριστικά (μέγεθος οικονομίας, μέγεθος DTIB). Το γεγονός καταδεικνύει την έλλειψη συναντίληψης σχετικά με τα χαρακτηριστικά της κοινής ευρωπαϊκής άμυνας και υποδηλώνει εν δυνάμει δυσκολίες στη συμφωνία για τη μορφή της EDU. Τα κοινά οικονομικά συμφέροντα που προκύπτουν από την ενοποίηση της EDEM και της EDTIB εκτιμάται να είναι το εργαλείο που θα χρησιμοποιηθεί για να υπερκεραστούν οι διαφορές αυτές.

Ο στόχος για ΣΔ ίσες με 2% του GDP και τα τέσσερα συμφωνημένα *benchmarks* του EDA παραμένουν επίκαιρα και έγκυρα, με στόχο την ενοποίηση της ευρωπαϊκής αμυντικής ζήτησης. Με στρατιωτική επιβάρυνση 2% η ΕΕ θα επανακτήσει σημαντικό πλεονέκτημα σε σχέση με την Κίνα ακόμα και σε επίπεδο ΕΕ27. Αναφορικά με τα *benchmarks* του EDA, πέρα από την τήρηση των επενδύσεων στο επιθυμητό επίπεδο, η υστέρηση στα υπόλοιπα επιβεβαιώνει το πολύ χαμηλό επίπεδο ευρωπαϊκής συνεργασίας, με τις συνεργατικές επιδόσεις να είναι στο μισό των στόχων, αλλά και τις ισχνές επενδύσεις σε τεχνολογική έρευνα και ανάπτυξη. Ειδικά για το κρίσιμο για τον αμυντικό τομέα μέγεθος της R&DT, η ευρωπαϊκή αμυντική έρευνα εκτελείται αποκλειστικά από τα κ-μ του LoI-6, την Πολωνία, την Ολλανδία και τη Φινλανδία και είναι λιμνάζουσα σε πολύ χαμηλά επίπεδα, ρισκάροντας μια τεχνολογική υστέρηση σε σχέση με τον ανταγωνισμό στο επόμενο διάστημα. Συγκεκριμένα, υιοθετείται η διαχρονική γερμανική λογική της απορρόφησης από την αμυντική έρευνα μικρού ποσοστού των

συνολικών δαπανών R&D, σε αντίθεση με χώρες εκτός ΕΕ πρωταγωνιστές στην υψηλή τεχνολογία. Η κρισιμότητα της αμυντικής έρευνας έχει εντοπιστεί, με τις προσπάθειες του EDA και τις δράσεις-προβλέψεις όλων των πρωτοβουλιών για την ευρωπαϊκή Άμυνα να είναι εστιασμένες στην ανάπτυξη της αμυντικής R&D.

Από την ανάλυση της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας συμπεραίνεται ότι οι μέχρι σήμερα προσπάθειες, κυρίως από το βιομηχανικό τομέα, για τη δημιουργία μιας ενιαίας EDTIB δεν έχουν αποδώσει, με τη στρατηγική των εταιριών να μη συμπίπτει με αυτή των κυβερνήσεων. Η EDTIB είναι μια ολοκληρωμένη βάση, με τυπική δομή αμυντικής βιομηχανικής βάσης που παραμένει σταθερή σε εταιρικό και εθνικό επίπεδο μετά το 2002, όταν και ολοκληρώθηκε ένα μεγάλο κύμα συγχωνεύσεων. Δραστηριοποιείται σε όλους τους παραγωγικούς τομείς της άμυνας, με τις μεγαλύτερες εταιρίες να είναι συγκεντρωμένες στις χώρες του LoI-6 και την Πολωνία και πάνω από 1500 SMEs με μεγαλύτερη διασπορά σε περισσότερα κ-μ. Οι ευρωπαϊκές εταιρίες είναι ανταγωνιστικές σε διεθνές επίπεδο και πρωταγωνιστές στον τομέα των επίγειων και ναυτικών οπλικών συστημάτων. Τεχνολογικά κενά ικανοτήτων αρχίζουν να παρουσιάζονται στους τομείς του Αέρα – Διαστήματος και των Ηλεκτρονικών. Συνεργατικές δραστηριότητες παρουσιάζονται κυρίως στον σημαντικότερο εμπορικά τομέα της αεροδιαστημικής, στον οποίο είναι πλέον ξεκάθαρο ότι οι ευρωπαϊκές βιομηχανίες δεν μπορούν να ανταγωνιστούν την αμερικανική κυρίως παραγωγή σε εθνικό επίπεδο.

Σε ποσοτικό επίπεδο η EDTIB αντιπροσωπεύει το ένα τέταρτο του παγκόσμιου κύκλου εργασιών, μερίδιο που μειώνεται μετά το 2008, με σημάδια αναχαίτισης της πτωτικής τάσης το 2017 λόγω της απόδοσης της γερμανικής και της γαλλικής DTIB. Οι μεγάλες ευρωπαϊκές εταιρίες παρουσιάζουν μικρότερο μέσο τζίρο σε σχέση με τον παγκόσμιο μέσο όρο. Σε συνδυασμό με τη χαμηλότερη συγκέντρωση του ευρωπαϊκού κύκλου εργασιών στους τέσσερις ευρωπαϊκούς κολοσσούς, σε σχέση με την εικόνα της DTIB των ΗΠΑ, συμπεραίνεται ότι υπάρχουν περιθώρια συγχωνεύσεων σε επίπεδο μεγάλων εταιριών και απορρόφησης SMEs, για τη δημιουργία μεγαλύτερων εταιρικών σχημάτων. Οι DTIB των μεγάλων κ-μ μπορούν σε εθνικό επίπεδο να ανταγωνιστούν όλες τις αντίστοιχες βάσεις εκτός από αυτές των ΗΠΑ και της Ρωσίας. Συλλογικά η EDTIB υπολείπεται μόνο της αμερικανικής βάσης και είναι αρκετά μεγαλύτερη από τη ρωσική. Άξια αναφοράς αδυναμία της παρούσας έρευνας είναι η απουσία επαρκών στοιχείων για την κατάσταση της κινεζικής DTIB, που ωστόσο δεν αποτελεί ακόμα σημαντικό εμπορικό ανταγωνιστή, εξυπηρετώντας κυρίως την εγχώρια ζήτηση.

Η ενοποίηση της EDTIB έχει στόχο να αυξήσει την αποτελεσματικότητά και την αποδοτικότητά της, να εξαλείψει κενά ικανοτήτων και τεχνολογικά κενά, καθιστώντας τη μια περισσότερο ανοιχτή και φιλελευθεροποιημένη τεχνολογική και βιομηχανική βάση. Αποτελεί μέσο για την αντιμετώπιση της μεγάλης εξάρτησης της ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας σε πρώτες ύλες, σε τεχνολογίες αιχμής και σε ηλεκτρονικά εξαρτήματα, ενώ μπορεί να συντελέσει στο περεταίρω άνοιγμα των εταιριών σε δραστηριότητες διπλής χρήσης, περιορίζοντας την παραδόξως αυξανόμενη τα τελευταία χρόνια εξάρτηση των εταιριών στην αμιγώς αμυντική παραγωγή. Σημαντικός παράγοντας που οδηγεί στην ευρωπαϊκοποίηση της EDTIB είναι η εξάρτηση της στις αναγκαίες για την επιβιωσιμότητά της εξαγωγές, μέσω της εξάλειψης του εσωτερικού ανταγωνισμού και της επίτευξης μεγαλύτερης ανταγωνιστικότητας. Εμπόδιο στην ενοποίηση της EDTIB αποτελεί η διατήρηση του κυβερνητικού ελέγχου σε αυτή, περισσότερο με έμμεσους τρόπους, παρά την επιφανειακή μείωση της άμεσης συμμετοχής του κράτους στις εταιρίες.

Από την ανάλυση του μεταφερόμενου όγκου όπλων προκύπτει ότι οι συνολικές ευρωπαϊκές αμυντικές εξαγωγές έχουν επανέλθει στο προ οικονομικής κρίσης επίπεδο, με παράλληλη αύξηση του ποσοστού που αφορά τις εξαγωγές εκτός ΕΕ. Η Ένωση συλλογικά είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος εξαγωγέας όπλων, συγκρίσιμη μόνο με τη Ρωσία, μετά των εκτός ανταγωνισμού ΗΠΑ. Οι εθνικές DTIB φαίνεται να αποφεύγουν με επιτυχία τον εσωτερικό ανταγωνισμό μέσω ενός διαμοιρασμού της διεθνούς αγοράς αλλά σίγουρα όχι να τον εξαλείφουν. Μια ενοποιημένη EDTIB θα μπορέσει να εκμεταλλευτεί όλες τις υπάρχουσες εμπορικές και διπλωματικές σχέσεις των κ-μ στον αμυντικό τομέα, διοχετεύοντας τα προϊόντα της στο σύνολο της διεθνούς αγοράς. Επίσης είναι ο μόνος τρόπος που μπορεί να προσφέρει προοπτικές στις εξαγωγές εναέριων μέσων (Α/Φ και UAV), που αντιπροσωπεύουν πάνω από τις μισές αμερικανικές εξαγωγές, τομέα όπου η EDTIB υστερεί, κατάσταση που βραχυπρόθεσμα τουλάχιστον θα επιδεινωθεί λόγω των ευρωπαϊκών κενών σε μαχητικά 5^{ης} γενιάς και σε UAV. Αντίθετα, οι ευρωπαϊκές εισαγωγές μειώνονται, με τους προμηθευτές να είναι μοιρασμένοι εντός και εκτός ΕΕ. Η έντονα εξαρτημένη σε αμερικανικά προϊόντα ευρωπαϊκή άμυνα είναι απόλυτα κλειστή στα ρωσικά και κινεζικά αμυντικά προϊόντα. Η προοπτική μιας ενιαίας EDTIB και EDEM μπορεί να καλλιεργήσει μια νοοτροπία *buy European* στην ευρωπαϊκή άμυνα που δεν φαίνεται να υπάρχει σήμερα, μέσω της κάλυψης των υπάρχοντων κενών και της παραγωγής πιο ανταγωνιστικών σε οικονομικούς όρους προϊόντων. Από την καινοτόμο δημιουργία του δείκτη εμπορικού αμυντικού ισοζυγίου στην παρούσα έρευνα, συμπεραίνεται ότι η ΕΕ απολαμβάνει ένα σημαντικό εμπορικό πλεόνασμα, συγκρίσιμο με αυτό της Ρωσίας.

Σε αυτό υπάρχει αυξητική τάση, αποτέλεσμα της ταυτόχρονης αύξησης των εξαγωγών και μείωσης των εισαγωγών, με περιθώριο περαιτέρω βελτίωσης, όπως προκύπτει από το λόγο των εξαγωγών προς τις εισαγωγές, εφόσον περισσότερες προμήθειες κατευθυνθούν στην εγχώρια ευρωπαϊκή παραγωγή. Από τον δείκτη επιβεβαιώνεται η εμπορική αμυντική προοπτική της κινεζικής αμυντικής βιομηχανίας που θα απασχολήσει σε όρους ανταγωνισμού στο μέλλον την EDTIB και αποτελεί έναν ακόμα λόγο για την έγκαιρη ενοποίηση της τελευταίας.

Από τη χρησιμοποιούμενη μεθοδολογία και συγκεκριμένα τον τρόπο που επιλέχθηκε να διαχειριστεί η με άγνωστες προϋποθέσεις έξοδος του HB από την ΕΕ, προκύπτουν χρήσιμα συμπεράσματα για την επίπτωση του Brexit στην EDTIB και στην EDEM, στην πορεία προς την ενοποίηση της ευρωπαϊκής άμυνας. Η ΕΕ θα χάσει μία από τις δύο μεγαλύτερες αμυντικές της δυνάμεις, το 1/4 της αμυντικής αγοράς και ισχύος της. Η EDTIB θα στερηθεί εταιριών μεγάλων δυνατοτήτων όπως οι BAE Systems, Rolls-Royce και Babcock, χάνοντας συνολικά το 1/3 της αμυντικής της παραγωγής και την πιο φιλελευθεροποιημένη εθνική DTIB. Ωστόσο, η συρρίκνωση αυτή θα είναι μόνο ποσοτική και όχι ποιοτική, δεδομένου ότι η εναπομένουσα EDTIB δεν θα απωλέσει τεχνολογικές δυνατότητες σε κάποιον τομέα ενώ θα διατηρήσει τη θέση της στο παγκόσμιο επίπεδο, με μειωμένο βέβαια μερίδιο. Επίσης, το HB επιδεικνύει τη λιγότερο «ευρωπαϊκή» συμπεριφορά, τουλάχιστον την τελευταία δεκαετία. Παρουσιάζει τη μικρότερη συμμόρφωση στο *defence package* της EDEM (καμία γενική άδεια ή πιστοποιημένη εταιρία, μικρός αριθμός σχετικών συμβάσεων) σε σχέση με τις υπόλοιπες μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις και εκτελεί το σύνολο σχεδόν των αμυντικών του εισαγωγών από χώρες εκτός ΕΕ. Η σαφώς περισσότερο ευρωπαϊκά «δραστήρια» Γαλλία θα γίνει το νέο HB. Σε συνδυασμό με την ύπαρξη δύο αντί τριών μεγάλων δυνάμεων και τη νέα δομή της EDTIB μπορεί να οδηγήσει σε συγχωνεύσεις εταιριών και γενικότερα προώθηση της ευρωπαϊκής συνεργασίας, με τις γαλλογερμανικές πρωτοβουλίες στο πρόγραμμα του FCAS να αποτελούν δείγμα μιας τέτοιας κινητοποίησης. Ίσως η σημαντικότερη απώλεια από την έξοδο του HB για την ευρωπαϊκή άμυνα και την προοπτική της, αφορά την ήδη αναιμική όπως αναλύθηκε, κρίσιμη για τον τομέα, ευρωπαϊκή αμυντική έρευνα, με το HB να εκτελεί το 40% αυτής. Από τη σημαντική ενίσχυση του EDF και τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές στοχεύσεις φαίνεται ότι το πρόβλημα έχει εντοπιστεί από τα ενδιαφερόμενα μέρη με το Ταμείο να αποκτά ακόμα μεγαλύτερη αξία.

6.2 Το Κύριο Ερώτημα της Εργασίας

Από την έρευνα και τα παραπάνω συμπεράσματα προκύπτει ένα σαφές αποτέλεσμα στον στόχο που τέθηκε στην παρούσα εργασία: να απαντήσει στο ερώτημα:

Αν, Γιατί, Πως, Πόσο η Ευρωπαϊκή Αμυντική Βιομηχανία επηρεάζει αλλά και επηρεάζεται από τις προσπάθειες για τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ένωσης

Η EDTIB επηρεάζει την πορεία προς την EDU, με όλες τις διαχρονικές προτάσεις και απαιτήσεις του βιομηχανικού τομέα να υιοθετούνται από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς ενώ η EDTIB αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό όλων των σχετικών με την ευρωπαϊκή άμυνα πρωτοβουλιών. Αυτό συμβαίνει γιατί στις προσπάθειές της για αμυντική ολοκλήρωση, η ΕΕ φαίνεται να υιοθετεί μια επικεντρωμένη στην οικονομία (βιομηχανία και δυνατότητες) λογική (*industry/capability-driven*) σε αντίθεση με τις αποτυχημένες προσπάθειες του παρελθόντος που ήταν επικεντρωμένες στην πολιτική και τις στρατιωτικές επιχειρήσεις (*policy/operation-driven*), χρησιμοποιώντας έτσι το δοκιμασμένο «όχημα» της οικονομίας για την ενοποίηση του αμυντικού τομέα. Ο τρόπος με τον οποίο προσδοκάται αυτό να επιτευχθεί είναι η δημιουργία κοινών συμφερόντων και κινήτρων που θα οδηγήσουν στην καλλιέργεια συνεργατικής νοοτροπίας στο βιομηχανικό τομέα, διευκολύνοντας τη μεταβίβαση από τα κ-μ στην ΕΕ μέρους της εθνικής κυριαρχίας, εισάγοντας ένα βαθμό ρεαλισμού στον αμυντικό τομέα. Ο βαθμός επιρροής κρίνεται απόλυτος, με την ενιαία EDTIB να είναι απαραίτητη προϋπόθεση, ανάγκη και όχι επιλογή, εφόσον η EDU παραμείνει στόχος της ΕΕ, λόγω της αδυναμίας όλων των κ-μ να διατηρήσουν σε εθνικό επίπεδο μια αποτελεσματική DTIB.

Αντίστροφα, η πορεία προς την ενοποίηση της ευρωπαϊκής άμυνας παρασύρει την ενοποίηση της EDTIB. Μια αποτελεσματική και αποδοτική EDTIB είναι απαραίτητη για τη στρατηγική αυτονομία της EDU και την επίτευξη του επιθυμητού παγκόσμιου ρόλου της ΕΕ. Στόχος της EDU είναι μια EDTIB πιο ανοιχτή, που διατηρεί την τεχνολογική της υπεροχή με έμφαση στην R&D, πιο ανταγωνιστική επιτυγχάνοντας οικονομίες κλίμακας μέσω του συντονισμού της ευρωπαϊκής ζήτησης και της τυποποίησης των αμυντικών ικανοτήτων, με ίσως διαφορετική μορφή σε εταιρικό επίπεδο και περισσότερο ανεξάρτητη από τον κυβερνητικό έλεγχο.

Μια ενοποιημένη EDTIB είναι απαραίτητη για την δημιουργία της EDU ενώ η προώθηση της συνεργασίας στην ευρωπαϊκή άμυνα είναι αναγκαία για τη διατήρηση μιας αποτελεσματικής EDTIB. Δημιουργείται έτσι ένας αυτοπροωθούμενος τροχός (*self-powered wheel*) που κινείται προς τη δημιουργία της EDU. Ωστόσο, οποιαδήποτε αποτίμηση του μηχανισμού αυτού είναι πρόωμη λόγω του μικρού διαστήματος από τη δημιουργία του σύγχρονου πλαισίου και από την υιοθέτηση του ίδιου του στόχου της EDU. Ποσοτικά αποτελέσματα μετά το 2017 που δείχνουν οικονομική ανάκαμψη της ευρωπαϊκής άμυνας (ΣΔ, R&D, βιομηχανικός τζίρος) και σημαντικές συνεργατικές ανακοινώσεις στο βιομηχανικό τομέα στο ίδιο διάστημα (MALE

RPAS, FCAS), δεν μπορούν να επιβεβαιώσουν μια αναπτυξιακή τάση, η οποία πρέπει να ελεγχθεί στο επόμενο διάστημα.

6.3 Μελλοντική Έρευνα

Όπως προαναφέρθηκε, το διάστημα των 1-5 ετών, κατά περίπτωση, που έχει παρέλθει από το ψήφισμα του EP για την EDU, τις σχετικές ανακοινώσεις και τις σύγχρονες πρωτοβουλίες για την ευρωπαϊκή άμυνα, δεν θα επέτρεπε σε καμία περίπτωση τα αποτελέσματά τους να έχουν αποτυπωθεί ποσοτικά, στα οικονομικά αποτελέσματα των ευρωπαϊκών αμυντικών εταιριών και της ευρωπαϊκής αμυντικής αγοράς, ειδικά λαμβάνοντας υπόψιν ότι διαθέσιμα στοιχεία υπάρχουν μέχρι τα οικονομικά έτη 2017 ή 2018. Η παρακολούθηση τα επόμενα έτη, των αποτελεσμάτων των θεσμικών πρωτοβουλιών, του επιπέδου συνεργασίας των εταιριών της EDTIB και η ανάλυση του συνόλου των δεικτών που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα εργασία θα προσφέρει ξεκάθαρη εικόνα για το βαθμό που η προσπάθεια για τη δημιουργία της EDU αποδίδει, αν διαφοροποιείται από τις αποτυχημένες προσπάθειες του παρελθόντος και αν συνεχίζει να χρησιμοποιεί την οικονομία και συγκεκριμένα την EDTIB σαν «όχημα» για την επίτευξη του σκοπού.

Οι ακριβείς συμφωνίες εξόδου του HB, όταν προκύψουν θα δημιουργήσουν πεδίο έρευνας σχετικά με τα αποτελέσματα και τις προοπτικές που θα δημιουργηθούν για την EDU, την EDEM και την EDTIB στο πλαίσιο που ήδη αναλύθηκε στην παρούσα εργασία.

Το πιο σημαντικό όμως, κατά το συγγραφέα, πεδίο για περαιτέρω έρευνα είναι οι πιθανές μορφές και χαρακτηριστικά που μπορεί να έχει μια μελλοντική ενιαία EDTIB, στο πλαίσιο της ενοποιημένης EDU. Ο αριθμός και το μέγεθος των μεγάλων εταιριών της ευρωπαϊκής βάσης, η εκτέλεση ή όχι εταιρικών συγχωνεύσεων, η δομή της EDTIB, οι παραγωγικοί τομείς που αυτή θα εστιάζει, ο συντονισμός της αμυντικής έρευνας, η ευρωπαϊκή πολιτική μεταφορών όπλων και τεχνολογιών στο εσωτερικό και το εξωτερικό της ΕΕ, ο ρόλος των SME και η συμμετοχή των αμυντικών βιομηχανιών των μικρότερων κ-μ, η σχέση και εξάρτηση της EDTIB με τις αντίστοιχες βάσεις των άλλων παγκόσμιων δρώντων, είναι μερικά μόνο από τα ερωτήματα που χρίζουν μελέτης. Δεδομένου ότι η ακριβής μορφή της ίδιας της EDU δεν είναι οριοθετημένη, για τη μορφή της EDTIB μόνο σενάρια μπορούν να εκπονηθούν, με την οικονομική έρευνα να είναι σε θέση να περιγράψει πιθανές μορφές της ενιαίας EDTIB αλλά και να υποβάλει προτάσεις ώστε αυτή να είναι αποτελεσματική και σε οικονομικούς τουλάχιστον όρους αποδοτική.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- AECMA, EDIG, & Eurospace. (2003). *Position Paper: European Armaments, Research and Military Capabilities Agency*.
- Airbus. (2018a). *A lost opportunity for European Defence*. 26 Oct 2018. Retrieved Dec 6, 2018, from Airbus: <https://www.airbus.com/newsroom/press-releases/en/2018/10/>
- Airbus. (2018b). *EU Defence Fund paves the way towards a stronger Europe*. Retrieved Dec 6, 2018, from AIRBUS: <https://www.airbus.com/public-affairs/brussels/our-topics/defence/eu-defence-fund.html>
- Airbus. (n.d.). *Shaping the future of European Aerospace industry with the Future Combat Air System*. Retrieved May 7, 2019, from Airbus: <https://www.airbus.com/public-affairs/brussels/our-topics/defence/fcas.html>
- Andersson, J. (2001). *Cold War Dinosaurs or High-Tech Arms Providers? The West European Land Armaments Industry at the Turn of the Millennium, Occasional Paper No.23*. Paris: WEU Institute for Security Studies.
- Andersson, J. J., Biscop, S., Giegerich, B., Mölling, C., & Tardy, T. (2016). *Envisioning European Defence. Five Futures. Chaillot Paper No137*. Paris, France: EU Institute for Security Studies. doi:10.2815/83614
- Angelet, B., & Vrailas, I. (2008). *European Defence in the Wake of the Lisbon Treaty*. Egmont Paper 21. Gent: Academia Press for Egmont.
- Arena, M. V., Younossi, O., Brancato, K., Blickstein, I., & Grammich, C. A. (2008). *Why Has the Cost of Fixed-Wing Aircraft Risen? A Macroscopic Examination of the Trends in U.S. Military Aircraft Costs over the Past Several Decades*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Arena, M., Blickstein, I., Younossi, O., & Grammich, C. (2006). *Why Has the Cost of Navy Ships Risen? A Macroscopic Examination of the Trends in U.S. Naval Ship Costs Over the Past Several Decades*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Arnould, C.-F., Auvinen, J., Bentégeat, H., Gnesotto, N., Howorth, J., Larrabee, F., . . . Wright, R. (2009). *What Ambitions for European Defence in 2020?* (Second ed.). (Á. d. Vasconcelos, Ed.) Paris: The European Union Institute for Security Studies.

- ASD. (2016). *Considerations on the European Commission's Defence Action Plan*. Brussels: ASD.
- ASD. (2017a). *Concept For The European Defence Research Programme (EDRP). Position Paper*. Brussels: ASD.
- ASD. (2017b). *European Industry's views on the Proposal for a Regulation establishing the European Defence Industrial Development Programme*. Industry Views, Brussels.
- ASD. (2017c). *The Aerospace and Defence Industries 2017 Facts & Figures*. Brussels: ASD.
- ASD. (2017d). *Towards a Common European Defence*. Retrieved from ASD: <https://www.asd-europe.org/towards-a%20common-european-defence>
- Augustine, N. R. (1983). *Augustine's Laws and Major System Development Programs* (Second ed.). New York: American Institute of Aeronautics and Astronautics.
- BAE Systems, EADS, & Thales. (2003). *Joint Declaration of BAE Systems, EADS and Thales: Time to Act!*. 28 April 2003. Amsterdam, London and Paris.
- Ballester, B. (2013). *The Cost of Non-Europe in Common Security and Defence Policy*. Directorate-General for Parliamentary Research Services, Directorate for Impact Assessment and European Added Value. Brussels: European Added Value Unit. doi:10.2861/28157
- Barrinha, A. (2010). Moving towards a European Defence Industry? The Political Discourse on a Changing Reality and its Implications for the Future of the European Union. *Global Society*, 24(4), pp. 467-485. doi:10.1080/13600826.2010.508340
- Bátora, J. (2009). European Defence Agency: A Flashpoint of Institutional Logics. *West European Politics*, 32(6), pp. 1075-1098. doi:10.1080/01402380903230561
- Bekkers, F., Butter, M., Anders Eriksson, E., Frinking, E., Hartley, K., Hoffmans, D., ... Willemsen, G. (2009). *Development of a European Defence Technological and Industrial Base. Main Report*. Delft: TNO.
- Beraud-Sudreau, L. (2015). *The Extra-EU Defence Exports' Effects on European Armaments Cooperation*. European Parliament, Directorate-General for External Policies. European Union Publications Office. doi:10.2861/410700

- Bergstrom, O., Bruggeman, F., Ganczewski, J., Hartley, K., Sellier, D., Waelbroeck-Rocha, E., ... Wulf, H. (2008). *Anticipating Restructuring in the European Defence Industry*. BIPE.
- Besch, S. (2016). *Security of supply in EU defence: Friends in need?* Centre for European Reform.
- Bew, J. (2016). *Realpolitik. A History*. Oxford: Oxford University Press.
- Biscop, S. (2016). The EU Global Strategy: Realpolitik with European Characteristics. In J. Woischnik, *Might and Right in World Politics* (pp. 91-98). Rio de Janeiro: Konrad Adenauer Foundation.
- Biscop, S. (2018). European Defence: Give PESCO a Chance. *Survival*, 60(3), pp. 161-180. doi:10.1080/00396338.2018.1470771
- Black, J., Hall, A., Cox, K., Kepe, M., & Silfversten, E. (2017). *Defence and Security after Brexit*. Santa Monica and Cambridge: RAND Corporation.
- Blom, M., Castellacci, F., & Fevolden, A. (2014). Defence Firms Facing Liberalization: Innovation and Export in an Agent-based Model of the Defence Industry. *Computational and Mathematical Organization Theory*, 20(4), pp. 430-461. doi:10.1007/s10588-014-9173-6
- Bowen, G. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), pp. 27-40. doi:10.3316/QRJ0902027
- Brack, N. (2015). Radical and Populist Eurosceptic Parties at the 2014 European Elections: A Storm in a Teacup? *The Polish Quarterly of International Affairs*(2), pp. 7-17.
- Briani, V., Marrone, A., Molling, C., & Valasek, T. (2013). *The Development of a European Defence Technological and Industrial Base (EDTIB)*. European Parliament, Directorate-General for External Policies of the Union. Brussels: European Union. doi:10.2861/15836
- Briganti, G. de. (2018). *Belgium to Buy US F-35 Fighters in Blow to EU Defence*. 26 Oct 2018. Retrieved Feb 16, 2019, from Defence-Aerospace: http://www.defense-aerospace.com/articles-view/feature/5/197056/us-applauds-belgian-decision-to-buy-f_35-fighters%2C-offers-record-low-price.html

- Briganti, G. de. (2019). *Airbus, Dassault Jointly Awarded Two-Year SCAF/FCAS Architecture Study*. 6 Feb 2019. Retrieved Apr 15, 2019, from Defence-Aerospace: http://www.defense-aerospace.com/articles-view/feature/5/199660/airbus%2C-dassault-jointly-awarded-two_year-scaf-%C2%A7-fcas-architecture-study.html
- Britz, M., & Eriksson, A. (2005). The European Security and Defence Policy: a Fourth System of European Foreign Policy? *Politique européenne*(17), pp. 35-62. doi:10.3917/poeu.017.0035
- Brown, N., Teichler, T., & Simmonds, P. (2016). *Evaluation of Directive 2009/43/EC on the Transfers of Defence-Related Products within the Community*. Technopolis Group. Luxembourg: Publications Office of the European Union. doi:10.2873/816526
- Brzoska, M., & Lock, P. (1992). *Restructuring of Arms Production in Western Europe*. New York: Oxford University Press.
- Bureau of Arms Control, Verification and Compliance. (2017). *World Military Expenditures and Arms Transfers*. Retrieved Jan 27, 2019, from U.S. Department of State: <https://www.state.gov/t/avc/rls/rpt/wmeat/>
- Calcara, A. (2017). State–defence industry relations in the European context: French and UK interactions with the European Defence Agency. *European Security*, 26(4), pp. 527-551. doi:10.1080/09662839.2017.1384379
- Calcara, A. (2018). Cooperation and Conflict in the European Defence-Industrial Field: the Role of Relative Gains. *Defence Studies*, pp. 1-24. doi:10.1080/14702436.2018.1487766
- Camporini, V., Hartley, K., Maulny, J.-P., & Zandee, D. (2017). *European Preference, Strategic Autonomy and the European Defence Fund*. France: Ares Group.
- Cassou, M., Maurel, E., & Robiolle, J. (2018). *Calepin Édition 2018 des Entreprises Internationales de Defence*. Paris: Direction Générale de l'Armement.
- Centre for European Policy Studies. (2015). *More Union in European Defence*. Brussels: CEPS.
- Chappell, L., & Petrov, P. (2012). The European Defence Agency and Permanent Structured Cooperation: Are We Heading Towards Another Missed Opportunity? *Defence Studies*, 12(1), pp. 44-66. doi:10.1080/14702436.2012.683973

- Council of the EU. (2004). Council Joint Action 2004/551/CFSP of 12 July 2004 on the establishment of the European Defence Agency. *Official Journal of the European Union*(L 245/17), 17-28.
- Council of the EU. (2009). *European Security Strategy - A Secure Europe In A Better World*. Brussels: DGF-Communication / Publications.
- Council of the EU. (2016a). *Council conclusions on the Global Strategy on the European Union's Foreign and Security Policy*. Council conclusions (17 October 2016). Luxembourg.
- Council of the EU. (2016b). *Council conclusions on implementing the EU Global Strategy in the area of Security and Defence*. Council conclusions (14 November 2016). Brussels.
- Council of the EU. (2017a). *Council conclusions on Security and Defence in the context of the EU Global Strategy (9178/17)*. Brussels.
- Council of the EU. (2017b). *Council Decision establishing Permanent Structured Cooperation (PESCO) and determining the list of Participating Member States (14866/17)*. 11 Dec 2017. Brussels: Council of the EU.
- Council of the EU. (2017c). EU defence cooperation: Council establishes a Military Planning and Conduct Capability (MPCC). *Press Release*. Brussels: Council of the EU.
- Council of the EU. (2018a). *Council Decision establishing the list of projects to be developed under PESCO (6393/18)*. Brussels: Council of the EU.
- Council of the EU. (2018b). *Council Recommendation concerning a roadmap for the implementation of PESCO (6588/1/18)*. Brussels: Council of the EU.
- Council of the EU. (2018c). *Council Recommendation concerning the sequencing of the fulfilment of the more binding commitments undertaken in the framework of PESCO and specifying more precise objectives*. Brussels: Council of the EU.
- Covington, T. G., Brendley, K. W., & Chenoweth, M. E. (1987). *A Review of European Arms Collaboration and Prospects for Its Expansion under the Independent European Program Group*. Santa Monica: The RAND Corporation.
- Creswell, J. W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (4th ed.). London: SAGE.

- Crossman, A. (2018). *Understanding Secondary Data and How to Use It in Research*. Retrieved Dec 30, 2018, from ThoughtCo: <https://www.thoughtco.com/secondary-analysis-3026573>
- d'Agostino, G., Dunne, J., & Pieroni, L. (2017). Does Military Spending Matter for Long-run Growth? *Defence and Peace Economics*, 28(4), pp. 429-436. doi:10.1080/10242694.2017.1324723
- Darnis, J.-P. (2013). *The European Defence Industry's Future: How European?* Notre Europe – Jacques Delors Institute.
- De France, O., Major, C., & Sartori, P. (2017). *How to Make PESCO a Success*. Armament Industry European Research Group.
- Deitchman, S. J. (1983). *New Technology and Military Power: General Purpose Military Forces for the 1980s and Beyond*. Boulder: Westview Press.
- Dengler, K. V. (2015). The EDA and armaments collaboration. In N. Karampekios, & I. Oikonomou, *The European Defence Agency. Arming Europe* (pp. 84-101). New York: Routledge.
- Deschaux-Dutard, D. (2017). *Perspectives around the European Defence Community : what can history tell us about European defence ?*
- Deschaux-Dutard, D., & Nivet, B. (2014). L'Union européenne et ses dépenses militaires : mise en danger ou hyper soft power ? *Revue Internationale et Strategique*, 96(4), pp. 77-85. doi:10.3917/ris.096.0077
- DeVore, M. R. (2017). Commentary on The Value of Domestic Arms Industries: Security of Supply or Military Adaptation? *Defence Studies*, 17(3), pp. 242-259. doi:10.1080/14702436.2017.1347781
- Dinan, D. (2014). *Europe Recast: A History of European Union* (Second ed.). Boulder, USA: Lynne Rienner.
- DIT DSO. (2019). *UK defence and security export statistics for 2017*. Retrieved Jan 27, 2019, from GOV.UK: <https://www.gov.uk/government/publications/defence-and-security-exports-for-2017/uk-defence-and-security-export-statistics-for-2017>
- Drent, M., & Zandee, D. (2018). *More European Defence Cooperation: the Road to a European Defence Industry?* Clingendael (the Netherlands Institute of International Relations).

- Drèze, J. (2006). Military Expenditure and Economic Growth. In D. A. Clark, *The Elgar Companion to Development Studies* (pp. 377-381). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Dunne, J. P. (1995). The Defense Industrial Base. In K. Hartley, & T. Sandler (Eds.), *Handbook of Defense Economics* (Vol. 1, pp. 399-430). Elsevier.
doi:10.1016/S1574-0013(05)80016-X
- Dunne, J. P., & Tian, N. (2013). Military expenditure and economic growth: A Survey. *The Economics of Peace and Security Journal*, 8(1), pp. 5-11.
- Dunne, P., García-Alonso, M., Levine, P., & Smith, R. (2007). Determining the Defence Industrial Base. *Defence and Peace Economics*, pp. 199-221.
doi:10.1080/10242690600924273
- Dyson, T., & Konstadinides, T. (2013). *European Defence Cooperation in EU Law and IR Theory*. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan. doi:10.1057/9781137281302
- EDTA. (2016). *Comments on the EU global strategy for the EU foreign and security policy*. The Hague: EDTA.
- EDTA. (2017a). *Comments on the European Defence Action Plan*. The Hague: EDTA.
- EDTA. (2017b). *Comments on the launching of the European Defence Fund*. The Hague: EDTA.
- EU Institute for Security Studies. (2017). *European Security and Defence. The Basics. Leaflet*. Paris: EU Institute for Security Studies. doi:10.2815/727154
- Europe Economics. (2009). *Study on the Competitiveness of European Small and Medium sized Enterprises (SMEs) in the Defence Sector*. European Commission. London: Europe Economics.
- European Added Value Unit. (2017). *Mapping the Cost of Non-Europe, 2014-19*. European Parliament. European Parliamentary Research Service. doi:10.2861/35381
- European Commission. (2016a). *COM(2016) 762 Report on the implementation of Directive 2009/81/EC on public procurement in the fields of defence and security, to comply with Article 73(2) of that Directive*. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2016b). *COM(2016) 950 European Defence Action Plan*. Brussels: European Commission.

- European Commission. (2016c). *European Defence Action Plan: Towards a European Defence Fund. Press Release*. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2016d). *SWD(2016) 398 Evaluation of the Transfers Directive*. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2016e). *SWD(2016) 407 Evaluation of Directive 2009/81/EC on public procurement in the fields of defence and security*. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2017a). *A European Defence Fund: €5.5 billion per year to boost Europe's defence. European Commission - Press release*.
- European Commission. (2017b). *COM(2017) 294 Regulation establishing the European Defence Industrial Development Programme aiming at supporting the competitiveness and innovative capacity of the EU defence industry*. European Commission.
- European Commission. (2017c). *COM(2017) 295 Launching the European Defence Fund*. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2017d). *Defending Europe. The case for greater EU cooperation on security and defence. Fact Sheet*. European Commission.
- European Commission. (2017e). *Reflection Paper on the Future of European Defence*. European Commission. Brussels: EU Publications Office. doi:10.2775/029216
- European Commission. (2017f). *The Rome Declaration*.
- European Commission. (2017g). *Timeline: European cooperation in the area of security and defence*. European Commission.
- European Commission. (2017h). *Towards a European Defence Union. Permanent Structured Cooperation and the European Defence Fund. Factsheet*. European Commission.
- European Commission. (2017i). *White Paper on the Future of Europe. Reflections and Scenarios for the EU27 by 2025*. Brussels: European Commission. doi:10.2775/32364
- European Commission. (2018a). *C(2018) 1383 Commission Decision on the adoption of the work programme for 2018 and on the financing of the 'Preparatory action on Defence research', and authorising the use of unit costs under the preparatory action*. Brussels: European Commission.

- European Commission. (2018b). *COM(2018) 476 Proposal for a Regulation establishing the European Defence Fund*. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2018c). *EU Budget for the Future. The European Defence Fund*. European Commission.
- European Commission. (2018d). EU budget: Stepping up the EU's role as a security and defence provider. *European Commission - Press release*.
- European Commission. (2018e). *Public opinion in the European Union*. Standard Eurobarometer 89 – Spring 2018. doi:10.2775/00
- European Commission. (n.d.). *Defence Industries*. Retrieved Jan 9, 2019, from European Commission: http://ec.europa.eu/growth/sectors/defence_en
- European Council. (2016). *European Council meeting (15 December 2016) – Conclusions (EUCO 34/16)*. Brussels: European Council.
- European Defence Agency. (2006). *An Initial Long- Term Vision for European*. EDA Steering Board Member States.
- European Defence Agency. (2007). *A Strategy for the European Defence Technological and Industrial Base*. Brussels: EDA.
- European Defence Agency. (2008). *Future Trends from the Capability Development Plan*. Brussels: European Defence Agency.
- European Defence Agency. (2017a). *Annual Report 2017*. Brussels: EDA.
- European Defence Agency. (2017b). *Defence Data 2006-2016*. Brussels: EDA. doi:10.2836/317916
- European Defence Agency. (2017c). *EDA industry engagement*. Fact Sheet.
- European Defence Agency. (2017d). *Long Term Review of the Agency - Conclusions and Recommendations*. Brussels: EDA.
- European Defence Agency. (2017e). Preparatory Action on Defence Research (PADR). *Fact sheet*. EDA.
- European Defence Agency. (2017f). *Small and Medium Sized Enterprises (SMEs)*. Retrieved Jan 25, 2019, from European Defence Agency: [https://eda.europa.eu/what-we-do/activities/activities-search/small-and-medium-sized-enterprises-\(smes\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/activities/activities-search/small-and-medium-sized-enterprises-(smes))

- European Defence Agency. (2018a). *2018 CDP Revision: The EU Capability Development Priorities*. Brussels: EDA.
- European Defence Agency. (2018b). *Capability Development Plan*. European Defence Agency.
- European Defence Agency. (2018c). *Coordinated Annual Review on Defence (CARD)*. Factsheet, Brussels.
- European Defence Agency. (2018d). *Defence Data 2016-2017: Key Findings and Analysis*. Brussels: EDA. doi:10.2836/588439
- European Defence Agency. (2018e). Quantum Leap. How PESCO could shape European Defence. *European Defence Matters*(15). EDA.
- European External Action Service. (2016). *Remarks by the High Representative Mogherini on the adoption of the European Defence Action Plan*. Retrieved from EEAS Homepage: https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/16164/remarks-by-the-high-representative-mogherini-on-the-adoption-of-the-european-defence-action-plan_en
- European External Action Service. (2017). *Coordinated Annual Review on Defence (CARD)*. Factsheet, Brussels.
- European External Action Service. (2018a). *2017 EEAS Annual Activity Report*. Brussels.
- European External Action Service. (2018b). *About the Global Tech Panel*. Retrieved October 26, 2018, from https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en
- European External Action Service. (2018c). *Implementation Plan on Security and Defence*. Factsheet, Brussels.
- European External Action Service. (2018d). *Implementing the EU Global Strategy. Year 2. Implementation Report*.
- European External Action Service. (2018e). *Permanent Structured Cooperation (PESCO) - Factsheet*. Brussels: EEAS.
- European External Action Service. (2018f). *Towards a stronger EU on security and Defence*. Brussels. Retrieved from <http://eueuropaeas.fpfis.slb.ec.europa.eu:8084/headquarters/headquarters-homepage/35285/towards-stronger>

- European Parliament. (2016). *European Defence Union. European Parliament resolution of 22 November 2016 on the European Defence Union (2016/2052(INI))*. European Parliament.
- European Parliament and Council of the EU. (2009). *Directive 2009/81/EC of the European Parliament and of the Council*. European Commission.
- European Parliament and the Council. (2018). Regulation (EU) establishing the European Defence Industrial Development Programme aiming at supporting the competitiveness and innovation capacity of the Union's defence industry. *Official Journal of the European Union*(L 200, 18.07.2018), 30-43.
- European Union. (2012). Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. *Official Journal of the European Union*(2012/C 326/01).
- European Union. (2016). *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*. Brussels.
- European Union. (2018). *Implementing the EU Global Strategy. Year 2. Implementation Report*.
- European Union External Action. (2017, December 12). *Speech by High Representative/Vice-President Federica Mogherini at the European Parliament plenary session on European Foreign Security and Defence Policy*. Retrieved October 23, 2018, from https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/37256/speech-high-representativevice-president-federica-mogherini-european-parliament-plenary_en
- European Union External Action. (2017). *Speech by HR/VP Federica Mogherini on 13 Dec at the "Building on vision, forward to action: delivering on EU security and defence" event*. Retrieved October 23, 2018, from <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/37355/speech-hrvp-federica-mogherini->
- Eurostat. (2018). *R & D expenditure*. Retrieved March 22, 2019, from Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/R_%26_D_expenditure#Gross_domestic_expenditure_on_R_.26_D
- FAD, FSI, SOFF, & AFDA. (2017). *Common Position on the EU Defence Fund*. 4 Sep 2017.

- Fiott, D. (2013). The European Defence Technological and Industrial Base: Five Suggestions. In S. Biscop, & D. Fiott (Eds.), *Egmont Paper 62. The State of defence in Europe: State of Emergency* (pp. 73-78). Brussels: Academia Press.
- Fiott, D. (2017a). *Funding EU Defence Cooperation*. European Union Institute for Security Studies (EUISS). doi:10.2815/981048
- Fiott, D. (2017b). The CARD on the EU Defence Table. *Issue Alert*(10). doi:10.2815/173153
- Fiott, D. (2018). EU Defence Capability Development: Plans, Priorities, Projects. *Brief Issue*(6). doi:10.2815/97609
- Fiott, D., Missiroli, A., & Tardy, T. (2017). *Permanent Structured Cooperation: What's in a name?*. Chaillot Paper No142. Paris: EU Institute for Security Studies. doi:10.2815/747538
- Fleurant, A., Kuimova, A., Tian, N., Wezeman, P. D., & Wezeman, S. T. (2017). *The SIPRI Top 100 Arms-Producing and Military Services Companies, 2016*. Solna: SIPRI.
- Fleurant, A., Kuimova, A., Tian, N., Wezeman, P. D., & Wezeman, S. T. (2018). *The SIPRI Top 100 Arms-Producing and Military Services Companies, 2017*. Solna: SIPRI.
- Flick, U. (2018). Triangulation. In Norman K. Denzin, & Y. S. Lincoln (Επιμ.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (Fifth ed., pp. 777-804). Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, Melbourne: SAGE Publications.
- Fontaine, P. (2017). *Europe in 12 lessons*. Brussels: European Commission. doi:10.2775/69291
- Fontanel, J., & Samson, I. (2008). The Determinants of Military Expenditures. (J. Fontanel, & M. Chatterji, Eds.) *War, Peace and Security (Contributions to Conflict Management, Peace Economics and Development)*, 6, pp. 125-132.
- Fursdon, E. (1980). *The European Defence Community: A History*. London and Basingstoke: The Macmillan Press. doi:10.1007/978-1-349-04543-3
- Gahler, M. (2016). The Added Value of EU Defence Research. *European View*, 15(1), pp. 47-56. doi:10.1007/s12290-016-0394-6
- Gouardères, F., & Horl, S. (2018). *Defence Industry*. Fact Sheets on the European Union, European Parliament.
- Guay, T. R. (1998). *At Arm's Length. The European Union and Europe's Defence Industry*. London: Macmillan Press. doi:10.1007/978-1-349-26786-6

- Hartley, K. (2003). The Future of European Defence Policy: An Economic Perspective. *Defence and Peace Economics*, 14(2), pp. 107-115. doi:10.1080/10242690302921
- Hartley, K. (2007). The Arms Industry, Procurement and Industrial Policies. In T. Sandler, & K. Hartley (Eds.), *Handbook of Defense Economics* (Vol. 2, pp. 1139-1176). Elsevier.
- Hartley, K. (2008). Collaboration and European Defence Industrial Policy. *Defence and Peace Economics*, 19(4), pp. 303-315. doi:10.1080/10242690802221585
- Hartley, K., & Sandler, T. (2003). The Future of the Defence Firm. *Kyklos*, 56(3), pp. 361-380. doi:10.1046/j.0023-5962.2003.00225
- Heaton, J. (2008). Secondary analysis of qualitative data: an overview. *Historical Social Research*, 33(3), pp. 33-45. doi:10.12759/hsr.33.2008.3.33-45
- Heidenkamp, H., Louth, J., & Taylor, T. (2013). *The Defence Industrial Triptych: Government as a Customer, Sponsor and Regulator of Defence Industry*. Abingdon: Routledge.
- Heo, U., & Ye, M. (2016). Defense Spending and Economic Growth around the Globe: The Direct and Indirect Link. *International Interactions*, pp. 1-23. doi:10.1080/03050629.2016.1149067
- Heuinckx, B. (2008). A Primer to Collaborative Defence Procurement in Europe: Troubles, Achievements and Prospects. *Public Procurement Law Review*, 17(3), pp. 123-145.
- Heuinckx, B. (2009). The European Defence Agency Capability Development Plan and the European Armaments Cooperation Strategy: Two Steps in the Right Direction. *Public Procurement Law Review*, 18(4).
- Heuinckx, B. (2017). Collaborative Defence Procurement: How to Make It Work. In K. Burgess, & P. Antill, *Emerging Strategies in Defense Acquisitions and Military Procurement* (pp. 109-128). IGI Global.
- Himmrich, J. (2017). *Can CARD Change European Thinking about Defence Capabilities?* European Leadership Network.
- Holtom, P., Bromley, M., & Simmel, V. (2012). *Measuring International Arms Transfers*. Solna: SIPRI.
- Hove, K., & Lillekvelland, T. (2016). Investment Cost Escalation – An Overview of the Literature and Revised Estimates. *Defence and Peace Economics*, 27(2), pp. 208-230.

- Howorth, J. (2017). *Future of Europe. For a True European Defence Union*. Brussels: Wilfried Martens Centre for European Studies.
- HR/VP. (2016). *Implementation Plan on Security and Defence*. Brussels: Council of the EU.
- IHS. (2016). *Analysis of defence-related SMEs' composition in EU*. EDA. IHS Global Limited.
- IHS Markit. (2017). *Global Defence Exports Expected to Decline for First Time Ever, Jane's by IHS Markit Says*. Retrieved Jan 27, 2019, from IHS Markit: <https://news.ihsmarket.com/press-release/aerospace-defense-security/global-defence-exports-expected-decline-first-time-ever-jan>
- Juncker, J.-C. (2014). *A New Start for Europe: My Agenda for Jobs, Growth, Fairness and Democratic Change*. Strasbourg: European Commission.
- Juncker, J.-C. (2016). *State of the Union 2016*. Luxembourg: Publications Office of the EU. doi:10.2775/133080
- Juncker, J.-C. (2018). *State of the Union 2018*. Luxembourg: Publications Office of the EU.
- Karampekios, N., & Oikonomou, I. (Eds.). (2015). *The European Defence Agency. Arming Europe*. London and New York: Routledge.
- Keating, E. G., & Arena, M. V. (2016). Defense inflation: what has happened, why has it happened, and what can be done about it? *Defence and Peace Economics*, 27(2), pp. 176-183.
- Keohane, D. (2002). The EU and Armaments Co- operation. *Working Paper*. London: Centre for European Reform.
- Keohane, D. (2004). *Europe's New Defence Agency*. London: Centre for European Reform.
- Kepe, M., Black, J., Melling, J., & Plumridge, J. (2018). *Exploring Europe's Capability Requirements for 2035 and beyond*. Brussels: EDA.
- Kift, R., & Page, R. (2016). *Arms Industry Statistics*. The House of Commons Library. UK Parliament.
- Kirkpatrick, D. L. I. (1995). The rising unit cost of defence equipment - the reasons and the results. *Defence and Peace Economics*, 6(4), pp. 263-288.
- Kirkpatrick, D. L. I. (1997). The Affordability of Defence Equipment. *The RUSI Journal*, 142(3), pp. 58-80.

- Kirkpatrick, D. L. I. (2004). Trends in the Costs of Weapon Systems and the Consequences. *Defence and Peace Economics*, 15(3), pp. 259-273.
- Kirkpatrick, D. L. I., & Pugh, P. G. (1983). Towards the Starship Enterprise – Are the Current Trends in Defence Unit Costs Inexorable? *The Journal of Cost Analysis*, 2(1), pp. 59-80.
- Kluth, M. (2017). European Defence Industry Consolidation and Domestic Procurement Bias. *Defense & Security Analysis*, 33(2), pp. 158-173.
- Koenig, N., & Walter-Franke, M. (2017). France and Germany: Spearheading a European Security and Defence Union? *Policy Paper No.202*. (H. Enderlein, Ed.) Berlin: Jacques Delors Institut.
- Kollias, C. (2008). A Preliminary Investigation of the Burden Sharing Aspects of a European Union Common Defence Policy. *Defence and Peace Economics*, 19(4), pp. 253-263. doi:10.1080/10242690802164777
- Kollias, C., Mylonidis, N., & Paleologou, S.-M. (2007). A Panel Data Analysis of the Nexus Between Defence Spending and Growth in the European Union. *Defence and Peace Economics*, 18(1), pp. 75-85. doi:10.1080/10242690600722636
- Kurç, Ç., & Neuman, S. G. (2017). Defence Industries in the 21st Century: a Comparative Analysis. *Defence Studies*, 17(3), pp. 219-227. doi:10.1080/14702436.2017.1350105
- Kurc, C., & Oktay, S. (2018). Taking production relations seriously: the role of defence firms in armaments cooperation. *European Security*. doi:10.1080/09662839.2018.1520699
- Larsen, H. (2002). The EU: A Global Military Actor? *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association*(37), pp. 283-302.
- Lefebvre, M., & Hillion, C. (2010). The European External Action Service: towards a common diplomacy? *European Policy Analysis*, Swedish Institute for European Policy Studies, 6.
- Legrand, J. (2018). *Common Security and Defence Policy: Factsheet*. European Parliament.
- Lindley-French, J. (2007). *A Chronology of European Security & Defence 1945–2007*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Luehmann, M. (2011). *Lobbying Warfare: the Arms Industry's Role in Building a Military Europe*. Brussels: Corporate Europe Observatory.

- Markowski, S., & Wylie, R. (2007). The Emergence of European Defence and Defence Industry Policies. *Security Challenges*, 3(2), pp. 31-51.
- Marrone, A., De France, O., & Fattibene, D. (2016). *Defence Budgets and Cooperation in Europe: Developments, Trends and Drivers*. IAI, IRIS, SWP, ELIAMEP, FOI, PISM, RUSI.
- Masson, H. (2015). *The impact of the 'Defence Package' Directives on European Defence*. European Parliament, Directorate-General for External Policies. European Union Publications Office. doi:10.2861/41447
- Masson, H., & Martin, K. (2017). *Notebook 2017 Edition on International Defence Companies*. Fondation pour la Recherche Strategique. Paris: French Defence Procurement Agency (DGA).
- Masson, H., Mölling, C., Hartley, K., Lundmark, M., & Soloch, K. (2013). *Defining the «European Defence Technological and Industrial Base»: Debates & Dilemmas (I)*. (H. Masson, Ed.) Retrieved from Fondation pour la Recherche Strategique: www.frstrategie.org
- Matelly, S., & Lima, M. (2016). The Influence of the State on the Strategic Choices of Defence Companies: the cases of Germany, France and the UK after the Cold War. *Journal of Innovation Economics & Management*, 20(2), pp. 61-88.
- Matthews, R. (1992). *Armaments Collaborations. Policy, Problems and Prospects*. New York: Routledge.
- Maulny, J.-P. (2018). *The European Defence Fund: Challenges and Opportunities for the Land Armament Industry*. ARES Group.
- Molling, C. (2015). *State of play of the implementation of EDA's pooling and sharing initiatives and its impact on the European defence industry*. Directorate-General for External Policies, Policy Department. Brussels: European Parliament. doi:10.2861/242800
- Moravcsik, A. (1998). *The Choice for Europe*. Ithaca: Cornell University Press.
- Neuman, S. G. (2006). Defense Industries and Global Dependency. *Orbis*, 50(3), pp. 429-451. doi:10.1016/j.orbis.2006.04.004

- Nováky, N. (2018). The EU's Permanent Structured Cooperation in Defence: Keeping Sleeping Beauty from Snoozing. *European View*, 17(1), pp. 97-104. doi:10.1177/1781685818764813
- OCCAR. (2018). OCCAR Pocket Guide Edition 2018. Bonn: OCCAR.
- Opran, M.-E. (2009). *A Strategy for a stronger and more competitive European Defence Industry*. Technical Report, European Economic and Social Committee, Brussels. doi:10.13140/RG.2.2.34041.88161
- Pavel, C. C., & Tzimas, E. (2016). *Raw Materials in the European Defence Industry*. European Commission, Joint Research Centre. Luxembourg: Publications Office of the European Union. doi:10.2790/0444
- Perlo-Freeman, S. (2017). SIPRI's New Long Data-set on Military Expenditure: The Successes and Methodological Pitfalls. *Defence and Peace Economics*, 28(3), pp. 404-421. doi:10.1080/10242694.2017.1279782
- PESCO Participating Members. (2017). *Notification on Permanent Structured Cooperation*. Joint Notification.
- Peternelj, B., Kurečić, P., & Kozina, G. (2018). *The Permanent Structured Cooperation Initiative (PeSCo) as a Step Towards the European Defence Union*.
- PricewaterhouseCoopers. (2005). *The Defence Industry in the 21st Century. Thinking Global ... or thinking American?* PricewaterhouseCoopers.
- Pugh, P. (1986). *The Cost of Seapower: The Influence of Money on Naval Affairs from 1815 to the Present Day*. London: Conway Maritime Press.
- Pugh, P. G. (2007). *Source Book of Defence Equipment Costs*. London: Dandy Books.
- Roth, A. (2017). *The size and location of Europe's defence industry*. Retrieved Jan 9, 2019, from Bruegel: <http://bruegel.org/2017/06/the-size-and-location-of-europes-defence-industry/>
- Sandler, T., & George, J. (2016). Military Expenditure Trends for 1960–2014 and What They Reveal. *Global Policy*, pp. 1-11. doi:10.1111/1758-5899.12328
- Scheinert, C. (2018a). *European Defence Industrial Development Programme (EDIDP)*. Briefing, European Parliamentary Research Service.

- Scheinert, C. (2018b). *European Defence Industrial Development Programme (EDIDP)*. At a Glance, European Parliamentary Research Service.
- Schmitt, B. (2003). *European Armaments Cooperation Core Documents*. Chaillot Paper No59. Paris: EU Institute for Security Studies.
- Selmayr, M. (2017). 'She is Awake'. Twitter post, 13 November. Available online at: <https://twitter.com/martinselmayr/status/930057627324862466>.
- Simon, L. (2013). Setting the Tone; The 2013 French White Paper and the Future of the European Defence. *The RUSI Journal*, 158(4), pp. 38-44. doi:10.1080/03071847.2013.826502
- SIPRI. (2018a). *Global Arms Industry: US Companies Dominate the Top 100; Russian Arms Industry Moves to Second Place*. SIPRI.
- SIPRI. (2018b). *SIPRI Yearbook 2018: Armaments, Disarmament and International Security* (49th ed.). Solna: Oxford University Press.
- SIPRI. (n.d.). *SIPRI Arms Transfers Database - Methodology*. Retrieved March 28, 2019, from SIPRI: <https://www.sipri.org/databases/armstransfers/background>
- Smith, R. P. (2017). Military Expenditure Data: Theoretical and Empirical Considerations. *Defence and Peace Economics*, 28(4) pp. 422-428. doi:10.1080/10242694.2016.124582
- Spinney, F. C. (1980). *Defense Facts of Life* (Vol. 111 of US National Technical Information Service). Washington DC: Office of the Assistant Secretary of Defense.
- Stokes, B., Wike, R., & Poushter, J. (2016). *Europeans Face the World Divided*. Pew Research Center.
- Taggart, P., & Szczerbiak, A. (2018). Putting Brexit into perspective: the effect of the Eurozone and migration crises and Brexit on Euroscepticism in European states. *Journal of European Public Policy*, 25(8), pp. 1194-1214. doi:10.1080/13501763.2018.1467955
- Tian, N., Fleurant, A., Kuimova, A., Wezeman, P. D., & Wezeman, S. T. (2018). *Trends in World Military Expenditures, 2017*. Solna: SIPRI.
- Tocci, N. (2017). From the European Security Strategy to the EU Global Strategy: Explaining the Journey. *International Politics*(54), pp. 487-502.
- Tocci, N. (2018). Towards a European Security and Defence Union: Was 2017 a Watershed? *Journal of Common Market Studies*(56), pp. 131-141. doi: 10.1111/jcms.12752

- UK Ministry of Defence. (2015). *Letter of Intent: restructuring the European defence industry*. London: UK Government Digital Services.
- Union of International Associations. (1992). *Independent European Programme Group (IEPG)*. Retrieved Nov 15, 2018, from UIA: <https://uia.org/s/or/en/1100006524>
- Uttley, M. R., & Wilkinson, B. (2016). A Spin of the Wheel? Defence Procurement and Defence Industries in the Brexit Debates. *International Affairs*, 92(3), pp. 569-586. doi:10.1111/1468-2346.12605
- Vandeweert, E. (2018). *The Preparatory Action on Defence Research: introducing the European Defence Fund*. European Commission.
- Vartanian, T. P. (2010). *Secondary Data Analysis*. New York: Oxford.
- von Voss, A., Major, C., & Mölling, C. (2013). *The State of Defence Cooperation in Europe*. German Institute for International and Security Affairs, International Security . Berlin: German Institute for International and Security Affairs.
- Weiss, M., & Biermann, F. (2018). Defence Industrial Cooperation. In H. M. Wyss, *The Handbook of European Defence Policies and Armed Forces*. Oxford: Oxford University Press.
- Wezeman, P. D. (2018). *International Arms Flows: Monitoring, Sources and Obstacles*. Hague: Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'.
- Wezeman, P. D., Fleurant, A., Kuimova, A., Tian, N., & Wezeman, S. T. (2018). *Trends in International Arms Transfers, 2017*. Solna: SIPRI.
- Wezeman, P. D., Fleurant, A., Kuimova, A., Tian, N., & Wezeman, S. T. (2019). *Trends in International Arms Transfers, 2018*. Solna: SIPRI.
- Wind, J. (2017). *EDTA comments on the launching of the European Defence Fund*. Retrieved from EDTA: <http://www.fedta.eu/news/>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2014). *Οδηγία 2014/24/ΕΕ σχετικά με τις δημόσιες προμήθειες και την κατάργηση της οδηγίας 2004/18/ΕΚ*. Βρυξέλλες: Ευρωπαϊκή Ένωση.
- Κόλλιας, Χ. Γ. (2017). *Οικονομική της Άμυνας*. Γέρακας, Αττική: Εκδόσεις Τουρίκη.
- Χρυσομάλλης, Μ. Δ. (2016). *Η αρχή της αλληλεγγύης στην έννομη τάξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης: έννοια, πεδίο εφαρμογής και νομική φύση*. Κομοτηνή: Digesta.
-